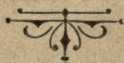
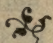

UNIVERSITY OF TORONTO
3 1761 01314998 4

KRČKI KNEZOVI FRANKAPANI.

VJEKOSLAV KLAIĆ.

KRČKI KNEZOVI FRANKAPANI.

KNJIGA PRVA.

OD NAJSTARIJIH VREMENA DO GUBITKA OTOKA KRKA
(OD GOD. 1118. DO GOD. 1480.).

SA 41 SLIKOM I RODOSLOVNOM TABLOM FRANKAPANÂ.

ZAGREB 1901.

IZDANJE „MATICE HRVATSKE“.

TISAK K. ALBRECHTA (JOS. WITTASEK).

LIBRARY
JUN 5 1974
UNIVERSITY OF TORONTO

U ovoj knjizi prikazana je povjestnica krčkih knezova ili Frankapana (Frangepana) od najstarijih vremena do godine 1480., naime do onoga časa kad su izgubili grad Krk s krčkim otokom. U drugoj knjizi, ako Bog dade zdravlje, pripovijedat ću zgode te slavne i možne porodice hrvatske u XVI. i XVII. stoljeću sve do razsula njezina god. 1671.

Mnogi štilac čudit će se, što pomenute knezove zovem Frankapanima, a ne Frankopanima, kako je u nas uobičajeno. Ali Frankapanima počeo ih je pisati već blagopokojni povjestničar Matija Mesić, a to s dobrih razloga. Glavni je taj, što su se sami knezovi tako pisali, naročito u XV. stoljeću. To svjedoče brojne izprave njihove, pisane hrvatskim jezikom i glagolskim pismom, a izdane u zbornicima „Acta croatica“ (Listine hrvatske) od Ivana Kukuljevića i „Hrvatski spomenici“ od dra. Gjure Šurmina. A da su ih Frankapanima zvali i ostali suvremeni Hrvati, svjedoči uz ino i pismo senjskoga biskupa Franje Jožefića, pisano 13. ožujka god. 1527. „knezu Krištoforu Frankapanu“. Tek u drugoj polovici XVI. stoljeća, kad je turska i mletačka sila sve jače potiskivala tu porodicu iz njezine djedovine na jugu Gvozda (Kapele) u sjeverne pokupske i posavske krajeve, počeo se je u hrvatskim izpravama, pisanim latinicom, javljati i oblik Frankopan, koji je onda sve više maha otimao, dok su se napokon posljednji članovi te porodice izključivo zvali Frankopanima (Lopašić, Spomenici Tržačkih Frankopana, Starine XXV., str. 211—318.).

Gradja za povjestnicu knezova Frankapana još nije sabrana ni u kakav zbornik. Da sam ipak mnoge još neizdane

izprave mogao upotrebiti, zahvaliti mi je predstojnicima zagrebačkih arkiva, naročito dru. Ivanu Bojničiću, ravnatelju kr. zemaljskoga arkiva, profesoru Tadiji Smičiklasu, predsjedniku jugoslavenske akademije i podjedno arkivaru njezinu, i napokon prevendaru Lovri Radičeviću, arkivaru prvostolnoga kaptola. Mnoge izprave, sabranjene u tima arkivima, upotrebit ću tek u drugoj knjizi.

Krčki knezovi Frankapani zapremaju takodjer odlično mjesto u kulturnoj povjestnici hrvatskoj. Ne samo što od njih potječu brojne hrvatske izprave, pisane glagolicom, nego i zakonici i štatuti (vinodolski, vrbanjsko-krčki, senjski), nadalje urbari (modruški) i druge vrsti spisova. A bilo je medju njima i pisaca, govornika, pače i pjesnika, onda izdavača pobožnih i svjetovnih knjiga. Kao vlastnici brojnih sredovječnih gradova i zamaka, kao osnivači manastira i crkvî zapremaju odlično mjesto u povjestnici tvornih umjetnosti u Hrvatskoj. Neke njihove zadušbine stoje i danas još, druge su davno razvaljene; u onima, koje stoje, ostalo je od njih nadgrobnih spomenika, a i darova svake ruke. Dva se Frankapana proslavila i kao crtači i slikari (vidi Slovnik umjetnika jugoslavenskih od Ivana Kukuljevića). Napokon se u porodici knezova Frankapana zgrnulo mnogo dragocjenosti i umjetnina svake ruke, koje su nakon pada njihova na sve strane raznesene i razgrabljene.

Vrijedno bi bilo sastaviti posebnu studiju o knezovima Frankapanima u kulturnoj historiji hrvatskoj. Kako je gradja za takovu radnju još slabo pribrana i proučena, nijesam mogao ni misliti na to, da u svojoj knjizi sistematski obradim i tu inače vrlo zanimljivu studiju. Medjutim nijesam žalio truda, da bar prigodomice upozorim i na tu stranu njihova djelovanja. Stoga sam i nastojao, da djelo okitim ilustracijama, koje prikazuju ne samo poglavita mjesta i gradove njihove državine, nego i neke razvaline gradova, nadgrobne spomenike, izprave i pečate, portrete, pače i umjetnine, za koje se misli, da od njih potječu. Četrdeset i jedna ilustracija priobćena je u ovoj knjizi; ostatak od trideset i više bit će štampan u drugoj knjizi. To je medjutim tek malen dio gradje, koja bi se mogla prikupiti sistematskim i trajnim sabiranjem.

Da mi je pošlo za rukom skupiti i toliko ilustracija, zapada hvala odličnim prijateljima „Matice Hrvatske“. Sve, što je s otoka

Krka, a toga ima obilato, ustupio je veledušno fra Stanko Dujmović, gvardijan samostana trećoredaca u gradu Krku, koji je i sam vrstan fotograf. Snimak iz ljetopisa Šimuna Klimentovića s nekim zanimljivim bilježkama darovao je pop V. Premuda iz Lošinja. Što je slika iz Senja, Brinja i Vinodola, trsio se je Dragutin Didolić, posjednik u Senju, da ih što više skupi, a izradio ih je ondješnji fotograf G. B. Bronzini. Po osobitoj pripravnosti i dobroti otaca Franjevaca u samostanu na Trsatu bilo je omogućeno našemu vrlomu risaču Antunu Jiroušeku, da u samostanskoj crkvi sv. Marije preriše tri nadgrobna spomenika knezova Frankapana, koji se ne mogu fotografisati. Ravnatelj kr. zemaljskoga arkiva u Zagrebu, dr. Ivan Bojničić, i ravnatelj arheologičkoga muzeja, dr. Josip Brunšmid, dozvolili su najpripravnije, da zagrebački fotograf Mosinger u njihovim zavodima snimi za ovo djelo sve, što se tiče knezova Frankapana. U jednu riječ: jedino svestranomu oduševljenomu zanimanju rodoljubnih prijatelja „Matice Hrvatske“ treba zahvaliti, da se moje djelo šalje u svijet s lijepim i zgodnim ilustracijama. I ja im hvalim od srca.

Još jedno. Dosadanji tajnik i blagajnik „Matice“ Ivan Kostrenčić nije žalio truda, da namakne sve, kako bi moje djelo izašlo na svijet uglednije i ljepše. Njega je osobito radovalo, što može svoj rad za „Maticu Hrvatsku“ završiti baš mojim djelom, kako ga je jednako s mojim djelom i započeo, opremajući godine 1877. zajedno s Ladislavom Mrazovićem moj „Prirodni zemljopis Hrvatske“. Budi i njemu najsrdačnija hvala!

U Zagrebu o Božiću 1901.

Vjekoslav Klaić.

UVOD.

IZVORI I POMAGALA ZA POVJEST KNEZOVA FRANKAPANA. — PORIJEKLO KNEZOVA FRANKAPANA. — GOSPOŠTIJA KNEZOVA FRANKAPANA.

I.

Izvori i pomagala za povjest knezova Frankapana.

Krčki knezovi, prozvani tijekom stoljeća Frankapani ili Frangepani, bez dvojbe su najznamenitija porodica u hrvatskoj prošlosti. O njima se je doslije pisalo mnogo i svašta, ali sustavna djela o njihovu porijetlu, o njihovu životu i javnom djelovanju, kao i o razvoju njihove vlasti nema sve do danas. Najbolje su još obradjeni posljednji časovi te silne porodice, kad je, podigavši se do velike moći i sjaja, pala kao žrtva jače sile, da više ne smeta onima, koji su radili, da razvale najčvršće temelje hrvatskoga kraljevstva.

Frankapani zovu se naprosto i krčki knezovi, jer je grad Krk s otokom krčkim bila njihova starina, gdje su nikli, uzrasli i daleko se po susjednom kopnu razgranali. Ali godine 1480. ugrabiše im Mletčani prijevarom i silom tu njihovu starinu, te su onda sve do pada mletačke republike god. 1797. otokom i gradom Krkom upravljali mletački providuri.

Prvi mletački providur na Krku, po imenu Antonije Vinciguerra, takodjer je i najstariji spisatelj o krčkim knezovima ili Frankapanima. Vinciguerra ili Vincivera († 9. prosinca 1502. u Padovi) bio je još od god. 1468. izvanrédni notar duždeve kancelarije u Mletcima, a poslije i tajnik vijeća desetorice, te je u mnogo prilika zastupao svoju obćinu na Krku, u Francuzkoj, Rimu, i Bologni. Uz diplomatski rad bavio se je

*

mnogo i književnošću, te je pisao talijanskim jezikom u stihovima i prozi. Kao pjesnik izašao je na glas svojim satirama, koje su se u ono vrijeme mnogo svidjale, te su bile više puta štampane. Tako su dvije satire izašle štampom u Bologni još godine 1495. Bavio se je i geografskim i povjestnim naukama, zašto je dobio i pridjevak „Chronicus“ (cronico), naime ljetopisac.

Vinciguerra bio je providur mletački na Krku od 19. travnja 1480. do 24. travnja 1481. U to vrijeme proučio je ne samo stanje otoka, nego i spise knezova Frankapana, te je onda u kolovozu godine 1481. napisao obsežnu relaciju ili izvještaj, u kojemu je prikazao ne samo povjest otoka, nego i prošlost njegovih knezova sve do posljednjega kneza Ivana Frankapana, kojega je krivnjom otok došao u mletačke ruke. Izvješće je poznato pod naslovom: „Giurisdizione antica di Veglia, 1481. Relazione di Antonio Vinciguerra.“ Od toga izvješća imadu dva rukopisa (jedan u c. dvorskoj knjižnici u Beču, a drugi u gradskom muzeju Corerovu u Mletcima). Po ovim rukopisima izdao je relaciju Simeon Ljubić u zborniku jugoslavenske akademije: „Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium, volumen VI., Zagrabiae 1876“ (Commissiones et relationes Venetae, tomus I., pag. 29—191), i to tako, da je za podlogu uzeo bečki rukopis. [1]

Vinciguerrina relacija o prošlosti otoka Krka kao i o njegovim knezovima do god. 1480. razdijeljena je na 31 glavu, a poglavito se bavi posljednjim gospodarom otoka iz porodice Frankapana, knezom Ivanom, kojega prikazuje kao zlotvora i tiranina najgore vrsti. Pisac hoće da pokaže, kako je Krk od davnine mletački, kako su ga knezovi Frankapani od mletačke občine primili u leno, i kako su poslije svojim zulumom sami skrivili, da su ga opet izgubili. Uza sve to, što Vinciguerra ne odiše ljubavlju za Frankapane, njegov je izvještaj vrlo znamenit izvor za povjest te porodice u XV. stoljeću, naročito za vrijeme od smrti kneza i bana Nikole IV. († 1432.) pak do onoga časa, kad je knez Ivan, sin Nikolin, morao Mletcima ustupiti otok Krk, tu starinu svoje porodice. Medjutim i za stariju povjest Frankapana imade u Vinciguerre zgodnih podataka. Tako dokazuje u VII. glavi, da krčki knezovi nijesu porijetlom Frankapani, nego da su si oni to prezime neovlašteno prisvojili ili usurpirali, a njihovu usurpaciju da je papa Martin V. (1417.

do 1431.) potvrdio onom prigodom, kad je knez i ban Nikola u Rimu boravio. Papa je htio ugoditi i polaskati uglednomu i pobožnomu knezu, pak je našao u nekakvim rimskim ljetopisima, kako su stanovita braća Frangepani od stare rimske krvi i od roda sv. Gregorija (pape) pošla stanovati na otok Krk, i kako su od njih potekli krčki knezovi. Na to je papa knezu i banu Nikoli podijelio grb rimskih Frangepana, naime (u štitu) dva zlatna lava, kako zajedno lome dva hljeba. Prvotni stari grb krčkih knezova bio je nasuprot štit, razdijeljen u sredini na bijelo i crveno (polje), sa zlatnom zvijezdom u bijelom (gornjem) polju.[2]

Premda prvi i najstariji pisac o krčkim Frankapanima pobija srodstvo njihovo s rimskim Frangepanima, te ih smatra za domaće plemiće, živjela je i dalje kroz stoljeća pak gotovo do danas predaja o njihovom rimskom porijetlu. Uz ine okolnosti doprinesli su tomu najviše rodoslovci XVI. stoljeća i pozniji, za koje je nastala francuzka poslovica „mentir comme un généalogiste“ (lagati kao genealog ili rodoslovac). Ti su genealozi nastojali fikcijama i prostim izmišljotinama gotovo sve znamenite evropske vladarske i kneževske porodice dovesti u srodstvo s rimskim porodicama staroga i srednjega vijeka, a naročito s rimskim Frangepanima, Pierleonima i drugima. Zgodno čitamo o tom u Ersch-Gruberovoj „Allgemeine Encyclopaedie“ kod riječi „Habsburg“: „Je höher die Macht und der Glanz dieser Häuser gestiegen ist, desto grösser war der Reiz zur Verfertigung fabelhafter Genealogien. Nur als Beispiel, wohin sich die grundlosen Träumereien oder absichtliche Erdichtungen versteigern können, wird hier angeführt, dass dem Hause (Habsburg) ein trojanischer Ursprung gegeben wurde, indem man es theils von dem Geschlechte der Frangipani oder Petro-Leone zu Rom (das aber jüdischen Ursprungs ist); theils von den Merowingern, und beide wieder aus trojanischem Geblüte und dann von Gam ableitete.“

Od rodoslovaca 16. stoljeća zanima nas osobito Onuphrius Panvinius (1529.—1568.). Rodjen u Veroni, pošao je u red sv. Augustina, te je bio profesor bogoslovije u Firenci. Panvinius napisao je više historičkih djela, od kojih su neka i štampom izašla, kao: „Epitome pontificum romanorum usque ad Paulum IV.“ (Venezia 1567); „De republica Romana libri III“ (Roma 1581); i „Fasti et triumphi Romanorum a Romulo usque ad Carolum V.

(Venezia 1557)." Na molbu rimskih Frangepana, grofova Marija i Pompeja, koji su mu ustupili gradju svojega porodičnoga arkiva, napisao je takodjer omašnu monografiju o toj znamenitoj porodici s napisom: „De gente Frangipania libri IV." Djelo nije nikada štampom izašlo, već se rukopis čuva u knjižnici augustinskoga samostana u Rimu (Manuscript. Bibliothecae Angelicae Nro. 7); no zato se je ipak sve do najnovijega vremena spominjalo, proučavalo i upotrebljavalo. Panvinius izvodi u svom djelu porijetlo rimskih Frangepana od starorimskih Anicija, a za hrvatske Frankapane dokazuje, da su potekli od rimskih Frangepana, pak po njima i od Anicija. [3]

Uz Panvinija bavili su se hrvatskim Frankapanima i drugi genealozi suvremeni i pozniji. Od tih spominjemo po imenu Arnolda Wiona (De gente Frang.) [4] i Johanna Seyfridta. Potonji (Seyfridus) napisao je djelo: „De gente Anicia, Frangipania, Augsburgica", te već tim napisom naviješta, u kojem je smjeru sastavio svoju radnju.

Uz genealožke radnje spomenuti nam je još neka djela, koja ne rade baš izravno o Frankapanima, ali imade u njima mnogo priloga i podataka za povjest njihovu. Amo spadaju poglavito oni spisi, koji govore o osnutku i zgodama najdičnije zadušbine njihove, naime o crkvi i samostanu franjevačkom sv. Marije na Trsatu tik Rijeke, koji je utemeljio bogati i pobožni knez Martin Frankapan († 1479.). O manastiru i crkvi na Trsatu pisao je, što se znade, najprije ondješnji Franjevac i imenovani biskup senjski Franjo (Ivan) Glavinić (1586. do 6. prosinca 1650.), kojega se dobro pogodjena slika čuva još i danas u pomenutom samostanu. [5] Glavinić bio je učen i plodan spisatelj, te je napisao u hrvatskom, latinskom i talijanskom jeziku više bogoslovnih i crkveno-povjestnih djela. Nas zanima poglavito njegova talijanska monografija: „Historia Tersattana. Raccolta dalle antiche e moderne historie, annali e traditioni. In Udine 1648 apresso Nicolo Schiratti (str. 70 s drvorezima)." (Sl. 1.) Kako je Glavinić pri pisanju svoje povjesti imao pred sobom mnoge rukopisne izvore, koji su godine 1648., kad se je djelo u Videmu štampalo, prigodom požara u trsatskom samostanu izgorjeli, njegova je „Historia Tersattana" znamenito izvor-djelo u mnogom pogledu, te je samo žaliti, da ga nije na šire osnovao.

O samostanu i crkvi na Trsatu pisao je još drugi član toga manastira u XVIII. stoljeću, po imenu Clarus (Kajo) Pasconi († 1741.). Pasconi je mnogo povadio iz djela Glavi-

HISTORIA
TERSATTANA.

Sl. 1. Naslovni list djela „Historia Tersattana“ od Franje Glavinića sa slikom Majke Božje, koju je papa Urban V. darovao.

nićeva, ali je podjedno i sam proučio samostanski arkiv. Naročito se iztiču dva djela njegova. Prvo je: „Pasconi Clarus, Triumphus coronatae reginae Tersactensis signis, prodigiis ubique nitentis, Venetiis 1731. (nastavak toga djela:

„Continuatio triumphi reginae Tersactensis“, pisan 1732., čuva se kao rukopis u franjevačkoj knjižnici na Trsatu[6]), a bavi se poglavito zadušbinom krčkih knezova Frankapana. Drugo djelo pripovijeda više o porijetlu i životu samih knezova, te imade napis: „Pasconi Clarus, Historicus progressus Mariani triumphi et Frangepanae Aniciae prosapiae ecclesiae ac conventus Tersactensis fundatricis munificentissimae chronologica dilucidatio in quatuordecim capita distributa. Venetiis 1744., str. XVI. & 140.“ Vęć same riječi u naslovu „Frangepanae Aniciae prosapiae“ odaju, kojim je smjerom Pasconi prikazao povjest krčkih knezova Frankapana. I njemu su oni rodjaci rimskih Frangepana, i potomci starorimskih Anicija!

Na osnovu radnja i genealogija Panvinijevih, Wionovih, Seyfridtovih i Pasconijevih radili su odsad svi, koji su se bavili historijom krčkih knezova ili Frankapana. Njihovo pričanje popunjali bi amo tamo podatcima iz izprava, koje bi slučajno gdje našli. Tako su naročito radili ugarski historičari i genealozi, kao C. Wagner u svojemu djelu: „Collectanea genealogico-historica illustrium familiarum Hungariae decades quatuor, Posonii, 1802 (Decas II. pag. 25—47); a za njim Nagy Iván u svojem magjarskom djelu: „Magyarország családai. Tom. I.—XII. Pest 1837—1865 (o Frangepanima Tom. IV. 1858, pag. 235—250).“ Pače i dr. Giambattista Cubich u svojoj obsežnoj monografiji: „Notizie naturali e storiche sull' isola di Veglia“, II. svezka Trieste 1874—1875, ne zna o četiristogodišnjim gospodarima grada i otoka Krka mnogo više kazati (Parte II., pag. 31—114), nego što je našao u Panviniju, Wionu i Pasconiju, Schoenlebenu i drugim srodnim njima povjestničarima i genealozima.

Kritičnije stala se obradjivati povjest Frankapana tek onda, kad su se povjestničari otresli maštanija i kombinacija raznih genealoga, pak stali razabirati neposredne izvore, a naročito obilje izprava. Počeo se proučavati nekadanji arkiv knezova Frankapana, koji je nakon propasti njihove (1671.) došao u državne ruke, te je napokon bio smješten i utjelovljen komorskomu arkivu u Budimu. Taj je arkiv obasizao preko tisuću izvornih listina u latinskom i hrvatskom jeziku. Godine 1849. preneseni bijahu spisi arkiva Frankapanskoga s drugim izpravama, koje se tiču hrvatskoga kraljevstva, iz Budima u Zagreb, te smješteni u hrvatski zemaljski arkiv, gdje su ostali do godine 1884., kad

su opet poslani u Budimpeštu, gdje su sada pohranjeni u državnom arkivu ugarskom.

Spisi medjutim, koji su sada u državnom arkivu u Budimpešti, tek su jedan dio nekadanjega arkiva knezova Frankapana. Drugi dio toga arkiva prenesen bi još poslije godine 1610. u Porpetto kod Videma (Udine) u Italiji, gdje no je jedna grana te porodice stanovala, te još i danas živi. Arkiv Frankapana u Porpettu imade 114 izprava, koje se tiču hrvatskih Frankapana, i koje obuhvataju vrijeme od god. 1240. do 1610. Popis tih listina (Estratto de' documenti di famiglia, esistenti nell' archivio di conte Frangipane in castello di Porpetto) izdao je Rade Lopašić u Starinama jugoslavenske akademije XXV. str. 319—329). No osim ovoga arkiva imade pisama i izprava, koje se tiču Frankapana, razasutih po svima oblastima i krajevima, gdje su nekad ti ugledni knezovi gospodovali. Imade ih sila po čitavom otoku Krku, u Senju, pak i u vinodolskim gradovima i kaštelima od Trsata do Novoga. Kad bi se sva ta obilata i razasuta gradja sabrala, pak dopunila izpravama zagrebačkoga zemaljskoga i kaptolskoga arkiva, spisima jugoslavenske akademije, spisima iz arkiva u Ljubljani, Gradcu i Beču, onda bi se tek mogao sastaviti ogroman „Codex diplomaticus" za povjest te moćne kneževske dinastije, koji bi obuhvatao više omašnih svezaka, a sadržavao više tisuća izprava i drugih dokumenata. No taj zbornik ne bi bio podpun, te nam ne bi podao jasne slike o zgodama krčkih knezova, naročito o njihovoj povjesti u XII., XIII. i XIV. stoljeću, kad se ne bi popunio obilatom gradjom iz mletačkoga arkiva. Ta Frankapani javljaju se najprije na otoku Krku kao vazali ili kletvenici mletačke občine, pak stoga se i najstarije i najpouzdanije vijesti o njima mogu naći u mletačkim arkivima. Simeona Ljubića „Listine o odnošajih izmedju južnoga Slavenstva i mletačke republike", knjiga I—X., u Zagrebu 1868—1891., koje nam podaju gradju za hrvatsku historiju od god. 960. do 1469., jesu i za povjest Frankapana u 12., 13. i 14. stoljeću od zamašne vrijednosti, jer se tek njima u posve drugoj slici prikazuje ta porodica, nego što su ju stvorili povjestničari prošlih stoljeća. Sam Ljubić pokušao je na osnovu te obilate i skroz pouzdane gradje, da prikaže genealogiju prvih knezova krčkih, i to u ocjeni Cubicheve neuspjele monografije o Krku (štampana je ocjena u Radu jugoslavenske akademije

od god. 1876., knjiga XXXVII., str. 186—202). Tu je Ljubić sjajno pobio sve nezgrapnosti i maštanja Cubicheva i njegovih predšastnika, te prikazao posve novu i istini podobnu sliku prvih krčkih knezova, poslije prozvanih Frankapanima. Za Ljubićem poveo se je Ivan Milčetić u svojoj lijepoj i poučnoj studiji: „Krčki knezovi i predaje o njima“ (u „Viencu“ od god. 1884., str. 320, 348 i 369).

Znatne priloge za povjest knezova Frankapana, naročito za prva stoljeća njihova života i djelovanja, objelodanio je magjarski povjestničar dr. Gustav Wenzel, koji je uz ino bio i dopisujući član jugoslavenske akademije. Wenzel je prilično poznavao povjestne i pravno-povjestne spomenike za hrvatsku povjest, pače je neke i sam izdao; suviše je znao hrvatski, te je mogao rabiti hrvatske glagolske spise i noviju hrvatsku literaturu. Naročito se je iztakao dvjema radnjama o Frankapanima. Prvoj je napis: „Kritikai tanulmányok a Frangepán család történetéhez“ (Kritička iztraživanja o povjesti porodice Frankapana), te je najprije izašla u spisima ugarske akademije, a onda i u posebnoj knjižici (Budapest 1884). Knjižica obaseže 65 strana, te se dijeli u sedam poglavlja, u kojima pisac razpravlja o porijetlu Frankapana, o njihovu djelovanju u ugarskoj povjesti, o njihovim imanjima i posjedima, o kulturnom nastojanju njihovu i t. d. Radnja od tako malena obsega ne može da izcrpi čitava predmeta, te je više pregledna; ali se svakako znatno razlikuje od predjašnjih studija. R. Lopašić ocijenio je Wenzelovu knjižicu ovako: „Makar da je Wenzelova radnja daleko savršenija od svih prijašnjih, on nije ipak pravu i istinitu sliku roda Frankapanskoga nacrtao, te nije u cijelosti rod Frankapanski, a niti pojedina znamenitija lica toga roda ocijenio. Pitanje o izkonu hrvatskih Frankapana i njihov odnošaj prema rimskim Frankapanima nije dakako niti Wenzel na čistac izveo, a što on govori o imanjih Frankapanskih, o njihovih županijah i gradovih po velikom dijelu Hrvatske, površno je i nepodpuno, kao što nije po Wenzelovu pripovijedanju jasan razvitak i život pojedinih loza Frankapanskih. Što je Wenzel iztaknuo o djelovanju Frankapana u kulturnom pogledu, posve je mršavo i jednostrano shvaćeno sa gledišta magjarskoga. Najznamenitijega člana Frankapanskoga roda, slavnoga Krstu Frankapana, jedva što spominje, a dičnu našu Ka-

tarinu Frankapanku, ženu Petra Zrinskoga, kao da i ne pozna. Očevidno je, da taj inače vrijedni i zaslužni povjestnik nije dotjerao svoje radnje, i da je pišući prije godine 1884., dok su jošter Frankapanska arkivalija u Zagrebu čuvana, nije imao dovoljno gradje za obsežniju i temeljitiju radnju, zasnovao ju konačno onako, kako ju je priobćio".[7] Uza sav taj oštri sud Lopašićev imade ipak u Wenzelovoj radnji mnogo zanimljivih i novih podataka, kao i izpravaka starijih krivih ili netočnih vijesti. Mnogo je temeljitija i na najboljim izvorima osnovana druga radnja dra. Gustava Wenzela: „A Frangepánok magyarország tőrténetében az Anjou királyok korában" (Frankapani u povjestnici ugarskoj u doba kraljeva Anžuvina), koja je izašla u časopisu magjarskoga historičkoga družtva „Századok" (Stoljeća), tečaj XXIV., Budapest 1890., str. 193 do 216 i 289—310. U toj se radnji prikazuje političko djelovanje krčkih knezova u XIV. stoljeću, kad su se izticali kao osobito gorljivi privrženici kraljeva iz porodice Anžuvina, te se tako i sami popeli do velike moći i ugleda.

Na osnovu Wenzelovih radnja, a i na temelju samostalnih studija sastavio je magjarski povjestničar dr. Moritz Wertner poglavito genealožku radnju o čitavoj porodici Frankapana od prvoga pojava do propasti njihove (1118.—1671.). Radnja je napisana njemački, te je s napisom „Die Frangepan" štampana u godišnjaku c. i kr. heraldičkoga družtva „Adler" u Beču (Neue Folge, vierter Band, Wien 1894, str. 1—46). Premda obsiže samo 46 strana, nanizao je u njoj pisac sve glavnije, što se tiče rodoslovlja tih knezova, upotrebivši pri tom čitavu gradju, koja je u novije vrijeme izdana. O zadaći svojoj piše Wertner: „Dass ich hier nachdrücklichst bloss den genealogischen Zweck hervorhebe, hat darin seinen Grund, dass eine vollständige Geschichte dieser Familie Stoff zum Ausfüllen zahlreicher Bände bietet. Aber auch die compendiöseste Genealogie dieses hochberühmten Hauses verdient die regste Aufmerksamkeit aller interessierten Kreise schon desshalb, weil eine solche, die den Anforderungen der heutigen Kritik entspräche, dermalen nicht existiert. Was bisher über den ungarischen Zweig der Frangepan in die Oeffentlichkeit gedrungen, ist bloss zerstreutes Material, und selbst die einschlägigen Abhandlungen des ungarischen Akademikers dr. Gustav Wenzel sind nur Bausteine.

Auch vorliegende Arbeit, so mühevoll ihre Fertigstellung auch geworden, darf auf eine vollständige Genealogie keinen Anspruch erheben. Die auf die Frangepan Bezug nehmenden Documente sind theils so sehr zerstreut, theils so wenig veröffentlicht, dass eine vollständige Benützung derselben mir nicht möglich war. Nichtsdestoweniger glaube ich dennoch mit Vorliegendem keine unnütze Arbeit geliefert zu haben, da sie neben strengster Wahrung des heutigen Standpunktes in der genealogischen Forschung und Wiedergabe zum mindesten den Vorzug einer nach Möglichkeit zusammenhängenden Darstellung für sich beanspruchen darf."

Po dosadanjem izlaganju vidimo, da su se povjestnicom knezova Frankapana bavili poglavito strani historičari. No ti nijesu podobni, da ih valjano shvate i prikažu. Prvo ne poznaju nimalo zemlju hrvatsku, a najmanje one krajeve, gdje su Frankapani nikli i djelovali, a drugo ne razumiju brojne spomenike hrvatsko-glagolske, koji su nam ostali iza tih knezova. Jer nijedna kneževska porodica nije ostavila za sobom toliko spomenika hrvatskih s glagolskim pismom, kao Frankapani, kojih je sijelo bilo u onim oblastima, gdje se hrvatska riječ i glagolsko pismo najprije javilo i najdulje održalo, donekle sve do današnjega dana. Napokon strani povjestničari ne poznaju obće povjestnice hrvatske, pak ne mogu shvatiti valjano rad i djelovanje tih knezova, koji su kroz stoljeća bitno utjecali u povjest hrvatsku, a koji put bili i vodje naroda svoga.

Od hrvatskih povjestničara medjutim nije se dosad nijedan podhvatio mučne zadaće, da sastavi ma i preglednu povjest slavnih Frankapana.[8] Ali zato nijesu stajali skrštenih ruku. Jedni su pribirali i izdavali gradju, a drugi su pisali manje i veće monografije o znamenitijim licima toga roda. Najviše je zasluga u tom pogledu stekao Ivan Kukuljević i kao sabirač i kao spisatelj. U svojim izdanjima (Arkiv za jugoslavensku povjestnicu I—XII., Acta croatica, Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae, II.) objelodanio je on mnogo latinskih i hrvatskih dokumenata o toj porodici; osim toga opisao je poglavite gradove frankapanske, kao: Senj, Brinje, Modruše, Ozalj, Cetin, Slunj i Drežnik, u kojim se je opisima obazirao i na povjest gospodara tih gradova. Suviše napisao je monografije: „Beatrica Frankapanka i njezin rod" („Vienac",

1885. str. 26. i dalje), „Ana Katarina Frankapan Zrinska“ (Arkiv za jugosl. povjestnicu, VIII., p. 222 i XI., p. 158—184), zatim više manjih crtica, po kojima bi se mogla sastaviti povjest te porodice. Mnogo je doprineo za povjest Frankapana i dr. Ivan Črnčić svojim djelom: „Najstarija povjest krčkoj, osorskoj, rabskoj, senskoj i krbavskoj biskupiji“ (u Rimu 1867.), kao i brojnim razpravama u „Književniku“, „Radu“ i t. d. Črnčiću se pridružuje Rade Lopašić sa svojim monografijama o Cetinu, Dubovcu, Karlovcu, Bosiljevu, Severinu, Ogulinu, Klokoču, Slunjskoj krajini, Bihaću, a naročito djelom „Oko Kupe i Korane“ (Zagreb 1895.), gdje imade obilje podataka za povjest Frankapana, to dragocjenijih, što su velikim dijelom pocrpani iz neizdanih još dokumenata. Potonje djelo je uz „Bihać“ gotova riznica za historiju Frankapana u XV., XVI. i XVII. stoljeću. Pokojni je Lopašić bolje od ma koga poznavao prošlost roda Frankapana, te je vječita šteta, da nije dospio sastaviti sustavnu, cjelokupnu povjest njihovu.

Na kraju ovoga pregleda nanizat ćemo još nekoliko izdanja gradje i razprava, koje se tiču Frankapana, i koje su uz citovane zbornike i monografije podlogom našega prikazivanja. Evo ih:

— Rački Franjo dr., Jagić V. dr. i Črnčić Iv. dr. Hrvatski pisani zakoni: vinodolski, poljički, vrbanjski i donjekle svega otoka Krka, kastavski, veprinački i trsatski. Uredili ... Zagreb, 1890 (Monumenta historico-iuridica Slavorum meridionalium, vol. IV);

— Lopašić R., Urbaria lingua croatica conscripta. Hrvatski urbari. Sabrao i protumačio ... Zagreb, 1894. (Monumenta historico-iuridica Slavorum meridionalium, vol. V);

— Šurmin Gj. dr., Hrvatski spomenici (Acta croatica), svezka I. 1100—1499. Zagrabiae 1898. (Monumenta historico-iuridica Slavorum meridionalium, vol. VI);

— Lopašić R., Spomenici Tržačkih Frankapana. (Starine jugoslavenske akademije, 1892, knjiga XXV., str. 201—332. A. Rukovet listina i poslanica posljednjih Tržačkih Frankapana. — B. Popis povjestnih dokumenata porodice Frankopanske, nalazećih se u gradu Porpettu kod Vidma u Italiji. — C. Rodopis Tržačke grane Frankapana.);

— Rački Fr. dr., Izprave o uroti bana P. Zrinskoga i kneza Fr. Frankopana. Zagreb 1873.;

— Bogišić V. dr., Acta coniurationem croatarum comitum bani Petri a Zrinio et Francisci de Frankopan illustrantia, desumpta e tabulariis gallicis. Zagreb 1888. (Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium, volum. XIX.);

— Lopašić R, Novi prilozi za poviest urote bana Petra Zrinskoga i kneza Franje Frankopana. (Starine jugoslav. akademije. XXIV., str. 41—112);

— Mesić Matija, Krsto Frankapan u tudjini (Rad jugoslavenske akademije, XIII str. 17—79);

— Mesić Matija, Izvod iz razprave „O životu i djelih kneza Krsta Frankopana“ (Rad jug. akad. XXI. Str. 199—202);

— Lopašić R., Vuk Krsto Frankopan (Koledar „Danica“ od godine 1885). S portretom po savremenom bakrorezu;

— Rački Franjo dr., Ban Petar Zrinski i knez tržački Frane Krsto Frankopan na stratištu („Vienac“ od god. 1871., str. 258—263);

— Kostrenčić Ivan, Vrtić. Pjesme kneza Franje Krsta Frankopana, kneza tržačkoga, izdao . . . U Zagrebu 1871. (Obznana od dra. V. Jagića u „Viencu“ od godine 1871., str. 318—320). Vidi još i članak dra. Račkoga „Knez Krsto Frankapan nepoznat do sada pjesnik“ u „Viencu“ od god. 1871., str. 45—47.;

— Bösendorfer Jos., Zavjera Petra Šubića-Zrinjskoga, bana hrvatskoga. U Zagrebu, 1898.;

— Šišić Ferdo, O Bartolu knezu modruškomu (Vjestnik kr. hrv. slav. dalm. zemaljskog arkiva, I. 1899., str. 156—161.);

— Kumičić Eugenij, P. Zrinski i Fr. K. Frankopan i njihovi klevetnici, Zagreb, 1899.

II.

Porijeklo knezova Frankapana.

Vrlo je stara predaja, da krčki knezovi nijesu porijeklom Hrvati, nego da su potekli od rimskih Frangepana, a s njima zajedno od starorimskih Anicija. Ta je predaja bila vrlo razširena, a od XV. stoljeća i obćenito priznata, te se njoj i danas još mnogo vjeruje. Pače magjarski historičari Wenzel i Wertner smatraju je za nepobitnu činjenicu, o kojoj se ne može više ni razpravljati. Vrijedno je stoga, da to pitanje pobliže ogledamo, to više, što najstariji spisatelj o Frankapanima, mletački sekretar Antun Vinciguerra, odlučno tvrdi, da su krčki knezovi starinom domaći plemići, i da su tek za pape Martina V. u XV. stoljeću primili ime i grb rimskih Frangepana.

Predaju o rimskom porijeklu hrvatskih Frankapana imala bi potvrditi dva spomenika, jedan iz XIII. stoljeća, a drugi iz XIV. stoljeća. Magistar Rogerius, kanonik veliko-varadinski i poslije zagrebački, a napokon nadbiskup spljetski (1249.—1266.),

opisao je provalu Tatara ili Mongola u Ugarsku za vrijeme kralja Bele III. (IV.) u zasebnoj monografiji: „Magistri Rogerii carmen miserabile super destructione regni Hungariae temporibus Bele IV. regis per Tartaros facta.“ Rukopis toga djela izgubljen ili zametnut je sada, te nam je „carmen miserabile“ poznat jedino po izdanju, što ga je na koncu XV stoljeća priredio magistar Ivan Turčanski (de Thwrocz) zajedno sa svojom kronikom najprije u Brnu, a onda nakon nekoliko mjeseci drugi put u Augsburgu god. 1488. Po tim jedinim štampanim izdanjima Ivana Turčanskoga preštampana su novija izdanja od Endlichera i Florianusa.

Magistar Rogerius pripovijeda potanko kao savremenik i očevidac o provali Tatara u Ugarsku, pak završuje svoje pričanje tim, kako se je kralj Bela, „obaviješten prije o odlazku Tatara, iz primorskih strana povratio u Ugarsku, pomagan od vitezova s otoka Rhoda i gospode Frangapana mnogim četama vojnika“.[9] Rogerije dakle već u XIII. stoljeću poznaje „dominos de Frangapanibus“! Moglo bi se medjutim zabaviti, da je to mjesto u Rogerija sumnjivo, budući da nema ni jednoga rukopisa, te se ne zna, da li je Ivan Turčanski taj spis štampao po izvornom rukopisu iz XIII. stoljeća, ili po kojem poznijem prepisu sa varijantama i dometcima?[10] Još bi se dalo prigovoriti, kako se iz pričanja Rogerijeva ne može razabrati, da li su njemu „domini de Frangapanibus“ i krčki knezovi (comites Veglae) istovjetni, da li on naime zove Frangapanima upravo tadanje krčke knezove?

Drugi dokumenat, koji onako uzgredice spominje Frankapane, jest jedna izprava iz XIV. stoljeća. Izdana je od hrvatskoga bana Nikole Banića 19. rujna god. 1353., te sadržaje razprave i zaključak hrvatskoga sabora u Kninu o tom, da li i kako da se plaća desetina biskupu u Kninu. U pomenutoj se izpravi pripovijeda, kako je ban Nikola po nalogu hercega Stjepana sazvao u sabor čitavo plemstvo (universis nobilibus) i druge žitelje kraljevine Hrvatske, te se onda medju članovima sabora po imenu spominju: „plemeniti muževi knezovi Frankapani, (zatim) sin Kurjakov iz Krbave, i Budislav Ugrinić“.[11]

Imademo dakle dva svjedočanstva, jedno iz XIII. stoljeća, a drugo iz XIV., koja dokazuju, da su u Hrvatskoj i Ugarskoj onih stoljeća krčke knezove zaista zvali Frankapanima ili Frangepanima. Ali po tim podatcima saznajemo jedino, da je već od

XIII. stoljeća živjela predaja, da su krčki knezovi rodjaci rimskih Frangepana, i da se je u tu predaju tada obćenito vjerovalo. Pomenuti dokumenti medjutim nipošto ne kažu, da su krčki Frankapani zaista bili rimskoga porijekla i rodjaci rimskih Frangepana.

Sami krčki knezovi izdavali su već od XIII. stoljeća raznovrstnih izprava i dokumenata, a jednako su primali dosta povelja tako od ugarsko-hrvatskih vladara počevši od Bele IV. (III.) do Sigismunda, kao i od mletačke obćine. Ni u jednom spisu od XII. do XIV. stoljeća ne govori se nikad o njihovu porijeklu, a najmanje o njihovu srodstvu s rimskim Frangepanima, premda je za to mnogo puta zgode bilo. Prema tomu nam je zaključiti, da ni ugarska dvorska kancelarija,[12] a ni kancelarija mletačkoga dužda nije ni najmanje vjerovala u inače dosta razširenu predaju o tobožnjem rimskom porijeklu krčkih knezova, koji su u ono vrijeme poput mnogih drugih hrvatskih i inih evropskih kneževskih porodica izticali svoje tobožnje srodstvo sa slavnim rimskim rodovima, naročito s Frangepanima, Pierleonima i drugima. Pače ni sami krčki knezovi, ma da su se u običnom životu rado nazivali Frankapani i dičili se svojom rimskom starinom, nijesu se u javnim izpravama nikada usudili nazivati tim prezimenom. Tek u XV. stoljeću počeo je prvi silni knez Nikola IV., koji je u svojim rukama skupio ogromna imanja čitavoga roda svoga, a uz to se popeo i do banske časti u Hrvatskoj i Dalmaciji, u javnim izpravama dodavati svojemu naslovu još pridjevak „de Frangepanibus" ili „de Frankapan". U povelji, koju je knez i ban Nikola 6. prosinca god. 1426. izdao senjskomu kaptolu, čitamo prvi put ovaj kićeni naslov: „Nos Nicolaus de Frangepanibus, Vegliae, Modrusiae, Vinodoli, nec non Segnie comes, regnorum Dalmatiae atque Croatiae banus".[13] Poslije toga knez se Nikola u svim potonjim javnim izpravama, koje je njegova kancelarija budi u hrvatskom budi u latinskom jeziku izdavala, vazda piše „Mikula de Frankapan" (Franepani) ili „Nicolaus de Frangepanibus",[14] a za njim čine po njegovoj smrti (1432.) jednako i sinovi i ostali potomci njegovi do izumrća same porodice.

Premda se je dakle knez i ban Nikola od god. 1426. stao u javnim spisima nazivati pridjevkom „de Frankapan", čini se ipak, da mu se to nije priznavalo. U hrvatskim glagolskim spomenicima zovu ga savremenici i poslije god. 1426. naprosto „gospodin

plemeniti ban Mikula" ili „ban Mikula";[15] ili opet „gospodin Mikula, knez krčki, modruški, senjski i pročaja" i gospoja njegova, „gospa kneginja Dorotija".[16] U mletačkim izpravama god. 1430.—1432. zovu ga takodjer samo „magnificus comes Nicholaus Segne" ili „Nicolaus comes Segne",[17] a ne pridaju mu pridjevka „de Frankopan". Ni dvorska kancelarija kralja Sigismunda ne mari za novi pridjevak bana Nikole. U poveljama god. 1425.—1431. spominje se više puta medju dostojanstvenicima i barunima ban Nikola, ali redovito „Nicolao groff Dalmatiae et Croatiae regnorum bano".[18] Po tom bi smjeli zaključiti, da ni kralj Sigismund ni njegov vrhovni kancelar ili nijesu znali ili nijesu htjeli znati, da je ban Nikola primio pridjevak „de Frankapan" ili „de Frangepanibus". Tek Nikolinim sinovima priznao je Sigismund god. 1434. pomenuto prezime, pak se onda i u izpravama njegove kancelarije stalo pisati „magnificis Joanni et Stephano de Frangepanibus, Segnie, Veglae et Modrussae comitibus, regnorumque Dalmatiae et Croatiae banis".[19] Mletačka obćina kratila se dugo i Nikolinim sinovima priznati pridjevak „de Frangepanibus". Tek pošto je jedan od njegovih devet sinova, po imenu Ivan mladji, nakon pogodbe sa svojom braćom i sinovcima sam obladao čitavim otokom Krkom, pak u prosincu god. 1451. razvio na otoku zastavu sv. Marka, te se dao u zaštitu mletačke obćine,[20] nalazimo u jednom pismu mletačkoga dužda Franje Foskara od 12. travnja 1454. ovo značajno mjesto: „. . . . primili smo u zaštitu našu i našega vladanja velemožnoga i moćnoga gospodina Ivana de Frankapan (Johannem de Frangiapanibus,) plemenitoga gradjanina našega i gospodara grada i otoka njegova Krka".[21] Mletačka obćina priznala je pridjevak „de Frangiapanibus" tek izmedju god. 1451. i 1454; prije toga zvala je Frankapane redovito „senjski knezovi" (comites Segne), kloneći se s izvjestnih razloga pače i naziva „krčki knezovi" (comites Vegle).

Po svemu, što smo dosad izložili, nema gotovo sumnje, da je mletački sekretar Antun Vinciguerra istinu napisao, kad je uztvrdio, da su Frankapani svoj pridjevak usurpirali. Još više vjerujemo mletačkomu spisatelju, kad tvrdi, da se je knez i ban Nikola prvi od svoga roda stao dičiti tim pridjevkom, dok su se predji njegovi naprosto zvali „krčki knezovi". Nepobitnim izpravama dokazali smo, da se je zaista knez i ban

Nikola prvi stao u javnim izpravama služiti prezimenom „de Frankapan", i da je tu novotariju priznao kralj Sigismund tek njegovim sinovima god. 1434., a mletačka obćina izmedju god. 1451. i 1454. Još od početka XIII. stoljeća ponosili su se krčki knezovi, da su rod rimskih Frangepana; ali u javnim izpravama nijesu se usudili to izticati, niti im je pridjevak priznavao budi ugarsko-hrvatski kralj budi mletačka obćina.

Budući da je glavna tvrdnja Vinciguerrina istinita, nema sumnje, da su i drugi njegovi navodi vjerodostojni. Tako piše on, da je knez i ban Nikola jednom boravio u Rimu, gdje se je sastao s papom Martinom V. (1417.—1431.). Papa da ugodi silnomu knezu i da mu polaska, potražio nekakve rimske ljetopise, pak u njima našao, kako su nekad stanovita braća Frangepani od rimske krvi i od roda sv. Gregorija (pape) pošli stanovati na otok Krk, i kako su od njih potekli potonji knezovi toga otoka. Nema sumnje, da je knez Nikola za pape Martina zaista boravio u Rimu. Još god. 1410.—1411. bijaše Nikola pošao pohoditi božji grob u Jeruzolimu,[22] a god. 1430. spremao se je sa sjajnom pratnjom na put u Rim. U lipnju te godine bijaše u to ime poslao svoga pouzdanika Arriga iz Bologne u grad Jakin (Ancona), pa je zamolio obćinu toga grada, da podijeli njemu i njegovoj družini od 700—800 konjanika i pješaka slobodu i sigurnost „za polazak, boravak i odlazak iz Rima". Suviše je poslanik knežev molio obćinu, da njegovu gospodaru na njegov trošak opremi jednu galiju, na kojoj će se ban sa svojom družinom prevesti iz Senja u Jakin.[23] Obćina se je rado odazvala molbi, te je tako ban Nikola u drugoj polovici godine 1430. pošao sa sjajnom družinom u Rim, gdje se je jamačno sve ono zgadjalo, šta nam priča Vinciguerra, a svakako i mnogo drugo, što nam nije zabilježio, i što tek nagadjamo.

Vinciguerra tvrdi nadalje, da je papa Martin V. podijelio knezu i banu Nikoli novi grb, naime grb rimskih Frangepana (u štitu dva lava, kako lome dva hljeba), dok je prijašnji grb te porodice sastojao od štita, razdijeljena horizontalno na dva polja (bijelo i crveno), koji je u gornjem (bijelom) polju imao zlatnu zvijezdu. I ova tvrdnja mletačkoga tajnika podkrijepljuje se doslovce novijim iztraživanjima o grbovima i pečatima krčkih knezova.[24] Još otac i stric kneza i bana Nikole, knezovi Ivan V. i Stjepan I., rabili su grbove sa zlatnom zvi-

Sl. 2. Grad Krk (s iztočne strane).

*

jezdom, kako se to razabire po njihovim pečatima na povelji njihovoj od godine 1365.;[25] tek sinovi bana Nikole, po imenu Martin i Dujam IV. počeli su na svojim pečatima uz stare grbove sa zvijezdom upotrebljavati i drugi, novi grb sa dva lava, kako lome hljeb. Naročito knez Dujam IV. imade na jednoj svojoj listini od god. 1452. pečat sa dva grba, sa starim (zvijezda) i novim (lavovi). Prema tomu nema ni najmanje dvojbe, da je poslije god. 1365., a prije god. 1452. nastala novotarija, te su krčki knezovi primili za svoj grb lavove rimskih Frangepana.[26]

U koliko se dakle kazivanje tajnika Vinciguerre može kontrolisati drugim spomenicima, postaje sve očitije, da on piše suštu istinu. Knez Nikola prvi se je počeo pisati „de Frankapan“ ili „de Frangepanibus“; on je nadalje zaista za pape Martina V. god. 1430. boravio u Rimu; za njega je takodjer nastala promjena u grbu njegove porodice. Prema tomu zaslužuje Vinciguerra podpunu vjeru i onda, kada tvrdi, da su krčki knezovi prezime Frankapan usurpirali, zatim da nijesu rodjaci rimskih Frangapana, nego domaći plemići poput drugih, kojima je mletačka obćina povjeravala upravu otoka Krka. Njegova tvrdnja bit će nam još vjerojatnija, ako ogledamo podatke, na kojima se osniva predaja o rimskom porijeklu krčkih knezova.

Šteta, što nam Vinciguerra nije zabilježio, kakvi su to ljetopisi: „rimske kronike“ (chroniche romane) bile, u kojima je papa Martin V. tobože našao i čitao, „da su stanovita braća, Frangepani od stare rimske krvi i od svojte sv. Gregorija (pape) pošli stanoviti na otok Krk, i da su od njih potekli krčki knezovi?“ Jamačno su te „rimske kronike“ bile one vijesti i podatci, koje je poslije rabio i Panvinius u svojoj monografiji o Frangepanima, i na kojima on osniva srodstvo medju rimskom porodicom i hrvatskim knezovima. Za sva svoja naklapanja i maštanja navodi on samo jedno jedito mjesto u nekakvoj tobožnjoj kronici, koja je napisana talijanskim jezikom. To mjesto glasi doslovce u prijevodu hrvatskom: „Godine 833. dodjoše iz Rima gospodin Anž Michiel de Frangipani, gospodin Nikola i gospodin Hugo, tri brata, bivši rimski principi, signori i kastelani, pošto biše od (neke) stranke protjerani iz Rima, pak se nastaniše u gradu Mletcima. Gospodin Nikola, brat pomenutoga Anža, pošao je u strane dalmatinske, pak su od njega potekli krčki knezovi“. (Nel DCCC XXXIII. venner da Roma Messer

Anzol Michiel de' Frangipani Messer Niccolò et Messer Ugo, tutti tre fradelli, fu Principi, Signori et Castellani, ma per la parte furono cacciati da Roma et capitarono in la città di Venetia. Messer Niccolò de' Frangipani fradello del detto Anzolo andò in le parti di Dalmatia, et da questo provennero i Conti di Veglia).[27]

Na ovoj jeditoj vijesti iz tobožnje nekakve talijanske kronike osniva se sve, što se priča i govori o rimskom porijeklu krčkih knezova. Ali ni Panvinius ni njegovi nasljednici ne znaju nam kazati, koja je to kronika, tko ju je napisao i gdje joj je rukopis? Zar se je od te kronike samo ovo nekoliko redaka sačuvalo? Pak iz kojega stoljeća potječe ta kronika, koja je sastavljena u talijanskom jeziku?

Vijest iz tobožnje kronike pripovijeda, kako su još godine 833., dakle u prvoj polovici IX. stoljeća, pošla iz Rima tri brata Frangepana (Anž Michieli, Nikola i Hugo), pak se nastanili u Mletcima, odakle je opet jedan brat, po imenu Nikola pošao u Dalmaciju, te postao praotcem krčkih knezova. Panvinius još dodaje, da je od Anža Michiela potekla mletačka porodica Michieli ili Michaeli, koji bi po tome bili rodjaci krčkih knezova.

Pretražili smo sve sredovječne kronike Italije, što ih je u prošlom stoljeću u XXV. omašnih toma izdao slavni Muratori, pregledali smo i najnovija izdanja mletačkih kronika od Simonsfelda, Monticola i drugih; ali nigdje nijesmo našli traga vijesti, da bi god. 833. tri rimska brata Frangepana ostavila Rim, te se preselila u Mletke, a odanle brat Nikola u Dalmaciju i na otok Krk! Ne samo da nema traga takoj vijesti u sredovječnim ljetopisima, nego je ne može ni biti, a to naprosto zato, što se i u samom Rimu javlja porodica Frangepana tek u XI. stoljeću. Ako se pak Frangepani javljaju u Rimu tek u XI. stoljeću, nijesu se tri člana njihove porodice mogla iz Rima izseliti još u prvoj polovici IX. stoljeća.

Prvi Frangepan spominje se u Rimu u jednoj izpravi od g. 1014., gdje je podpisan „Leo, qui vocatur Frajapane".[28] Taj je Leo Frajapane praotac svim potonjim Frangepanima, koji se u spomenicima XI. i prve polovice XII. stoljeća pišu: „Fraiapane, Frajapane, Frajapanes, Frajampane, Fregapane, Frayapanus, Fricapanes, Phrigepanius", a tek u drugoj polovici XII. stoljeća i u XIII. „Frangipane" i „Frangenspanem".[29]

O prvom Frangepanu ne znamo ništa osim imena; ali je

Sl. 3. Omišalj (s južne strane).

mogući, da je njegovo ime „Leo“ dalo poslije povoda, te su njegovi potomci stali svoje štitove ukrašivati lavovima. Leonov sin bijaše Cencius (prikraćeno od Crescentius), koji se u jednoj izpravi pape Nikole II. od 28. travnja god. 1060. spominje medju sudcima (boni homines) uz ine najodličnije Rimljane († Cencius de Frajampane subscripsi).[30] Godine 1061. spominje se opet Cencius kao odlučan privrženik Hildebranda, potonjega pape Gregorija VII.[31] Za vrijeme pape Gregorija bio je Cencius konzul grada Rima, te se navodi kao svjedok u izpravi, kojom je tuscijska markgrofica Mathilda ustupila papi svoje oblasti i posjede. Za velikih smutnja, koje su zaredale u Rimu po smrti pape Gregorije VII. (1085.), kad su se njemački kraljevi pačali u izbor papa, i kad su nicali protupape, utjecali su Cencius Fraiapane i njegovi potomci znatno u zgode Rima i papinstva, te je tako u XII. stoljeću ime im izašlo na glas po čitavoj zapadnoj Evropi. Bili su tada najsilniji velikaši rimski uz Collone i Pierleone. Fraiapani stajali su redovito uz carsku stranku, ali bi se često u nevolji pridružili i protivnoj stranci. K tomu su se izticali više puta i kao siloviti zulumčari. Njihove palače i kule kočile su se kod Titova slavoluka, na Palatinu, pak i kod Collossea (1177). O njihovu djelovanju u Rimu u prvoj polovici XII. stoljeća evo nekoliko podataka.

Namah iza smrti pape Gregorija VII. spominje se Cencius Fraiapanis god. 1085. kao glava rimske republike.[32] Iza njega ostade sin „Joannes Fricapanem“, koji je god. 1093. čvrsto stajao uz zakonitoga papu Urbana II. Kad je taj papa pomenute godine došao u Rim, te angjeosku tvrdjavu, Lateran i druga utvrdjena mjesta zatekao u vlasti svojih protivnika, sklonio se je u dom Frangepana. Ti se bijahu ušančili na ruševinama zlatne kuće Neronove, te ondje podigli kulu (Turris Cartularia). I slavoluk Titov pripadao je toj utvrdi.[33] Ivan Frangepan bio je tada konzul rimski. Godine 1117. ističe se Ivan Frangepan kao privrženik njemačko-rimskoga cara Henrika V.[34] Supruga Ivanova bila je Donna Bona, sestra Stjepana Normannusa, takodjer velikaša rimskoga.[35] Od nje imao je više sinova, od kojih se poimence spominju Cencius II., Leo II., i Robert. Prema tomu može se rodoslovlje rimskih Frangepana od prvoga početka do polovice XII. stoljeća po nepobitnim spomenicima ovako sastaviti:

Leo, qui vocatur Frajapane
(1014.).

Cencius de Frajampane
1060.—1085.

Iohannes Fricapanem (Fraiapanis)
1093.—1117.
supruga mu Donna Bona, sestra Stjepana Normannusa

Cencius II. 1118.—1153.	Leo II. 1108.—1134.	Robert 1124.
Johannes II. 1153.	Oddo (?) 1130—1153.	

Povjest unuka Cencija I., po imenu Cencija II., Leona II. i Roberta vrlo je burna. Kad je 24. siječnja god. 1118. konklave u samostanu S. Maria in Pallara na Palatinu (dakle u kotaru, gdje su stajale kule Frangepana) izabrao jednodušno papu Gelasija II., provali u samostan Cencius Frangepane sa svojom družinom, zarobi papu, te ga odvede u jednu svoju kulu (turris Cartularia kod Titova slavoluka). Težkom mukom oslobodiše na to Rimljani zarobljenoga papu, koji pomilova siledžiju, te mu veledušno oprosti. Ali Frangepani navališe opet 21. srpnja na papu, kad je služio misu u jednoj crkvi blizu njihovih kula. Cencius i Leo provališe u crkvu, te započeše boj. Tad im doviknu njihov vlastiti ujak Stephanus Normannus: „Šta to činite Frangepani? Papa kojega tražite, već je umakao. Hoćete li i nas uništiti? Zar nijesmo Rimljani kao i vi? Zar nijesmo vaši rodjaci?“ Cencius i Leo turiše na to mačeve u korice, te se odalečiše. Naročito ta nasilja bijahu povodom, da je malo zatim novi papa Kalikst II. dao god. 1121. srušiti kule Cencija Frangepana i njegove braće. No tim ne bi vlast njihova skršena. God. 1124. izradio je Robert Frangepani, da je na papinsku stolicu sio Honorije II. Osobito se opet izticahu Frangepani god. 1130, kad su stajali uz papu Inocenta II. proti njegovu takmacu Anakletu II. iz pokrštene židovske porodice Pierleona. Namah zatim pridružiše se ipak Anakletu II., pače „Leo Freiapane et Cencius frater eius“ podpisaše 18. svibnja god. 1130. poziv na njemačkoga cara Lothara, da prizna Anakleta za zako-

stva, pak se opet predadu Veneciji. Gradovi i otoci budu prisiljeni, da opet daju danak Veneciji. I to je bilo više radi priznanja vlasti, nego li radi kakova tvrdoga podanstva, jer plaća na primjer Rab deset libara svile, Krk trideset lisičjih kožica, a Osor četrdeset kožica kunskih. Istom ako nebi držali svoje obveze, onda plate globu od pet libara zlata. Osobito je ovdje zanimiv danak sa svilom, jer svjedoči, da su se već silne bube uzgajale u hrvatskom kraljevstvu. Valjda su to samo monasi činili, jer u drugoj zapadnoj Europi te kulture jošte neima. Premda se danas nam sasvim naravno čini, da je mudro radio Kriesimir, što je priznao vrhovničtvo iztočnoga carstva, opet nisu svi Hrvati njegove dobe toga tako uzimali. Ban sriemski, po imenu Sermo, valjda se je i svomu kralju protivio, dok je uzdržao zastavu sam samcat proti carstvu byzantinskom. Car pošalje god. 1019. na njega svoga vojvodu Konstantina Diogena. Da 1019.
je banova vojska jaka i ugledna bila, vidi se odatle, što se je carski vojvoda ustručavao na njega udariti, već se prihvati lukavštine. Posla glasnika k banu, da se želi s njime sastati, valjda, da ugovore mir. Jošte mu predloži Grk, neka bi se obadva našli na obali Save, svaki samo sa tri pratioca. Da nemisli o nevjeri, zakune se Grk na živoga Boga. Sermo primi na vjeru i prisegu sastanak, pak dodje na obalu. U razgovoru izvadi Diogen naglo izpod haljine bodež i u sgodan čas nepazljiva bana probode. Neoružani sluge banovi njekako uteku. Diogen sada istom poplavi banovinu s vojskom. Udovica banova nješto se branila, ali dala se napokon nagovoriti, da za milost carsku preda banovinu. Ode u Carigrad i tamo se opet udade za ugledna vojvodu. Ovako je Sermo proigrao sriemsku banovinu, jer su ju odsele Grci smatrali ne kao dio kraljevstva, [illegible] već kao svoju pokrajinu.

Ak[illegible] podnosio ove poraze odvažni inače kralj Kriesim[illegible] [illegible]e ipak tješiti time, da mu je kraljevstvo i vojska [illegible]a se Grci na njegovih medjah ipak sustavljaju i [illegible] su doživjeli slavlje, kakova već kroz viekove n[illegible] [illegible]arigradu. Izgubljeni gradovi dalmatinski, pravo [illegible]aže, da su biser na kruni hrvatskoj. Zato je i kra[illegible] tezko mogao pregorievati takav gubitak, a sve osnove njegove idu odsele za tim, da si opet predobije jadransko more.

Kriesimir se je puno u to uzdao, što se je sada stala u velikom razdoru lamati moć roda Orseolova u Veneciji. Taj

rod je stao vladati kao kakova dinastija. Eno iza otca Petra II. imao nasliediti i vladao je njeko vrieme zajedno s otcem najstariji sin Ivan, a kada je umro i stari dužd, preuzme vladu mladji sin Oto. Mladji jedan brat bio je patriarcha, drugi opet biskup. Tako su oni bili zadobili svjetsku i duhovnu vlast, a pred njimi činili su oholi Mletčani počasti, kakve idu na primjer carsku obitelj. Napokon ih Mletčani sbace s priestolja, i tako nasta veliko komešanje za više godina.

1024. Kada bje god. 1024. protjeran iz Venecije Oto Orseolo, upotriebi ovu priliku kralj Kriesimir pak navali na dalmatinske gradove, da ih opet sebi pokori. Pod konac svoga života digne se sedamdesetgodišnji car Bazilij II. još jednom na Hrvate. Kriesimir dakako nije mogao odoljeti na moru jakom brodovlju carstva. Po posljedicah zaključujemo, da je bio pobiedjen. Kraljica hrvatska valjda sa sinom svojim morade krenuti u Carigrad. Po tom bi kraljević hrvatski imao stupiti u onakav odnošaj, u kakvom su bili sinovi dužda mletačkih, da u Carigradu uzgojeni a i oženjeni budu nježno ali čvrsto sapeti uz priestolje byzantinsko. Kakva je dalje sudbina kraljice i kraljevića bila, toga neznamo. Dalmacija osta pod posebnim byzantinskim strategom, a to je bio sada načelnik obćine zadarske.

1026. Medjutim sada istom oko god. 1026. bilo je moguće hrvatskomu vojvodi Stjepanu, svaku prognanoga dužda mletačkoga, povratiti se u Hrvatsku, kada je iz Venecije protjeran sav rod Orseola, kad su im oteli u domaćem prevratu pravo na duždevu stolicu. Sada je i Stjepan bio neprijatelj Venecije, a lahko se je sprijateljio s Kriesimirom kraljem, te mogao mu je i prijatelja i saveznika pribaviti. Dužd Oto imao je za [illegible] sestru kralja ugarskoga Stjepana I. ili svetog[illegible] njegov Petar pobjegao je bio svomu ujaku. Hic[illegible] vojvode Stjepana, bila je tomu Petru tetka. Na[illegible]an rodjak hrvatske vladajuće kuće, a jedan ug[illegible]žnji rodjaci, bježali iz Venecije, tražeći sva[illegible] spasa.

Mislimo, da su sada prvi put spre[illegible]med obiju kuća. Predaja pripovieda, da je kralj Kr[illegible]u sinu Stjepana I., ugarskoga kralja, svoju kćer za ž[illegible], da je Mirko mogao postati vojvodom Slavonije. To dvoje ljudi da je zavjetovalo jedno prema drugom Bogu ugodnu čistoću i tako se posvetilo. Ovo je medjutim samo predaja, koja je valjda odatle

nitoga papu. Budući da je medjutim prigodom dolazka cara Lothara u Rim (1133.) rod Frangepana opet stao uz cara i papu Inocenta II., zavjerio se je Anaklet II. (sudeći po jednom pismu od 22. travnja 1134.), da će pomoću normanskoga kralja Rogera uništiti te prevrtljive velikaše (illos periuros nostros, Leo Fraiapanem . . .). Kad je po smrti Anakleta II. ostao Inocent bez protupape, Frangepani su ga oduševljeno pomagali. Godine 1139. sastavio je Inocent sud, da sudi otimaču Oddu de Poli; sudu predsjedao je sam papa, a prisjednici bili su neki biskupi i od svjetovnih velikaša gradski prefekt Teobald, Cencius i Oddo Fraiapane, Leo Pierleone sa svojom braćom i drugi.

Kad je god. 1143. rimski puk s pomoću nižega plemstva oborio vladanje aristokratske oligarhije (konzulâ), pridružiše se oligarhijske porodice, na čelu im Frangepani, papi Luciju II., da s njim zajedno svladaju pučki pokret. Poveljom od 31. siječnja god. 1145. povjeri papa Lucije „dilectis filiis, nobilibus viris Oddoni et Cencio Fraiapanibus fratribus (fidelitatem vestram erga b. Petrum et nos ipsos attendentes) custodiam Circi“, t. j. čuvanje cirka; a 18. ožujka god. 1145. iznajmi opat sv. Andrije Cenciju Frangepanu „turrim que vocatur de Arco-Rome in caput Circli Maximi“, zatim „trullum unum integrum, quod vocatur Septem Solia“. Tim još više ojača vlast Frangepana, koji su odsad držali u Rimu osim cirka još Colosseum, Septizonium, nadalje već u kule pregradjene lukove Tita i Konstantina, zatim Janus Quadrifrons i još neke utvrde po gradu. Suviše bijahu oni još od pape Coelestina II. (1143.—1144.) dobili dohodke grada Terracine, pak se onda nametnuše gradu za tirane. Ali za pape Eugena III. (1145.—1153.), kad je u Rimu sasvim pretegla pučka stranka, moradoše zajedno s papom ostaviti Rim, te se tek na koncu njegova vladanja vratiše u grad. U jednoj papinskoj povelji od 29. svibnja god. 1153. spominju se uz dvorske častnike njegove takodjer i službenici njegovi, kao „Cencius Frajapanis egregius Romanor. consul . . ., Odo Frajapanis stren. Rom. cons.; . . . Johes (Johannes) Frajapanis fil. dom. Centii Rom. cons. . . .“ [36]

Prikazali smo u kratko autentično rodoslovlje i povjest rimskih Frangepana od prvoga pojava njihova (1014.) pak do polovice XII. stoljeća. Iz njih razabiremo naročito dvoje: prvo, da vjerodostojna povjest rimskih Frangepana počinje tek u

XI. stoljeću, a drugo, da su oni u XI. stoljeću bili tako silni i ugledni u Rimu, da im se je ime spominjalo po čitavoj zapadnoj Evropi. Ta autentična povjest najbolje pobija vijest tobožnje kronike, da su Frangepani već u IX. stoljeću morali bježati iz Rima, i da su se nastanili u Mletcima, dotično u Dalmaciji. Kritična povjest rimskih Frangepana ne zna za braću Anža Michiela, Hugona i Nikolu, a još manje za njihov bijeg. Godinâ 1118.—1153. bani se u Rimu Cencius II. Frangepani sa svojom braćom Leonom II. i Robertom, kao i sa svojim sinovima i sinovcima; — a baš u isto vrijeme upravlja otokom Krkom prvi feudalni knez mletački Dujam I. (1118.—1163.), pradjed potonjih krčkih knezova. Niti su tada rimski Frangepani morali bježati u tudjinu, niti su Mletci imali razloga, da rimskoga bjegunca namjeste ili potvrde za kneza grada i otoka Krka. Rimski su se Frangepani doduše poslije razišli po Italiji, te je jedna grana došla i u Mletke;[37] ali to nije bilo nikako prije polovice XII. stoljeća, kad je u Krku stolovao knez Dujam, a još manje već u IX. stoljeću.

Vijest dakle tobožnje kronike o bijegu rimskih Frangepana god. 833. i o porijeklu krčkih knezova od bjegunca Nikole protivi se očito čitavoj nepobitnoj povjesti tih rodova. Nju pobijaju medjutim i popisi mletačkih gradjana, koji su većinom sastavljeni na početku XVI. stoljeća, i kojih imade više rukopisa tako u knjižnicama mletačkim, kao i u carskoj knjižnici u Beču.[38] Jedan taki popis od god. 1522. štampao je Muratori u svojemu zborniku „Scriptores rerum Italicarum“ (Tomus XXII. strana 423—433.). Medju plemićkim porodicama velikoga vijeća, koje se u tom zborniku spominju, udaraju osobito u oči dvije: „Fregapani; manco in ser Giovanni, ch'era alla Moneta nel 1347.“ (Fregapani; nestalo ih s gospodinom Ivanom, koji je bio kod kovnice 1347.). „Michieli di Malamocco; fecero Sant Agostino. La loro arma era prima sbarre; ma messer Domenico Michieli doge, essendo all' acquisto di terra santa, fece battere ducati di cuojo, e levò in quelli su la sua arma. Vennero prima di Roma.“ (Michiele od Malamocca; podigli su sv. Augustina. Njihov grb bile su najprije grede, no gospodin dužd Dominik Michieli za vojne u svetoj zemlji dao je praviti dukate od kože, pak ih je uvrstio u svoj grb. Došli su prvotno iz Rima.) Popis dakle od god. 1522. točno razlikuje „Fregapane“ od

Sl. 4. Vrbnik (sa zapadne strane).

„Michiela“. No još jedno. U dodatku popisa zabilježeni su takodjer strani knezovi i velikaši (casate de' signori e forestiori), koji su dobili mletačko gradjanstvo. Tu se piše uz ino: „1443. dne 17. prosinca obnovljen bi privilegij velemožnomu knezu Nikoli od Senja od Frangepana, koji bi podijeljen njegovu otcu (... fu rinovato il privilegio al magnifico conte Nicolo di Segna de' Frangapani, che fu fatto a suo padre.) Sastavitelj dakle popisa od god. 1522. razlikuje najprije u samim Mletcima porodice „Fregapani“ i „Michieli“, a onda ubraja hrvatske krčke knezove Frankapane medju strance (forestiori), kao što su bili bosanski kralji i vojvode, knezovi Bribirski od plemena Šubić i knezovi Kurjakovići od plemena Gusić, koji su takodjer posebnim privilegijama bili uvršteni medju mletačko gradjanstvo i plemstvo. Da su Mletčani smatrali hrvatske Frankapane za rodjake svojih Frangepana i Michiela, ne bi im bilo trebalo uvrstiti ih medju svoje začastne gradjane i podijeliti im o tom zasebna privilegija.

Nema po svemu nikakve sumnje, da je vijest o bijegu rimskih Frangepana god. 833. i o rimskom porijeklu hrvatskih Frankapana posve neistinita. Kako je nema ni u jednoj dosad poznatoj kronici, vrlo je vjerojatno, da nije ni izvadjena iz koje kronike, nego da je naprosto izmišljotina kojega rodoslovca XV. stoljeća. Nama se čini, da je skovana negdje oko god. 1430., kad se je knez i ban Nikola spremao u Rim, da ondje u pape dobije potvrdu svojega srodstva s rimskim Frangepanima. Moguće da je knez Nikola navlastice i naručio u kojega notara ili pismoznanca takvu izpravu, koju je ponio sa sobom u Rim. Osobito udara u oči, da se je od troje braće Frangepana, koji su tobože god. 833. pobjegli iz Rima, jedan zvao Nikola, i da je baš tomu Nikoli bilo sudjeno, da dodje u Dalmaciju, pak da bude praotac knezu i banu Nikoli u XV. stoljeću!

Krčki knezovi, prozvani poslije Frankapanima, nijesu dakle potomci rimskih Frangepana i Anicija, nego, kako Vinciguerra tvrdi, domaći plemići s otoka Krka. Kad su na koncu XI. stoljeća rimski Frangepani izašli na glas, stali su hrvatski krčki knezovi tvrditi, da su oni njihovi rodjaci. Tako se stvori predaja o rimskom porijeklu krčkih knezova, koju je knez i ban Nikola god. 1426.—1430. utvrdio tim, što je primio prezime „de Frankapan“ i što si je od pape Martina V. dao podijeliti grb rimskih Frangepana.

Za sada nema baš nikakve podloge, po kojoj bi se moglo ustanoviti, koje je porodično ili plemensko ime bilo krčkim knezovima, prije nego što su se prozvali Frankapanima. Zato nam budi dozvoljeno nagoviještati.

Na otoku Krku bile su od VII. stoljeća dvije narodnosti: hrvatska i romanska. Hrvati bijahu zapremili gotovo čitav otok, dok su se Romani nakon dolazka Hrvata stisli medju zidove tvrdoga grada Krka (Vegla), tako da ih je na samom otoku ostalo vrlo malo. U gradu Krku bilo je jamačno više odličnih romanskih porodica, kao i u gradu Zadru, Spljetu i drugima, pak su te porodice redovito vršile prve javne službe u gradu, kao službu priora (načelnika), sudaca, tribuna i t. d. Hrvatski narod, razasut po čitavom ostalom otoku, bio je razdijeljen na plemena, bratstva, kuće i t. d., te je stanovao po župama, kojima su upravljali župani, satnici i t. d. Od hrvatskih bratstava na otoku Krku spominju se još god. 1248. četiri, naime bratstvo (progenies) Doganich ili Dognanis, progenies Subinich, progenies Tugomirich, i napokon progenies Zudinich (Judinich).[39] Ako su dakle potonji krčki knezovi bili hrvatskoga porijekla, nema dvojbe, da su potekli od kojega tih četiriju bratstava, kojih su članovi još u polovici XIII. stoljeća sačinjavali hrvatsko plemstvo krčkoga otoka. Ako su pak krčki knezovi bili romanskoga roda, jamačno su bili potomci neke porodice, koja je u prvašnja vremena obnašala obćinske časti u samom gradu Krku. Već 1018. spominje se neki Andrija kao prior ili načelnik grada Krka.[40]

Bili krčki knezovi hrvatskoga ili romanskoga porijekla, svakako je vjerojatno, da je njihovo prvotno porodično ime bilo više ili manje slično imenu rimskih Frangepana. Vrijedno je iztaknuti, da se u hrvatskim izpravama XV. i XVI. stoljeća krčki knezovi vazda pišu „Frankapan“, a ne Frangepan; nadalje da se već god. 1081. spominje belgradski biskup „Franco“,[41] nadalje da je ime „Franko“ bilo vrlo često medju Hrvatima,[42] pak da je od njega postalo patronimičko prezime „Franković“. Možda su krčki knezovi imali prvotno prezime od kakvoga Franka, onako po prilici, kako su se krbavski knezovi Kurjakovići prozvali od kneza Kurjaka (Cyriacus, Kyriakos), pleme Čubranića od Čubrijana (Cyprianus), a pleme Mogorovića od Mogora ili Mohora (Hermágoras). I kao što su knezovi

Kurjakovići htjeli poslije biti nekakvi rimski Curiatii, možda su i krčki knezovi najprije poradi sličnosti svoga porodičnoga imena stali se ponositi svojim srodstvom s rimskim Frangepanima.

Zanimljivo je napokon još jedno. God. 1198. vodila se na otoku Krku iztraga protiv mnogih žitelja, koji bijahu zakratili neku daću krčkomu knezu Bartolomeju, sinu kneza Dujma. Svi ti žitelji biše tada osudjeni, da plate dužnu daću. Oni se poimence imenuju, a ima ih sva sila. Medju njima nalazimo i nekoga „de Plangipano“, kako je to ime pročitao S. Ljubić, ili opet „de Frangipano“, kako ga je štampao I. Kukuljević. Jedan i drugi tvrde, da su izpravu izdali po matici na pergameni, koja se čuva u mletačkom arkivu dei Frari pod brojem 1335.[43] Ako stoji čitanje Kukuljevićevo, eto još jednoga dokaza, da su krčki knezovi (comites Veglae) na koncu XII. stoljeća nešta posve drugo nego „Frangipani“; krčki knezovi su gospodari otoka, a Plangipani ili Frangipani njihovi podanici.[44]

Krčki knezovi, poslije prozvani Frankapani (Frangepani), nijesu potomci rimskih bjegunaca, nego domaća vlastela s otoka Krka. Pradjed njihov je knez Dujam I., koji vlada otokom u prvoj polovici XII. stoljeća. Iza njega zaredalo je sedamnaest generacija njegova roda sve do 30. travnja god. 1671., kad je posljednji mužki član, Franjo II. Krsto, izgubio glavu u Bečkom Novom mjestu. Neprekinuti niz porodice prikazuje na kraju ove knjige priložena genealogija ili rodoslovlje Frankapana, sastavljeno po najboljim izvorima.

III.

Gospoštija knezova Frankapana.

Nema kneževske ni grofovske porodice u Hrvatâ, koje bi vladanje bilo tako ogromno i prostrano, kao što je bila državina knezova krčkih ili potonjih Frankapana. U prvoj polovici XV. stoljeća, namah iza smrti silnoga bana Nikole Frankapana (1432.), koji je za sobom ostavio devet sinova, državina je toga roda obasezala gotovo čitavu tadanju Hrvatsku. Od Ozlja i Dubovca na Kupi pak sve do Sinja i Omiša na Cetini prostirala se je vlast njegova; krčki otok na zapadu, a Knin i Bihać (na

Uni) na iztoku bile su skrajnje točke njegova vladanja. Jedan pače od Nikolinih sinova, po imenu Martin, razmaknuo je svoju vlast na iztoku sve u današnju Bosnu, do grada Kozare i Vrbaškoga grada na Vrbasu.

Kad bi dakle htjeli opisati čitavo vladanje Frankapana, morali bi prikazati svu staru Hrvatsku, pače i jedan dio nekadanje Slovinske zemlje oko grada Požege. No to bi bilo i vrlo mučno, a i izlišno, jer su Frankapani mnoge oblasti i župe tek kratko vrijeme držali, te se nije vlast njihova u njima utvrdila. Ogledat ćemo samo one župe, kotare i gradove, kojima su trajno vladali, i na kojima se je osnivala moć i ugled porodice njihove. Te su oblasti bile po neki način njihova starina ili njihova gospoština.

Već godine 1302. zove se knez Dujam II. „comes Vegle Modruxe, Vinodoli atque Segnie“, što bi po hrvatski bilo „knez Krčki, Modruški, Vinodolski i Senjski“, a potomci njegovi dodavaju tomu naslovu još i „comes Geczke“, naime „knez Gacke“. Po tomu sudimo, da su oni smatrali za svoju djedovsku državinu Krk, Modruše, Vinodol, Senj i Gacku. Da ogledamo izbliza te oblasti i gradove.

Kolijevka Frankapana, gdje su nikli i porasli, jest otok, koji danas zovemo hrvatskim imenom Krk, a talijanskim Veglia.[45] U srednjem vijeku razlikovali su naši stari grad Krk i po njemu prozvani Krčki otok (civitas Vegla et insula Veglae). Grad Krk pribrajao se je u X. stoljeću Dalmaciji, a sav ostali otok Hrvatskoj; u gradu Krku živjeli su poglavito Romani (Latini), a na otoku zgoljni Hrvati; grad Krk imao je svoju municipalnu samoupravu, a otokom su vladali hrvatski župani i knezovi.

Otok Krk je najsjeverniji, najveći i najnapučeniji izmedju kvarnerskih otoka, koji su se nanizali u krilu stare Liburnije, a izmedju današnje Hrvatske i Istre. Prostire se Krk izmedju 44° 56′ i 45° 15′ sjeverne širine (naporednica 45 prolazi južnim dijelom njegovim), a 32° 7′ i 32° 35′ iztočne dužine. Površje mu zaprema 428 □ kilom. (7·7 □ milje); žitelja broji po najnovijim podatcima 24.139 (god. 1775. imao je samo 6000 duša, god. 1880. opet 18.089). Obale mu obuhvaćaju 140 kilom. (19 milja). Premda su mu obale vrlo nepravilne, jer tvore mnogo prostranih zatona i draga, ipak je otok donekle nalik na trokut. Jedna mu je strana (jugozapadna) okrenuta prema otoku Cresu

(i malenomu otoku Plavniku), druga (zapadna) prema iztočnoj obali istarskoj, a treća, iztočna i najdulja, prema hrvatskomu primorju (Crikvenici, Novomu, Senju). Otok Krk i nije drugo, nego odkinut komad hrvatskoga primorja; morski konao (Canale della Morlacca), koji ga danas razstavlja od njega, i koji se na sjeveru suzuje u morsko tijesno (Canale Maltempo), bio je u davno doba dolina, koja se je sterala naporedo s današnjim Vinodolom. Kako Krk prirodno pripada hrvatskomu primorju, tako je i njegova prošlost, politična i kulturna, uzko spojena sa sudbinom Vinodola i okolice grada Senja. U srednjem vijeku pače vodio je preko kanala Maltempo most s otoka Krka na kopno u Vinodol.[46] Na jugu otoka stere se goroviti i nenapučeni školj Prvić, koji se gotovo uvijek uza nj spominje; izmedju Krka i Prvića jesu morska vrata Senjska buka (Bocca di Segna), kojima plove senjski brodovi na zapad.

Slika otoka Krka vrlo je prijatna i oku ugodna. Tu se neprestance izmjenjuju gore i doline; u dolinama steru se svježe livade s bijelim kućama i plandujućim stadima, a na gorama prostiru se šume i šumice (bergudi ili brgudi, boschi) s visokim stablinama, zatim pašnjaci. Osobito sjeverni dio otoka bio je nekad na glasu poradi svojih šuma, iz kojih su Mletčani vadili lijes za svoju ratnu mornaricu. Najviše gore nanizale su se na jugoiztoku otoka; tu se nižu vrhunci Obrova (569 met. najviši vrh otoka), Veli vrh (541. m.), Orljak (539). Mnogi se tu vrhunci zovu Klam ili Hlam (Veli Klam 484. m., Mali Klam 450. m., Vidoklam 376 m), koje je ime jamačno postalo od starohrvatskoga Hlьmь (Hum, lat. collis; hlьmьska zemlja = humska zemlja). Od dolina je najznatnija Baška ili Bašćanska draga, koja se prostire takodjer na jugoiztočnoj strani otoka izmedju najviših vrhunaca (Veli vrh, Veli Klam, Mali Klam i Organ na zapadu, a Dritelj, Vidoklam i Stražice na iztoku), te na jugu prelazi u primorsku ravnicu. Baška draga ide naporedo s Vinodolom, njom protječe potok Rječina (Fiumera), koja postaje izpod Maloga Treskavca, te se izlijeva u novobašćanski zaton. Baška draga ili dolina Rječine dobro je navodnjena i plodna; njom vodi cesta iz Baške nove u grad Krk i Vrbnik. U obće je sav otok vodom dobrano obskrbljen; osim Rječine imade mnogo manjih potoka i obilje izvora žive vode, naročito u Bašćanskoj obćini. Suviše su na otoku i dva mala

Sl. 5. Vrbnik (s južne strane).

jezerca (jedno se zove Ponikva, a drugo Jezero); oba su uz cestu, koja vodi iz grada Krka na sjever u Omišalj.

Otok Krk rodi nešta žitom, premda ne dostatno; ali zato obiluje u dobrim godinama vinom, maslinovim uljem, južnim voćem i dudovima.[47] Najobradjeniji je predjel oko grada Krka i naokolo Košljunskoga zatona; u Bašćanskoj drazi bili su još u srednjem vijeku na glasu vinogradi, koji su od velike česti pripadali samostanu sv. Spasa kod Senja. Tlo se u obće vrlo marljivo obradjuje; gdje nije za težanje, ondje je prekrito šumama i pašnjacima. Stoke je takodjer bilo od vajkada dosta na otoku; konji pak bili su vazda na glasu („cavalli crovati").[48] U prijašnja stoljeća bile su znamenite i solane, gdje se je varila morska sol. Takove su solane bile u skrajnjemu kutu Dobrinjskoga zatona, koji se zove „Na Melinah", i gdje se danas stere selo Soline. Još 1. studenoga god. 1412. potvrdio je kralj Sigismund knezu Nikoli Frankapanu uz ino i solane (maritimas salinas) na otoku Krku, za koje poslije Vinciguerra piše, da su baš izvrstne (saline excellentissime).

Žitelji otoka Krka zgoljni su Hrvati, izuzev ono nešto ostataka staroga romanskoga pučanstva i potonjih naseljenika talijanskih u samom gradu Krku. Susjedni primorci zovu krčke Hrvate Boduli, premda se tim imenom zovu u nekim predjelima otočani u obće. Boduli su lijepi i krepki ljudi, vrlo marljivi i za rad sposobni, a uza to pobožne i blage ćudi. Mužkarci oblače crne haljine, jer da tuguju za svojim gospodarima, Frankapanima. Današnje hrvatsko žiteljstvo na otoku nije se naselilo u jedan mah, nego u više navrata.[49] Najstariji Hrvati jesu jamačno oni, koji živu uz iztočnu stranu otoka nasuprot hrvatskomu primorju, naročito oko Dobrinja, Vrbnika i Baške. To su potomci prvih hrvatskih naseljenika još od VI. i VII. stoljeća po Is. Glasovi, oblici i naglas njihova govora odaje veliku starinu; naročito opaža se to u mjestnim imenima gora i sela (Hlam ili Klam = Hum; Klimno, Kivno, Kibno = San Clemente; Gostinjoc = Gostinjac; Poje = Polje; Tribùje = Tribulje; Vetrnà, Žestiloc, Dòlova, Gabonjin, Sužàn, Šugare, Hlapa i t. d.). Starim hrvatskim žiteljima dolazili su u XIV. i XV. stoljeću Vlasi ili Morlaci, te su se nastanili poglavito na jugozapadnoj strani otoka, naročito u onim predjelima, koje obuhvataju današnje rimokatoličke župe Dubašnica i Poljica. Ti su Vlasi (Vlah, Murlak = Murlacus) bili po

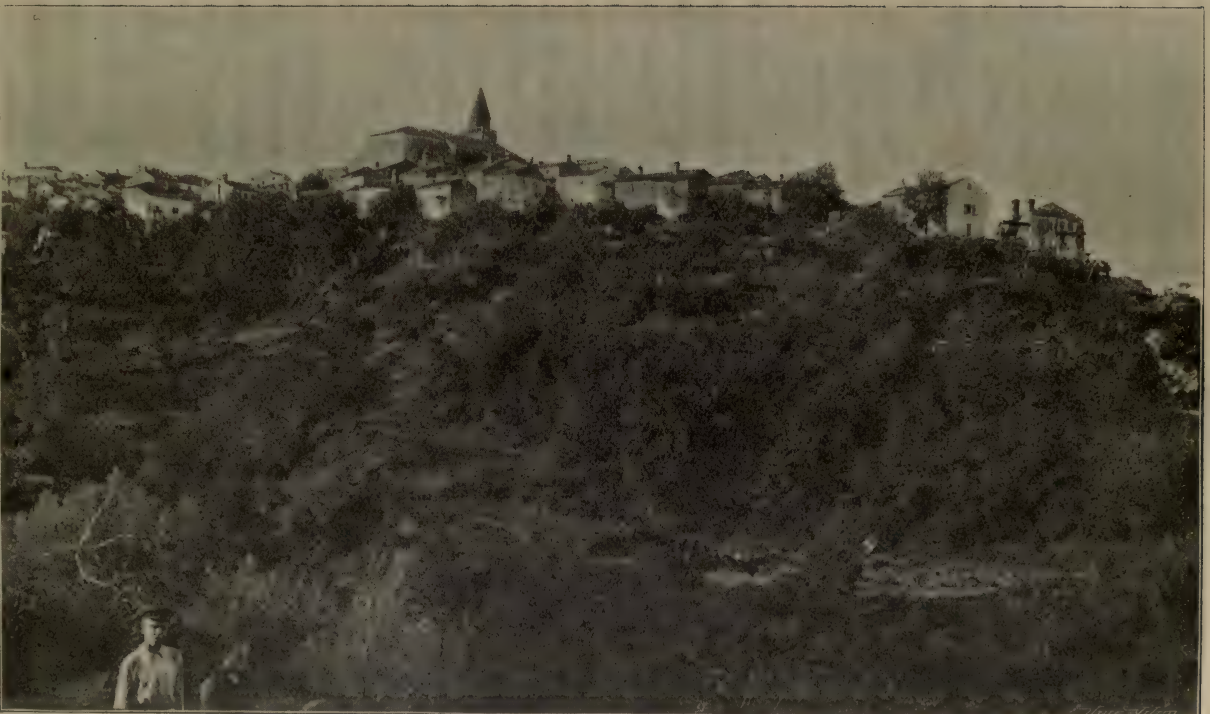
zanimanju stočari, a po govoru ili pravi Romani (Rumunji; god. 1463. spominju se „Ćići“ kneza Ivana Frankapana, koji plijene Istru. Šurmin: Hrvatski spomenici, I. str. 237.) ili već pohrvaćeni Romani. Prvi su tijekom stoljeća pohrvatili najprije svoja imena, a napokon zaboravili su i svoj vlaški (romanski = rumunjski) jezik. Spominje se, da je god. 1875. u selu Bajčićima umro posljednji čovjek, koji je govorio vlaškim (rumunjskim) jezikom; bio je to Mate Bajčić, starac od osamdeset godina. Mjesta uz zapadnu stranu otoka, gdje su se naselili pravi ili pohrvaćeni Vlasi, imadu posve druga imena, nego ona na iztoku. Većinom su patronimička po porodicama, koje su se onuda nastanile, kao Nenadići, Bajčići, Brusići, Milohnići, Žgaljići u župi Poljičkoj, a Bogovići, Kremenići, Barusići, Milovčići, Milčetići, Sabljići, Zidarići, Radići u župi Dubašnici. Pohrvaćenih Vlaha ili Morlaka nalazimo na otoku već u XV. stoljeću (Zenevrić, Budulić).

Stari Romani, koji su na otoku prebivali prije prve seobe Hrvata u VI. i VII. stoljeću, održali su se do konca srednjega vieka jedino u gradu Krku, te su govorili zasebnim narječjem (dalmatinskim), koje se je razlikovalo od talijanskih narječja. Taj je govor danas posve izumro.

Žitelji otoka Krčkoga stanuju danas u 67 mjesta, naime u jednom gradu (Krk = Veglia), pet trgovišta (Omišalj, Dobrinj, Vrbnik, Punat i Baška nova), i 61 manjem i većem selu. U pogledu uprave razdijeljen je otok na sedam obćina. U srednjem vijeku bio je grad Krk (Vegla) sam za se gradska obćina s posebnim municipalnim pravima i posebnim gradskim statutom; sav ostali otok bio je razdijeljen na četiri obćine (communis), kojima su u ime knezova Frankapana upravljali podknežini (vicecomites). Ti su podknežini stanovali u kaštelima ili gradovima (castrum, castello), od kojih neki i danas još stoje, dok su drugi razvaljeni. Kašteli kao sjedišta podknežina bili su u Omišlju, Dobrinju, Vrbniku i Baškoj; pače i u samom gradu Krku stoji i danas još stari kašteo (grad) knezova Frankapana. Na koncu XV. stoljeća osnovana bi na zapadnoj strani otoka (od pridošlica Vlaha ili Murlaka) peta obćina s kaštelom Dubašnicom (izmedju današnjih sela Poljica i Malinske); ali kašteo i selo Dubašnica propadoše poslije za ratova s Uskocima.[50]

Glavno mjesto čitavoga otoka od davne davnine je grad Krk

ili Veglia (sl. 2.). U rimsko doba zvao se je „civitas Curictarum“ ili „Curicum“, odakle je postalo hrvatsko ime Krk. Romani u srednjem vijeku nadjenuli su mu ime „Vecla“ ili Vegla (= vecchia = stari grad), pak po tom su ga u novije vrijeme nazvali talijanski Veglia. Grad se Krk prostire na jugozapadnoj strani otoka nasuprot otočiću Plavniku i otoku Cresu, a širi se u dnu lijepa zatona, koji je sa svih strana okružen vinogradima, maslinovim gajićima i lovorovim stabaljem, a sve to opasuju opet zelene šumice. Grad nema velik obseg (samo pol milje), a okružen je dijelomice zidovima, koji su nekad bili čvrsti, jer su odoljeli jurišima vojvode Blaža Magjara (1480). Same zidine još su bolje bile utvrdjene kulama, koje su podigli Mletčani, koji su takodjer sagradili kašteo s baterijom, da brani ulaz u luku. U sam grad ulazi se kroz troja vrata: najveća su morska, koja vode iz luke; druga su vrata na sjeveru (Porta di su in loco, qui vocatur Porta suso), a treća na iztoku (Porta Pisana). Osim tijesnih i loše taracanih ulica imade tri trga. Najveći je kod morskih primorskih vrata; tu bijaše nekad zgrada glavne straže, danas kavana i porezni ured, zatim loža (loggia), danas privatna kuća. Drugi je trg malen i stoji gotovo u sredini grada. Treći trg, prilično prostran, zove se Kamplin (il Camplin); na njemu se koči stari kašteo knezova Frankapana sa sudnicom i tamnicom, sve tvrdo gradjeno od klesana kamenja. Nad prvim vratima tamnice i sudnice imade u kamen uklesan latinski napis: „(H)oc opus e(st) to(c)i(u)s h(uius) comunis. + a(nno) d(omi)ni m(illesimo) c(entesimo) no(n)a(gesi)mo I. (primo) t(em)po(r)e J(ohannis) Vegl(ensi)s e(pisco)pi et B(artholomaei) ac W(idonis) co(mitum) V(egle) (h)oc opus e(st) i(n)ceptu(m)“, koji kaže, da su te zgrade djelo čitave obćine, i da su ih započeli graditi god. 1191. za biskupa Ivana, kao i za krčkih knezova Bartola i Vida.[51] Od ostalih javnih zgrada (kuća ima oko 300) u gradu zanimljive su crkve i kapele, a medju njima stolna crkva sv. Marije, za koju kaže napis, da je sagradjena za biskupa Ivana, ne zna se, da li u XII. ili XIV. stoljeću. U novije vrijeme misli se, sudeći po njezinu slogu, da je podignuta u XII. stoljeću, za onoga biskupa Ivana, koji se spominje na napisu od god. 1191. Prije nje bila je stolnom crkva sv. Kvirina, koja i danas još stoji. Grad Krk broji 2017 stanovnika; potomci starih romanskih žitelja ili

Sl. 6. Dobrinj (s iztočne strane).

su izumrli ili se pohrvatili, ali zato ipak podržavaju doseljene talijanske porodice talijanštinu u gradu, tako da je ne samo u javnom životu, nego i u duhovnim (crkvenim) poslovima pretegao talijanski jezik. Tako je i danas grad Krk sijelo romanskoga življa, dok je čitavi ostali otok hrvatski.

Na suprotnoj strani otoka, na skrajnjemu sjevero-zapadu, baš naprotiv grada Rijeke stoji stari, pjesmom i pričom proslavljeni Omišalj (Castelmuschio, lat. Castrum Musculum; sl. 3.). Nije nevjerojatno, da je već u rimsko doba na mjestu Omišlja ili blizu njega stajao rimski grad Fulfinium (Fulvinium). Dok je Krk u srednjem vijeku bio jedino zaklonište romanskoga življa, Omišalj je bio glavni i prvi bedem hrvatskoga svijeta, a najznatniji grad (kašteo) krčkih knezova Frankapana.

Današnji Omišalj stere se u dnu prostrana i duboka zatona, koji poluotočić Ert od mora razstavlja. Samo mjesto stoji na (82 m. visoku) brijegu, pak tako gospoduje ne samo zatonu, nego i čitavomu Kvarneru. Usred kuća i vrtova uzdiže se tu još i danas stari kašteo (kula) knezova Frankapana, o kojemu narodna pjesma pjeva: „Turne mi moj lipi, moj pošteni.“ Na južnoj strani toga grada čita se i danas još hrvatski, glagolicom pisani napis: „V ime (b)ožie, amen. č. u. k. (1420.) 6. ijuna, k(a)da se poče zidat ta kašte(l) v vrime kn(e)za Iv(a)na i nega s(i)na kn(e)za Mikul(e).“[52] Prastara je u Omišlju i župna (nekad zborna) crkva sv. Marije (Velike Gospe), u kojoj imade takodjer glagolskih napisa iz XV. stoljeća. Žitelja imade Omišalj 2267 duša, više nego grad Krk. Na poluotočiću „Ertu“, koji spominje knez Ivan Frankapan u jednoj svojoj povelji od god. 1453. („naš vlastiti travnik i pasišće „Ert“, ki zatvara luku od Omišlja“), vide se dva stara podora; jedan se zove „Mira“, te je ostatak nekadanjega samostana sv. Nikole.

Na iztočnoj strani otoka, nasuprot hrvatskomu primorju (Novomu) stoji Vrbnik (Verbenico, 2180 stanovnika; sl. 4. i 5.), o kojemu pjeva narodna pjesma: „Vrbniče nad morem, visoka planino“. Uzdiže se uz dragu sv. Marka na ovišem brijegu. Vrbnik je nekad bio opasan zidovima, kojima nema danas traga. Jednako je razvaljena „palača“ knezova Frankapana i u njoj „kneždvor“; na njihovu mjestu stoji danas občinska kuća. Ondje gdje je nekad bila loža (loggia), uzdiže se Vitezićev dom. Crkva sv. Marije vrlo je stara. Vrbnik i okolica njegova puna je sredovječnih sta-

rina hrvatskih; statut od god. 1388. zvan obično „krčki“ poglavito se tiče vrbanske (vrbenske, vrbonske) obćine. Vrbniku na sjeveru, sat i četvrt daleko, stoji uz selo Risiku prastara zavjetna kapelica sv. Jeronima, zatim razvaline kneževskoga grada, nazvane „Gradac“. O tom Gradcu priča se, da se je u nj sklonio kralj Bela III. (IV)., kad je bježao izpred Tatara. Kad je neki Frankapan udavao svoju kćer, svatovi su hodali iz toga Gradca do kapele sv. Jeronima po samim „raknima“ (sagovima); kad su nadalje u Vrbniku gradili zvonik, pričaju Vrbanci, iznijeli su iz Gradca tri tovara blaga.

Izmedju Vrbnika i Omišlja, uz cestu, koja vodi iz Omišlja u Krk, stoji na visoku brijegu Dobrinj (640 stanovnika; sl. 6.), udaljen pol milje od mora (Dobrinjskoga zatona). Dobrinj je na glasu sa svojih lijepih žena, a još više sa sredovječnih starina hrvatskih (listina, napisa i rukopisa). Tu je u Dobrinju izdana najstarija hrvatska izprava, napisana god. 1100. glagolicom. I crkva dobrinjska, posvećena sv. Stjepanu, vrlo je stara, te potječe valjda iz XI. stoljeća, naročito njezin prednji dio, gdje je glavni žrtvenik. Izpod Dobrinja, a tik do morskoga zatona prostire se selo Soline (Sulinj); tu su nekad bile solane (salinae), koje biše zapuštene za mletačkoga vladanja. Na ulazu u Dobrinjski (Solinski) zaton stoji selo Klimno, prozvano od prastare kapelice sv. Klimenta (Klimanta). U okolišu Dobrinja bilo je jamačno rimskih naseobina, što svjedoče ondje nadjene opeke, grobovi i pjenezi.

Na skrajnjemu jugu otoka, nasuprot školju Prviću i gradu Senju, prostire se na obronku nizkih i većinom pustih bregova, a uz morsku obalu (Primorje) Baška nova (Besca nuova; sl. 7.) sa 2800 stanovnika, koji su sami težaci i mornari. Okolica Baške nove većinom je krševita; stoga se ne izvodi tu mnogo žita, ali tim više vina, koje voze u Senj, Rijeku, Pulj i Trst. Bašćani nastoje takodjer mnogo oko stoke, a bave se i gradnjom brodova, kao i mornarstvom. Nekad su žitelji Baške nove prebivali nešto sjevernije na ovisokom brijegu (Stari grad), gdje je stajao kašteo i gdje je još danas stara crkva sv. Ivana; no kad su Mletčani razorili kašteo, preseliše se žitelji na podnožje brijega uz morsku obalu (Primorje). Od Baške nove vodi cesta dolinom Rječine ili Baškom dragom na sjeverozapad. U Baškoj drazi jesu sela Gorica, Batomalj, Čubranići, Jurandvor, i

Sl. 7. Baška (Primorje).

napokon selo Draga (Vallis Bescae). Nedaleko od Jurandvora stoji u prekrasnom mjestu vrlo stara kapela sv. Lucije, koja je nekad pripadala samostanu reda benediktinskoga. Samostan i kapela obstojali su jamačno već za narodnih kraljeva hrvatskih. Kapela je sagradjena u romanskom slogu, s oblim i uzkim prozorima, mjesto svoda ima nebo od drvenih greda, a samo jedan brod, iz kojega je prodrt prema iztoku zid u drugu kapelicu, koja je podignuta god. 1489. u gotičkom šiljastom slogu. U kapelici sv. Lucije imade više glagolskih napisa starije i mladje dobe; no najznamenitiji je onaj, na kojemu se čita ime kralja Zvonimira. Po njemu doznajemo, da je kralj Dimitrija Zvonimir jednom boravio na otoku, i tom prigodom benediktinski samostan i crkvicu sv. Lucije obilato nagradio. Samostan sv. Lucije ukinut bi u XV. ili XVI. stoljeću, a dohodke njegove prima biskup krčki, koji i danas još imade naslov „opat sv. Lucije od Baške“.

Krčki otok bio je u obće u srednjem vijeku sijelo brojnoga svećenstva, tako svjetovnoga, kao i redovnika. Uz biskupa i njegov kaptol u gradu Krku bilo je više zbornih kaptola (kapitula) u većim mjestima, kao u Omišlju, Dobrinju, Vrbniku i Baški (novoj), kojih su se članovi uz duhovnu pastvu bavili i knjigom, naročito hrvatskom, pišući i prepisujući glagolske svete knjige i ine spise. Tako je Krk postao po neki način razsadnikom hrvatske glagolske književnosti i njezinim najjačim bedemom. Pojedini zborni kaptoli imali su koji put velik broj svećenika (popova); tako je u kaptolu vrbanskom god. 1471. bilo petnaest popova, god. 1532. četrdeset i jedan, a god. 1556. četrdeset i pet. Uz svjetovno svećenstvo bilo je i mnogo redovnika po samostanima. Najprije se je razširio po otoku benediktinski red, koji je osnovao sedam do osam samostana (sv. Lucije u Baškoj drazi, sv. Mikule ili Nikole u Omišlju, sv. Marije na Košljunu, tri u gradu Krku); ti su benediktinski redovnici prionuli uz slavensko bogoslužje, te su primjerice samostanci sv. Nikole kod Omišlja 26. siječnja god. 1252. molili papu Inocentija IV., da im dozvoli i dalje rabiti slavenski jezik u crkvi, „jer su Slaveni te imadu slavenske knjige, a latinski jezik i pismo ne mogu naučiti“ (cum ipsi, qui Sclavi existunt et sclávicas litteras habent, discere latinas litteras non possunt). Poslije su benediktinske redovnike zamijenili Franjevci. Još na koncu XV. stoljeća obstojale su na otoku četiri opatije (sv. Nikola u Omišlju,

sv. Lucija u Baškoj drazi, sv. Marija na otočiću Košljunu, i sv. Mihovil u gradu Krku).

Mnogi samostani posljednjih su stoljeća zapušteni, pače i razvaljeni; danas obstoje na otoku samo četiri mužka samostana (franjevačka) i jedan ženski (benediktinski). U samom gradu Krku jesu dva (jedan mužki franjevački i ženski benediktinski); od ostala tri mužka dva su na zapadnoj strani otoka: samostan sv. Marije na Glavotoku (S. Maria di Capo, conventus in capite insulae Veglensis), i sv. Marije Magdalene u Dubašnici. Treći je samostan Franjevaca na malenom otočiću Košljunu (Cassione, Conventus de Castellione). Gradu Krku na iztoku prostire se prekrasna Košljunska draga (pelaghetto di Cassione), odijeljena od krčkoga zatona uzkim rtom. Usred drage, koja više priliči jezercu, diže se iz mora lijepi i ubavi otočić Košljun, a na njemu stoji samostan sv. Marije, okružen hrastovima, lovorima, dudovima i različitim voćkama. Samostan bijahu izprva napučili redovnici sv. Benedikta (Johannes abbas de Castellione spominje se već god 1186.), koji ga u XV. stoljeću zapustiše (opat Dominik 1410.). Poslije ga knezovi Martin i Ivan Frankapani popraviše i oko god. 1447. Franjevcima predadoše. U samostanskoj crkvi sv. Marije ima zanimljivih slika starije mletačke škole (od Jeronima di Santa Croce); a u kapelici sv. Bernardina vidi se grobnica neke kneginje Frankapanke (Katarine). Samostan imade priličnu knjižnicu od starih rukopisa i štampanih knjiga. Nekad mora da je bio vrlo bogat, jer se u pivnicama nalaze ogromne bačve za vino, a uza to ima prostranih spremišta za žito i drva.

*

Ogledavši otok Krk, kolijevku knezova Frankapana, da vidimo njihovu prvu tečevinu na kopnu, župu Modruše.[53]

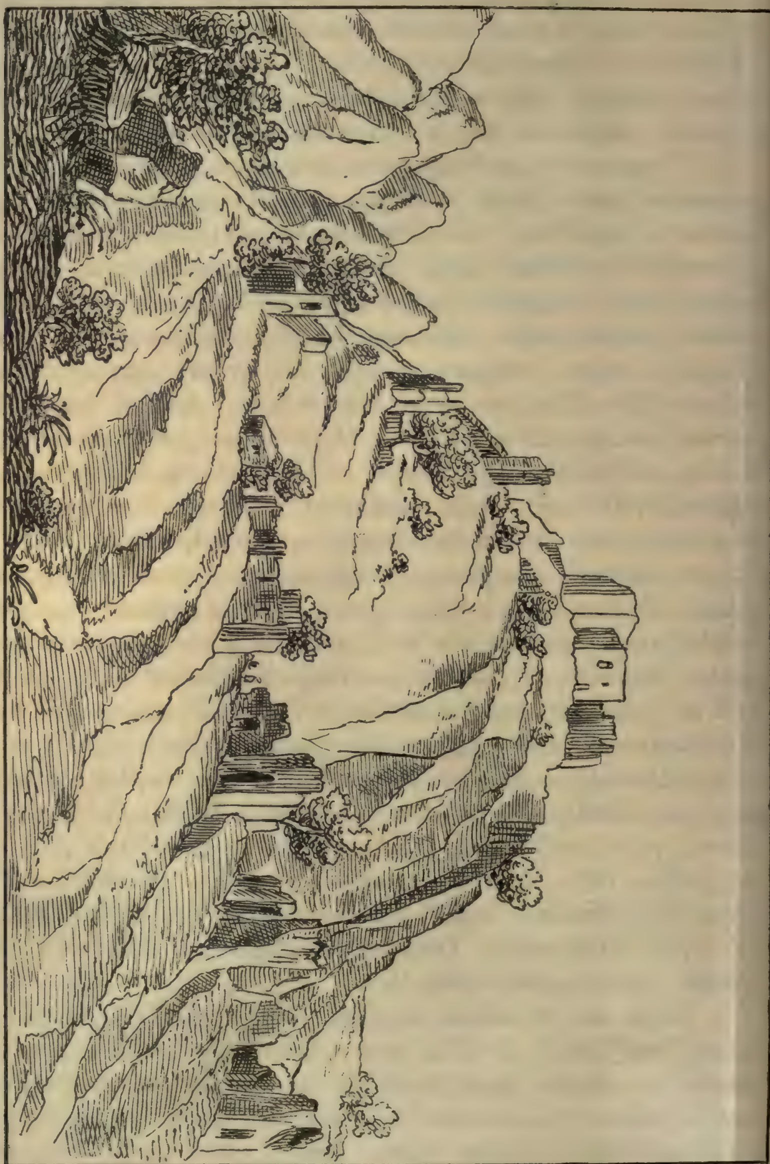
Od izvora Kupe niže se prema jugoiztoku sve u Bosnu gorski lanac, koji je razvodje izmedju rijeka crnomorskih i jadranskih, te koji dijeli srednjoevropski svijet od balkanskoga. Taj je gorski lanac još u rimsko vrijeme bio medjaš izmedju pokrajine Pannonije i Dalmacije (Albii montes?); u srednjem vijeku zvao se je Gvozd (Alpes ferreae), te je dijelio hrvatsku banovinu od slovinske (slavonske). Danas se zove Velika i Mala Kapela. Još od najdavnijih vremena vodile su preko

toga gorskoga lanca (Albii montes, Gvozd, Velika i Mala Kapela) ceste i putovi, koji su spajali Posavinu i Pokupje (Siscia = Sisak) s oblastima jadranskoga mora (Senia = Senj). I u rimsko vrijeme vodila je tuda cesta, što dokazuju na više mjesta (Sv. Petar na Mrežnici, Carevo polje, Munjava) nadjeni rimski spomenici, temelji zgrada, grobovi i rimski pjenezi. No koja su mjesta uz tu cestu stajala, ne da se ustanoviti, već se samo nagadja.

U opisanom gorskom lancu (Gvozdu), na onoj strani, koja se spušta prema Kupi k sjeveru, postala je u srednjem vijeku hrvatska župa Modruše. Premda se prvi put spominje tek u polovici XII. stoljeća (god. 1163.), nema ipak sumnje, da je obstojala već u prijašnja stoljeća, jamačno već oko 820., kad su onuda bjesnile težke borbe izmedju knezova Borne i Ljudevita. Valjda je u ono vrijeme stajao i Modruški grad, zvan u potonje doba Tržan, te je bio središte i branik župe. Stara barem predaja priča, da je u Modruškom gradu na koncu X. stoljeća naviještao riječ Božju sv. Vojtjeh ili Adalbert na povratku iz Rima u svoju biskupiju u Pragu († 997.).[54] Župa Modruše bijaše svojim položajem na razmedji dviju oblasti već od prvoga časa vrlo znamenita, a svakako jedna od najznamenitijih. Ne zna se za obseg njezin u prvo vrijeme: no poslije je obuhvatala gotovo sav kraj izmedju Kupe i Gvozda sve do rijeke Mrežnice. Njezinomu području pribrajala se mjesta i kotari ne samo uz zapadnu Mrežnicu (Tovunjčicu) i pritok njezin Munjavu, nego i čitavo porječje Dobre, pače i oblasti uz Vrnjiku, Dretulju i iztočnu Mrežnicu sve do sutoka Tovunjčice (zapadne Mrežnice) i iztočne Mrežnice kod Ključa. Taj obseg barem, pače i nešto veći, imade modruška gospoštija po urbaru od godine 1486., koji bi sastavljen za kneza Bernardina Frankapana („Popisanje zemlje i mjesta, ka su slišala pod Modruše za života Bernardina Frangepana, kneza modruškoga, senjskoga, vejskoga, leta 1486.").

Mora da je velike zasluge stekao knez Bartol II., kad mu je kralj Bela II. (III.) god. 1193. darovao prostranu i od starine znamenitu župu Modruše. A i veliko je pouzdanje bilo kralja Bele u toga kneza, koji je odsad mogao po miloj svojoj volji zakrčiti svakomu, pače i kralju, najkraći put do mora. Koja je zadaća zapala tim darom krčke knezove ili Frankapane, pokazuju potonja stoljeća. U polovici XIII. stoljeća po-

tvrdjuje im kralj Bela III. (IV.) župu Modruše, ali im podjedno povjerava, da trijebe hajduke, koji se bijahu u gori Gvozdu

Sl. 8. Modruški grad (Tržan) god. 1639.

ugnjezdili, te stali robiti i plijeniti onuda prolazeće putnike. U polovici XIV. stoljeća bila je opet pod Modruškim gradom

tridesetnica, gdje se je plaćala tridesetina za robu, koja se je dovažala u Zagreb i Slavoniju iz Mletaka, Njemačke i drugih stranih zemalja (de Veneciis, Theutonia et aliis partibus extraneis). I u potonja stoljeća, kad se je znatno proširila državina krčkih knezova, smatrali su oni upravo Modruše za glavnu svoju starinu na kopnu hrvatskom, te je prigodom dioba izmedju braće ta župa obično zapadala starijega ili najstarijega brata. Pače i za turskih ratova održala se prometna i strategična znamenitost Modruša. Značajno je, da su Turci kud i kamo jača i veća mjesta osvojili i održali, ali Modruškoga grada nijesu mogli oteti, premda su više puta na nj udarali i varoš (trg) pod njim razorili. Turci u bosanskoj Krajini umiju i sad još pripovijedati, kako su jednom, kad su došli pod Modruše, od neke kraljice, koja je sjedila u gradu, bili nadmudreni i poraženi. Zato i pjevaju:

„Da nam nije Slunja i Tovunja,
I Modruša pod brdom Kapelom,
U ravnici Oštarije crkve:
Sve bi tursko do Ljubljane bilo.“ [55]

A i hrvatski puk oko Modruša priča o baki Mudruši, koja je iz topa ubila turskoga cara, kad se bijaše utaborio na Carevom polju. Po baki Mudruši da se je prozvao i sam grad Modruški, kojemu je prije bilo ime Širin i Trojan grad. [56]

Najznamenitije mjesto u župi Modrušama bio je, kako već spomenusmo, Modruški grad (sl. 8.), zvan takodjer i Tržan (castrum Thersan). Podor toga grada (sl. 9.) vidi se i danas još na 680 m. visoku, strmu brijegu uz Josipovu cestu, koja vodi iz Munjave (Karlovca) preko sedla (888 m.), što no dijeli Veliku Kapelu od Male, u Jezerane (Senj). Po ruševinama, s kojih se širi krasan vidik na Oštarije, Plaški, Carevopolje i Ogulin, vidi se, da je grad bio okrenut prema jugu; na iztočnoj strani imao je četverouglastu kulu, a na zapadnoj redute za obranu. U gradu bila je i kapelica, ali joj ni povjest ni tradicija ne zna za ime. Sam grad mora da je bio prostran i udoban, jer se u njemu nije kratila prebivati god. 1372.—1390. ponosita Talijanka Katarina Carrara, supruga kneza Stjepana I. Frankapana i majka nesrećne poslije Elizabete, udate za pustolovnoga celjskoga grofa Fridrika II. Na podanku brijega, na kojem stoji Tržangrad, sterala se je na ravnici sama varoš Modruše, koja se

god. 1343. zove trgom (in foro Modrus), god. 1449. varoši (oppidum), a god. 1461. gradom (in civitate Modrussa). Ruševine nekadanje varoši vide se i danas još kod županoga sela Gornji Modruš. Varoš bijaše takodjer opasana zidovima i kulama, te su i u njoj često boravili knezovi Frankapani. Osobito se je podigla varoš, kad je ona postala po odredbi pape Pia II. god. 1460. sijelom biskupije krbavske, koja se je odsad stala nazivati i modruškom. Biskupi zajedno s kaptolom stolovali su u njoj kroz trideset i tri godine (1460.—1493.), i to biskupi Nikola Kotoranin, Antun Zadranin i Kristofor Dubrovčanin.

Dok su Modruše bile stolica biskupa i kaptola, cvale su osobito, te su se takmile s najodličnijim hrvatskim varošima. Po jednoj povelji od god. 1463. kao i po drugim podatcima evo slike tadanje varoši. Bijaše opasana zidovima i kulama, a dva zida, koji su se protezali uzbrdice, spajali su ju s gradom Tržanom na brdu. Iz varoša vodila su dvoja vrata: jedna na iztok, a druga na zapad. Gradu i varoši bio je gospodar knez Stjepan II. Frankapan sa svojim sinom Bernardinom; a duhovna glava bio je pomenuti biskup Nikola Kotoranin, osobiti pouzdanik rimskoga pape. Kod sjeverne strane varoškoga zida stajahu biskupovi dvori ili „biskupija“, a tik do nje stolna crkva sv. Marije (koja se je zvala crkva sv. Marka, prije nego što je postala stolnom); blizu crkve uzdizao se još u prošlom stoljeću gotovo još posve sačuvani zvonik njezin, dakako bez zvona. Tu bijahu i grobnice, što dokazuju ostatci svodova i nadgrobno kamenje sa uklesanim grbovima. Osim stolne crkve bijaše još više drugih crkava, kao crkva sv. Trojstva, koja je danas župna (u njoj ima jedan na prosto izklesan obraz, a pod zvonikom u kapelici nešto slično grbu); njoj nasuprot stajaše crkva sv. Duha, koje se ruševine nalaze na jednom brežuljku. Uz zidove na zapadnoj strani bila je do vrata crkva sv. Stjepana, a nedaleko od nje crkva sv. Jelene. Spominje se i franjevački samostan s crkvom sv. Antuna, utemeljen god. 1378. od kneza Stjepana I.; ali se ne može već ustanoviti, da li je bio u samoj varoši ili izvan nje. U varošu bio je i „trg“ (placa); žitelji zvali su se „purgari modruški“, te su imali svoje „dvore“ (kao „dvor Žudijev“); gradom pak upravljali su valjda „podknežini“ u ime knezova Frankapana. I sami knezovi imali su u varoši svoje kuće („kuće, ke ona kupista v mêstu našem Modruši niže kuć

Sl. 9. Modruški grad (Tržan) god. 1895.

naših na placi"); „purgari" pak činili su „službe male i velike" knezovima, a uz to su im plaćali „dacie".

Gradu Tržanu i varoši Modrušama na jugu, gotovo tik sedla, preko kojega je vodio put preko samoga Gvozda, uzdizao se je na 623 m. visoku brdu znameniti pavlinski samostan sv. Nikole s crkvom. Taj samostan bio je zadušbina knezova krčkih, a osnovao ga je oko godine 1390. knez Ivan V. (Anž) Frankapan, boraveći u Modrušama sa suprugom Anom i sinom Nikolom. Samostan primio je od osnovatelja kao i od njegovih nasljednika mnogo zemalja i posjeda ne samo na kopnu hrvatskom, nego i na otoku Krku. U hrvatskim spisima zove se taj samostan „sv. Mikule na Gvozdi". Kako je bio bogat i prostran, živjelo je u njemu do 80 redovnika, sve samih Hrvata i glagolaša. Godine 1463. bio je predstojnikom njegovim vikar Stanislav. U potonje vrijeme postrada i opusti samostan poradi provala turskih; no god. 1708. sagradi Pavlin Matevčić od njegovih ruševina nov malen samostan za tri redovnika i nekoliko soba za putnike, a uz to i malu kapelicu sv. Nikole. Od te kapelice dobio je i čitav gorski lanac Gvozd novo ime „Kapela". Car i kralj Josip II. ukide opet god. 1786. taj samostan, pak je tako po drugi put postao razvalinom.

Modruška županija medjašila je na jugoiztoku Drežničkom,[57] na jugozapadu iza Gvozda (Kapele) Gatanskom ili Gackom,[58] na zapadu i sjeverozapadu Vinodolskom,[59] na sjeveru Zagrebačkom, a na iztoku Goričkom. Obuhvatala je današnje kotare Ogulin i Vrbovsko, dakle prostoriju od 1430 kilometara, na kojoj žive danas do 60.000 stanovnika. U staro vrijeme, prije provale Turaka, kad je u svakom pogledu bilo više blagoslova i imanja (osobito šume), jamačno je žiteljstvo bilo brojnije nego sada. Dijelilo se je žiteljstvo na plemiće (Hodkovići, Gojmerčići ili Gojmerci, Klinčići, Orlovčići, Diankovići, Markovići, Oštriharići, Skalići, Gašpići, Horvati, Klinotići, Krajači, Zebići), i na kmetove, a bilo je i gradjana (purgara) u Modrušama. Da je u toj prostranoj županiji osim Modruša bilo i drugih gradova, kaštela i dvoraca frankapanskih, posve je prirodno.[60] Po urbaru od godine 1486. saznajemo, da je vladanje modruško obuhvatalo velik broj vasi (sela) i sela (selišta), i da mu je pripadalo više gradova i dvoraca. Od potonjih bili su najznatniji Plasi (Plaški), kojih se kotar više puta spominje kao zasebna

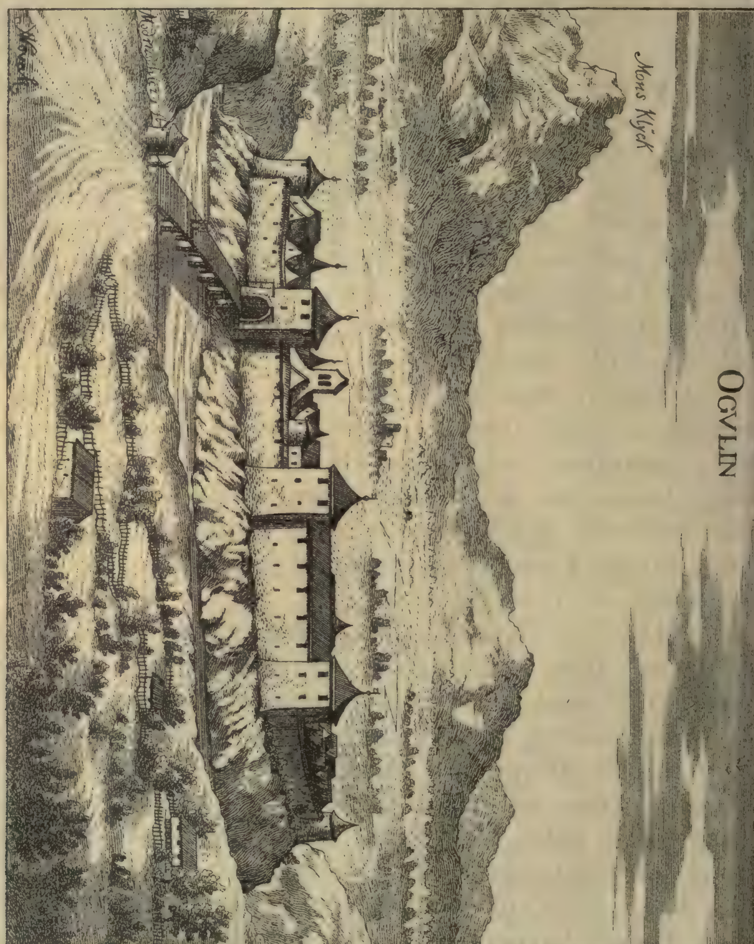
župa (1185.—1481.: „parochia Plas, comitatus Plazy“); u Plasima bio je kneževski grad (kojega se podor vidi na kosi Plaška glava), samostan, dvor plemića Zebića i dvije crkve: sv. Nikole i sv. Stjepana. Uz Plase spominje se kneževski grad u Vitunju (podor više sela Vitunja izpod Kleka), zatim grad u Ključu (na sutoku Tovunjčice i Mrežnice), u Janjču (Janjač na Mrežnici blizu Generalskoga stola); napokon manji gradići i dvorci, kao Zaborsko (Saborsko), Jesenica, Tovunjska peć (Tovunj, Tounj), Gojmerje (Gomirje) i Lukovdol (poslije Siverin ili Severin). Grad Ogulin (sl. 10.) podigao je tek na koncu XV. stoljeća knez Bernardin Frankapan, pošto su mu Turci Modruše razvalili; a Bosiljevo bilo je kroz stoljeća slobodna občina plemićka, kojom su knezovi Frankapani sve polagano obladali i podigli ondje svoj grad, koji im je poslije bio glavno i posljednje utočište u vrijeme propadanja njihova, u drugoj polovici XVII. stoljeća.

Odkad je knez Bartol II. zadobio župu Modruše na sjevernom obronku Gvozda (Kapele), posve je prirodno, da je težio razmaknuti svoju vlast i na južnom obronku toga gorskoga lanca, pak se prikučiti moru, navlastito otoku Krku, i tako zaokružiti državinu svoju. Nije prošlo više od četvrt stoljeća, a krčki knezovi zagospodovaše primorskom župom Vinodolskom ili Vinodolom.

Vinodol (Wynodol, lat. Vallis vinearia, Vallis vinosa, Valdevino) imao je u različito vrijeme različito prostranstvo. Današnji Vinodol vrlo je malena obsega. Obuhvaća tek dio hrvatskoga primorja nasuprot otoku Krku od Novoga (Povila) na jugu pak do Maloga dola (Križišća) iznad Bakarca na sjeveru. Zaprema dakle crikvenički kotar bez občine Krmpota, naime občine Novi, Selce, Crikvenica, Bribir, Grižane-Belgrad i Drivenik; površje mu broji 422 □ kilom., a stanovnika ima 19.000., koji žive u deset rimokatoličkih župa (Zagon, Novi, Bribir, Grižane, Tribalj, Drivenik, Sv. Jakov-Šiljevica, Sv. Jelena-Dramalj, Crikvenica i Selce). Stara županija vinodolska bila je medjutim mnogo prostranija.

U XIII. stoljeću zapremaše vinodolska županija čitavo današnje hrvatsko primorje od Novoga pak sve do Rijeke. Njoj pripadaše tada uz današnji Vinodol još grad Bakar s okolišem, zatim Trsat i koji put Rijeka, a napokon i Grobnik s Grob-

ničkim poljem. Ta stara županija vinodolska zapremala je čitav današnji kotar crikvenički, zatim šušački i grad Bakar. Županija vinodolska obuhvatala je god. 1288., kad je napisan i izdan vinodolski zakon, prostoriju od 985 □ kilom., na kojoj žive

Sl. 10. Ogulin god. 1689.

danas 55.000 žitelja. U potonja stoljeća protegla se je vinodolska županija još dalje na sjeveru od grada Rijeke i Grobnika sve do rijeke Kupe i kranjske medje, te je zapremala i današnje kotare Delnice i Čabar. Tako razširena vinodolska županija imala je u XV. stoljeću 1900 □ kilom., na kojima žive

danas do 83.800 stanovnika. God. 1481., a jamačno i prije držali su krčki knezovi Frankapani izmedju Grobnika i Kupe mjesta Delnice (Dehnycze), Lokve (Loqua), pače i Brod (Brood), za koja nema sumnje, da su ih pribrajali vinodolskoj županiji. [61]

U hrvatskoj prošlosti iztiče se vinodolska županija u onom obsegu, kako nam ju prikazuje vinodolski zakon od g. 1288. U to je vrijeme vinodolska županija ili „vinodolsko knežtvo“ zapremalo Grobničko polje i čitavo primorje hrvatsko od Rijeke na jug do iza Novoga ili Novigrada. Da ogledamo bliže taj znameniti kraj.

Spomenuti već gorski lanac, zvan u srednjem vijeku Gvozd, a danas Velika Kapela, prelazi na jugozapadnoj strani svojoj u visoku ravnicu, koju gorski skupovi dijele na manje ponikve (Ličko polje). Visoka ravnica opet spušta se postepeno prema moru, i to u tri stepenice, koje u glavnom teku naporedo s morskom obalom, naime pravcem od sjeverozapada prema jugoiztoku. Izmedju druge i treće stepenice (koja samo ponešto proviruje iz mora, te ju narod zove Zagorje) prostire se naporedo s morskom obalom dugoljasta dolina, duga do 45 kilom., kojom protječe više rijeka i većih potoka, kao Rječina (Fiumera), Vinodolska rijeka, i Bribirska (Suha) rječina. Ta dolina s bližom okolicom tvorila je u srednjem vijeku vinodolsku županiju, prozvanu vinodolskom bez dvojbe zato, što je i danas još velika čest njezina na glasu sa svojih vinograda i vatrenoga vina, kojim rodi.

Dugoljasta dolina nije suvisla cjelina, već ju pojedina brda i brdašca razstavljaju na pet manjih dolaca i ponikava, kao što su ponikva Bribirske rječine, dolina Vinodolske rijeke, dolac Bakarskoga zatona, dolina Drage, i napokon dolina Rječine (Fiumara), koju opet potok Sušak spaja s Grobničkim poljem, što no se stere izmedju prve i druge stepenice. Brda i brdašca, koja razstavljaju pojedine ponikve, prouzrokuju takodjer, te se neke rijeke, koje u obće teku poglavito naporedo s morskom obalom, svraćaju sa svoga puta, pak sebi, tvoreći prodole, krče kroz treću stepenicu put do samoga mora. Tako si je Rječina (Fiumara), koja od izvora do Orehovice teče uždužnom dolinom, izdubla put k moru izpod Trsata; Vinodolska rijeka utječe, prošavši prodolom, u more kod Crikvenice; a Bribirska (Suha) rječina našla je si put k moru kod Novoga. Tako je do-

lina vinodolske županije s morske strane vrlo dohodna; ulazi se u nju kod Novoga, kod Crikvenice, zatim Bakarskim zatonom, i napokon kod Trsata prodolom Rječine, kojom se može doprijeti sve do Grobničkoga polja.

Tlo vinodolskoga kneštva krije u sebi mnogo ostataka rimskoga vladanja, od kojih je ponešto i na vidjelo izneseno. Njim su prolazile ceste, koje su uz morsku obalu i samom dolinom vodile iz Trsata preko Novoga u Senj, a odanle u Dalmaciju. Ali za jedini Trsat znade se, da je već u rimsko vrijeme obstojao, i da se je zvao Tarsatica, od kojega je postalo hrvatsko sredovječno ime njegovo Crsat ili današnje Trsat. Samo je nagadjanje više ili manje osnovano, da je rimsko mjesto „Ad Turres“ stajalo blizu današnje Crikvenice, a „Volcera“ kod Novoga.

Vinodolska županija spominje se prvi put u XII. stoljeću. Dukljanska kronika tvrdi, da se je do nje protezala Bijela Hrvatska (a loco Dalmae... usque ad Valdevino vocavit Croatiam Albam). U crkvenom pogledu pripadala je vinodolska županija kroz stoljeća krčkoj biskupiji, pod koju su nekad spadale i župe gatanska i modruška, kao i grad Senj. Ali kad je Krk u XII. stoljeću najprije politički došao pod Mletke, a onda se god. 1154. i u crkvenom pogledu odkinuo od nadbiskupije solinsko-spljetske, izgubio je krčki biskup sve oblasti i kotare, što ih je dosad držao na hrvatskom kopnu. Kralj Gejza I. (II.) podvrgao je tada Vinodol, Modruše, Plase, Bužane, Novigrad i Krbavu izravno spljetskoj nadbiskupiji, što je malo zatim god. 1163. i njegov nasljednik Stjepan IV. potvrdio;[62] ali već oko godine 1185. osnovana bi zasebna biskupija u Krbavi, kojoj biše pridijeljene županije Modruše, Plasi, Novigrad i Vinodol.[63] Malo zatim, svakako prije god. 1225., darovao je ugarsko-hrvatski kralj Andrija I. (II.) vinodolsku županiju krčkim knezovima, Frankapanima, koji su ju držali kroz stoljeća. Tada je Vinodol na sjeveroiztoku medjašio s modruškom županijom, a na jugoiztoku s gatanskom, koja je od god. 1219. pripadala vitezovima Templarima ili Božjacima.

Kako doznajemo iz vinodolskoga zakona od god. 1288.,[64] bilo je na koncu XIII. stoljeća u vinodolskom kneštvu devet gradova ili kaštela (castrum, castellum), koji se spominju ovim redom od juga k sjeveru: Novi Grad, Ledenice, Bribir, Grižane, Drivenik, Hrilin, Bakar, Crsat i Grobnik.[65]

Prema tomu sudimo, da je tada županija ili knežtvo bilo razdijeljeno na devet manjih kotara, valjda občina (komuna). Gradovima i občinama upravljali su „oficijali“ ili „sluge“ krčkih knezova, kao podknežini, satnici, dvornici, župani, sudci i t. d.[66] Najodličniji bili su podknežini, u svakom gradu i kotaru po jedan, koje su smatrali za „namjestnike“ knezova. Svaki kotar imao je svoje točno odredjene medje, radi kojih je više puta bilo i pravde, kad bi se pomrsile. U pojedinim občinama bilo je poslije i više gradova; tako nalazimo u občini

Sl. 11. Frankapanski grad u Novomu (četverouglasta kula).

Grižane već god. 1323. tri grada, naime Grižki grad, Belgrad i Kotor („vsa općina kotorska, griška i belgradska“).[67]

Najznatnije mjesto nekadanjega vinodolskoga kneštva ili županije, koje je najdulje ostalo u vlasti krčkih knezova Frankapana (sve do njihova razsula), jest Novigrad ili današnji Novi,[68] gdje bi već god. 1288. sastavljen i napisan vinodolski zakon, i gdje su poslije vrlo mnogo stolovali knezovi Frankapani.

Današnje trgovište Novi broji 295 kuća i oko 2600 stanovnika. Prostire se tik uz more na podanku brijega Ospa (Veli Osap, Osap, Osep), a na ušću Bribirske (Suhe) rijeke u Novljansku dragu. U staro vrijeme bio je Novi opasan debelim

platnom ili bedemima a utvrdjen okruglim kulama, kojih se ostatci vide još danas. Iz mjesta vodila su dvoja vrata: velika vrata na iztočnoj strani, a mala na sjevernoj. Mala vrata stoje još i danas, dok su velika god. 1875. porušena.

Trgovište Novi dijeli se u više skupina, od kojih svaka ima posebno ime (Grad, Podgrad, Krasa, Šćedina). Trgova ili pijaca imade četiri (Stari trg ili Preškril, Prikaštel, Zagrad i Prikapelica). Najznamenitija zgrada je *Frankapanski grad* ili *kašteo*, koji je najstariji dio grada. Prvobitno bio je sagradjen u obliku četverokuta sa četiri kule, te je bio visok dva kata Na iztočnoj strani bilo je poveće branište, ogradjeno tvrdim zidom i puškarnicama, ali je pred malo vremena porušeno. Zapadna i sjeverna strana kaštela, gdje je nekad stajala gradska kapela, od koje se je sačuvao samo jedan gotički prozor, posve je razvaljena. Južna i iztočna strana kaštela još je dobro sačuvana, te su u njima smješteni kotarski sud i škole. Od kula stoje dvije: na iztoku visoka četverouglasta (sl. 11.), u koju su nekad zločince zatvarali, i na jugu velika okrugla (sl. 12.), odozdo šira, a odozgo uža. Na trgu pred kaštelom koče se danas najljepše kuće novljanske. Na susjednom trgu stoji znamenita *crkva sv. Filipa i Jakova*, koja je od god. 1493. bila *stolna crkva* modruške biskupije. Ta je lijepa crkva sagradjena negdje u XIV. stoljeću na način kršćanske bazilike. Svetište joj je oblo, a svod okrugao. Tri prozora, dosta velika, ozgor su obla. Svetište je od ostale crkve odijeljeno lukom. Crkva ima tri broda, razdijeljena na šest prostranih arkada s oblim svodom, koji počiva na debelim pilovima. Nad arkadama stoje poluobli, široki, ali nizki prozori. Brodovi sa strane imaju četverouglaste prozore. Pred velikim žrtvenikom je grobna ploča modruškoga biskupa Kristofora s latinskim napisom i kipom biskupovim. Crkveni zvonik, koji je sa zapadne strane nad ulazom, imade šiljast krov. Crkva imade u pročelju troja vrata, od kojih su srednja obla, a dvoja sa strane četverokutna. — Od ostalih crkva i kapela treba spomenuti nekadanju pavlinsku *crkvu sv. Marije* s podorom samostana pavlinskoga, koji se vidi namah kod luke na mjestnom groblju. Samostan i crkvu „sv. Marije na Ospi“ utemeljio je god. 1462. knez Martin Frankapan, nadarivši ga mnogim zemljama (selo Belgrad, vrh Osap, dio vinograda u Zagradi) i dohodcima bužkoga arcidjakonata u Lici. Crkva sv.

Marije sagradjena je u gotičkom slogu. Izvana nad vratima imade frankapanski grb, a iznutra je urešena sa osam polupilova, kojih su glavice izkićene izvajanim obrazima, lišćem i drugim. Današnji tragovi pokazuju, da je crkva bila nekad urešena fresco-slikarijama.

Novigrad ili Novi stradao je tri put od neprijateljskih provala. God. 1527. poharaše ga Turci, a god. 1598. i 1615. (24. kolovoza) Mletčani. Deset časaka Novomu na jugu, tik uz morsku obalu i nasuprot školjiću sv. Marina (gdje je nadjen kameni napis u slavu supruge cara Konstantina Velikoga) stoji

Sl. 12. Frankapanski grad u Novomu (okrugla kula).

razvaljeni prastari grad Lopar. Taj rimski ili predrimski grad bio je sagradjen na šest uglova s toliko kula (od kojih još jedna stoji), a opasan je bio sa dva vrlo debela, polukružna bedema od neklesana kamena, jednim starijim, a drugim mladjim. Možda je to ostatak rimske Volcere, uz koju je vodila rimska primorska cesta u Seniu (Senj).

Od Novoga vode na sve strane ceste na sjever, iztok i jug. Od senjske ceste odvaja se nova, Rudolfova cesta, koja vodi na sjeveroiztok preko Velike Kapele u Jasenak i Ogulin. Cesta prolazi najprije kraj župnoga sela Zagona, koje bi god. 1605. naseljeno Vlasima, a onda kraj sela i župe Ledenice (600

stanov.). Više današnjega sela uzdiže se prema moru na strmu kamenu brijegu podor staroga grada Ledenice, kojemu je pripadala nekad i draga Žrnovnica na moru. God. 1288. bio je „iz Ledenic“ u Novigradu pri sastavljanju vinodolskoga zakona „Ratko prvad i Radoslav, popove, Dobroša satnik“. Godine 1309. bila je pravda „meju Novigradci i meju Ledeničani“ poradi občinskih granica, pak bi tom zgodom ustanovljeno, da je „draga pletenska“ medja obiju občina. Oko godine 1445. bili su mlinovi „v Žrnovnici pod Ledinicami“, koji su pripadali Frankapanima. Godine 1449. zapale su Ledenice kneza Dujma IV., osnivača slunjske loze frankapanske. Kad je izumrla ta loza god. 1572., uzeše Ledenice kapetani grada Senja, te učiniše od Ledeničana krajiške vojnike. Od toga vremena pripadale su Ledenice primorskoj krajini, i to kapetaniji senjskoj; sada zaredaše i češći sukobi sa Novljanima poradi medja (god. 1596. 1609. 1632. 1653. i 1686.). U Ledenicama upravljao je porkulab (g. 1589. knez Radić Petrović, porkulab Ledenički), kojemu je zapovijedao senjski kapetan. Porkulab javljao je Vinodolcima, što bi čuo o kretnjama i pripravama turskim, te je tako bio prednja straža i čuvar Vinodola. Danas su Ledenice ruševina, kao i nekadanja crkva sv. Stjepana, pak i kuće, koje su nekad stajale oko grada.

Iz Novigrada vode dvije ceste na sjever (sjeverozapad), jedna duž morske obale u Selce i Crikvenicu, a druga ubavom, zelenom i plodnom (vinova loza, smokva) dolinom Bribirske (Suhe) rječine u znamenito mjesto Bribir (263 stanov.). Bribir sa starim gradom stere se na zelenom brežuljku (145 m.); stari grad je još donekle uzdržan, naročito jedna kula s tamnicama (na njoj brojke 1305). Tu je i crkva sv. Petra i Pavla, koja bijaše neko vrijemo zbornom crkvom jednomu dijelu razasutoga kaptola modruškoga. Već god. 1309. vode Bribirci pravdu s Novljanima poradi medja, koju je napokon riješio knez Dujam II., tada „starješina“ krčkih knezova. Kad se je godine 1449. dijelila gospoštija knezova Frankapana, zapade Bribir kneza Martina. Po njegovoj smrti (god. 1479.) oblada Bribirom, kao i Novigradom, kralj Matijaš Korvin; ali ga ne zadrža za se, nego ga predade poslije svojemu kapetanu grada Senja, Dubrovčaninu Maroju Žunjeviću. Po smrti Marojevoj zagospodovaše Bribirom braća njegova Mikula i Jeronim Žunjević (1487.—1490). God. 1487. obnovilo se u Bribiru bratstvo za uzdržavanje crkve

sv. Stjepana; a god. 1490 darova Mikula Žunjević redovnicima sv. Pavla u Crikvenici trsje, koje im bijaše obećao još brat njegov Maroje. Poslije god. 1490. oblada Bribirom Bernardin Frankapan, te sada ostade njegovu rodu do izumrća ozaljske loze (1577.), koju onda naslijediše gotovo u čitavom Vinodolu knezovi Zrinski. U Bribiru bijaše se izmedju god. 1617. i 1622. na poziv senjskoga biskupa Ivana Agatića sastao crkveni zbor, koji je vijećao o izdavanju novih glagolskih crkvenih knjiga. Na tome je zboru uz ine sudjelovao i Franjo (Ivan) Glavinić, tada provincijal reda franjevačkoga u Hrvatskoj i Bosni.

Bribiru na sjeveru suzuje se Vinodol tako, da je kod sela Saftići samo za puškomet širok. Kod sela Marušići odvaja se cesta, koja vodi k moru u Crikvenicu; a namah iza Marušića uzdiže se na ogromnoj, 248 m. visokoj i strmoj gromači G r i ž k i g r a d i pod njim selo G r i ž e ili G r i ž a n e (380 stanov.) sa starom gotičkom crkvom sv. Martina.[69] Grižki grad imao je nekad četiri kule, od kojih stoje dvije i danas. Selo Griže ili Grižane, prozvano od ogromne i osovne vapnene stijene, koje i sada primorci zovu griže, danas su središte Vinodola, te se s njih širi lijep vidik na sjever i jugozapad. Na sjeveru njima uzdiže se stari B e l g r a d, nekad zborno sijelo vinodolskoga kaptola; u tamošnjoj crkvi sv. Marije imade više grobnica i glagolskih napisa. Izpod Grižana probija si Vinodolska rječina kamenim prodolom put do mora. Upravo na onom mjestu, gdje rijeka ulazi u prodol, uzdiže se desno na jednom vrhu od 73 m. razvaljeni već grad B a d a n j, kojega se ime u povjesti inače ne spominje; u sredini prodoli opet stoji s lijeve strane na 122 m. visoku brdu podor grada K o t o r a s crkvom sv. Šimuna i malim seocem od nekoliko (11) kuća. Oba grada, Kotor i Badanj, branila su nekad pristup s mora u srce Vinodola, u Grižane. Na kraju prodoli, gdje no Vinodolska rječina utječe u more, procvalo je u novije doba lijepo i kao lječilište glasovito trgovište C r i k v e n i c a sa 200 kuća i preko 1700 stanovnika. To je trgovište postalo i razvilo se uz pavlinski samostan i c r k v u s v. M a r i j e, što ga je na početku XV. stoljeća utemeljio knez i potonji hrvatski ban Nikola Frankapan (pismom od 14. kolovoza god. 1412., izdanim u Modrušama). Oko samostana, koji i danas još stoji, kao i oko crkve sv. Marije, koja je danas župna, naseljivahu se poslije na morskom žalu žitelji iz obliž-

njega mjesta Kotora, kao i drugih mjesta, pak tako nastade današnje trgovište. Sam samostan bio je imućan, a osobito su ga obasuli darovima knezovi Frankapani.[70]

Grižki grad sa selom Grižanima, kao i gradovi Belgrad, Badanj i Kotor bili su nekad jedna obćina, koja je na sjeveru medjašila s hreljinskom, a na jugu s bribirskom. Još g. 1323. spominje se „vsa općina kotorska, griška i belgradska kao cjelina“, koje se zemlje prostiru u području brda Sopalj (334 m.), što no i danas razstavlja Vinodol od mora. No u potonje vrijeme stali su tu obćinu komadati na više česti, tako da su godine 1449. prigodom diobe izmedju sinova kneza i bana Nikole Frankapana Griže (Grižane) zapale kneza Nikolu V., a Kotor i Belgrad kneza Martina. Medjutim knez Martin odkupi poslije Grižane od Nikoline kćeri Margarete, pak tako opet sjedini čitavu obćinu u jedno. Po Martinovoj smrti (god. 1479.) zapade Grižki grad s nekim dijelom Vinodola modruško-ozaljsku lozu Frankapana, naime kneza Stjepana II. i sina mu Bernardina. Unuk Bernardinov, po imenu Stjepan III., imao je u Grižanima namjestnika (podknežina) Ivana Gusića, koji je narod te obćine silio na različite radnje i službe, kojih nije bio dužan činiti. Stoga morade knez Stjepan privoljeti god. 1544., da se napiše „urbar griški“, gdje biše točno popisane sve dužnosti kneževih podanika u toj obćini. Po smrti kneza Stjepana III. Frankapana (god. 1577.) obladaše Grižanima i drugim imanjima njegovim knezovi Zrinski.

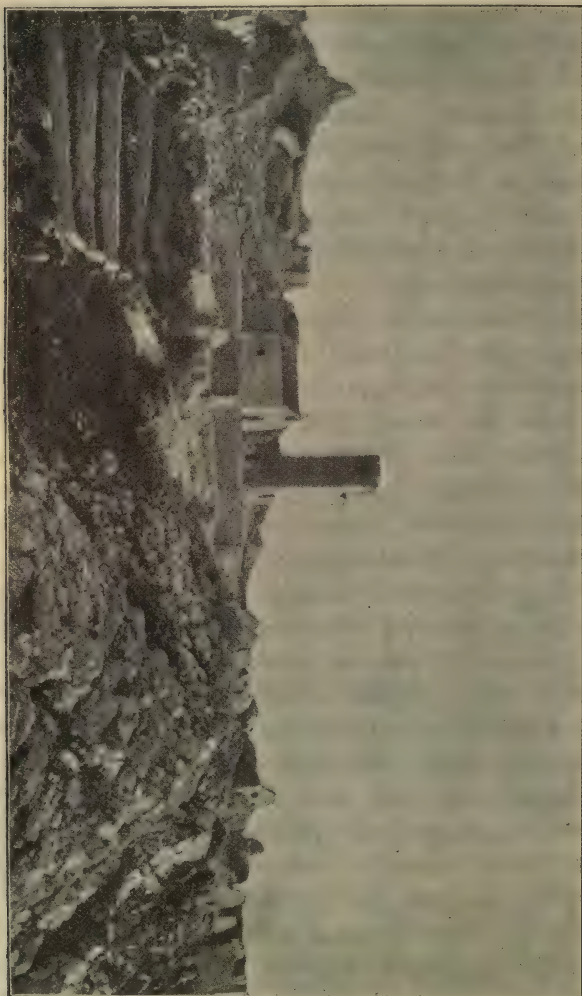
Iz Grižana vodi cesta pokraj Belgrada na sjeverozapad u Tribalj (200 stan., sijelo rimokatoličke župe) i na Tribaljsko polje, a onda do grada i sela D r i v e n i k a. Grad D r i v e n i k uzdiže se na pustom vrhu (181 m.), sagradjen je na četverokut, te imade pet kula, koje su prilično sačuvane. Za gradom stoji kapela sv. Stjepana. Drivenik pripadao je u polovici XV. stoljeća knezu Ivanu VII. Frankapanu mladjemu; tada su Driveničani bili s Belgradcima i Grižancima u zavadi radi ugrabljene stoke.

Namah iza Drivenika, kod selâ Dol mali i Križišće, prestaje današnji Vinodol; no nekadanjoj županiji pribrajao se je i Hreljin[71] na iztoku Bakarca. Stari grad H r e l j i n (sl. 13.) uzdiže se na brijegu od 321 m., uza nj stoji crkvica sv. Marije i po prilici 50 kuća. No to je sada sve pusto i ostavljeno, pošto su se žitelji mjesta Hreljina za francuzkoga vladanja (god. 1809.—1813.)

preselili s vrha brda na podnožje njegovo u današnje mjesto Piket (1900 stanov.), prozvano od francuzke riječi „piquet“. Hreljin (takodjer i Hrilin u srednjem vijeku) spominje se već u XIII. stoljeću; god. 1403. stanovahu „u gradu Hrilinu“ redovnici i otci duhovni: plovan Blažević, domin Šimun, domin Antun i domin Francisko, kojima je sudac Andrija Ševatić poklonio sjenokošu na uspomenu svoga sina Jurka, „ki va to vrime poginu u boju u Turcih“. Godine 1437. biše ustanovljene medje izmedju Hriljana i Bakrana „po običaju zakona vinodolskoga“. God. 1440. stolovao je „na Hrilini“ knez Ivan VII. Frankapan, kojega je poslije prigodom diobe frankapanskih imanja god. 1449. taj grad i zapao zajedno sa spomenutim već Drivenikom. Hreljinskoj gospoštiji i obćini pribrajala su se mjesta Bakarac i Kraljevica.

Nekadanjoj vinodolskoj županiji pripadao je i Bakar (Buccari), danas slobodni i lučki grad sa 332 kuće i 2400 stanovnika.[72] Prostire se u skrajnjem, sjevernom kutu istoimenoga zaliva, a dijeli se na stari grad na brežuljku, i na primorje uz morsku obalu. Stari grad bio je nekad opasan zidom, u koji su sada kuće ugradjene Tu se najviše iztiče stari i mrki frankapanski kašteo, zvan takodjer „kazarma“, jer su koji put u njem vojnici bili nastanjeni. Sagradjen je na sliku trokuta sa tri kule prema sjeverozapadu. Pod glavnom kulom jesu glavna vrata; ta je kula sva obrasla gustim bršljanom, izmedju kojega proviruje shod, odakle se uživa prekrasan vidik na brda, što no se dižu u zadku kaštela. Pod trećom kulom, koja već u gradsku ulicu prodire, jesu pobočna vrata, nad kojima je glagolski napis iz god. 1530. Kašteo sam sagradjen je na dva kata, te imade velike prozore, koji se u drugom katu dižu gotovo do krova. Tvrde, da je podignut po svoj prilici u XII. stoljeću. Nekad je bio kašteo ogradjen trokutnim, do 4 m. visokim i metar debelim zidom, a sa sjeveroiztočne strane providjen mostom lančenikom. U nutrinji nema ništa znamenito; tu su velike dvorane, četiri prostrane kuhinje, zdenac, dvije tamnice i ostatci nekadanje kapele sv. Mihajla. Osim kaštela znamenita je u starom gradu prastara župna crkva sv. Andrije na trgu istoga imena, za koju kažu, da je sagradjena još u XI. stoljeću. Prvobitno bila je nalik na rotundu kao crkva sv. Vida na Rijeci, te je bila bogato mramorom nakićena No poslije bi za-

puštena i tek god. 1853. opet obnovljena. Od starog joj nakita ostadoše tek neki basreliefi, koji današnje žrtvenike ukrasuju. Prema pročelju crkve stoji odijeljen zvonik sa tri sprata. Sama crkva imade danas na pročelju zabat i troja vrata; iznutra je razdijeljena na tri broda, jedan glavni i dva pobočna, koje razstavljaju četverouglasti stupovi s lukovima. Blizu crkve stoji kuća, zvana „biskupija“, u kojoj su neko vrijeme stolovali biskupi modruško-krbavski. Osim župne (nekad stolne i zborne) crkve sv. Andrije imade u starom gradu još crkvica sv. Križa, blizu koje je nekad stajala crkva sv. Katarine. Izpod staroga grada spominje se u srednjem vijeku „crkva sv. Marije pod Bakrom“ (Maria del porto); nje više nema, ali blizu nje

Sl. 13. Grad Hreljin.

podignuta bi god. 1666. za kneza Petra Zrinskoga današnja crkva sv. Marije, koja je bila župna, dok je crkva sv. Andrije ležala razvaljena. U novom Bakru ili u primorju (na trgu Marije Terezije) stoji crkvica sv. Margarete, sagradjena god. 1668.

U okolišu Bakra mora da je već za Rimljana bilo znamenito mjesto, što uz ino svjedoče i rimski grobovi iz II. stoljeća po Is., izkopani god. 1881. na današnjem šetalištu Manganu. No kako se je ta naseobina zvala, ne zna se. Današnje ime Bakar spominje se prvi put u vinodolskom zakonu god. 1288. Uz frankapanski kašteo obstojala je tada i varoš (oppidum), u kojoj su gradjani imali svoje „palače“ i „hiže.“ Obćina bakarska obuhvatala je tada jamačno Martinšćicu i sv. Luciju u Kostreni. Već god. 1288. spominju se u Bakru župnik Krstiha i satnik Ivan; poslije se uz župnike, koji je kad i kad „vikarij krbavskoga biskupa“, spominju i „kanonici crkve sv. Andreja“, kojih ima po pet u jedan mah. Od svjetovnih častnika spominju se poslije „podknežini“ (god 1445. Valentin i Jurko Hotkovići, god. 1492. Grgur Slavković) kao namjestnici knezova Frankapana, zatim župani, satnici i sudci. Od gradjanskih porodica sačuvana su nam prezimena: Bartolić, Gržić, Krivičić, Melić, Mihalić, Mohorić, Partinić, Radovčić, Rodoflić, Starčić, Stiglić, Vrančić, Zezanić, Živčić. God. 1437. vodila se je pravda izmedju Bakrana i Hreljana radi medja, koju su Bakrani izgubili; god. 1455. biše opet obnovljene i utvrdjene granice izmedju Bakra i Grobnika. God. 1455. spominje se „kapituo bakarski“, a god. 1485. nastoje Bakrani, da se modruški biskup Kristofor preseli u njihov grad. Bit će, da je Bakar poput Novoga i Bribira bio neko vrijeme u vlasti kralja Matije i njegovih kapetana, jer se spominje, da mu je taj kralj 28. prosinca god. 1480. izdao povelju. Od XVI. stoljeća upravljaju Bakrom kapetani knezova Frankapana i Zrinskih (god. 1570. Mihalj Desić); ti su kapetani od god. 1671. bili upravitelji čitavoga Vinodola.

Najsjevernije primorsko mjesto staroga Vinodola jest Trsat,[73] koje se u prošlosti hrvatskoj mnogo spominje i poradi staroga grada Trsata (sl. 14.), kao i poradi glasovite zavjetne crkve franjevačke, posvećene čudotvornoj majci Božjoj, blaženoj Djevici Mariji.

Samo mjesto Trsat broji danas nešto preko 100 kuća i oko 850 duša. Uzdiže se na 135. m. visoku brdu tik do Rijeke

i Sušaka. Mjesto Sušak prostire se na podanku trsatskoga brijega uz morsku obalu, te pripada zajedno s drugim mjestima trsatskoj upravnoj obćini. Oba mjesta, Trsat i Sušak, razstavlja Rječina (Fiumara) od varoši Rijeke. Trsatski brijeg ostrmljuje se prema sjeveru i zapadu poput stijene u Rječinu; ni na jug ne spušta se položito; stoga je pristup na nj najlakši s iztočne strane, kuda i vodi glavna cesta za kola. Pješke možeš se iz Sušaka uzpeti na Trsat starim stubama, koje je sagradio knez Petar Kružić, kapetan Klisa, oko god. 1531, a dopunio i popravio ih je god. 1725. patricij Franjo Gavro Aichelburg, zapovjednik Brinja. Stuba imade sada 412, a vode pokraj pet kapelica i kipova na mali zaravanak, zarašten sjenastim koprivićima, te završuju željeznom ogradom pred crkvom bl. Dj. Marije.

Visoki i strmi brijeg trsatski ne samo da podaje divne vidike na sve strane, nego je takodjer kroz stoljeća bio tvrdi branik najskrajnijega sjevernoga zatona u Jadranskom moru. Trsatski brijeg zaštićivao je ne samo Rijeku, nego je podjedno i branio ulaz u dolinu Rječine sve do Grobnika i dalje. Nije stoga čudo, što je već u rimsko doba podignuta na tom brdu utvrda, koja je zaštićivala naseobinu s obje strane ušća Rječine, zvanu Tarsatica, kao i primorsku cestu, koja je vodila iz Senja (Senia), Novoga (Volcera) i Crikvenice (Ad Turres) u današnju Istru (Tituli, Malum), a onda dalje do Ogleja (Aquileia). Tik izpod utvrde podigoše Rimljani uz desnu obalu Rječine zid, kojega se tragovi još i danas vide uz medju hrvatsko-istarsku.

Za seobe naroda propala je jamačno naseobina Tarsatica, te su preostali jedino ostatci utvrde ili kule na brijegu, koja je sačuvala i samo ime naseobine. Još i danas zove narod jednu oblu kulu sadanjega grada (kaštela) na brijegu „rimskom kulom“. Naselivši Hrvati taj kraj prozvaše utvrdu ili kulu Crsat ili Trsat, te ju jamačno učiniše središtem neke župe, kojoj ne znamo za ime.

Nakon propasti rimske države spominje se Trsat prvi put god. 799. za franačkoga kralja Karla Velikoga. Te je godine naime furlanski markgrof Erik, koji se bijaše doslije proslavio mnogim bojevima i pobjedama, poginuo kod Trsata (in Liburnia iuxta Tharsaticam, maritimam civitatem), prevaren i ubijen od ondješnjih žitelja (insidiis oppidanorum interceptus atque interfectus). Poslije toga nema Trsatu spomena kroz više stoljeća

sve do godine 1288., kad se u vinodolskom zakonu nabraja uz ine gradove krčkih knezova Frankapana. Jamačno je Trsat zapao Frankapane na početku XIII. stoljeća, kad im je kralj Andrija darovao župu Vinodol. Prigodom pisanja vinodolskoga zakona bili su u Novom (gradu) nazočni, „iz Crsata: Vazmina plovan, i Nedrag satnik, Dominik sudac i Vika“.

U vlasti Frankapana ostao je Trsat od XIII. stoljeća nekako do god. 1529. U to je doba grad dogradjivan i razširen, te su knezovi mnogo puta u njemu stanovali, naročito onda, kad su držali i susjednu Rijeku. Oko godine 1405. obladao je Trsatom knez Fridrik Celjski, koji se bijaše oženio Elizabetom,

Sl. 14. Grad Trsat oko god. 1827.

kćerju Stjepana I. Frankapana. God. 1412. nudio je knez Fridrik Mletcima u zalog gradove Trsat, Bakar i Bribir, ako mu uzajme neku svotu novaca, koju mu je trebalo. No kad je Fridrik Celjski god. 1422. umorio svoju ženu, ote mu knez Nikola Frankapan god. 1424. sav miraz njezin, a s njim i Trsat. God. 1435. povratiše doduše Frankapani knezu Ulriku Celjskomu, sinu nesrećne Elizabete, svu baštinu njegovu, pak i Trsat; no nakon nekoliko godina opet je taj znameniti grad u vlasti krčkih knezova. Kad su godine 1449. knezovi Frankapani dijelili medju sobom svoja porodična imanja, zadobi Trsat i onako bogati knez Martin, kojega je državina obuhvatala ne samo najveću čest Vinodola, nego takodjer krajeve izmedju Une i Vrbasa, zatim izmedju Kupe i Save.

Za kneza Martina (god. 1449.—1479.) podigao se lijepo grad Trsat i okolica njegova. God. 1458. izdaje knez Martin Frankapan povelju svojemu službeniku Jurši Ričaninu, u kojoj govori ovako: „... mi videći vernu službu našega sluge Jurše Ričanina ... učinismo (mu) sloboditi malin, ki je pod našim gradom Crsatom, ki malin je bil Ivana Ježića i nam je služil ta malin pravoga navadnoga dohotka zlatih tri ..." Najveća zasluga ide kneza Martina, što je g. 1453.—1468. osnovao i sagradio na Trsatu tik do svoga grada znameniti samostan Franjevaca, kojega je crkva još i danas daleko na glasu kao zavjetno mjesto.

Pobožna legenda umije mnogo pričati o crkvi sv. Marije na Trsatu, kao i o čudotvornoj slici majke Božje u toj crkvi. Evo šta se priča: Nedaleko od grada Trsata stajaše jur u XIII. stoljeću župna crkva sv. Jurja, a nešto dalje od nje bijaše prazno mjesto, zvano „Ravnica". Na toj „Ravnici", vlastničtvu neke udove Agate, ukaza se u noći 10. svibnja god. 1291. po nekom čudu neka kućica, nalik na crkvu. Sagradjena od prosta kamena na četiri ugla s jednim prozorom i vratima, urešena i malim zvonikom, nije ta kuća imala krova, već ju je prekrivao i zaštićivao nebeski svod. Iznutra bijaše ukrašena žrtvenikom i slikom bl. Djevice Marije i sv. Ivana. Odozdo bijaše na istoj slici prikazan pozdrav Marijin, a na stijeni visijaše križ s latinskim napisom: „Jesus Nazarenus rex Judaeorum." Suviše bijaše u jednom kutu kip bl. Djevice Marije s djetetom, izrezan iz cedrova drva, a odjeven bijelom odjećom. Nitko nije slutio, odkuda je ta sveta kuća, kad no bolestni plovan Aleksandar navijesti puku, kako mu se je u snu ukazala mati božja i objavila, da su tu kuću donijeli angjeli iz Nazareta, a da je to ona ista kuća, u kojoj se je rodila i stanovala majka božja, kad joj je angjeo javio, da će sina roditi. Svijet je stao odasvud grnuti onamo, te se je klanjao svetoj kući i slici matere božje. Krčki knez Nikola Frankapan poslao je pače pod vodstvom plovana Aleksandra zasebno povjerenstvo u svetu zemlju, neka razvidi, da li sveta kuća u Nazaretu, koju bijahu apostoli pretvorili u malu crkvu, zaista još stoji na svome mjestu ili ne? Povjerenici se vratili i očitovali, da je svete kuće u Nazaretu nestalo, i da se temelji nestale kuće posve podudaraju s crkvicom na Trsatu.

Tri godine i osam mjeseci, — priča dalje legenda, — stajala je nazaretska kuća na Trsatu, kad ju u noći 10. prosinca god. 1294. angjeli opet uzeše i odniješe u Italiju, gdje ju smjestiše nedaleko od Jakina na polju neke žene Lorete (odatle crkva loretska ili lauretanska). Na njezinu mjestu podigao je pak pomenuti knez Nikola Frankapan malu crkvicu u grčkom slogu, a s nizkim krovom. Za tu novu crkvu poslao je papa Urban V. na molbu knezova Ivana i Stjepana Frankapana godine 1367. drugu sliku majke božje, o kojoj se priča, da ju je naslikao sam apostol sv. Luka na cedrovu drvu. Slika obstoji i danas, te je smještena na glavnom žrtveniku sadanje franjevačke crkve, koji se nalazi u svetilištu njezinu.

Ako se i ne može sve dokazati, kako priča pobožna legenda, ipak nema sumnje, da je već u XIV. stoljeću stajala mala crkvica (današnje svetilište) sa čudotvornom slikom majke božje. Već knez i ban Nikola IV. Frankapan snovao je, kako bi tu malenu crkvicu proširio i prigradio joj samostan franjevački; ali njegovu nakanu izvede tek sin njegov, knez Martin. Dobivši od pape Nikole V. bullom od 12. srpnja god. 1453. dozvolu, da gradi manastir za Franjevce, dovrši on taj posao svakako do god. 1468., kada 12. kolovoza novo naseljenim Franjevcima izdade povelju, kojom im darova selo Kotor u Vinodolu i različite dohodke svojih gradova Bakra, Bribira, Novigrada, Otočca, Okića i Kostajnice. Darovnici svojoj pridoda godine 1474. još i selo Grižane u Vinodolu, a godine 1478. crkvicu sv. Lovrinca na današnjem Sušaku.

Zadušbina kneza Martina bila je odsad i grobnica knezova Frankapana. Predji njegovi počivali su većinom u franjevačkom samostanu u Senju. Prvi bi na Trsatu sahranjen Martinov sinovac Bartol X. (god. 1474.), a malo zatim i sam knez Martin (god. 1479.). Grobnice njihove s napisom vide se u samostanskoj crkvi još i danas. Uz kneza Martina počiva i supruga njegova. Braća i sinovci Martinovi ne samo da su posebnim izpravama potvrdjivali zadušbinu njegovu, nego su joj i množili imanja i dijelili bogate darove. Izmedju njih se je osobito odlikovala kneginja Barbara, kći Sigismunda Frankapana, a supruga srbskoga despota Vuka Brankovića (Zmaja). Ona je oko god. 1485., valjda nakon smrti svoga supruga, darovala crkvi velik moćnik ($2^1/_2$ sežnja visok, $2^3/_4$ sežnja dug) od srebra, koji je iznutra pozlaćen,

te su u njemu sahranjene moći od 36 svetaca. Pojedine relikvije spremljene su u srebrene kutijice, na kojima imade sa stražnje ili gornje strane napisa bosanskom ćirilicom. Po tim napisima doznajemo, da ih je darovala „gospodja despotovica Barbara". U crkvi nalazimo još grobnice Nikole VI. Frankapana Tržačkoga i supruge mu Elizabete Petuh de Gerse († god. 1513.); na nagrobnim pločama vide se likovi obojice. Napokon je u crkvi sahranjen još i ban Nikola IX. Frankapan Tržački († god. 1647.), ali nema ni nagrobne ploče ni napisa.

Knez Martin nije imao od srca poroda, te je namro Trsat i druga neka imanja bratu Stjepanu II. i sinovcu Bernardinu. Za kneza Bernardina stradao je Trsat od tudjih navala. Najprije ga god. 1490. osvoji njemačko-rimski car Fridrik III.; no već god. 1508. oteše ga Mletčani njegovu sinu Maksimilijanu. Tek u lipnju god. 1509. oblada opet Trsatom knez Bernardin Frankapan. Godine 1527. osvojili su Trsat Turci, ali ga nijesu dugo zadržali. Već godine 1529. upravlja njim Nikola Rauber, kapetan Trsta, u ime kralja Ferdinanda I. Kako i zašto su Frankapani izgubili Trsat, nije poznato. Možda zato, što su knez Bernardin i sin mu Krsto bili odlučni protivnici kralja Ferdinanda I.; a možda i zato, što je Ferdinandu trebalo grada Trsata za obranu svojih nasljednih zemalja od Turaka.

Od god. 1529. do god. 1640. upravljaju Trsatom budi kao kapetani budi kao zakupnici ovi: Nikola Rauber (1529.), Petar Dentre (1535.), Jerolim Jurišić Zadranin (1540.), Gašpar Ričan (1542.), Ivan Ričan (1546.), general Ivan Lenković (1563.), Pavao Lukanović (1567.), Gašpar Raab (1568., 1582.), Gašpar Knezić (1601.—1619.) i napokon Franjo Knezić (1619.—1640.). Za Knezićâ bilo je svakakih smutnja i razmirica ne samo s Franjevcima, nego i s podanicima grada. Stoga je bilo potrebito, da se točno zabilježe dužnosti podanikâ, kao i svi običaji i zakoni. Tako nastade god. 1610. urbar trsatski, a god. 1640. statut trsatski. Od god. 1640. upravljali su Trsatom kapetani grada Rijeke; na početku XIX. stoljeća spade Trsat pod Bakar, od kojega ga kupi god. 1826. grof i podmaršal Laval Nugent. Taj je s temelja obnovio zapušteni i na pola razvaljeni grad.

S podnožja Trsata vodi dolina Rječine i cesta, koju je god. 1803.—1809. sagradio general Vukasović, prema sjeveru na Grobničko polje, kojim protječe potok Sušica, pritok Rječine.

Stariji kroničari, kao Tomašić, Vramec i Vitezović, rado pričaju, kako su Hrvati god. 1242. na Grobničkom polju suzbili Tatare i spasli kralja Belu. Na jugu polja diže se 466 m. visoko brdo, na kojemu se koči stari grad (kašteo) Grobnik;[74] niže njega stere se mjesto istoga imena sa 74 kuće i 330 stanovnika. Neki tvrde, da se je Grobnik u staro vrijeme zvao Jelengradom; ali za to nema dokaza. Sam Grobnik spominje se prvi put u vinodolskom zakonu god. 1288. kao državina krčkih knezova Frankapana; tada bijahu došli u Novigrad kao starješine iz grada Grobnika: „Kirin plovan i Slavan satnik i Damian Kinović, Paval i Slaviša Vukodružić". Prigodom diobe Frankapana godine 1449. zapao je Grobnik kneza Stjepana II., te je ostao njegovim potomcima (Bernardinu, Ferdinandu i Stjepanu III.) sve do god. 1577., kad su ga naslijedili knezovi Zrinski. Potonji gospodovahu njim do izumrća svoga. U XVI. i XVII. stoljeću iztiče se Grobnik kao predstraža i branik susjednoj Istri i Kranjskoj, te su se na polju izpod njega više puta ogledali Hrvati s turskim četama. Dakako da je kraj turskih provala Grobniština mnogo stradala, pak tako i opustila.

Otok Krk, župe Modruše i Vinodol jesu matica potonjoj državini knezova Frankapana. Iz tih su oblasti oni nastojali, da razmaknu svoju vlast na sve strane. Još pred svršetkom XIII. stoljeća pošlo im je za rukom, da se razšire k jugu, gdjeno stekoše primorski grad Senj i župu Gacku.

Primorski grad Senj (latinski Senia; sl. 15.) broji danas nekih 500 kuća i do 3200 stanovnika, te je znamenit ponajpače kao sijelo senjsko-modruške biskupije.[75] Prostire se sučelice otoku Krku na ušću tijesne drage (Senjske drage) izmedju dva niza golih i krševitih brda, nad kojima se na iztoku uzdiže 698 m. visoki Vratnik, odakle vodi cesta iz Senja u Žutu lokvu, pak dalje ili u Brinje ili u Otočac. Grad je nalik na istokračan trokut, kojemu se s morske strane osnovnica širi u polukrugu. Glavni trg negda Cilnica a sada Zvonimirov trg i Jurišićeva ulica (nekad Potok) dijele Senj na dvije polovice: jugoiztočna polovica prostire se po ravnici, dok se sjeveroiztočna (veća) polagano uzdiže na obronku Strmca. Više ove polovice, na pristranku 602 m. visokoga Strmca, uzpinje se jedino predgradje senjsko, Varoš zvano. Senj naliči svojom gradjom manjim mletačkim gradovima; imade tijesne, krivudaste ulice, duž kojih se nižu povorke visokih gradskih kuća. Izmedju

javnih mjesta najznamenitiji je pomenuti Zvonimirov trg, sagradjen u podužem četverokutu, i zatvoren sa svih strana dvokatnim zgradama. Tu stoji i gradski kašteo, podignut u prvoj polovici XIV. stoljeća (sada biskupski konvikt Ožegovićianum); nadalje katoličko sjemenište (nekad samostan Franjevaca), napokon nekadanja crkva „Ružica“ (Vidmarova kuća) s lijepim pročeljem (sagradjena god. 1559.). Od glavnoga Zvonimirova trga vodi lijepa i prostrana Jurišićeva ulica do mora; tu su dućani, tu se stječe trgovina i promet, tu večerom svijet šeće. Pored zgrada na glavnom trgu imade u Senju dosta zgrada, koje su spomena vrijedne budi radi svoje ljepote, budi radi svoje povjestne znamenitosti. Izmedju potonjih iztiču se crkve, zatim kuće senjskih patricija i uskočkih knezova (vojvoda) iz XV. i XVI. stoljeća. Najznamenitija je u Senju stolna crkva sv. Marije, sagradjena u XII. ili XIII. stoljeću na način romanske bazilike. Iza velikoga žrtvenika smješten je kaptolski arkiv, u kojemu imade glagolskih izprava; suviše se u njemu čuvaju ključi grada Klisa, doneseni u Senj god. 1596. Za zvonik crkveni kažu, da je podignut još za kralja Držislava oko god. 1000. Druga je znamenita crkva sv. Franje (sagradjena god. 1558.) s lijepim pročeljem, koje resi više grbova, medju njima grb Frankapanâ i grb senjskoga kapetana Ivana Lenkovića. U samoj crkvi imade sva sila nadgrobnih ploča na uspomenu senjskih uskočkih vojvoda (Grgura Pariževića, Vinka Smoljana, Jurja Hreljanovića, Jurja Daničića i t. d.).

Senj je bio nekad opasan zidovima, po kojima se je moglo hodati i boriti. Ti su zidovi prema jugu, zatim prema iztoku kod „Velikih vrata“, a još više prema sjeveru (gdje se još nalaze tri okrugle kule) sve do danas sačuvani, dok su na zapadu s morske strane već davno porušeni. Luka senjska slična je polukrugu. Duboka je 3—19 m., te mogu uz obalu pristajati i veći brodovi. Izvan grada k sjeveru je vrlo prikladna gradska brodarnica (škver), gdje su se nekad gradili brodovi.

Bliza okolica grada Senja bila je u srednjem vijeku posuta samostanima i crkvama. Najprije se spominje već u XII. stoljeću crkva i samostan sv. Jurja, koji je pripadao vitežkomu redu Templara; poslije su knezovi Frankapani podigli u XIII. stoljeću samostan i crkvu sv. Franje, koja je bila i grobnicom njihovom. Frankapanske zadušbine bili su jamačno i pavlinski samostani sv. Spasa i sv. Jelene, koji su imali prostranih po-

Sl. 15. Senj i Nehajgrad.

sjeda tako na susjednom otoku Krku, kao i u hrvatskim župama na kopnu. No svi ti samostani i crkve propadoše za turskih provala. Godine pače 1558. razvali kapetan senjski Ivan Lenković — radi lakše obrane grada — s papinom dozvolom ostatke samostana i crkvi i ostalih kuća izvan grada (Franjevci preseliše se u novi samostan u gradu), pak podiže gradu na jugu na strmoj, 64 m. visokoj hridi jaku utvrdu, po imenu Nehajgrad, koji se je prilično sačuvao, te više puta obranio Senj od turskih napadaja.

Ogradjen s morske strane Kvarnerskim otocima, a s kopnene visokim gorama i Senjskim bilom, odakle jedino sedlo Vratnik vodi k moru; stisnut nadalje u tijesnu Senjsku dragu, grad je Senj kroz stoljeća bio tvrd branik hrvatskoga primorja od Istre do Zadra. Kako je težko pristupan i s kopna i s mora, razbijala se o njemu sila mletačka i turska kroz stoljeća. Mletcima, koji su obladali čitavim hrvatsko-dalmatinskim primorjem bijaše samo jedan put (god. 1380.) pošlo za rukom, da se prikuče gradu i da ga spale Strašne su bile borbe izmedju Mletaka i senjskih uskoka u XVI. i XVII. stoljeću. ali Senj ipak nije podlegao vlasti mletačkoj. Premda je Senj težko pristupan, ipak je u srednjem vijeku bio znamenito trgovačko mjesto, jer je bio često puta jedina primorska točka, koja je Hrvatsku, a po njoj Ugarsku spajala s jadranskim morem. Iz Senja je preko Vratnika i Modruša vodila možda najstarija, no svakako najkraća cesta u krajeve na Kupi, Savi i Dunavu; tom su cestom prolazili kralji anžuvinski u Napulj, a češki kraljević Karlo Luksemburžki u Oglej. Tom se je cestom prevažala i prekomorska roba u Posavinu. Napokon bio je Senj znamenit grad i kao kulturno središte hrvatskoga naroda. Već u polovici XII. stoljeća Senj je sijelo biskupa, koji je preuzeo ne samo velik dio teritorija krčkoga biskupa, nego i predaje njegove. Poput krčke biskupije u XI. stoljeću postaje u XII. stoljeću senjska biskupija glavnim razsadnikom slavenske liturgije i slavenskih svetih knjiga; senjski je biskup pače god. 1248. izmolio u pape privilegij, da smije službu božju vršiti slavenskim jezikom i rabiti crkvene knjige, pisane hrvatskom glagolicom. Grad je Senj jamačno nekad poput ostalih gradova stare Dalmacije bio naseljen romanskim (latinskim) žiteljstvom, te je imao vlastitu samoupravu kao Zadar i Spljet. No vrlo rano

preoteo je u njemu mah hrvatski živalj, svakako već za narodne dinastije. Uza sve to zadržao je svoju autonomiju, dok ga kralj Bela II. (III.) nije oko god. 1180. darovao vitežkomu redu Templara ili Božjaka. U vlasti toga reda ostade do god. 1269., kad je prešao u kraljevsku upravu. Odsad je Senj uz knezove (comites) imao svoje načelnike i podnačelnike (potestates et vicepotestates), sudce (iudices) i viećnike (consiliarii); a obćinski su se poslovi rješavali budi u gradskoj skupštini, koja se je sastajala pred crkvom sv. Marije, budi u gradskom vieću, u koje su dolazili knez i podknežini, načelnik podnačelnik, sudci i drugi dobri ljudi.

U gradskoj skupštini od 20. lipnja god. 1271. izabrali su Senjani krčkoga kneza Vida IV. (Frankapana) i njegove potomke za nasljedne potestate (načelnike) svoje obćine. Za smutnja u posljednjoj četvrti XIII. stoljeća obladaše Frankapani gradom tako, da se je knez Dujam II. već od god. 1302. stao nazivati „knezom senjskim“. U vlasti Frankapana ostao je Senj do godine 1469., kad ga je njima oteo kralj Matija Korvin, te ga izravno podvrgao kraljevskoj vlasti. Odsad upravljali su gradom u ime kraljevo zasebni kapetani, dok ga u XVIII. stoljeću nijesu posve pridružili vojničkoj krajini.

Gotovo u isto vrijeme, kad su Frankapani zagospodovali Senju, zaokružili su oni svoju državinu tim, što su obladali župom Gackom. Župa Gacka ili Gatanska župa zapremala je čitavo porječje rieke Gacke i njezinih pritoka, te se je prostirala izmedju Senjskoga bila i gore Gvozda (Kapele). Medjašila je na zapadu i sjevero-zapadu sa Senjskim kotarom i Vinodolom, na sjeveru s Modruškom župom, na iztoku i jugo-iztoku s Drežničkom i Krbavskom župom, a na jugu župom Bužanima ili Bužkim knežtvom. Gotovo u sredini župe, ondje, gdje se rijeka Gacka raztače u rukave i opasuje malen otok, stoji već na koncu XI. stoljeća utvrdjeni grad Otočac (castrum Othozaz), izpod kojega se poslije javlja i varoš Otočac.[76] Grad je stajao čitav još u XVII. stoljeću; danas mu se razabiru tek kukavni tragovi. Nekad je u gradu Otočcu bilo više crkvi; još godine 1499. spominju se u njemu crkve sv. Nikole i sv. Mihalja, a god. 1510. crkva sv. Marije i uz nju kapelica sv. Fabijana i Sebastijana. U potonja stoljeća spominju se uz Otočac još drugi gradovi u Gackoj, kao Prozor, Dabar i Vrhovine,

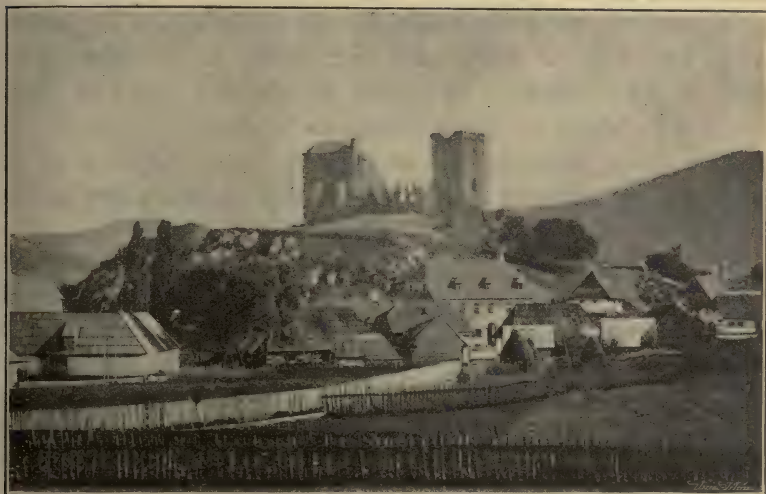
zatim brojna sela, kao Kamenik, dvije Lučice, Sinac, Zalug, Kneža vas, Podgradac, Papraćani, Kutnjani, Švica, Kovačice itd.

Kotar župe Gatanske znamenit je već u doba predpovjestno i rimsko. Brojne starine rimske (Prozor, Vitalj) dokazuju, da je to bio kulturan kraj. Ovuda je prolazila i rimska cesta iz Senja u Dalmaciju, te su uz nju stajale rimske naseobine Avendo (Kompolje) i Arupium (Prozor). U srednjemu vijeku javlja se župa Gadska i žitelji njezini Gadčani (Guduscani) namah iza Karla Velikoga za borba, što no su god. 818.—819. bjesnile izmedju dva hrvatska kneza: Borne i Ljudevita Posavskoga. Čini se, da su Gadčani tek od nužde priznavali vlast kneza Borne. U polovici X. stoljeća pribraja se Gacka ili Gadska (ἡ Γουτζηκᾶ) onim trima županama, kojima posebice upravlja ban hrvatski. Na koncu XI. stoljeća, a možda još prije stajao je u Gackoj, i to u samom Otočcu, benediktinski samostan sa crkvom sv. Nikole; čini se, da su iz toga samostana izašli redovnici, koji su prije godine 1102. sazidali samostan sv. Lucije u Baškoj drazi na otoku Krku. U crkvenom pogledu pripadala je tada Gacka zajedno s Otočcem krčkoj biskupiji; ali kad je Krk poslije oko godine 1154. došao pod zadarsku nadbiskupiju i mletačkoga patrijarhu, pridružena bi župa Gacka senjskoj biskupiji, što bi poslije takodjer na crkvenom saboru u Spljetu god. 1185. i potvrdjeno.

Godina 1219.—1221. darovao je kralj Andrija I. (II.) vitežkomu redu Templara, koji je već držao grad Senj s kotarom, takodjer čitavu župu Gatansku. Templari držali su tu župu do god. 1269. Za njihova je gospodstva nestalo benediktinskih redovnika iz Otočca; ali uspomena na opatiju „sv. Nikole u Gackoj“ sačuvala se je sve do danas. Od god. 1270. upravljali su Gackom kroz neko vrijeme zasebni župani; god. 1275. bio je dalmatinsko-hrvatski ili primorski ban Nikola podjedno i knez u Senju i župan u Gackoj (comite de Scenia et de Guechka). Ali već g. 1300. potvrdjuje napuljski kralj Karlo krčkomu knezu Dujmu II. „županiju Gacku, koju sada drži“ (comitatum Gezege, quem nunc tenet). Prigodom diobe Frankapana god. 1449. dobio je Otočac s Prozorom, Dabrom i Vrhovinama knez Sigismund, koji je poslije s dozvolom pape Pija II. god. 1461. utemeljio u Otočcu zasebnu biskupiju s kaptolom. No novoj biskupiji ne bi duga obstanka.

Frankapanima ostala je Gacka s Otočcem do godine 1466., kad im ju oduze kralj Matija Korvin. Odtada upravljahu župom i gradom kraljevski porkulabi, a onda kapetani.

Ne može se ustanoviti, da li je županiji Gatanskoj pripadao grad Sokol (Sokolac) i pod njim varoš Brinje.[77] Ali svakako su krčki knezovi Frankapani vrlo rano vladali i gradom i varoši. Sam grad Sokol, kao i kapela u gradu gradjeni su u gotičkom slogu. Osobito se iztiče kapela svojom zanimljivom gradjom, te spada medju najodličnije sredovječne spomenike u Hrvatskoj. Srednji brod kapele bio je nekad urešen slikama

Sl. 16. Brinje i brinjski grad Sokolac.

knezova Bartola i Nikole na ljepu, ali im danas nema više traga. Varoš Brinje (Brigna, Bregna) spominje se prvi put u polovici XIV. stoljeća. Godine 1343. stoluje u Brinjama knez Bartol VIII., dok u isti mah brat mu Dujam III. boravi u Modrušama. Dne 21. veljače god. 1358. izdaje Bartol VIII. u Brinjama zajedno sa svojim sinovima Stjepanom I. i Ivanom V. (Anžom) neku izpravu. Sinovi Bartolovi razdijelili su otčevinu tako, da je Stjepan I. primio Modruše, a Ivan V. Brinje. Tu u Brinju sastaju se 17. lipnja god. 1385. poslanici (medju njima i knez Juraj Kurjaković iz Krbave), kojima je poći u

Francuzku, da dovedu orleanskoga vojvodu Ljudevita za supruga kraljici Mariji. Poslanicima pridružio se je i knez Ivan V. Frankapan. U Brinjama je mnogo boravio silni knez i ban Nikola (IV.) Frankapan zajedno sa svojom suprugom iz porodice Gorjanskih. Grbovi Frankapana i Gorjanskih u kapelici grada Sokola svjedoče, da su ban i banica činili tu zadušbine. U Brinjama zaručio je knez Nikola god. 1411. svoga najstarijega sina Ivana VI. (Anža) s kneginjom Katarinom, kćerju posljednjega Nelipića; slijedeće godine 1412. boravio je u studenom sam kralj Sigismund u Brinjama kao gost kneza Nikole. Prigodom diobe Frankapana zapalo je Brinje kneza Bartola IX., praotca loze brinjsko-tržačke, koja je preživjela sve ostale grane toga roda. Bartola IX., koji je umro oko god. 1458., te bi sahranjen u brinjskoj crkvi Marije, naslijedili su sinovi Ivan VIII. (Anž) i Nikola VI. Odsad su braća stanovala i vladala jedan u Brinjama, a drugi u Tržcu, dok nije varoš Brinje zajedno sa Sokolom u prvoj polovici XVI. stoljeća došla u vlast kralja Ferdinanda I., te postala krajiškim gradom.

Poslije god. 1300. širili su Frankapani svoju vlast na sve strane: na sjever prema Kupi i Savi, na iztok preko župe Drežnika do Korane i Une, pače i do Vrbasa, pak i na jug u župe Bužane i Liku. No sve potonje tekovine ili nijesu dugo držali ili ih nijesu smatrali za svoju starinu, pak ih nijesu ni u svojem naslovu spominjali. Samo onda, kad bi ih budi u Slavoniji budi u Ugarskoj zapala ma i za kraće vrijeme koja županija, oni bi rado to izticali, ponoseći se naslovima: „župan požežki“, ili „župan šimežki“, ili „župan zalajski“, pače i „župan stolnobiogradski“.[78]

I.

KRČKI KNEZOVI DO GOD. 1260.

I.

Krčki knezovi do godine 1260.

Najstarija povjest grada Krka i krčkoga otoka. — Knez Kuzma (god. 1102.). — Prvi krčki knez Dujam (god. 1118.—1163.). — Krčka biskupija podredjena zadarskoj nadbiskupiji (god. 1154.). — Sinovi kneza Dujma: Bartol I. (god. 1163.—1198.), Vid I. (god. 1163.—1193.) i Bartol II. (god. 1186.—1209.). — Bartol II. dobija od kralja Bele II. župu Modruše (god. 1193.), te postaje kletvenik ugarsko-hrvatskoga kralja. — Vid II., Henrik, Ivan I. i Martinucius (god. 1198.—1233.). — Knez Vid II. dobija Vinodol i Modruše (god. 1225.) po smrti kneza Bartola II., te postaje zajedno s bratom svojim Henrikom podanik kralja Andrije; razmirice izmedju stričevića i izmirenje njihovo u Mletcima (god. 1232.—1233.). — Sinovi kneza Vida II., po imenu Ivan II., Fridrik I., Bartol III. i Vid III. (god. 1242.—1251.) pomažu kralja Belu III. (IV.) u borbi s Mongolima; odmeću se poslije od mletačke občine, koja im oduzima grad Krk s otokom (god. 1244.). — Škinela I. (god. 1254.—1261.), sin kneza Bartola III., zatim Fridrik II. (god. 1260.—1289.), Bartol IV. (god. 1260.—1270.) i Vid IV. (god. 1257.—1271.), sinovi kneza Vida III., dobivaju opet krčki otok (god. 1260.) od mletačke občine i njezina dužda Rajnerija Zena. Dvije loze (colonelli) krčkih knezova: Škinelina (Bartolova) i Vidova (Škinelići i Vidovići).

Krčki otok (Curicum, Curicta) s gradovima Curicum i Fulfinium pripadao je poput ostale Liburnije kroz stoljeća rimskomu carstvu. Poglavito mjesto na otoku bio je pomenuti grad Curicum, koji je imao municipalno uredjenje kao Scardona (Skradin) i neki drugi primorski gradovi Liburnije i Dalmacije. Još u trećem stoljeću po Is. slavi se na jednome napisu „splendidissima civitas Curictarum“ (presjajni grad Kuriktâ). S rimskim vladanjem pretegla se je u glavnom gradu i na čitavom otoku rimska kultura i latinski jezik. Sve do danas nalaze se na otoku

brojni ostatci rimske kulture i vladanja. Nema sumnje, da se je na otoku vrlo rano udomila i kršćanska vjera.

Po padu zapadno-rimske države (god. 476.) mijenjao je krčki otok brzo svoje gospodare. Salijetali ga novi puci sa sjevera, medju njima i Hrvati, koji su grad Curicum stali nazivati Krk, dok su ga stari žitelji prekrstili u Starigrad ili Vecla (Vegla, Veglia). Dok su se hrvatski došljaci razasuli po otoku, stari su se žitelji sve više zgrtali na jugu otoka u gradu Krku ili Vegli, braneći se iza njegovih bedema i tražeći zaštite u bizantskoga cara, koji je nakon propasti iztočno-gotske države obladao poglavitim zemljama i oblastima naokolo jadranskoga mora (god. 555.). Oko godine 585. spominje se u gradu Krku biskupija (in Vegla), koje se glavar poput osorskoga i pićanskoga biskupa u Istri pokorava akvilejskomu patrijarki. Nema sumnje, da je biskup sa svojim svećenicima širio kršćansku vjeru medju poganskim Hrvatima tako na otoku kao i na susjednom kopnu od Trsata do Senja.

Nekako od VII. stoljeća po Is. živjela su na krčkomu otoku dva naroda pod dva gospodara: glavni grad Krk bio je napučen latinskim (romanskim) starosjediocima, koji su priznavali bizantskoga cara; preostali otok bio je naseljen slavenskim Hrvatima, koji su se pokoravali svomu knezu ili banu na susjednom kopnu. Romanski grad (civitas) Krk imao je svoju vlastitu gradsku upravu i zakone, po kojima je živio; na čelu grada stajao je načelnik (prior), koji je zajedno s biskupom u svim zamašnijim stvarima gradsku obćinu zastupao. Hrvati opet, podijeljeni u plemena, nastavali su u župama, usred kojih su stajali župni gradovi (castrum, castellum, kašteo), neki od njih na tlu starih rimskih naseobina. Takovi su gradovi već od prvoga doba mogli biti Omišalj, Dobrinj i Vrbnik.

Za bizantskoga cara Vasilija I. primljeni su oko god. 878. svi romanski gradovi Dalmacije, a s njima i Krk, u zaštitu hrvatskoga kneza Sedeslava. Grad je Krk odsad u ime zaštitnine plaćao hrvatskomu knezu svake godine po 100 dukata. U isto vrijeme, ako ne već prije, odkinuta bi krčka biskupija (zajedno s osorskom) od akvilejske patrijaršije na Gradu, te bi privaljena spljetskoj nadbiskupiji, koja se je još od god. 852. smatrala za metropolu hrvatske države. Jamačno je tada krčkomu biskupu proširena vlast na kopnu hrvatskomu, te je zadobio župe

i oblasti, koje su poslije zapale senjskoga biskupa. Krk ostao je odsad pod vlašću i zaštitom hrvatskih knezova i kraljeva sve do godine 1000., kad je prvi put njime obladala mletačka obćina. Vrhovna vlast mletačka obnovljena i utvrdjena bi god. 1018., kad su se Vitalis, biskup krčki, sa svećenstvom, i načelnik Andrija u ime sviju žitelja morali zavjeriti mletačkomu duki Otonu Orseolu, da će svake godine na Božić u ime danka (tributum) plaćati njemu i njegovim nasljednicima trideset lisičjih koža. Ako ne bi toga učinili, platit će globu od pet libara zlata. O tom bi u gradu Krku (in civitate Vegla) sastavljeno pismo, na kojemu su uz biskupa i načelnika zapisani odličniji duhovnici i svjetovnjaci. Bilo je tada u gradu Krku već gradjana hrvatskoga porijekla, što svjedoče imena Voiato (Vojat), Berzana i Bocio.

Vladanje mletačko trajaše na Krku nekako do kralja Petra Krešimira (god. 1059.). Čim je on postao hrvatskim kraljem, vratio se je Krk pod Hrvatsku, te je postao za najkraće vrijeme ognjištem i središtem slavenskoga bogoslužja i hrvatskih glagolaša, koji su zapodjeli žestoku borbu protiv latinskoga svećenstva. Nekako oko god. 1063. podigao se poglavica hrvatskih glagolaša, pop Cededa, protjerao s biskupske stolice biskupa Jurja, te sam zasio biskupiju u gradu Krku. Premda je Cededu po kazivanju latinskih spisatelja poslije stigla kazan, ostao je ipak krčki otok odsad sijelom slavenskoga bogoslužja i hrvatske glagolice. Osnivali se pače na otoku hrvatski samostani reda sv. Benedikta, u kojima su se redovnici uz vršenje pobožnih djela bavili pisanjem glagolskih svetih knjiga, tako da su po crkvi hrvatski jezik i glagolsko pismo pretegli u obće u svem javnom životu na otoku. Prije god. 1088. boravio je na otoku sam kralj Dimitrija Zvonimir s krbavskim županom Desilom i lučkim županom Prvanegom; tom je zgodom kralj benediktinskomu samostanu sv. Lucije kod Baške darovao neko polje (ledinu), da redovnici na njemu sagrade crkvu svoju. Opatom je sv. Lucije u ono doba bio neki Držiha, koji je Zvonimirovu darovnicu glagolskim slovima i hrvatskim jezikom dao uklesati u kamen, koji i danas još stoji.[1]

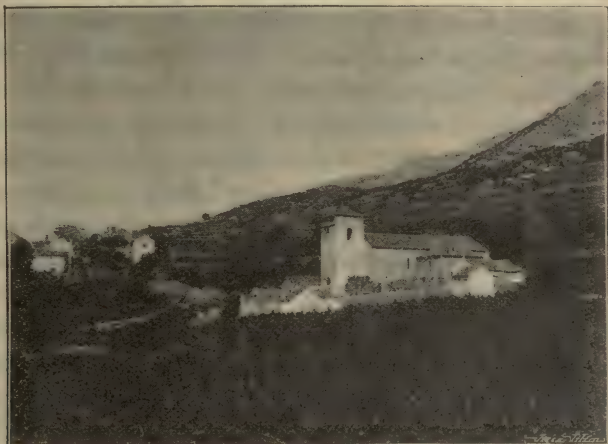
Ne znamo, šta se je na krčkom otoku zgadjalo, kad se je po smrti kralja Stjepana II. (god. 1091.) više takmaca otimalo za hrvatsko kraljevstvo. Godine 1100., baš na novu godinu, posvećuje krčki biskup (Petar) crkvu sv. Vida pred gradom Dobri-

njem, koju bijaše na svojoj zemlji i o svom trošku sagradio „slavni Dragoslav“, možda onaj, koji se god. 1088. i 1089. za kralja Stjepana II. spominje kao župan zagorski i dridski.[2] „Slavni Dragoslav“ nadario je crkvu sv. Vida svojim plemenitim zemljama, te je odredio, da crkva po njegovoj smrti zapadne njegove sinove Stipana, Mavra i Vida, kao i njihove potomke. O tom daru ostalo je hrvatsko, glagolicom pisano pismo, koje je sastavio „Kirin sin Radonjin, pisac od komuna (obćine) Dobrinja“. Iz te izprave doznajemo ne samo, da su tada postojali gradovi (kašteli) Dobrinj i Vrbnik, nego da su žitelji u kotaru tih gradova imali svoje obćine (komune) i obćinske službenike (sudac Stanić, pisac Kirin). Saznajemo nadalje, da je u Dobrinju bila crkva sv. Stjepana i uz nju „kapituo“, da je obćina imala svoga župnika (plovana) i drugo.[3]

Malo zatim upravlja krčkim otokom i gradom knez Kuzma ili Kozma, po svoj prilici u ime novoga kralja Kolomana. Jamačno je to onaj knez Kuzma (Cosmas comes), koji je g. 1102. bio pri krunisanju Kolomana za hrvatskoga kralja u Belgradu, i koji se spominje u povelji kraljevoj, izdanoj u prilog opaticama sv. Marije u Zadru.[4] Za vladanja kneza Kuzme („v dni kneza Kozmata obladajušćago vsu krajinu“) dovršio je opat sv. Lucije, po imenu Dobrevit, sa devetero braće svoje samostansku crkvu na polju, koje bijaše nedavno darovao kralj Zvonimir u Baškoj. Redovnici samostana i crkve sv. Lucije u Baškoj drazi (sl. 17.) bijahu valjda došli iz benediktinskoga samostana sv. Nikole u Otočcu u župi Gatanskoj ili Gackoj, jer se samo tako može razumjeti svršetak glagolskoga napisa u crkvi sv. Lucije: „I bêše v te dni Mikula v Otočci i s svetuju Luciju v edino.“ Nema sumnje, da je knez Kuzma zajedno s Krčanima, Cresanima i Senjanima (Veglenses, Absarenses, Chersini et etiam Senienses) pomagao god. 1102. i 1105. hrvatske bane Ugru i Sergija, kad su za kralja Kolomana udarali na grad i otok Rab, koji se je njegovoj vlasti otimao.[5] Zanimljivo je, da je i u potonja vremena bilo razmirica i okršaja izmedju Rabljana i Krčana.

Krk s otokom pristajao je odlučno uz kralja Kolomana; krčki biskup Dominik boravio je više puta na kraljevu dvoru, te je god. 1111. prisustvovao saboru, na kojemu je kralj Koloman proglasio privilegija dalmatinsko-hrvatske crkve.[6] Ali po smrti Kolomanovoj uproše Mletčani sve sile, da otmu Arpa-

dovcima dalmatinsko-hrvatsko primorje. Već od godine 1115. udara duka Ordelafo Faletro na Dalmaciju i Hrvatsku. Dne 30. lipnja god. 1116. svladao je u žestoku boju bana Kledina, a na to je osvojio Zadar, Belgrad i Šibenik.[7] Godine 1117. dne 30. lipnja polaže mletački duka Ordelafo Faletro prisegu, kojom zajamčuje gradu Zadru „najtvrdji mir i odličnu slobodu“; podjedno dopušta gradjanima, da po volji biraju izmedju sebe biskupe i knezove (comitem), koje će potonje mletačka vlada potvrdjivati. Jednaku prisegu položio je duka i gradu Rabu, kojega su biskup Pavao i knez Oriens u ime čitave obćine (tota communitas) drage volje priznali vlast mletačku. Po izpravi od

Sl. 17. Crkva sv. Lucije u Baškoj drazi.

godine 1118. prisegao je duka sa svojom plemenitom družinom ovako: „Prisižemo vama Rabljanima, vašim nasljednicima i potomcima, da ćemo poštivati vaše običaje i vaše stanje, a i slobodu vaše zemlje. Podjedno vam zajamčujemo vaše pravo, koje ste od starine vršili pod bizantskim carem i kraljem ugarskim, da si sami birate biskupa (presulem) i kneza (comitem), te pridržajemo našemu dvoru jedino potvrdu (izabranoga) kneza. Suviše vam obećajemo, da ćemo vladati i postupati s vama onako, kako je vama prisegao kralj Koloman sa svojim nadbiskupima, biskupima i knezovima, i kako je sadržano u njegovoj povelji.“[8]

U isto vrijeme, kad su se Mletcima god. 1117. i 1118. pokorili Zadar i Rab, došao je i Krk pod mletačku vlast. Nije nam sačuvana izprava, kojom je Krk zajedno s otokom priznao mletačku zaštitu, a ni prisega, kojom je duka Krčanima zajamčio stara privilegija; no nema sumnje, da je duka položio jednaku zakletvu, kao u Zadru i Rabu.

Čim je Krk oko god. 1118. u mletačkoj vlasti, javlja se na njemu knez Dujam, praotac knezova Frankapana. On upravlja ne samo gradom Krkom, nego i otokom sve do god. 1163., naime za mletačkih duka Dominika Michiela (god. 1118.—1130.), Petra Polana (g. 1130.—1148.), Dominika Maurocena (g. 1148.—1156.), pače i za prvih godina Vitala Michiela. O porijetlu kneza Dujma nije ništa zabilježeno, kao ni to, da li su ga sami Krčani izabrali za kneza, ili je već njemu mletačka vlada podijelila grad s otokom za leno. Nije nevjerojatno, da je knez Dujam potekao od koje plemenite porodice, koje su članovi dosad obnašali čast načelnika (priora) u gradu Krku. Možda je bio rodjak kneza Kuzme, a možda „slavnoga Dragoslava". Izvjestno je samo, da je bio oženjen nekom Marijom (dominae Mariae comitissae), koja se god. 1153. spominje kao mrtva. Čini se, da se je nakon smrti njezine vjenčao po drugi put; no ime druge žene nije zabilježeno. Za kneževanja Dujmova dogodilo se je, da je papa Anastazije IV. dne 17. listopada god. 1154. na zahtjev mletačke vlade odkinuo krčku biskupiju (zajedno s osorskom i rabskom) od spljetske metropolije, te ju podvrgao netom za nadbiskupa imenovanomu zadarskomu biskupu Lamprediju, mletačkomu podaniku. Zanimljivo je, kako papa opravdava svoj postupak tim, „da ne bi onim gradovima, koji su ostali slobodni od podaničtva i gospodstva ugarskoga, uzmanjkalo skrbi metropolitanske".[9] Dakako da je tom prigodom krčka biskupija izgubila sve svoje kotare i župe na susjednom kopnu hrvatskom, koje biše privaljene nedavno osnovanoj biskupiji u Senju, te su tako i dalje ostale pod metropolijom solinsko-spljetskom. Tako bi, naravno, prekinuta i svaka sveza izmedju mletačkoga Krka i susjednih župa na kopnu (Vinodola, Gacke, Modruša, Senja, Bužana, Like), koje su i dalje ostale pod vlašću ugarsko-hrvatskih kraljeva.

Čini se, da ni kralji ugarsko-hrvatski iz porodice Arpadovaca, a ni hrvatski župani nijesu mogli pregorjeti gubitak grada i otoka Krka. Stara je predaja, da su Hrvati skupili veliko

brodovlje, te na početku god. 1133. udarili na grad Krk, da ga opet osvoje. Ali i Mletčani podigoše svoju mornaricu, pohitaše podsjednutomu gradu u pomoć, te suzbiše 9. ožujka hrvatske brodove. Krčki biskup Dominik zabilježio je taj dan u svete crkvene knjige, da se proslavi svake godine svečanim načinom. Na to je biskup stao obnavljati polu razvaljeni grad. Dne 3. studenoga god. 1133. sabrali se u biskupskoj palači u gradu Krku biskup Dominik sa sudcima gradske obćine s jedne strane, a knez Dujam s druge strane. Tom bi prigodom ustanovljeno, da se sve obćinske daće, koje su bile odredjene za popravak grada i druge troškove, kao i za šiljanje poslanika i za darivanje Mletčana k novoj godini, ustupe knezu Dujmu, koji je opet obećao, da će sve to sam izvršivati. [10]

Knez Dujam vladao je ne samo gradu Krku, nego i hrvatskim župama na otoku. Vlast se je njegova priznavala i u Omišlju. U prosincu god. 1153. čine pače Omišljani zadušbinu na uspomenu njegove pokojne žene Marije, svoje dobre uspomene kneginje. Hrvatski plemići Dedoka i Radoslav iz Omišlja (de castro Muschlo), skrbnici (advocati) crkve sv. Martina i kapele sv. Apolinara, darivaju sa znanjem i privolom ostale braće svoje i patrona, a po savjetu „gospodina Dujma, srećnoga kneza krčkoga“, za dušu pokojne kneginje Marije pomenute dvije crkve redovnicima sv. Benedikta nad Padom i njihovu opatu Ubertu. Podjedno im poklanjaju sav pokretni i nepokretni imetak rečenih crkava za sva vremena, te odredjuju i medje crkvenim posjedima. Na darovnici podpisani su knez Dujam, oba skrbnika Dedoka i Radoslav, pop Ivan, svjedok Tolić i drugi. Darovnicu potvrdio je posebnom izpravom krčki biskup Petar zajedno s prmancierom Ivanom i nadpopom Petrom, kao i s nekim Jurislavom, jamačno hrvatskim plemićem. Iz obiju izprava doznajemo još, da je tada na otoku boravio papinski legat Henrik, poddjakon rimske crkve, koji je nedvojbeno imao zadaću, da utre put odcjepljenju krčke biskupije od spljetske metropolije. Bez sumnje je on takodjer najviše doprinesao, da su Omišljani predali svoje crkve redovnicima iz Italije, ne bi li se tako lakše zatrli hrvatski popovi i redovnici glagolaši. [11]

Knez Dujam umro je god. 1163. Za sobom je ostavio tri sina, dva nedvojbeno od prve supruge Marije, po imenu Bartola I. i Vida, a trećega valjda od druge supruge, po

imenu takodjer Bartola II. ili mladjega. Taj treći i najmladji sin bio je valjda još nedorasao, pak tako su otčevinu preuzela dva starija brata. Značajno je, da oni otčevu čast i vlast smatraju nasljednom u svojoj porodici. Dne 3. kolovoza god. 1163. borave oni u Mletcima, gdje no im duka Vitalis Michael izdaje povelju ovoga po prilici sadržaja: „... Mi Vitalis Mihael, po božjoj milosti duka Mletaka, Dalmacije i Hrvatske, zajedno sa sudcima i izabranim viećnicima (sapientibus), a s privolom ili odobrenjem čitavoga naroda, brineći se revno oko koristi i dobrog stanja Mletaka, odlučismo za čast i napredak mletačke obćine razpolagati knežijom krčkom, koja je nakon smrti kneza Dujma ostala izpražnjena. I budući da znademo, da si ti, Bartole, i brat tvoj Vid, sinovi rečenoga kneza Dujma, takovi, te možete knežiju krčku mudro ravnati i štititi: stoga vama dvojici braći istu knežiju i sav otok za čitavoga života vašega dajemo, prepuštamo i povjeravamo, a i onomu od vas, koji bi (drugoga) preživio, onim načinom i uz one uvjete, uz koje ih je pomenuti otac vaš držao za predšastnika naših, blage uspomene duka Dominika Michiela, Petra Polana, Dominika Maurocena, i kako mu je u naše vrijeme potvrdjeno privilegijem. (Predajemo vama) sa svima prihodima, kako ih je otac vaš imao, da sve podpuno i neokrnjeno primate, i da sve sebi pridržite. Ne ćemo samo, da barke Krčana teretite (daćom), zatim im ne smijete silom otimati magarce a ni tegleću marvu; napokon ne smijete po njihovim vinogradima raznašati košare groždja. Te vam četiri stvari posve branimo da činite. Naše poslanike ćete primati i častno ih o svom trošku obskrbljivati, ali ne smijete od svojih gradjana ništa za to uzimati. Svake godine izplatit ćete na blagdan sv. Mihajla (29. rujna) za knežiju i otok, kao i za prihode od njih našoj obćini tri sto i petdeset romanata. Suviše morate otok bez naše pomoći pošteno (sine fraude) braniti od svih neprijatelja mletačkih, izuzev jedino krunjene glave i njihove vojske. Vi ćete sve to nama točno obdržavati, i to oba zajedno, ili onaj, koji bi drugoga preživio. A i mi kao i naši nasljednici držat ćemo vama podpuno sve, dok budete izpunjali, što je gore rečeno; ako pak mi ne bi svoje činili, dužni smo vam nadoknaditi (štetu) sa deset libara zlata, a ova povelja ostat će sve jednako u krijeposti“.[12] Knezovi Bartol i Vid nijesu dakle odabranici

narodni, nego vazali ili kletvenici mletačke obćine, koji su od nje primili Krk i otok kao dosmrtno leno. Sudeći po istoj povelji, bio je već i otac njihov bar posljednjih godina svoga života kletvenik mletačkoga dužda.

Knezovi Bartol i Vid kneževali su na otoku preko trideset godina. O njihovu vladanju ostalo je medjutim malo spomena. Jamačno su oni utjecali u savremene borbe mletačke obćine najprije s bizantskim carem Emanuelom, a onda s ugarsko-hrvatskim kraljem Belom II. (III.), koji bijaše iza god. 1180. pregnuo svom snagom, da Mletcima otme ne samo Zadar, nego i sve ostale gradove i otoke uz obalu hrvatsko-dalmatinsku. Dok su Zadrani oduševljeno suzbijali mletačku silu, čini se, da su krčki knezovi bar neko vrijeme pomagali svoje gospodare. U studenom god. 1186. izdaje krčki biskup Ivan u svojoj stolici izpravu, kojom benediktinskomu samostanu sv. Ciprijana u Mletcima dariva jednu svoju crkvu, posvećenu sv. Ivanu, koja je stajala kod sjevernih vrata (in loco qui vocatur Porta suso) grada Krka. Biskup oslabadja mletačke redovnike izpod svoje vlasti, a suviše im uz crkvu poklanja više svojih posjedovanja, naročito vrtova i vinograda. Darovnicu biskupovu potvrdjuju ne samo njegova braća (Plesa et Dominicus et Andreas fratres episcopi) i ujci (Petrus avunculus iam dicti episcopi, Andreas avunculus iam dicti episcopi), nego i brojni nazočni duhovni dostojanstvenici i svjetovna gospoda. Od duhovnih dostojanstvenika iztiče se uz kanonike stolne crkve opat Ivan benediktinskoga samostana na susjednom otočiću Košljunu (abbas de Castellione); a od svjetovne gospode prvi se spominje „Bartol brat knezova“ (Bartolomeus frater comitum), nesumnjivo najmladji brat Bartol II. Buduć da se uz domaće svjedoke navode i svjedoci iz Mletaka (de Venetia), očito je, da je tada Krk priznavao vlast te obćine. [13]

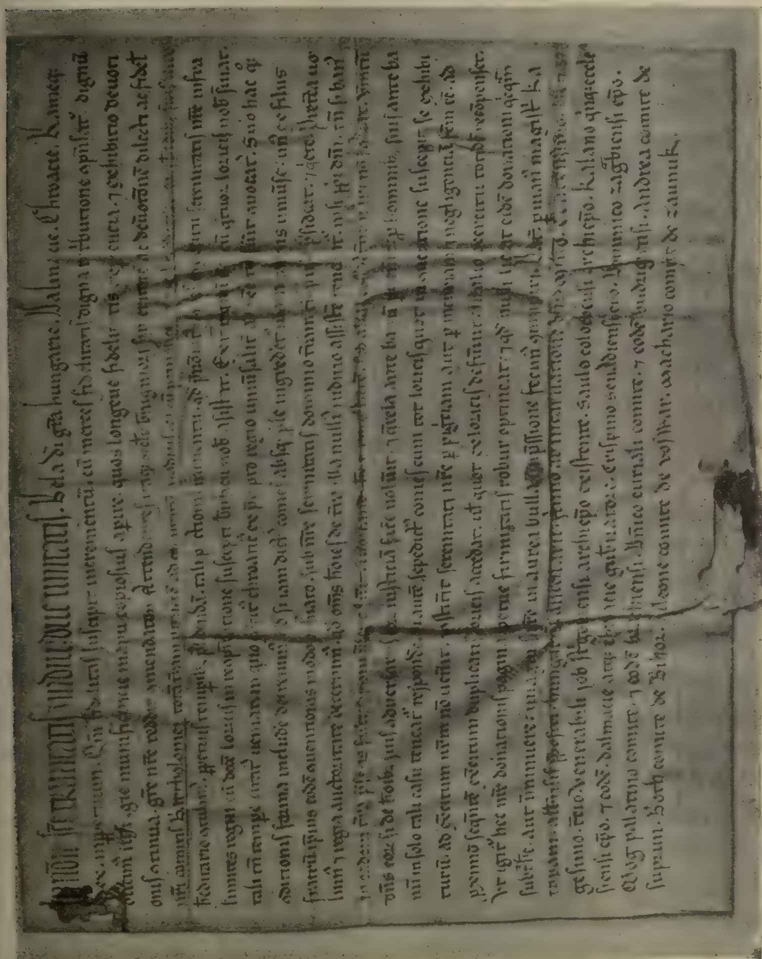
Knezovi Bartol i Vid utvrdjivali su u to vrijeme grad Krk. U samom gradu podigli su na trgu Kamplinu kašteo sa sudnicom i tamnicom. Još i sad stoji na jednim vratima kaštela latinski napis: „To je djelo čitave ove obćine. Godine gospodnje 1191., za vremena biskupa krčkoga Ivana, kao i za krčkih knezova Bartola i Vida to bi djelo započeto“. [14] Dvije godine poslije, u rujnu god. 1193., vratio se susjedni grad Rab pod vlast mletačku. Duka Henrik Dandulo poslao na Rab svoga

zastupnika Petra Fuscarena, koji je javio, kako se je duka prisegom zavjerio, da će poštivati običaje i stanje pokornih mu gradova, pak tako i grada Raba. Prvi svjedok na izpravi o tom očitovanju jest „M(arko) sin kneza B(artola) s Krka", jamačno sin kneza Bartola I. [15]

Čini se, kao da braća Bartol I. i Vid I. nijesu svoga najmladjega polubrata Bartola II. htjeli priznati za ravnopravna, niti ga uzeti za suvladara na otoku Krku. No možda je bilo i drugih razloga, da je knez Bartol II. poslije god. 1086. ostavio Krk, te pošao u službu ugarsko-hrvatskoga kralja Bele. Mora da je Bartol u velike ugadjao svomu kralju, jer mu Bela s obzirom na odanost i iskrenost (sinceritatem ac deuotionem dilecti ac fidelis nostri comitis Bartolomei — attendentes) godine 1193. dariva za sva vremena čitavu županiju Modruše u kraljevini Hrvatskoj. Izvornik znamenite povelje Beline sačuvao se je do danas (sl. 18.), pak tako možemo znati za uvjete, uz koje je knez Bartol II. dobio pomenutu župu. „Promotrivši" govori kralj, „okom blagohotnosti iskrenost i odanost ljubljenoga i vjernoga kneza našega Bartola, dali smo mu čitavu zemlju pripadajuću župi Modrušama, sa svima pripadcima nasljednim pravom, da ih posjeduju kroz sva vremena, uz taj utanačeni uslov, da pomenuti knez u vojsci naše prejasnosti, unutar granica države, sa deset oklopnika nas pomaže kao za odmjenu primljenoga lena (suscepti beneficii). Izvan države pak služit će nama sa četiri oklopnika, a dolazit će na poziv u ono vrijeme, kad bude hrvatska vojska po zapovijedi kraljevskoj obćenito pozvana na vojsku. Ako bi nadalje rečeni knez preminuo bez potomaka, može jedan od sinova braće njegove uz iste pogodbe pod vladanjem naše prejasnosti rečenu zemlju mirno posjedovati. Nadalje hoćemo i kraljevskom vlašću odredjujemo, neka ljudi (podanici) one zemlje ne budu primorani dolaziti pred sud ni koga drugoga, nego svoga vlastitoga gospodina; jedino ako bi se ban u onoj zemlji desio, neka ima vlast suditi, dok ondje boravi . . ." [16] Knez Bartol je odsad kletvenik kralja hrvatskoga i ugarskoga, on je primio župu Modruše kao nasljedno leno za se i za svoje potomke; za to leno ne plaća on kralju ništa, nego mu mora s odredjenim brojem oklopnika u vojsci služiti, ali to samo tada, kada kralj hrvatsku vojsku diže na oružje. Knez je Bartol vrhovni sudac svojih

podanika u svojoj oblasti, no samo onda, kada bana nema u župi Modrušama.

Kad je malo zatim umro knez Vid (poslije god. 1193.), ostala su na životu dva brata Bartola. Stariji Bartol I. knežuje

Sl. 18. Povelja kralja Bele II. (III.) od godine 1193., kojom knezu Bartolu dariva župu Modruše.

kao podanik mletački na otoku krčkom, a mladji Bartol II. gospoduje kao kletvenik ugarsko-hrvatskoga kralja u župi Modrušama. Stariji Bartol imao je neprilika i razmirica sa svojim podanicima, koji su mu uzkraćivali dužne daće. Sama mletačka

općina morala je posredovati, da nagodi kneza s otočanima. Duždd Henrik Dandulo šalje u srpnju god. 1197. Bonu, sina Dondina, na otok, da izpita tužbe kneza Bartola, koji tvrdi, da mu Krčani nijesu platili dužne daće za onu godinu (quod ipsi non persoluerant ei collectam de illo presenti anno). Nakon tri zaludna poziva, na koje se nijesu odazvali tuženi žitelji, osudi ih napokon izaslanik mletački, da namire knezu sve, za što ih je tužio (condempnauit seu adiudicauit Veglisanos sepedicto comiti Bartolomeo tam de illa collecta, quam de bannis et aliis foris factis secundum consuetudinem illius terre). Osudjenika imade do tri stotine, mužkih i ženskih, romanskih i hrvatskih, kako svjedoče njihova imena. [17]

Prvih mjeseci (svakako prije 5. svibnja) god. 1198. umro je i knez Bartol I. Značajno je, da ga nije naslijedio mladji brat. tada knez u Modrušama, nego sinovi i sinovci. Iza Vida I. bijahu naime ostala dva sina: Ivan I. i Martinucius, a Bartola I. preživjela su takodjer dva sina: Vid II. i tada još nedorasli Henrik. Vladanje na otoku preuzeše u prvi mah Vid II. Bartolov i Ivan I. Vidov; Henrik bijaše još premlad, a Martinucius posvetio se valjda svećeničkomu staležu. [18] Već u lipnju god. 1198. izdaje mletačka općina povelju, kojom Vidu II. i Ivanu I., kao i nedoraslomu Henriku ostavlja otok i grad Krk gotovo uz iste pogodbe, uz koje su ih držali njihovi predšastnici. Otoku Krku pridaje se i susjedni otočić Prvić (insula de Pervichi). Medjutim u ono burno doba, kad se je mletačka općina neprestano borila s ugarsko-hrvatskim kraljem Emerikom za grad Zadar i susjedne otoke, htjela je ona imati još više jamstva, da će joj krčki knezovi ostati vjerni i odani. U travnju god. 1199. boravi sam knez Vid II. u Mletcima, gdje pred svjedocima prisiže vjernost duždu Henriku Dandulu, te posebnim pismom zajamčuje, da će sve točno vršiti, što općina za Krk i Prvić od njegova roda traži. Obvezuje se za se, za svoga brata i bratučeda, da će upravljati krčkom knežijom po starim dobrim običajima, da će ju braniti od svih neprijatelja izuzev krunjene glave i njihovih vojska, da ne će dirati u regalija (regalia vestra in totum et per omnia salva), te da će svake godine na blagdan sv. Mihajla plaćati općini za knežiju po 350 dobrih starih romanata bizantskoga zlata. Uz te obveze, koje su vršili i predšastnici njegovi, obećaje Vid za se i za kneza Ivana, da ne će

sklapati družtva s gusarima (cum ullo cursalium), niti ih pomagati, kao ni hajduke, koji bi udarali na Mletčane ili putnike, iduće u Mletke i vraćajuće se odanle. Napokon zavjeruje se knez, da će vazda jedan od njih ili njihovih rodjaka boraviti kao talac u Mletcima, pak će tako jamčiti, da će se sve obveze točno izpunjati. Još bi utanačeno, da će i nedorasli brat njegov Henrik, kad postane punoljetan, za tri mjeseca jednakim načinom obvezati se Mletcima, te preuzeti plaćanje svoga dijela odredjenoga dohodka. Ako bi pak knez Vid prije toga umro, a brat njegov Henrik ne bi htio preuzeti ugovorenih obveza, izgubit će knežiju i platit će globu od 50 maraka srebra. Na izpravi podpisan je prvi sam knez Vid (Ego Vido, veglensis comes, manu mea subscripsi). [19]

Knezovi Vid II. i Ivan I. vladali su odsad Krkom preko trideset godina. Njima se je poslije pridružio i dorasli već Henrik. Glava porodice bio je jamačno knez Vid. Svakako su ti knezovi utjecali i u poslove susjedne Hrvatske, gdje je u Modrušama stolovao stric njihov Bartol II., vjeran privrženik ugarsko-hrvatskih kraljeva Emerika i Andrije (II.). No taj Bartol nije imao sinova, pak je bio zabrinut, komu da iza svoje smrti ostavi prostranu župu Modruše, koju mu bijaše nekad darovao kralj Bela II. (III.). s naročitom povlasticom, da ju baštini „jedan od sinova braće njegove“ (unus ex filiis fratrum ipsius), ako sam ne bi imao potomaka. Sada radi Bartol, da sinovcu svomu, knezu Vidu II., osigura nasljedstvo u župi Modrušama. On ga odredjuje za svoga baštinika, te moli kralja Andriju, da njegovu odredbu svečanom poveljom potvrdi. I zaista kralj Andrija god. 1209. izdaje povelju, kojom potvrdjuje odredbu kneza Bartola, te dopušta, da sinovac njegov knez Vid s Krka bude baštinikom njegovim, i da ga naslijedi u župi Modrušama, ako bi Bartol umro bez potomaka. [20]

Pomenutom poveljom kralja Andrije knez je Vid II po neki način bio prinudjen, da ugadja svojemu budućemu gospodaru i kralju. Sreća te se je u ono vrijeme kralj Andrija dobro pazio s mletačkom občinom, te je tako knezu Vidu bilo moguće, da služi i dužda i kralja. Čini se pače, da je knez Vid II. zajedno s mladjim bratom svojim Henrikom izdašno pomagao kralja Andriju ne samo na križarskoj vojni u Palestini (godine 1217.), nego još više god. 1220., kad je kralj Andrija na

poziv pape Honorija III. i njegova legata Akoncija poduzeo osudnu vojnu protiv Neretljana i Kačića, koji su bili ozloglašeni i kao patareni i kao strašni gusari na moru. Jamačno su tada knezovi Vid II. i Henrik sa svojim brodovima sudjelovali u ratu na Neretljane. Jer samo tako može se razumjeti, kada kralj Andrija knezovima Henriku i Vidu dariva velike otoke na jugu Spljeta, naime otoke Brač, Hvar, Korčulu i Lastovo, koji su od davnine pripadali kneževini Neretvi, te su bili glavni bedem neretvanskoj sili na jadranskom moru kroz tolika stoljeća. Dne 29. ožujka god. 1221. prima papa Honorije III. u zaštitu sv. Petra i svoju krčke knezove Henrika i Vida, kao i četiri velika otoka njihova (Brač, Hvar, Korčulu i Lastovo) sa mnogo manjih, koje im bijaše darovao kralj Andrija „za nagradu brojnih usluga, koje mu bijahu izkazali“. [21] Sudeći po papinskom pismu, knezovi su Henrik i Vid pomenute otoke u onaj mah i držali, te su papu zamolili, da im darovnicu kraljevu potvrdi. Nema medjutim spomenika, po kojima bi mogli odrediti, kako su dugo rečeni knezovi darovane otoke zaista i posjedovali. [22]

Tek što su knezovi Vid II. i Henrik dobili od kralja Andrije otoke Brač, Hvar, Korčulu i Lastovo, nadade im se brzo prilika, da se osile na kopnu hrvatskom. Negdje oko godine 1224. bijaše umro stric njihov Bartol II., kojemu je kralj Andrija radi vjerne službe darovao uz Modruše takodjer i župu Vinodol nasuprot otoku krčkomu; a na to zamoli knez Vid II. kralja, da izpuni svoje obećanje od god. 1209. Andrija zaista negdje godine 1225. izdade povelju, kojom je knezu Vidu za njegovu iskrenu odanost na sva vremena i za sve potomke njegove darovao „čitavu zemlju unutar hercegovine slovinske, naime Vinodol i Modruše, sa svima prihodcima i prihodima.“ Knez će Vid za taj obilati dar jedino „odano služiti na čast kraljevskoj prejasnosti“.[23] Darovnicama kralja Andrije od god. 1220. i 1225. postali su Vid II. i brat mu Henrik podanici i kletvenici hrvatsko-ugarskih vladara. Odprije bili su podanici mletačke obćine, pak tako im je odsad bilo služiti dva gospodara. U taj mah živjela su oba gospodara njihova u nekom sporazumku, pošto se je kralj Andrija nedavno (godine 1216.) bio u ime svoje i svojih nasljednika odrekao sviju prava na Zadar, što ga bijahu

Mletčani ugrabili; no što će biti, ako opet jednom dodje do sukoba izmedju ugarsko-hrvatskih kraljeva i mletačke občine poradi ostalih gradova i otoka u hrvatskom primorju? Komu će onda knezovi prevoljeti, uz koga će tada stajati? Čini se takodjer, da su knez Vid II. i brat mu Henrik naskoro došli u sukob sa svojim stričevićem Ivanom I., koji je prigodom tih darovanja ostao praznih ruku. Dok su Vid i Henrik obladali prostranim župama na susjednom kopnu hrvatskom, knezu je Ivanu ostalo samo ono na krčkom otoku, što je držao kao podanik mletački. On se je još jače prislonio uz občinu mletačku. U svibnju g. 1213. izdaje mu dužd Petar Ziani sigurno pismo, gdje mu svjedoči, da mu je izplatio sav dužni dohodak, koji mu je bilo namiriti o Miholju prošle godine za knežiju krčku i za otok Prvić, pak mu obećaje, da ga radi toga dohodka ne će više tjerati ni uznemirivati.[24] Malo zatim došlo je do žestokih razmirica izmedju stričevića. Bilo je to za mletačkoga dužda Jakova Teupola, koji se još 6. ožujka god. 1229. hvali, da imade primiti u ime dohodka od krčke knežije godišnje 350 romanata, a za regalija iste knežije 60 romanata, kako je to zapisano u pismu, što ga bijahu krčki knezovi Ivan I., Vid II. i Henrik izdali njegovu predšastniku, duždu Henriku Dandolu.[25] Razmirice izmedju knezova morale su biti vrlo žestoke, jer se je napokon morao u njih umiješati sam dužd Jakov Teupolo i veliko vijeće mletačko. U drugoj polovici god. 1232. poziva dužd zavadjene knezove, da do uzkrsa (3. travnja) dojduće godine dodju u Mletke, pak da im onda sudi on zajedno s vijećem. Medjutim knezovi nijesu čekali suda, nego su još u prosincu god. 1232. pohitali u Mletke, te su ondje pred nekim plemenitim i dobrim ljudima utanačili nagodu, po kojoj su imale prestati sve nesuglasice i borbe medju njima. Knezovi Vid II., Henrik i Ivan I. sporazumješe se ovako. Počev od dojduće nove godine pak do Petrova dne upravljat će jedan od njih gradom Krkom (civitatem), drugi kaštelima Omišljem, Dobrinjem, Vrbnikom i Baškom (castella, videlicet castrum Muscum, Dobregna, Verbenicum, et Besca), a treći otokom Prvićem. U drugoj polovici godine promijenit će upravne kotare, ali tako da onaj, koji je imao otok Prvić, dobije za upravu grad Krk. Tako neka bude kroz šest godina pak i dalje, ako knezovi ostanu složni. Ako bi koji od knezova bio ma s kojih razloga zapri-

ječen, da upravlja svojim kotarom, slobodno mu je upravu povjeriti ženi, sestri, bratu, sinu, ili ma komu svojemu rodjaku ili svojaku. Upravljat će medjutim i suditi svojim podanicima svaki po starim običajima i ustanovama; jedino za članove svoje porodice kao i za one, koji se hrane njihovim kruhom, sastavit će sud od tri lica, koji će ovima suditi. Prigodom izbora postupat će knezovi nepristrano, te ne će pomagati prijatelje i odmagati protivnicima, nego će vazda imati pred očima korist i boljak knežije. Sve dohodke i prihode, koji ih patre od knežije, pobirat će zakonito, te će ih pošteno medju sobom dijeliti. Ako bi se kada zgodila pravda izmedju njih dvojice radi koje zemlje i tražbine, neka im sudi treći ili domaći sud do vrijednosti od 50 bizantinaca; što je vrijednosti preko te svote, neka se traži odluka u dužda i njegova dvorskoga suda. Knezovi si medjusobno opraštaju sve do ovoga časa nanesene uvrede i nepravde, kao i zla učinjena njihovim podanicima (remittimus nobis omnes offensas et iniurias vicissim et omnibus hominibus eiusdem terre a tempore discordiarum ortarum inter nos usque nunc). Ako bi se pak rodile nove nesuglasice izmedju njih, budi u pogledu mira i rata, budi poradi kojih drugih prilika, onda neka bude mirovni sudac Martinucius, brat kneza Ivana. Kad bi Martinucius odbio posredovanje ili umro, knezovi moraju za mjesec dana birati mjesto njega novoga mirovnoga sudca. Koji se od knezova ne bi držao te nagode, platit će globu od 1000 mletačkih libara. Nagodu potvrdio je slijedeće godine 1233. i sam dužd Jakov Teupolo zajedno sa vijećem občinskim.[26]

Poslije god. 1233. ne spominju se više knezovi Vid II., Henrik i Ivan I. u poznatim nam spomenicima; tek okolo god. 1241. javljaju se na poprištu povjesti sinovi kneza Vida II., po imenu Ivan II., Fridrik I., Bartol III. i Vid III. Ta se braća osobito iztiču prigodom provale Mongola ili Tatara u Ugarsku i Hrvatsku. I predaje i pismeni spomenici mnogo pričaju, kako su rečeni knezovi oduševljeno u pomoć pohitali kralju Beli III. (IV.), kad je, progonjen od Mongola, tražio sa svojom porodicom zaklona i utočista u Hrvatskoj i Dalmaciji. Čini se, da su baš krčki knezovi s knezovima bribirskima iz plemena Šubić, kao i s vitezovima Božjacima i Ivanovcima najviše doprinesli, te je kralj Bela spasao svoj život i kraljevstvo.

Zgode i borbe za provale Mongola ili Tatara nijesu još točno prikazane na osnovu nesumnjivih spomenika, ali nema dvojbe, da je bilo krvavih okršaja. Znademo za izvjestno, da su Mongoli uz ino prodrli do grada Senja, koji je tada bio u vlasti vitezova Božjaka, i da su pomenuti vitezovi iz svoga samostana sv. Jurja bježali na susjedni krčki otok, naročito u Bašku, gdje su im žitelji neke štete nanesli. [27] Ivan Tomašić, hrvatski ljetopisac XVI. stoljeća, pripovijeda nam prvi o velikom boju izmedju Mongola i Hrvata, koji se je dogodio na polju kod grada Jelena ili Grobnika, a taj je tada zajedno s čitavim Vinodolom pripadao krčkim knezovima. Ti knezovi, po imenu braća Bartol i Fridrik, da su kralja bjegunca pomogli obiljem zlata i srebra, da su sudjelovali u boju na Grobničkom polju, gdje je sam knez Bartol poginuo zajedno sa 40.000 kraljevih junaka, dok je Mongola palo mnogo više (65.000). Zahvalni je kralj stoga obilato nagradio krčke knezove, darovavši im velik dio Dalmacije, Senj, Modruše i mnogo drugo, što uživaju još njihovi potomci, koje neka Bog još dugo uzdrži! [28]

I ako je Tomašić više toga iznio, samo da uzvisi svoje ljubimce, ipak nema ni najmanje sumnje, da su braća Ivan II., Fridrik I., Bartol III. i Vid III. mnogo doprinesli za obranu kralja Bele i njegove porodice od sile mongolske. Još 10. ožujka god. 1242., boraveći u okolišu grada Trogira (apud Tragurium), izdaje kralj pomenutoj braći znamenitu povelju, u kojoj spominje svoju nevolju, kad su ga Tatari progonili, te mu je trebalo nemale službe rečenih knezova (tempore necessitatis considerato, cum nos persecucio impelleret Tartarorum et ipsorum non modicum indigeremus servicio), pak im iz zahvalnosti potvrdjuje sve starije darovnice otca svoga Andrije i djeda Bele. Podjedno ustanovljuje kralj, kakve će mu službe činiti braća Ivan II., Fridrik I., Bartol III. i Vid III. za ta darovanja i potvrdu. Braća se u pogledu Modruša obvezaše, da će kralja, kada i dokle bude boravio u primorskim stranama (circa maritima), služiti sa dvije ladje, koje se obično zovu galija i šajka (que wlgariter galia et seycca vocantur); bude li kralj ostavio primorje, davat će mu konjanika, kako je ustanovljeno u prijašnjim poveljama, naročito u onoj djeda Bele za kneza Bartola. Za župu Vinodol odredjeno bi ovom prigodom, da ga unutar države služe sa tri oružana vojnika, a izvan države samo

sa dva, i to svaki put, kad bude hrvatska vojska (exercitus croaticus) pozvana na oružje.[29] Kad su zatim Mongoli ostavili Hrvatsku i Dalmaciju, kralj se Bela nije usudio vratiti u Ugarsku, bojeći se novih navala. Tek kad se je ustanovilo, da Mongola nema više u Ugarskoj, odpratiše kralja u njegovu maticu zemlju vitezovi Ivanovci i krčki knezovi. Suvremeni spisatelj, magistar Rogerije, potonji nadbiskup spljetski (god. 1250—1266.), spominje izrijekom „gospodu Frangepane,“ a i brojne čete, jamačno njihove, u pratnji kraljevoj.[30] Ne će stoga biti neizpravno, što Ivan Tomašić piše, da je knez Fridrik Frankapan doveo bjegunca kralja sve u njegovu stolicu, u Budim.

Znatne žrtve, koje bijahu knezovi Ivan II., Fridrik I., Bartol III. i Vid III. doprinijeli za kralja i gospodara svoga u doba očaja i nevolje, razglasi ime njihovo po čitavoj Hrvatskoj i Ugarskoj. Dalmatinski gradovi pohitaše, da se sklone u njihovo zakrilje. U gradu Spljetu, metropoli hrvatsko-dalmatinske crkve, bijaše odlazkom Talijanca Gargana izpražnjeno mjesto načelnika ili potestata. Spljećani se sada požuriše, te izabraše svojim potestatom krčkoga kneza Ivana II., kojega bijahu jamačno upoznali za posljednje mongolske provale. Što se znade, bio je knez Ivan na čelu spljetske obćine od srpnja god. 1242. do travnja god. 1243. Toma arcidjakon, suvremenik njegov, kaže za nj, da je stupao stopama Garganovim, te mu ne može drugo zabaviti, nego što je bio suviše mlad i tako slabo izkusan.[31] Kako je dugo knez Ivan u Spljetu boravio, nije nam poznato; znademo samo, da je prije god. 1257. umro, i da je te godine njegova udova Colapiza za pokoj njegove duše darovala 100 romanata za gradnju zvonika stolne crkve sv. Dujma u Spljetu.[32] Krčki su knezovi tako sve više naginjali kralju Beli i Hrvatskoj, gdje su ih stali pribrajati prvim velikašima kraljevstva. Neki pače tvrde, da su oni pomagali svoga kralja i dalje, naročito u ratu s posljednjim austrijskim vojvodom iz kuće Babenberga, s ratobornim Fridrikom II. Rodila se čak i predaja, da je jedan od braće sudjelovao u osudnom boju izmedju Bele i Fridrika, koji se je zgodio u ljetu god. 1246. kod Novoga mjesta u Austriji, te da je u borbi turio svoj mač u oko vojvode i tako zadao smrtni udarac protivniku svoga kralja. Ali ta je predaja posve sumnjiva, te se ne može ni jednim pouzdanim izvorom potvrditi.[33]

Ako i nije krčki knez pogubio vojvodu Fridrika II., velika

gorljivost braće Ivana II., Fridrika, Bartola III. i Vida III. za kralja Belu vrijedjala je očito mletačku obćinu i njezina duždа Jakova Teupola. Još su mrklije potonji gledali na krčke knezove, kad se je Zadar, potaknut njemačko-rimskim carem Fridrikom II. Hohenstaufovcem, god. 1242. odmetnuo od Mletaka, te na zidinama svojim razvio zastavu ugarsko-hrvatskoga kralja Bele, svoga od starine gospodara. Krčki knezovi našli se u taj par u velikoj neprilici, ne znajući, da li bi u ratu izmedju Mletaka i Bele god. 1243. i 1244. stajali uz jednu ili drugu stranu? Mletci su doduše 5. lipnja god. 1243. Zadar opet osvojili, staro žiteljstvo izagnali, i grad novim plemićkim i gradjanskim porodicama iz Venecije napučili; ali stari žitelji skloniše se u Nin, pak stadoše odanle zajedno s ugarsko-hrvatskom vojskom nemilo udarati na novu naseobinu. Mletci se nadjoše u velikoj neprilici, te uzeše ogledati se za saveznicima, da zaštite svoju koloniju. Po nalogu dužda Jakova Teupola podjoše Henrik Pasqualigo i Marin Superancije u grad Rab na otoku istoga imena, gdje sklopiše u velikoj gradskoj viječnici s rabskim knezom Rogerom Maurocenom, i s obćinama krčkom i osorskom 3. studenoga god. 1243. ovaj ugovor: Rabljani, Krčani i Osorani obvezuju se, da će kroz pune tri godine sa svojim brodovima braniti novonaseljeno žiteljstvo zadarsko, i da će s njime prijateljski obćiti. Poglavito pazit će na opasne gusare Kačiće i na protjerane Zadrane. Budući treba da u takim vanrednim prilikama bude sva vlast u rukama jednoga čovjeka, to se imadu rabski, krčki i osorski knezovi kroz to vrijeme pokoravati zadarskomu knezu, te sve njegove ustanove ili pismene naloge i želje točno izpunjavati. Tko pogazi taj ugovor, plaća globu od 2000 mletačkih dinara.[34]

Ne znamo, da li su braća Ivan, Fridrik, Bartol i Vid držala taj ugovor ili ne. No čim je kralj Bela 29. lipnja god. 1244. utanačio mir s Mletcima, kojim se je odrekao grada Zadra, mletačka se je obćina oborila na rečenu braću. Obijedivši ih pravo ili krivo s nevjere, kazni dužd Jakov Teupolo braću državnim progonom, liši ih sviju časti i oduze im krčki otok sa svima pripadcima. Bilo je to još godine 1244. ili koje od slijedećih godina.[35] Dne 25. travnja god. 1248. ugovara sam dužd u ime Krčana (nomine comitatus et hominum Vegle) mir s magistrom Templara, koji su tada držali grad Senj; očit znak, da je onda

otok bio pod neposrednom vlašću njegovom.[36] Namah zatim, u srpnju god. 1248., nalazimo kao kneza grada Krka i otoka mletačkoga vlastelina Marka Contarena. Knez Marko Contarenus stoluje u gradu Krku (Veglae in curia domini Marci Contareni comitis Vegle), te uredjuje upravu grada i otoka. Pomoćnici njegovi i viječnici jesu Ivan Fuscarenus i Jakov de Canali. Radilo se poglavito o tom, da se ustanove porezi i daće, što ih žitelji moraju plaćati; a budući da su plemići (nobiles, nobiles viri) bili oslobodjeni od svih daća (nobiles nunquam dederunt aliquod tributum nec dacia comitibus, qui fuerunt hinc retro in Vegla), bilo je točno odrediti, tko je plemić na otoku. Medjutim nije to tako lako bilo, te su se porodile razmirice. Napokon riješen bi spor tako, da je knez Marko Contarenus izabrao pet nesumljivih plemića s otoka, te su oni u nazočnosti osorskoga kneza Ivana Teupola pod prisegom morali izbrojiti sve plemenite ljude na otoku. To se je obavilo 10. srpnja u gradu Krku. Izabrani plemići (Branicius de Castromusculo, Stephanus de Bano, iudex Bora, Sprecia de Dominico, Sprecia de Nicola) izjaviše pod prisegom, da su se naročito članovi četiriju bratstava (progenies Dognanis, progenies Subinich, progenies Togomorich, progenies Judinich) od starine smatrali za plemenite, te onda imenovaše redom sve članove tih plemenitih bratstava. Dakako da su ti plemići bili poglavito hrvatskoga porijekla, kako svjedoče njihova imena (Branicius, Mile, Jurislaus, Milogna, Sclavogost, Vulcina, Dessa, Priboslaus). O svemu sastavljena bi izprava, koja se je u prepisu do danas sačuvala.[37]

Izgubivši braća Ivan II., Friderik, Bartol III. i Vid III. grad Krk s otokom, priljubiše se još jače kralju Beli i njegovoj državi. Čini se, da je već godine 1250. knez Vid vršio službu gradskoga potestata u Trogiru.[38] Slijedeće godine 1251. dne 5. travnja izdade kralj Bela knezovima Fridriku, Bartolu III. i Vidu III. (Ivan II. bio je valjda već mrtav) novu povelju, kojom im s obzirom na njihove vjerne službe obnovi stariju darovnicu svoju i svojih predaka. Kralj priča u povelji, kako su vjerni i ljubljeni njegovi Fridrik, Bartol i Vid, sinovi kneza Vida, slijedeći stope otca svoga, od rane mladosti kraljeve i svoje neprekidno (indesinenter) uz njega stajali, kako su za provale Tatara, kad je boravio u primorju, pomagali ne samo na moru s oružanim brodovima, nego i na kopnu s vojskom bra-

nili osobu njegovu, a zatim kako su ga odano služili progoneći neprijatelje i odmetnike njegove (ad persequendum inimicos et infideles nostros). Bela želi, i da se uspomena na njihovu odanost sačuva, i da ih nagradi, pak stoga ponovno potvrdjuje darovnicu djeda svoga za Modruše, i otca svoga Andrije za Vinodol, te opoziva sve, ako je možda kome drugomu obje župe namijenio. Budući da nije točno odredjeno, kake službe imadu knezovi za te župe kralju činiti, ustanovljuje kralj konačno (in supremum) ovo: Kadgod bude kralj sam glavom boravio u primorju (nobis in maritimis personaliter existentibus), moraju mu knezovi priskočiti i služiti s jednom šajkom i s jednom barkom (in mari cum una naui, que saycca dicitur, et cum una barka tenebuntur deseruire); ako bi pak svoj otok Krk natrag dobili (si vero Veglam insulam suam rehabebunt), morat će kralju podati jednu galiju (tunc cum naui, que galea dicitur, seruire teneantur). Osim toga, kada god bude potrebito pozvati hrvatsku vojsku na noge, morat će knezovi unutar gore, koja se zove Gvozd, podati dvadeset pristojno opremljenih vojnika, s one strane Gvozda pak opremit će samo deset vojnika, koji će sve činiti, kako im se zapovjedi.[39]

Iz povelje kralja Bele doznajemo, da knezovi Fridrik, Bartol III. i Vid III. god. 1251. otoka krčkoga još nijesu imali, ali da su se bar nadali, da će ga kada tada opet zadobiti. Ali braća nijesu dočekala toga časa, jer pomenutim otokom vlada god. 1253.—1260. kao knez (comes Vegle) Lovrinac Teupolo, sin dužda Jakova.[40] U to vrijeme nestaje redom i braće, te ih onda zamjenjuju sinovi njihovi. Za sinove kneza Fridrika ne znamo; Bartol III. ostavio je za sobom sina, kojega su prozvali nadimkom Škinela (Schinella, u mletačkom narječju schinello = grbavac), a iza Vida III. ostali su sinovi Fridrik II., Bartol IV. i Vid IV. Od svih tih knezova spominje se prvi Škinela; njega nalazimo 20. studenoga god. 1254. u Zadru, gdje se navodi kao svjedok uz mletačkoga kneza Ivana Delfina i odličnu zadarsku vlastelu.[41] Knez Škinela (comite Schinella de Veglia) bio je tada jamačno već izmiren s mletačkom obćinom, jer mu inače ne bi bilo slobodno boraviti u mletačkom Zadru. Od stričevića njegovih spominje se knez Vid IV. kao gorljiv privrženik kralja Bele. Godine 1257. dne 6. ožujka nalazimo kneza Vida IV. kao potestata grada Spljeta u Dalmaciji, a istu

službu vrši on i slijedećih godina 1258. i 1259.[42] On prianja gorljivo uz svoga kralja, pače ga pomaže, kad mu je obarati protivnike u Dalmaciji i Hrvatskoj, naročito pak Poljičane, koji su tada bili „odmetnici kraljevske krune". Dne 19. ožujka godine 1259. stoji knez Vid na čelu Spljećana i susjednih Trogirana, te ugovara s primorskim banom Butkom savez na zator Poljičana. Ban se Butko tom prigodom svečano zavjeruje, da će uztrajati u borbi s Poljičanima uz kneza Vida, kao i uz gradove Spljet i Trogir, te obećaje, da ne će nikada mira sklapati bez privole svojih saveznika. Obratno se zaklinju knez Vid i pomenuti gradovi, da ne će bana nikad ostaviti, već uvijek s njime zajedno raditi na zator kraljevih protivnika.[43]

Poslije 19. ožujka god. 1259. nema više Vidu spomena kao potestatu grada Spljeta. Čini se, da se je u to vrijeme stao pogadjati s Mletcima, kako da opet svomu rodu pribavi grad Krk s otokom. Možda ga je pri tom pomagao i stričević Škinela, koji se bijaše već prije izmirio s mletačkom obćinom. Nijesu poznate prilike, kako se je ugovaralo; ali to stoji, da je već na početku godine 1260. novi dužd mletački Rajnerije Zeno bio spreman, da kneza Vida i njegove rodjake opet namjesti za gospodare grada Krka i čitavoga otoka.[44] No prije svega trebalo je, da se knezovi izmire i nagode sa sinovima dužda Teupola, od kojih je Ivan bio knez u Osoru, dok je Lovrinac kneževao u Krku. Za prijašnjih smutnja bilo je koje kakvih okršaja izmedju braće Teupola, knezova u Osoru i Krku, i braće Vida, Fridrika i Bartola; bilo je i žestokih borba, gdje je jedna stranka nanašala težke štete drugoj. K tomu je trebalo još i odštetiti dosadanjega kneza krčkoga Lovrinca Teupola, koji je imao izgubiti svoju kneživju.

U travnju god. 1260. boravi knez Friderik II. u Mletcima. Tu se najprije pred duždom Rajnerijem Zenom pogadja i miri s braćom Teupolima. Posebnom izpravom ustanovljeno bi, da je mir utanačen ne samo izmedju Ivana Teupola i kneza Friderika (i braće njegove), nego takodjer izmedju Osorana i Cresana s jedne strane, a Krčana s druge. Odredjeno bi, da se za prošlih smutnja nanesene štete nadoknade, počinjena ubojstva i umorstva oproste, i da odsad bude mir medju otočanima. I dosadanji knez krčki Lovrinac bi namiren; knez Fridrik u ime roda svoga obeća mu do smrti godišnji dohodak od 200

mletačkih libara. Nakon nagode s Teupolima sastalo se 9. travnja veliko vijeće mletačko, u kojemu bi zaključeno, da se grad Krk s otokom imade vratiti nekadanjim gospodarima, i to Bartolovu sinu Škineli i njegovim sinovima i mužkim potomcima jedna polovica, a braći Frideriku II., Bartolu IV. i Vidu IV., sinovima Vidovim, druga polovica. Obje loze toga roda mogu naslijediti jedna drugu; ali ako bi izumro sav mužki rod njihov, pripasti će Krk opet mletačkoj obćini. Podjedno biše odredjene pogodbe, uz koje će Krk ostati rečenim knezovima za sva vremena (in perpetuum). Knezovi će držati i upravljati Krk i otok po starim i dobrim običajima, te će priseći vjernost duždu i obćini mletačkoj onim počitanjem, kako mora biti. Nadalje će sada namah o svom trošku dobro opremiti tri galije, i držati ih na službu mletačkoj obćini kroz šest mjeseci; ako ne bi galije, koje su odredjene, da odplove, pošle na put (vojnu), platit će toliko novaca, koliko bi stajala oprema rečenih (triju) galija. U buduće pak dat će knezovi svaki put, kad Mletci oboružaju trideset galija i više, po jednu galiju; i svaki put će po jedan knez od porodice ići osobno na vojnu i ostati o svom trošku tako dugo, kao i ostali Mletčani. Knezovi će nadalje plaćati svake godine u ime regalija i dohodka po 900 mletačkih libara; od tih će dobivati dužd 700 u ime plaće, a 200 bivši krčki knez Lovrinac Teupolo sve do svoje smrti; poslije njega primat će potonju svotu mletačka obćina. Pored ovih najzamašnijih uslova biše predloženi još mnogi drugi manjega dosega, i napokon bi odredjeno, kako da se namire učinjene štete za predjašnjih nemira.

Kroz čitavu godinu viećalo se i razpravljalo o tim uslovima. Tek u travnju god. 1261. došlo je do podpunoga sporazuma. Tada je mletački dužd Rajnerije Zeno sporazumno sa sudcima i viećnicima svojim u velikom vijeću, kao i s privolom naroda u javnoj skupštini (cum nostris iudicibus et sapientibus nostris de maiori consilio ac collaudacione populi in publica concione) izdao svečanu povelju, kojom je s obzirom na čistu vjeru i pravu odanost, koju su nekad odlični muževi Ivan I., Vid II. i Henrik zajedno sa svojim predcima izkazivali mletačkoj obćini, podijelio i potvrdio plemenitim muževima Škineli, sinu pokojnoga kneza Bartola III., kao i njegovim sinovima Petru, Škineli II. i Bartolu V., zatim Frideriku II., Bartolu IV. i Vidu IV., sinovima pokojnoga kneza Vida III., kao i svim

njihovim mužkim potomcima čitavu knežiju krčku (comitatum Vegle) i otok Prvić sa svima prihodima, pravima, častima, daćama i regalijama onako, kako su ih predci njihovi držali i uživali. Polovicu knežije neka imade i drži knez Škinela sa svojim sinovima (Petrom, Škinelom II. i Bartolom V.) i mužkim potomcima, a drugu polovicu braća Fridrik II., Bartol IV. i Vid IV. s čitavim svojim mužkim koljenom.

Ovako bi odredbom mletačke obćine knežija krčka vraćena potomcima prvoga kneza Dujma. Mletčani medjutim od brojne tada kneževske porodice stvoriše dvije loze ili rozgve (colonellus): Škinelinu (Bartolovu) i Vidovu, pak razpoloviše medju njih čitavu knežiju. Jamačno im je pred očima lebdila želja, da sva vlast u knežiji ne bude u jednoj ruci i povjerena jednoj glavi, koja bi mogla vjerom krenuti; nego da jedna loza nadzire drugu, i da se obje natječu u vjernosti i odanosti prema mletačkoj obćini. Ako jedna loza izumre u mužkom koljenu, neka ju naslijedi preživjela; ako se jedna loza iznevjeri mletačkoj obćini, ostat će njezina polovica drugoj vjernoj tako dugo, dok se prva ne vrati u milost Mletaka. Ako bi se pako obje iznevjerile ili u mužkom koljenu izumrle, vratit će se knežija pod vlast mletačke obćine, koja će onda njom upravljati i vladati po odlukama velikoga vijeća, kao i po starim i dobrim ustanovama. Napokon bi odredjeno, da svaka loza i rozgva imade vazda po jednoga starješinu ili regenta (regens, rector), koji će upravljati dotičnom polovicom, obnašati sve časti i zastupati svoje rodjake. Ako bi taki regent ili starješina bio odsutan ma s kojih razloga, mora mu se odrediti zamjenik iz njegove loze; ako bi svi članovi koje loze boravili izvan knežije, moraju namjestiti jednoga ili dva zasebna rektora.

Izloženim ustanovama uredjena bi uprava krčke knežije. Od ostalih brojnih uslova vrijedno je iztaknuti još ove. Knezovi se obvezuju upravljati knežijom po dobrim starim običajima (secundum bonas et antiquas consuetudines ipsius comitatus), i braniti ju vlastitom snagom bez pomoći mletačke od svakoga, izuzev jedino krunjenu glavu i njegovu očitu vojsku. Poslanike i brodove (galeas et ligna currenticia) mletačke, koji bi dolazili u knežiju, primat će častno i susretati prijazno. Ne će se nadalje družiti s gusarima, niti saveza sklapati s onakima, koji gusarski napadaju i robe brodove, ploveće u Mletke

i vraćajuće se odanle. Za podijeljenu knežiju plaćat će svake godine na blagdan sv. Mihajla mletačkoj obćini po 900 malih mletačkih libara, i to loza Škinelina polovicu, a drugu polovicu Fridrik II., Bartol IV. i Vid IV. i njihovi potomci; od toga dobivat će mletački dužd 700 libara, a plemeniti muž Lovrinac Teupolo do smrti svoje 200, iza njega primat će njegov dohodak sama obćina. Kada god obćina opremi brodovlje od 30 galija ili više, dat će knezovi po jednu galiju; na vojnu polazit će vazda po jedan knez o svom trošku zajedno s galijom, i ostat će u ratu, dokle i druga vlastela mletačka. Za dojdućih deset godina moraju obje loze nabaviti si u Mletcima posjeda u vrijednosti od 10.000 malih mletačkih libara. Bude li mletačka obćina skupljala plaćenika, knezovi joj dozvoljavaju, da sabere u njihovoj knežiji 100 do 200 momaka za onu plaću, koju će davati u Mletcima. Svaki član kneževske porodice, čim postane punoljetan, mora za godinu dana položiti prisegu vjernosti mletačkoj obćini. Knezovi napokon jesu i ostaju članovi velikoga vijeća, te su prisegom Mletcima obvezani. [45]

Nema sumnje, da su knezovi sve te pogodbe prihvatili, te tako uz te težke uslove opet postali gospodari grada Krka i otoka. Kralj Bela nije jamačno utjecao u ta pogadjanja. Prvo je od god. 1244. živio s Mletcima u miru, a drugo je imao velikih neprilika s prvorodjenim sinom svojim Stjepanom. Napokon je Bela gotovo strepio od straha, odkad se je njegov polubrat Stjepan, sin Andrijine žene Beatrice d'Este, oženio mletačkom vlastelinkom Tomasinom Morosini, te s mletačkom pomoću nastojao, da si prokrči put do ugarsko-hrvatskoga prijestolja.

II.

Krčki knezovi od god. 1260. do mira u Zadru god. 1358.

II.

Krčki knezovi od god. 1260. do mira u Zadru god. 1358.

Krčki knezovi Fridrik II., Bartol IV. i Vid IV. kao privrženici kralja Stjepana VI.; knez Vid IV. postaje potestatom grada Senja (god. 1271.), u kojoj ga je časti naslijedio sin Ivan (Anž) III. — Kralj Ladislav III. (IV.) Kumanac potvrdio god. 1279. krčkim knezovima sve darovnice svojih predšastnika za Modruše i Vinodol. — Knez Friderik II. kao obranički sudac izmedju Rabljana i Zadrana (god. 1288.—1289.); sinovac njegov Leonardo kao upravitelj Vinodola dao u Novomgradu napisati vinodolski zakon (god. 1288.). — Knezovi krčki stoje uz porodicu Anžuvina protiv kralja Andrije II. (III.) Mletčanina; knezovi Dujam II., Leonardo i Ivan (Anž) III. pomažu Karlu Robertu do prijestolja, te pridružuju svojoj vlasti župu Gacku i grad Senj. Dujam II., prvi knez senjski (god. 1302.). — Odnosi krčkih knezova prema Mletcima i hrvatskim banima iz plemena Šubić: Pavlu I. i sinu mu Mladinu II.; borbe radi Jablanca i Raba (god. 1307.—1314.); smrt kneza Dujma II. (god. 1317.). — Dujmov sin Fridrik III. kao starješina svoje porodice (god. 1321.—1333.); njegove oblasti u trima državama; pomaže kralja Karla Roberta protiv bana Mladina II. (god. 1322.), te dobiva župu Drežnik (god. 1323.); pomaže bana Mikca Mihaljevića protiv hrvatskih knezova (god. 1326.); sveze Fridrikove s knezovima Kurjakovićima i s knezovima Bribira od plemena Šubić. — Sinovi kneza Fridrika III.: Dujam III. (do god. 1348.) i Bartol VIII. (od god. 1360.); oba se brata sve više otudjuju Mletcima i prijanjaju za kralja Ljudevita I. Velikoga; knez Bartol VIII. nakon smrti bratove prima od kralja Ljudevita potvrdu svih dosadanjih darovnica (god. 1350.). — Mirom u Zadru (18. veljače god. 1358.) dolaze otok i grad Krk pod vlast ugarsko-hrvatskih kraljeva.

Knezovi krčki, koji podjedno drže župe Modruše i Vinodol, od godine su 1260. opet podanici dviju država (mletačke i ugarsko hrvatske) i kletvenici dvaju vladara: hrvatsko-ugarskoga kralja i mletačkogá dužda. Od oba primili su zemlje kao feuda ili beneficija, pak moraju stoga obima vjerno služiti, te ih pomagati. Ugarsko-hrvatski kralji slabo se obaziru na njihove

obveze prema Mletcima; mudri Mletci ustanovili su opet u posljednjem ugovoru, da krčki knezovi moraju povjereni im otok braniti svojim silama od svakoga izuzev jedino „krunjenu glavu i njegovu očitu vojsku“ (excepta persona coronata et ipsius exercitu manifesto). Nesumljivo su Mletci tu mislili na ugarskoga-hrvatskoga kralja, kojemu je napokon po starom državnom pravu hrvatskom pripadao i grad Krk s otokom, baš tako kao grad Zadar na kopnu.

Mletci dakle nijesu tražili od krčkih knezova, da svoj otok sami brane od sile pravnoga gospodara njegova; ali su zato gledali, da te knezove drugim načinom pritegnu i prikuju k svojoj obćini. Već tim, što su Krk i otok podijelili dvjema lozama (colonelli) kneževskima, mislili su, da će se obje loze odsad takmiti, koja će biti odanija i vjernija mletačkoj obćini. Još su zahtijevali, da obje loze (svaka polovicu) nabave u Mletcima posjeda za 10.000 libara, ili da bar toliku svotu sahrane u Mletcima; ti bi novci bili po neki način jamstvo ili zalog, da će knezovi za sva vremena ostati vjerni i odani. Medjutim knezovi su ipak iza god. 1260. sve više naginjali Hrvatskoj i njezinim vladarima. U jednu ruku bilo je njima vrlo mučno zadovoljavati težkim uslovima od god. 1260. i 1261., i plaćati dohodke, koje su Mletci odlučno utjerivali, pak knezove radi neplaćenih daća sve i globili; u drugu ruku nudjala se knezovima sve više prilika, da svoju vlast šire na susjednom kopnu hrvatskom, čemu su mnogo prinosile i političke prilike u Hrvatskoj i Ugarskoj. Dok se krčki knezovi nijesu ni čemu više mogli nadati od Mletaka, koji su gvozdenom dosljednošću tražili, da se izpunjaju i najtegotnije pogodbe utanačenoga ugovora; u susjednoj su Hrvatskoj ti isti knezovi množili svoje posjede i politička prava tako, da su naskoro postali najbogatija i najuglednija vlastela u tom kraljevstvu. Tako se je zgodilo, da su se polagano otudjivali mletačkoj obćini i zanemarivali preuzete obveze prema njoj, te se sve više priklanjali hrvatsko-ugarskim kraljevima, koji su ih svedjer mitili novim darovima, častima i odlikovanjima. Napokon nijesu htjeli više ni dolaziti u Mletke, da polažu zakletvu vjernosti, a još su manje htjeli plaćati dužni dohodak i nametnute im globe. To je otimanje trajalo do mira u Zadru god. 1358., kojim su Mletci morali uz ino i Krk s otokom ustupiti ugarsko-hrvatskomu kralju Lju-

devitu. Krčki knezovi prestadoše time biti podanici i kletvenici mletački, te priznavahu odsad samo jednoga vladara i gospodara, naime kralja ugarsko-hrvatskoga. U Mletcima smatrali su ih poslije samo za svoje prijatelje i gradjane, onako po prilici, kao što su bili i drugi hrvatski i bosanski knezovi.

*

Ne znamo, kako su si obje loze medju sobom podijelile netom povraćeni Krk s otokom. Moguće da je jedna loza preuzela sam grad i varoš Krk zajedno s malim otocima Prvićem i Plavnikom, dok je druga vladala kaštelima (Omišalj, Dobrinj, Vrbnik, Baška) i njihovim kotarima. Moguće takodjer, da je svaka loza pol godine vladala jednom polovicom, a pol godine drugom. No to znademo za izvjestno, da je od prvoga kraja svaka loza imala svoga starješinu ili regenta (regens, rector), kojemu su se pokoravali ostali članovi njegove grane, i koji je bio odgovoran mletačkoj obćini. Ne može se ustanoviti, kako se je birao starješina i kako mu je dugo trajala vlast; no vjerojatno je, da su članovi jedne loze dogovorno povjeravali starješinstvo kojemu izmedju sebe budi dosmrtno budi na odredjeno vrijeme.

Od obiju loza iztiče se više Vidova, koje su mužki članovi Fridrik II., Bartol IV. i Vid IV., potonji nedavno još potestat grada Spljeta. Dok Škinelina loza (Bartolova) drži samo dio otoka Krka, te se zove „knezovi Krka, Hvara i Brača"; Vidova loza drži takodjer prostrane župe u Hrvatskoj, naime Modruše i Vinodol. Škinela i potomci njegovi jedino su mletački podanici, dok su Vidovi sinovi takodjer kletvenici ugarsko-hrvatskoga kralja Bele III. (IV.) i sina mu Stjepana VI. (V.). Za smutnja izmedju oba kralja, otca i sina, čini se, da su knezovi Fridrik II., Bartol IV. i Vid IV. pristajali uz mladoga kralja, pak stoga je i Stjepan namah iza otčeve smrti, naime u drugoj polovici god. 1270., potvrdio braći sva stara privilegija i darovnice za Modruše i Vinodol. [1] Kralj se Stjepan sjeća harno sviju vjernih služba, koje su rečeni knezovi dosad činili „njemu i predcima njegovima" (nobis et progenitoribus nostris), pak potvrdjuje Fridriku, Bartolu i Vidu, kao i Vidovu sinu Ivanu III. sve, što bijahu predji njihovi zadobili. Govoreći o vjernim službama, njemu izkazanim, kralj jamačno misli na ono vrijeme, kad je bio u zavadi s otcem svojim, a naročito

na onu zgodu, kad su u rujnu god. 1269. bili stigli na njegov dvor iz daleke zemlje, iz Napulja u južnoj Italiji, poslanici ondješnjega kralja od francuzke porodice Anjou, po imenu Karla I., te od njega zatražili mladju kćer njegovu Mariju za ženu napuljskomu kraljeviću Karlu Hromomu. Krčki knezovi jamačno su bili provodići i pomagači napuljskih poslanika, te su ih u svojim oblastima i ugostili. Možda su i mnogo doprinijeli, da je mladji kralj Stjepan zaista tada stupio u rodbinske sveze s napuljskim Anžuvincima, te ne samo svoju kćer Mariju poslao u Napulj, da bude pramati porodice, koja se je poslije popela na ugarsko i hrvatsko prijestolje —, nego je i sam zatražio napuljsku kraljevnu Izabelu (Elizabetu) za svoga prvorodjenoga sina Ladislava Kumanca.

Već od kralja Stjepana VI. upliću se braća Fridrik II., Bartol IV. i Vid IV. sve više u prilike hrvatske, a i ugarske. Stupaju pače i u rodbinske sveze s pojedinim hrvatskim i ugarskim velikaškim porodicama. Znademo naročito, da je mladi Ivan III. (koji se u spomenicima zove Gan, Gaban, Žan i Anž), sin Vidov, već prije god. 1266. bio oženjen kćerju nekoga župana Aleksandra, koja je prije toga bila udata za Ratolda, sina bana čitave Slavonije, po imenu Rolanda (g. 1261—1267.). Dne 31. ožujka god. 1266. očituje pomenuti knez Ivan ili Anž pred zagrebačkim kaptolom, da je od bana Rolanda, otca Ratoldova, primio miraz i prčiju svoje supruge.[2] Baš te rodbinske sveze potakle su i Ivanova otca Vida IV., te je stao raditi, da ma kojim načinom zadobije grad Senj (sl. 19.) i župu Gacku, pak tako da zaokruži državinu svoje porodice na hrvatskom kopnu.

Grad Senj, od polovice XII. stoljeća stolica biskupa, bio je negdje od god. 1180. u vlasti reda Božjaka ili Templara, koji su takodjer držali samostan i crkvu sv. Jurja u kotaru senjskom. Godine 1219. darovao im je k tomu kralj Andrija čitavu župu Gacku (Gatansku). Ali Božjaci, većinom stranci, nijesu se pazili sa susjednim hrvatskim županima i plemenima, već je bilo izmedju njih vječitih smutnja i krvavih borba. Godine 1239. udariše neprijatelji Božjaka na Senj, te ga osvojiše i spališe. Tom zgodom nastrada imanje mnogih stranaca u Senju, naročito Mletčana, Rabljana i Krčana, koji su radi trgovine ondje boravili. No Božjaci nijesu se nikako pogadjali ni s gradjanstvom senjskim, pak stoga je hrvatski herceg Bela, mladji sin

Sl. 19. Senj i Nehajgrad god. 1689.

kralja Bele III. (IV.), utanačio s Božjacima godine 1269. nagodu, po kojoj su oni kralju i hercegu povratili grad Senj i župu Gacku, a u zamjenu primili županiju Dubicu na doljnoj Uni. Božjaci odrekli su se Senja poglavito, jer su uvidjeli, da im „radi zloće gradjana" nema ondje koristi ni napredka (cum apud Scenniam propter maliciam civium proficere non possent). Odsad je kralj za knezove grada Senja i Gacke namještao kroz nekoliko godina pojedine dvorske i državne častnike (god. 1270—1272. meštar kraljevskih ubrusara Petar, god. 1273. ban Ponich, god. 1274. kraljevski sudac Nikola, god. 1275. isti Nikola kao ban Dalmacije i Hrvatske).[3]

Tek što se je Senj oslobodio Božjaka, stao je knez Vid IV., nekadanji potestat grada Spljeta, zajedno sa sinom Ivanom (Anžom) svom snagom raditi, da se dobavi vlasti u tom gradu. Nastojanje mu je napokon i pošlo za rukom još za kralja Stjepana VI. i bana čitave Slavonije, Joakima Pektara. Dne 20. listopada god. 1271. bijahu se u Senju pred crkvom blažene Djevice Marije skupili sudci, viećnici i čitav narod, te izabrali Vida (IV.), kneza krčkoga, modruškoga i vinodolskoga, kao i njegove nasljednike za vječitog potestata i upravitelja svoga grada (Widonem comitem . . . ac suos haeredes in potestatem perpetuum civitatis et rectorem).[4] Čini se, da je izbor bio jednodušan (concordi electione). S izbornom izpravom pohitao je Vidov sin Ivan (Gaban) pred kralja Stjepana VI. moleći ga, da izbor potvrdi, što kralj s obzirom na to, da je izbor bio jednodušan, još iste godine i učini.[5] Tako zapade Senj krčke knezove, te ostade njima gotovo kroz dvije stotine godina.

Nekako iza god. 1271. nestaje kneza Vida IV.; valjda je u to i umro. Brat se njegov Bartol IV. ne spominje više poslije god. 1270. Tako ostaje sada od braće jedini na životu knez Fridrik II., koji je gotovo kroz dvadeset godina starješina Vidove loze. Uza nj se naskoro iztiču sin njegov Dujam II., zatim dva sinovca: Ivan III. (Anž) i Leonardo, sinovi kneza Vida IV. Knez je Ivan baštinio od otca čast potestata u Senju, dok je Leonardo gospodar cijeloga ili jednoga dijela Vinodola, te stoluje u Novomgradu ili Novom. Gdje je mladi Dujam II., ne znamo; moguće da mu je otac i starješina povjerio upravu Modruša. A bilo je potrebito, da svi budno paze na svoju državinu, jer su za kralja Ladislava Kumanca (god. 1272—1290.)

zaredala burna vremena ne samo u Ugarskoj, nego i u Hrvatskoj. Kako je Ladislav izprva bio nedorasao, a poslije nestašan i pustopašan, podigli se velikaši i stali grabiti vlast i imanja. Preteglo bezvladje i otimačina na sve strane, planuo obći rat medju velikašima. Knez Fridrik II. sa sinom i sinovcima stajao vjerno uz kralja i njegovu majku. Već god. 1275. potvrdjuje Ladislav knezu Ivanu III. čast potestata u Senju; [6] a to obnavlja i god. 1279.[7] Potonje godine 1279. potvrdjuje kralj takodjer knezovima Ivanu III., Stjepanu (možda sinu Bartola IV.), Leonardu i Dujmu sva stara privilegija za Modruše i Vinodol, koja bijahu dobili otci i djedovi njihovi od predšastnika njegovih. Kralj to medjutim ne čini jedino po svojoj volji, nego „po savjetu svojih baruna“ (de baronum suorum consilio). [8] U to se knezovi Ivan III. i Dujam umiješali u borbu, koja je tada bjesnila u Slavoniji izmedju knezova Gisingovaca i Babonića, jer su jedni i drugi svojatali bansku čast za čitavu Slavoniju. Borba je bila žestoka i krvava, tako da je zemlja grozno stradala. Premda su Baboniće pomagali krčki knezovi, zatim hrašćinski župan Gardun, čini se ipak, da su Gisingovci pretegli. Nikola Gisingovac zove se ponosito banom čitave Slavonije, a brat njegov Ivan županom Vrbasa i Sane. No sad zapovjedi kralj Ladislav Gisingovcima, da se sa svojim protivnicima izmire. Dne 30. listopada god. 1280. sastali se protivnici izpod grada Ozlja i utanačili napokon mir. Knezovi Gisingovci praštaju svojim dosadanjim neprijateljima, medju njima knezovima Ivanu i Dujmu (Johanne et Duymo comitibus de Vegla et de Modrus) sve počinjene štete i nepravde, pače im obećaju, da će ih kod kralja zagovarati, ako bi ih možda htio smetati u njihovim baštinjenim pravima ili knežijama.[9]

Kako su krčki knezovi sve više naginjali Hrvatskoj i Ugarskoj, otudjivali su se nekako mletačkoj obćini. Naročito su se kratili izpunjavati tegotne obveze od god. 1260. i 1261., te su svedjer zaostajali plaćanjem različitih dohodaka. Zanimljivo je, da su u tom pogledu bile obje loze, Vidova kao i Škinelina, jednako spore. Već 9. travnja god. 1271. produljuje mletačka obćina rok za plaćanje dužnoga dohodka do Miholja iste godine; obje loze duguju tada 1040 libara, a k tomu i globu. [10] Tužbe i prijetnje radi neplaćenoga dohodka i drugih pogodjenih svota neprestano se opetuju. Dne 4. studenoga god. 1281. šalje

se opet poseban glasnik na Krk knezu Fridriku II. i Ivanu III. (Anžu) od Vidove loze, a knezu Bartolu V. od Škineline, neka ih pozove, da plate najdulje do 1. travnja dojduće godine zaostali dohodak zajedno s globom, i to pod prijetnjom nove globe od pet solida za libru.[11] Slijedeće godine 1282. razpravljalo se u Mletcima o tom, kako krčki knezovi još uvijek nijesu prema pogodbi kupili u Mletcima posjeda za 10.000 libara (svaka loza po 5000); dne 19. studenoga poziva ih obćina, da to učine najdulje do dojdućega Petrova, ili da jednaku svotu metnu u Mletcima u polog ili poklad, jer će ih inače globiti sa 1000 denara.[12] Napokon nijesu knezovi plaćali dužnu odštetu porodici Lovrinca Teupola, nekadanjega kneza krčkoga; dne 2. travnja god. 1283. šalje se opet poslanik iz Mletaka knezu Fridriku II. od loze Vidove i knezu Petru I. od Škineline, koji će ih pozvati, neka plate ostatak regalija, koja duguju sinovima Lovrinca Teupola, i to najkašnje do uzkrsa, jer će ih inače globiti sa pet solida od libre.[13] Tužbe i potjere radi neplaćenih dohodaka svedjer se ponavljaju. Još 11. rujna god. 1287. nalaže mletačka obćina knezovima Fridriku II., Ivanu III. i Leonardu od Vidove loze, da najdulje do Božića namire zaostale dugove za godine 1285. i 1286., jer će ih inače globiti, te dug i globu ovrhom utjerati.[14] Nekako u to vrijeme nalazimo kneza Fridrika II. u zavadi s tadanjim krčkim biskupom. Još dne 18. srpnja god. 1280. bijaše mletačko vijeće odredilo, da se obustave neprijateljstva izmedju kneza Fridrika i krčke obćine s jedne strane, a biskupa (Marina) s druge, te da obje stranke pod prijetnjom globe od 2000 libara za svaku najdulje za mjesec dana obnove dosadanji sporazumak (compromissum inter ipsas partes hactenus factum). Da se izravnaju opreke izmedju stranaka, neka se sastavi obranički sud od tri lica; dva sudca imenovat će pruće se stranke, a trećega mletački dužd i vijeće njegovo. Nije poznato, zašto je zavade bilo, niti kako se je sve svršilo. Nekoliko godina poslije, u studenom god. 1288., knez je Fridrik II. pročelnik obraničkoga suda od pet lica, kojemu je suditi u parnici izmedju Zadrana i Rabljana radi nekih mjesta na otoku Pagu. Bila su to mjesta Pag (Kissa), Novalja i Loni (Punta Loni, Lonum), za koja su se već odavna otimali i Zadrani i Rabljani. Dva sudca izabrali Zadrani, dva Rabljani; peti je bio „gospodin Fridrik, knez krčki, vinodolski i modruški". Sud se sastao u Novalji, i

tu je knez Fridrik sporazumno sa sudcima (judices arbitri), izabranim od Rabljana, dne 8. studenoga god. 1288. dosudio pomenuta mjesta Rabljanima.[15] No tomu se opriješe zadarski punomoćnici, pak stoga se sud još jednom sastao 5. ožujka slijedeće godine 1289. Zadranima bi dozvoljeno, da dokažu svoja prava na pomenuta mjesta; ali kako im to nije bilo moguće, knez je Fridrik II. kao načelnik obraničkoga suda prvu odluku iznova potvrdio.[16]

Već ta okolnost, što su i Zadrani i Rabljani birali kneza Fridrika II. za starješinu obraničkoga suda, probudjuje slutnju, da je pomenuti knez bio poznat sa svoje pravednosti i poštenja. Jamačno je taj starješina Vidove loze bio takodjer pravedan gospodar podanicima svojim tako na krčkom otoku, kao i u Vinodolu i u Modrušama. Podanicima svojim na krčkom otoku vladao i sudio je on zajedno sa svojim sinom i sinovcima „po starim dobrim običajima“;[17] a u obćini grada Krka postojale su valjda već i pismene ustanove, od kojih je poslije postanuo statut toga grada.[18] U hrvatskim županama na kopnu, u Vinodolu i Modrušama, upravljalo i sudilo se je takodjer sve dosad po starim dobrim običajima; ali baš za vladanja kneza Fridrika II. osjetila se je potreba, da se ti dobri stari običaji popišu i skupe u jedno. Tako je na početku godine 1288. nastao vinodolski zakon, najstariji pravni spomenik u hrvatskom jeziku. Kako je Fridrik II. u taj mah bio zabavljen drugim poslovima, preuzeo je taj posao sinovac njegov Leonardo, koji je tada upravljao Vinodolom, te stolovao u Novom gradu, današnjem Novomu. Da je taj zakon sastavljen u hrvatskom jeziku i pisan posvećenim pismom glagolskim, posve je naravno; ta Vinodol bio je naseljen čistim hrvatskim narodom, kao i susjedni otok krčki (osim grada Krka), a knezovi su krčki, i ako su porijetlom bili možda Romani, već odavna živjeli medju hrvatskim narodom, te prihvatili njegov jezik, običaje i osjećanje.[19]

Vinodolska župa imala je tada devet gradova ili kaštela (Ledenice, Novigrad ili Novi, Bribir, Grižki grad, Drivenik, Hrilin ili Hreljin, Bakar, Trsat ili Crsat, i Grobnik), koji su bili stolice istoimenih obćina, i u kojima su narodu bili poglavari svećenici i svjetovni častnici, budi činovnici (oficijali) kneževski budi izabranici narodni. Dne 6. siječnja god. 1288. sastali se zastupnici svih tih gradova i obćina u Novom gradu „pred

obrazom kneza Leonarda"; i tu bi onda u dvorani („na sali") kneževskoj napisan vinodolski zakon, koji sastoji od nekih 77 ustanova. Uvod u zakon glasi ovako:

„V ime božije, amen. Let gospodnjih 1288, indicio prvo, dan šesti miseca jenvara. V vrême kralja Ladislava, preslavnoga kralja ugrskoga, kraljestva njega leto šesto na desete. Va vrime ubo velikih muži, gospode Fedriga (II.), Ivana (III.), Levnarda, Dujma (II.), Bartola (VI.) i Vida (V.), krčkih, vinodolskih i modruških knezi. Zač dovole krat videći ljudi, ki bludeći svojih starijih i izkušenih zakon(a), za to ubo jedni po jedinom i vsi na kup ljudi vinodolski, želeći one stare dobre zakone shraniti je na puni, ke njih prvi svagda su shranili nevrêjeni: skupiše se vsi na kup, tako crikveni, tako priprošći ljudi, sveršenje i imêjuć zdrave svet, u Novom Gradu pred obrazom toga istoga kneza Leonarda, zgora imenovana; i sbraše se od vsakoga grada vinodolskoga ne vse stariiši na kup, na ke vijahu da se bolje spominjahu v zakonih svojih otac(a), i od svojih ded(ova) ča bihu slišali."

„I njim narediše i ukazaše tesnim zakonom: da bi vse dobre stare izkušene zakone u Vinodol činili položiti v pisma, od kih bi se mogli spomenuti ili slišati od svojih otac i ded zgora rečenih; tako da od sada naprid mogu se uleći blujenja te riči; i njih dêtca v vrime, ko pride, da nimaju primisalê v tih zakonih. Ki ubo buduć izbrani na to od tih istih ljudi vinodolskih:

z Novoga Grada: Črna dvornik vsega Vinodola i od knezi zgora rečenih, Petar plovan i Vlkonja Pribohna satnik; Janac Saražin, Bogdan Vlčnić.

z Ledenic: Ratko prvad i Radoslav, popove, Dobroša satnik.

iz Bribira: Dragoslav arhiprvad i Bogdan pop, Zlonomer satnik, Jurislav Gradenić.

z Grižan: Ljuban i Petar popovi, Domjan satnik, Dunat i Dragoljub i Vidomir Vlčić.

iz Drivenika: Dragoljub satnik i Mikula Dragoljub i Pribinig.

a iz Hrilina: Raden plovan i Ivanac satnik, Živina sudac i Kliman Nedal.

iz Bakra: Krstiha plovan i Grubina pop, Ivan satnik, Derga Vlčina i Nedrag.

iz Crsata: Vazmina plovan i Nedrag satnik, Dominik sudac i Vika.

iz Grobnika: Kirin plovan i Slavan satnik, i Domian Kinović, Paval i Slavina Vukodružić.

I ti vsi pisani, na vkup skupljeni, od volje općinske i jedinim pristanenjem i narejenjem sabranim vse općini vinodolske ke budu zdola pisane volja ke su slišali od svojih starijih: . . ."

Namah negdje poslije 5. ožujka god. 1289. nestaje s pozorišta Fridrika II. Bio je oženjen nekom Anom (uxor Agna), koja mu je rodila poznatoga već sina Dujma II. Vjerojatno je, da je sada starješinstvo u lozi Vidovoj preuzeo koji od starijih

stričevića Dujmovih, možda knez Ivan III., potestat Senja, ili možda Leonardo, gospodar Vinodola, koji je k tomu bio oženjen sestrom mletačkoga vlastelina Petra Gradonika, potonjega dužda. Već 11. lipnja god. 1289. izdaje ugarsko-hrvatski kralj Ladislav Kumanac „plemenitim muževima, knezovima Ivanu (III.) i Leonardu, knezovima krčkim, vinodolskim i modruškim" znamenitu povelju, kojom im potvrdjuje ne samo sva njihova posjedovanja (possessiones), nego i patronatska prava u biskupiji krbavskoj i senjskoj (iura patronatus ecclesiarum de Corbouia et de Scenya), kojima su se sterali njihovi posjedi i gradovi. Tim je zamašnim privilegijem stekla porodica krčkih knezova pravo, da popunjuje izpražnjene biskupske stolice u Krbavi i Senju, radi čega je poslije bilo više puta žestokih opreka izmedju njih i rimske stolice, jer se je često dogadjalo, da knezovi nijesu htjeli priznavati biskupe, koje bi rimski pape mimo njih za rečene stolice imenovali. Značajno je, što kralj u povelji spominje, da je braći dao privilegij „obzirući se na njihovu vjernost i usluge, koje su njegovim predcima kao i otcu njegovu Stjepanu s najvećom gorljivošću izkazivali, kao i na to, što su njegove poslanike rimskoj stolici i slavnomu kralju sicilskomu Karlu i njegovim sinovima, kraljevim rodjacima, rado primali i ugošćivali i to ne bez velikih troškova svojih".[20] Knezovi su dakle Ivan III., i Leonardo bili posrednici, kad je Ladislav Kumanac šiljao svoje poslanike u Napulj k svomu šurjaku Karlu II., te ugovarao, kako će ga u Ugarskoj i Hrvatskoj naslijediti Karlov sin, po imenu Karlo Martell. Dakako da su kraj takih zadaća knezovi opet zanemarili plaćati dužna regalija mletačkomu duždu, te je stoga mletačka obćina 7. ožujka god. 1290. odlučila poslati u toj stvari k njima zasebna poslanika.[21]

Nakon smrti kralja Ladislava Kumanca (10. srpnja godine 1290.), koji nije ostavio za sobom sina, planula je u Hrvatskoj i Ugarskoj ljuta borba za prijestolje. Jedna je stranka stajala uz Andriju II. (III.) Mletčanina, unuka kralja Andrije I. (II.), a sina mletačke vlastelinke Tomasine Morosini, dok je druga radila za napuljskoga kraljevića Karla Martella, nećaka Ladislava Kumanca, a nakon smrti Karla Martella (g. 1295.) za njegova sina Karla Roberta. Potonja je stranka imala najviše privrženika baš medju hrvatskim knezovima, kojima je bio na čelu hrvatsko-dalmatinski ban Pavao I., knez bribirski od plemena

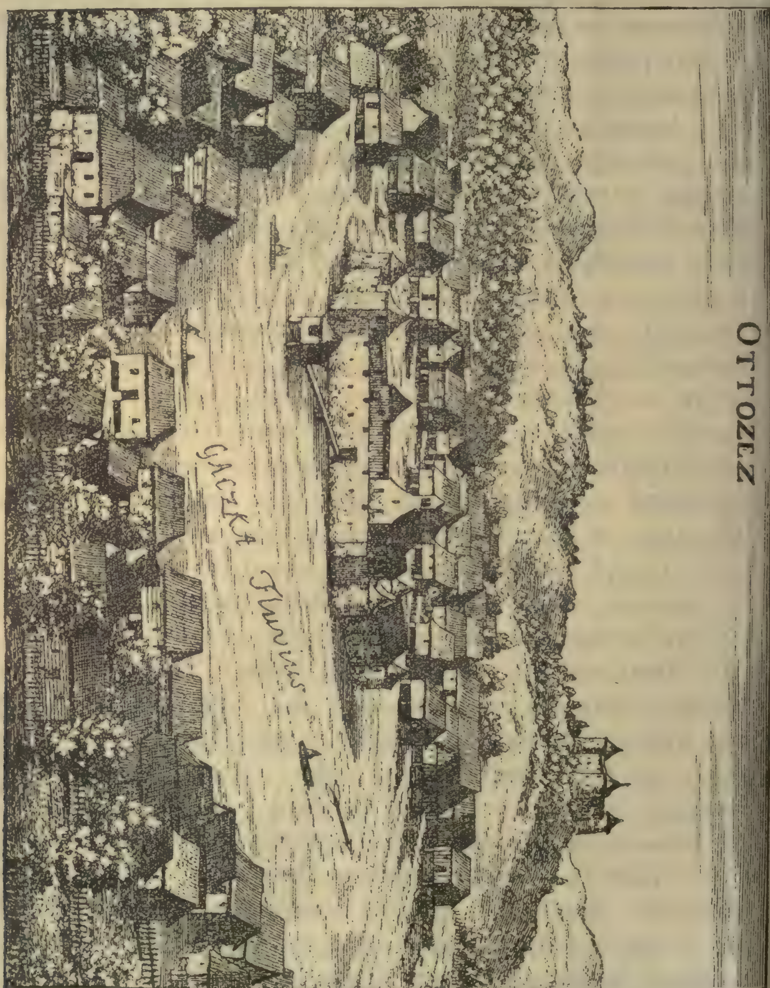
Šubić, zajedno s braćom i sinovima svojima. Hrvatski knezovi radili su za napuljske kraljeviće iz loze francuzkih Anžuvina, ne samo zato, što ih je preporučivala rimska stolica, nego jamačno i zato, što su se nadali, da će nastupom Anžuvina na ugarsko i hrvatsko prijestolje oslabiti, a možda i posve skršiti se premoć mletačke obćine na jadranskom moru. Napuljskoj stranci, kojoj su pripadali osim bribirskih knezova još knez Kurjak u Krbavi, rodjak njihov, zatim svi Babonići, pridružili su se oduševljeno i krčki knezovi Ivan III. i Leonardo, zajedno sa svojim mladjim stričevićem Dujmom II. Dakako da su i mladi sinovi kneza Ivana III., po imenu Bartol VI. i Vid V., stajali uz svoje roditelje i stričeve. Tako je čitava Vidova loza prijanjala za napuljske kraljeviće. Šta je bilo sa Škinelinom lozom u taj par, ne znamo; knez Petar I. bio je već mrtav, jer se god. 1289. spominje njegova supruga Brana [22] kao udovica; valjda nije tada živio više ni brat njegov Bartol V., koji je za sobom ostavio tri sina: Marka I., Škinelu III i Nikolu I.

Krčki knezovi od Vidove loze sudjeluju kroz čitavo vrijeme (g. 1290.—1301.) prijestoljnih borba izmedju Andrije i Anžuvina. Već 23. srpnja god. 1290. preporuča papa Nikola IV. eugubinskoga biskupa Benvenuta, svoga legata, „plemenitim muževima Ivanu i Leonardu, knezovima krčkim, vinodolskim, modruškim i g a t a n s k i m“. [23] U lipnju god. 1291. opet se javlja, da su krčki knez Dujam i knez Radoslav Babonić došli „pred lice kralja i kraljice“ u Napulj. [24] Dne 19. kolovoza god. 1292. dariva kralj napuljski Karlo II. svome rodjaku, srbskomu kraljeviću Vladislavu, sinu kralja Stjepana Dragutina, čitavu hercegovinu Slavoniju, izuzev samo zemlje bana Radoslava Babonića i njegove braće, „n a d a l j e z e m l j e, k o j e u n u t a r r e č e n e o b l a s t i (h e r c e g o v i n e S l a v o n i j e) d r ž e I v a n, knez k r č k i, m o d r u š k i i v i n o d o l s k i zajedno s bratom svojim (Leonardom) i k n e z D u j a m . . . . i to tako dugo, dokle uztraju u našoj vjernosti (dum tamen ipsi in nostra fidelitate consistant).“ [25] Iste godine 1292. nestaje s pozorišta kneza Ivana III., koji ostavlja za sobom četiri sina (Bartola VI., Vida V., Fridrika IV. i Ivana IV.); starješinstvo Vidove loze preuzima knez Leonard, a čast potestata u Senju knez Dujam II. Oba stričevića grade tada (oko god. 1297.) izvan zidina grada Senja samostan i crkvu sv. Petra, te nastanjuju u njima Franjevce. Crkva

franjevačka bila je odsad grobnica mnogih krčkih knezova.[26] Uza to ne sustaju Dujam i Leonard boreći se za Karla Roberta. Dne 10 veljače god. 1300. obznanjuje napuljski kralj Karlo II., kako njegov unuk Karlo Robert „po spasonosnim savjetima i s pomoću" mnogih knezova, a naročito krčkoga kneza Dujma (salutaribus consiliis et auxiliis .... comitis Duymi de Veglia) polazi u Ugarsku, da sjedne na prijestolje.[27] Nekoliko mjeseci poslije, dne 8. svibnja god. 1300., izdaje Karlo II. povelju knezu Dujmu, u kojoj ga slavi, što se je gorljivo trsio za nj i suprugu njegovu u poslu kraljevine Ungarije (qui causam nostram et regine, consortis nostre, super negocio regni Ungarie favorabilibus studiis prosecutus est), pak mu u priznanje tih zasluga potvrdjuje župu Modruše i Vinodol, nadalje „župu Gacku ili Gatansku, koju sada drži, kako se kaže, naime zemlje Otočac, Obruč, Doljane . . ., napokon Senj i potestatsku čast u njemu".[28] Malo zatim, 26. kolovoza god. 1300., dozvoljava opet isti napuljski kralj Karlo II. krčkomu knezu Leonardu, da smije iz Napulja izvesti u Hrvatsku 500 tovara (salmas) žitka za obskrbu svojih gradova i kaštela (salmas frumenti quingentas pro munitione castrorum ipsius). Kralj tom prigodom naročito iztiče, kako se knez Leonard „na svaki mogući način opire i bori proti Andriji, drzkomu provalniku u kraljevstvo Ungarije (contra Andreacium, regni Ungarie illicitum invasorem, exercere ac extendere satagit quicquid potest resistentie ac rigoris).[29]

Nema sumnje, da su i krčki knezovi Leonard i Dujam II. mnogo doprinesli, da je napokon god. 1300. Karlo Robert postao kraljem hrvatskim, a poslije i ugarskim. Dakako da ni oni nijesu pri tom ostali praznih ruku. Za smutnja posljednjega decenija obladali su knezovi Leonard i Dujam, ne znamo kako, čitavom župom Gackom ili Gatanskom, pak tako zaokružili svoju državinu na jugu. Sa župom Gatanskom, tada vrlo plodnom i bogatom, došao je u njihovu vlast i grad Otočac (sl. 20.). U isto je vrijeme knez Dujam nastojao, da čast potestata u Senju zamijeni čašću kneževskom. Kako je to bilo, ne znamo; ali već 29. siječnja god. 1302. sami Senjani u jednoj svojoj vrlo zamašnoj izpravi kneza Dujma zovu knezom senjskim (virique egregii domini Duymi comitis Vegle, Vinodoli, Modruxe atque Segnie). Senjska naime obćina (comunis civitatis Segnie) željela je u Mletcima ili gdje drugdje uzajmiti svotu od 6000 libara

Stoga se je 29. siječnja god. 1302. gradsko vijeće sastalo pod predsjedanjem kneza Dujma, pak onda s privolom kneževom (cum consensu et beneplacito domini comitis) izabralo dva povjerenika (procuratores), koji će taj zajam tražiti i pogodbe utanačiti.[30]

Sl. 20. Otočac god. 1689.

Mladi kralj Karlo Robert više se je od dva decenija morao boriti s protukraljima, a onda s oligarhima. U to su vrijeme i krčki knezovi imali različitih neprilika. Još u studenomu god. 1299. šalje mletačka obćina ponovo svoga poslanika,

da knezove sjeti njihovih dužnosti i obveza, a naročito da pozove sinove kneza Ivana III., neka dodju u Mletke položiti prisegu vjernosti, što ne bijahu dosad još učinili.[31] Dne 24. ožujka god. 1302. opet oslobadja mletačka obćina kneza Dujma II. od globe, koja ga bijaše stigla, što još nije od svoje strane kupio posjeda u Mletcima za 2500 libara, niti jednaku svotu dao u poklad. Mletci mu opraštaju milostivo dosadanju globu, ali do dojdućega uzkrsa mora svojoj obvezi zadovoljiti, jer će inače platiti globu od pet solda za libru.[32] Jedva što su se knezovi nekako nagodili s Mletcima, digoše se na njih njihovi podanici u gradu Krku i po ostalom otoku. Ne dade se ustanoviti, da li su se Krčani sami pobunili, prinudjeni možda zulumom svojih knezova i njihove družine, — ili su ih na to naputili drugi, možda bribirski ili krbavski knezovi, na čelu im hrvatski ban Pavao I., s kojim se krčki knezovi nijesu tada dobro pazili, jer mu nijesu htjeli priznavati vlast. Bilo medjutim što mu drago, i žitelji grada Krka, kao i podanici kaštela (Omišlja, Dobrinja, Vrbnika i Baške) digoše se listom protiv knezova obiju loza (Vidovoj bio je tada starješina Leonard, a Škinelinoj Marko I.), te poslaše u Mletke pred duždа Petra Gradonika svoje zastupnike i poslanike, da tuže rečene knezove. Grad Krk poslao dva glasnika (Androsium Nicolaum de Pristi et Quirinum quondam Cerne), a podanici kaštela (universitates castrorum insule Vegle) Jakova, dvornika u Omišlju. Tužitelji stigoše u Mletke u listopadu god. 1305. Dužd Petar Gradonik našao se je u nemaloj neprilici, jer mu je sestra bila udata za kneza Leonarda. Napokon zajedno s malim viječem i s viječem četerdesetorice odredi, da se osorski knez Rizzardo Quirino pošlje kao mletački povjerenik u Krk. On će pozvati preda se knezove Leonarda, Dujma (II.), Marka (I.), Škinelu (III.), i sinovce kneza Leonarda (Bartola VI., Vida V., Friderika IV. i Ivana IV.). s jedne strane, a tužitelje s druge, te saslušavši obje stranke pokušati nagodu medju njima. O prijepornim stvarima, gdje se nikako ne bi mogli sporazumjeti, odlučit će sam mletački dužd sa svojim viječnicima.

Razprave i pogadjanje trajalo je preko godinu dana. Mletački izaslanik mirio je i pogadjao knezove napose s obćinom grada Krka, a opet napose s podanicima kaštela. Izmedju grada Krka i knezova došlo je do sporazumka u četernaest točaka, a

u trima ne; izmedju kaštela i knezova utanačeno bi devet točaka, a glede dvaju pitanja ne mogoše se pogoditi. Primljene pogodbe i prijeporna pitanja iznesena biše poslije pred dužda, koji je onda 7. svibnja god. 1307. zajedno s viećnicima mletačke obćine ugovorene pogodbe potvrdio, a glede prijepornih stvari odredio, šta da u buduće vrijedi. Tako biše „stari dobri običaji“ utvrdjeni i popunjeni pisanim odredbama, koje se donekle mogu smatrati nekim statutom tako za grad Krk, kao i za ostali otok.

Zanimljive su pojedine ustanove tih dviju pogodaba. U pogodbi izmedju grada Krka i knezova iztiče se najprije, da gradom Krkom imadu prema izpravi dužda Rajnerija Zena vladati od čitave kneževske porodice vazda samo dvije starješine ili dva rektora, jedan za lozu Škinelinu (unus pro columpnello comitis quondam Schinelle), a drugi za lozu Vidovu. Buduć da su pri sudovanju u gradskoj obćini dva kneza starješine sa svojim sudcem obično nadglasala jedinoga obćinskoga sudca, odredjeno bi, da je u slučaju, ako nije odluka ili osuda jednodušna, svakomu od knezova ili sudaca slobodno prizvati na veliko vieće mletačko. Knezovi pristaju, da bude u gradu obćinska tamnica, te će knezovi doprinositi po dužnosti za uzdržavanje njezino. Družine knezova (familie comitum) ne smiju u gradu činiti nikakva nasilja ni zla; ako pak što učine, bit će kažnjene kao i svaki drugi. Jednako ne smiju kneževske družine štete činiti u kašteliću sv. Mavre i Rogozniku; što su dosad kvara nanijeli, bit će naknadjeno. Kad knezovi starješine putuju otokom, da obadju kaštele, ne smiju uzimati breje mazge, nego magarce; nadalje ne smiju sjeći obćinske šume, te ne smiju sa svojim konjima i svinjama nanositi štete, već učinjene naknaditi, jednako ne smiju otimati blaga za sječenje bez odštete. Napokon ne smiju dozvoliti, da koja stranka priziva od suda jednoga kneza na sud drugoga kneza starješine, pak da se tako oteže riješenje parnice na uštrb druge stranke. K tomu svemu pridao je dužd, da knezovi starješine smiju imati podknežine (vicecomites), ali domaće ljude; no ti podknežini ne smiju vršiti nikakve vlasti, dok su knezovi zdravi a nijesu zapriječeni. Knezovi Marko I., Škinela III. moraju u ime svoje i svoga brata (nedorasloga) Nikole ukinuti svoju zabranu u pogledu slobodne paše za stoku na otoku. Žitelji grada Krka mogu bez ikakve globe kroz dvije godine

pasti svoju stoku na otoku, gdje god hoće; tek nakon dvije godine ustanovit će dužd, imadu li rečeni knezovi pravo pašu zabranjivati. Napokon odredjuje dužd da knezovi moraju vazda držati spremna tri brodića (saghiteas) za obranu grada, jer pobiru za to dohodak od grada, i jer je tako utanačio još pradjed njihov Dujam I. ugovorom, što ga je sklopio s krčkim biskupom i gradskom obćinom. Za gradnju brodića moraju davati lijes sami gradjani.

Jednako su zamašne ustanove pogodbe s podanicima kaštela (Omišlja, Vrbnika, Dobrinja i Baške). Vladajući knezovi (starješine, regentes, rectores) Leonard i Marko I. namještali su dosad u svakom kaštelu ili gradu po dva podknežina, dva dvornika, jednoga sudca i jednoga satnika, kojega potonjega morala bi birati obćina, a knezovi samo potvrdjivati; knezovi privoliše, da će odsad oba regenta za svaki kašteo imenovati samo jednoga dvornika i jednoga sudca; satnika (septenicus) pako birat će obćina kaštelska, a knezovi će ga potvrdjivati. Knezovi moraju odsad primati prizive od odsuda svojih službenika (a suis officialibus), pače dozvoljavati prizive na skupštinu čitavoga otoka (ad consilium generale totius insule). Kad obilaze knezovi starješine otokom, da pregledju kaštele (visitando castra), ne će više dati se gostiti izvan kaštela, što je na štetu onih, koji u njih pravdu pitaju; nego će zalaziti u same kaštele i ondje primati počasti i gostbe. Knezovi ne će više prigodom posjeta kaštela dozvoljavati, da se kreveti kaštelskih žitelja odnose izvan kaštela, i da na njima spava kneževska družina. Odilazeći s družinom i konjima svojima s otoka ne će knezovi više siliti posjednike barka, da ih badava prevažaju. Knez Leonard, koji vlada za se i za kneza Dujma, kao i za svoje sinovce, a tako i knez Marko vratit ili naknadit će žiteljima sve štete, naročito za otetu im stoku kroz čitavo vrijeme regenstva. Nadalje će knezovi Marko i Škinela ukinuti zabranu slobodne paše za sve žitelje otoka. Napokon odredjuje mletački dužd, da su žitelji kaštela dužni izkazivati počasti i davati zalazinu (gostbu) jedino knezovima starješinama, kad obilaze po kaštelima, a ne svima članovima kneževskoga roda, jer bi takove neprestane gostbe bile za njih vrlo tegotne (considerantes etiam, quod gravissimum esset hominibus castrorum dictas honorantias debere prestari conviviorum omnibus comitibus, unanimiter ordinamus,

statuimus et definimus, quod dicte honorantie conviviorum solumodo duobus comitibus, qui nunc regunt, et illis duobus, qui regent per tempora, quando visitarent, debeant exhiberi et prestari, et non aliis comitibus).[33]

Slijedeće godine 1308., nekako u drugoj polovici godine, umre knez Leonardo. Od svoje supruge, sestre mletačkoga dužda Petra Gradonika, ostavi on za sobom jedinicu kćer, po imenu Genevru (Zenevra, Zanetta, Simia), kojoj u svojoj oporuci u ime svojega dijela (de bonis suis) namijeni svotu od 2000 mletačkih dinara. Starješinstvo ili regentstvo u Vidovoj lozi zapade sada najstarijega člana, kneza Dujma II., čemu jamačno privoliše i sinovi kneza Ivana III., pomenuti već Bartol VI., Vid V., Fridrik IV. i Ivan IV. Za Bartola VI., koji je bio rodjak mletačkoga vlastelina Henrika Badovarija, znademo, da je većinom boravio u Vinodolu, te ga u travnju god. 1308. nalazimo u gradu Bakru. Bartol taj bijaše nekomu mletačkomu podaniku Marinu Zaulani oduzeo neke stvari, koje je mletačka obćina po svojemu konsulu u Senju natrag tražila. Ali knez Bartol branio se, da nije pomenutomu Marinu ništa nepravedno oteo, pri čemu ga je pomagao i njegov rodjak Henrik Badovarije, koji je tada u Senju boravio.[34]

Odkad je knez Dujam II. postao starješina svoje loze, stao je snovati, kako da zgodno udade kneginju Genevru, sirotu iza kneza Leonarda. Smijerao ju dati nekomu ugarskomu ili hrvatskomu velikašu. Ali Genevra se tomu opirala, te se obratila na svoga ujaka, mletačkoga dužda Petra Gradonika. Ona mu doglasi, što knez Dujam snuje, te izjavi, da bi voljela otići u Mletke, pak ondje svoj život sprovesti uza nj i drugu rodbinu svoju, nego li živjeti u mjestima stranim i dalekim. Podjedno zamoli ujaka, neka poradi, da što prije dobije baštinu svoju, naime onih 2000 mletačkih dinara, koje bi joj imali izplatiti knez Dujam i ostali knezovi obiju loza. Dužd utješi svoju nećaku pismom od 9. prosinca god. 1308. Najprije joj povladjuje, što ne će da se udade u Ugarsku, te ju bodri, neka uztraje u svojoj odluci, i neka promotri, „kakav su život provodile tolike od njezina doma, koje se bijahu u one krajeve Ungarije poudale, i kako su napokon svršile, a naročito u sadanje vrijeme“. Što se tiče njezine baštine, pisat će knezu Dujmu, pak se nada, da će se stvar što prije riješiti. Ako pak ne bi lako išlo, udarit će putem, koji mu se bude činio bolji i koristniji; stoga neka

mu ona oprezno i marljivo sve javlja, šta će knez Dujam raditi, kad primi njegovo pismo. Kad Genevra primi svoju baštinu, moći će s onim, što još u Mletcima imade kod svoje bake, dobro i pristojno živiti.[35] Namah zatim, 11. prosinca, piše dužd „odličnomu i možnomu mužu Dujmu, po njegovoj (duždovoj) odredbi knezu krčkomu, svomu ljubljenomu i vjernomu, knezu vinodolskomu, modruškomu i gackomu, gospodaru Senja“. Poziva ga, da što prije (quam cicius esse potest) namakne Genevri ili Zaneti otčev zapis od 2000 libara; a onda ga odvraća od toga, da djevojku udaje u Ugarsku. Neka promisli, kakav su život provodile tolike žene od roda krčkih knezova u Ugarskoj i kako su svršile, a naročito neka se obazre „na vrlo loše, pače kužno stanje, koje je sada u čitavoj Ugarskoj i u pojedinim dijelovima njezinim“ (etiam pessimum immo pestiferum statum, qui ad presens viget in toto regno et partibus Hungarie). Dužd želi, da njegova nećaka dodje u Mletke, pak da ondje živi častno i pristojno; a on će nastojati i tako udesiti, da sve bude na čast njegovu i čitave porodice krčkih knezova.[36] Jednaka pisma poslao je dužd istoga dana takodjer sinovima pokojnoga kneza Ivana: Bartolu VI., Vidu V. i Fridriku IV. Čini se, da su pisma duždova toliko djelovala, da se je knez Dujam II. okanio misli, te udati kneževnu Genevru u Ugarsku; vjerojatno je, da je Genevra i u Mletke otišla. Ali baštine svoje nije namah dobila; radi 2000 dinara bilo je dopisivanja još i slijedećih godina.

Medjutim je bilo novih zadjevica i sporova izmedju knezova i njihovih podanika u Krku i na otoku. Knezovi bijahu se obvezali, da će za obranu grada Krka (ad opus et defensionem civitatis Vegle) sagraditi i onda o svom trošku uzdržavati tri brodića (tres sagittheas); ali nasuprot bijahu gradjani obećali, da će za te brodiće sami dati sav potrebiti lijes iz krčkih šuma, te ga dovesti onamo, gdje će se brodići graditi. Krčani nakon nagode s knezovima zaboraviše posve na svoju obvezu, a knezovi se sada potužiše u Mletcima, te očitovaše, da bi voljni bili sagraditi brodove, kad bi i gradjani izpunili svoje obećanje. Mletački dužd Petar Gradoniko na to namah 21. travnja god. 1309. napisa pismo „sudcima i obćini grada Krka“ (iudicibus et universitati civitatis Vegle), kojim ih opomenu, da zadovolje svojoj obvezi, ali da knezovima ne plaćaju

dohodak (collecta), dok ne budu ladje dogotovljene.[37] Malo zatim sazvao je starješina Škineline loze, knez Marko I., koji se tada zove takodjer knez hvarski i brački, veliku skupštinu ili zbor čitavoga otoka. Kao knez naime i podjedno podknežin ostalih knezova krčkih odredio je on, da svaki kašteo (quodlibet castrum insule Vegle) izabere nekoliko ljudi, i da se ti saberu u Rogozniku (Rogosnicum) kod kaštela Vrbnika, gdje će se vijećati o dobrom stanju tako gospode knezova kao i svih žitelja kaštelanskih (ad consiliandum et ad parlamentandum sive roncinandum de eo, quod esset ad bonum statum tam dominorum comitum quam omnium de castris). U urečeni dan skupili se zaista izabranici kaštela, a došao i knez Marko sa svojim bratom Škinelom i nekim svojim svjedocima i pouzdanicima. Tu je onda knez Marko 25. kolovoza god. 1309. uložio prosvjed protiv toga, što ga bijahu podanici kod dužda ocrnili, da je on sa svojim ljudima njima bez razloga i računa otimao blago njihovo. Knez ih je više puta pozivao, da potanko popišu blago i druge stvari, koje im je bez razloga uzeo, pak da ih onda podpuno odšteti. Ali podanici kratili se to učiniti, nego govorili: Gospodine kneže, ako Bog dade, bit će mir i sloga izmedju nas i vas, pak nije potrebito da popišemo lica, koja su štetovala budi marvom budi drugim stvarima. Knez je ponovo tražio popis šteta, podanici pak to mu uzkraćivali, a u drugu ruku svedjer ga opadali u Mletcima. „Ja sam vjerovao vašim riječima," zaključio je knez svoj prosvjed, „misleći da ćete onako činom raditi kako ste govorili; ali videći, da ste me poradi toga toliko puta duždu tužili, prosvjedujem i ne ću više vjerovati vašim riječima. Neka sada dužd uredi stvari izmedju nas i vas po svojoj miloj volji."[38]

Dok se opreke izmedju podanika i knezova ne mogu na otoku nikako smiriti, u hrvatskim županama na kopnu sami knezovi pomažu i rade, da se utvrdi red i pravno stanje. U Vinodolu se pojedine obćine pogadjaju za medje, a pri tom sudjeluju sami knezovi. Tako uz ino Novogradci odredjuju svoje medje prema Ledeničanima, a onda prema Bribircima. O potonjem čitamo u jednoj glagolskoj povelji ovako: „Let gospodnjih 1309. miseca oktobra na dan 15. bi pravda meju Bribirami i Novogradci, v Novom, v dvoru gospodskem na salu ob meju i ob zavod. I dobiše Novogradci prêd knezom Dujmom

starešinom. I da knez Dujam pristava na tu pravdu zgora rečenu, dobrih muži: prvo služabnika svoga Sutka, drugo Sominu, treće Lukšana. I posla ih knez Dujam tih isti muži zgora pisanih. I pojdoša š njimi iz Bribira dobri muži i Novograjane razviditi meje ... I kada odvedoše meje, pridući pred kneza obi dvi strani, povidiše knezu, kako su učinili zavod meju sobu. I slišeći knez njih govorenje potvrdi im pristave zgore rečene: da po nijedno vrime ka strana bi zdvigla pravdu za to dlgovanje zgora pisano meju Novogradci i Bribirami, ta plaća knezu 100 zlatih, a strani 100 zlatih. Mi knez Dujam i starešina tvrdimo kako više. Ja Gašpar Bribiran n(otar) o(pćini) n(ovogradske) pisah pravo jako više.“ [39]

Krčki knezovi ne bijahu još uvijek zadovoljili pozivu mletačkoga dužda Petra Gradonika, te izplatili Leonardovoj kćeri Genevri od otca baštinjenih 2000 dinara. Dne 30. travnja god. 1310. piše dužd opet pisma svima knezovima poradi te baštine. Jedno pismo upravljeno je na kneza Dujma II. kao starješinu Vidove loze, drugo na njegova sina, mladoga Fridrika III., treće na Bartolomeja VI., Vida V., Fridrika IV. i Ivana IV., sinove kneza Ivana III., četvrto napokon na članove Škineline loze, na starješinu Marka I. i na njegovu braću Škinelu III. i Nikolu I. Pisma su prilično oštra, ne kako bi pisao svojak svojti, nego kako piše gospodar svojim kletvenicima. Kneza Dujma II. štedi još nekako, i jer je bio starješina i jer je valjda svoj dio izplatio; ali mu ipak strogo zapovijeda (distincte precipimus), neka kao povjerenik (commissarius) pokojnoga kneza Leonarda ozbiljno poradi, da sinovi kneza Ivana III. i članovi Škineline loze što prije namire svoju rodjaku. Ovima potonjima očituje dužd svoje negodovanje (quod nobis durissime displicet), pače im i prijeti, ako se i dalje ogluše njegovim zapovijedima. Dužd pače ide i dalje. Kako je mletačka občina od god. 1308. bila od pape Klementa V. radi grada Ferare kažnjena crkvenim prokletstvom i interdiktom, a podanici njezini riješeni zakletve vjernosti, krčki su knezovi već od dvije godine prestali plaćati duždu regalija. Petar Gradonik piše obima lozama vrlo oštro pismo ovoga sadržaja: „Regalija, koja nama dugujete, već u dva minula godišnja roka nijeste nam namirili niti ih šaljete, kao da nijeste otok krčki od nas primili (tanquam si insulam Vegle non cognosceretis

a nobis). To mi ne ćemo nikako podnositi. Stoga vam pišemo, te u ime svoje i svoga vijeća strogo zapovijedamo, da nam regalija pošljete i u buduće u odredjenim rokovima plaćate. Ako tako uzradite, bit će dobro; inače znajte, da ćemo vas lišiti krčke knežije (quod vos a comitatu Vegle privabimus), te ćemo ju drugomu podijeliti.“ [40]

Čini se, da je nakon ovih pisama sam knez Dujam II. pošao u Mletke, te svoje rodjake nagodio s obćinom. Dne 10. lipnja piše obćina sinovima Ivana III. (Vidu V., Bartolu VI., Fridriku IV. i Ivanu IV.), da je sporazumna sa svim, što je utanačio knez Dujam (verum de concordia, et de eo, quod fecit egregius vir comes Doymus de statu insule, simus contenti); jednako pristaje, da joj knezovi namire dužni dohodak do budućega Miholja, premda joj je to od velike štete. Opominje knezove, da dužnost svoju svákako izpune do dozvoljenoga roka, jednako neka namire kneževnu Genevru, jer će ih inače obćina, premda nerado, lišiti knežije (quod contra vos procedimus licet inviti, — — —, ad suspensionem commitatus). [41] Kako se je stvar svršila, nije zabilježeno; samo se znade, da su svi knezovi ostali gospodari grada Krka i otoka. Moguće da se je obćina mletačka žacala skrajnjih sredstava u doba, kad je i sama bila u velikoj stisci. Najprije ju papa prokleo, onda je u samoj obćini skovao urotu Bajamonte Teupolo, a u ožujku god. 1311. pobunio se protiv nje grad Zadar, te se sklonio u zaštitu svoga zakonitoga kralja Karla Roberta i hrvatskoga bana Pavla I., kneza bribirskoga od plemena Šubić. Tako mletačka obćina nije jamačno progonila krčkih knezova, sve ako i nijesu izpunili svojih obveza, već je jamačno nastojala, da s njihovom pomoću odoli silnomu hrvatskomu banu Pavlu I. Bribircu, koji je očito radio na zator mletačke obćine.

A taj ban Pavao I. i sin njegov Mladin II. sukobili se i s krčkim knezovima, koji im se nijesu htjeli pokoriti. Vlast bana Pavla sezala je još od god. 1292. samo do Senja, Gacke i Modrušâ, što je sve već pripadalo krčkim knezovima. Bana Pavla priznavali su svi hrvatski knezovi, pače i knez Kurjak, gospodar Krbave; jedini krčki knezovi otimali se njemu, premda su držali hrvatske župe i gradove. Stoga je došlo i do borbe izmedju bana i njih. Ban Pavao u svemu pogodovao Rabljanima, najbližim susjedima i takmacima krčkih knezova. God. 1307. po-

dijelio je ban Pavao Rabljanima, mletačkim podanicima, i njihovu knezu Marku Michielu, dva privilegija; jednim im je dozvolio slobodu trgovanja po čitavoj državi svojoj, a drugim je njima potvrdio sve zemlje, posjede i pašnjake, što su ih imali na susjednom kopnu u hrvatskoj banovini, a naročito grad Jablanac, koji su i krčki knezovi svojatali, odkad su obladali gradom Senjem. Baš radi toga Jablanca došlo je do okršaja izmedju Rabljana i knezova krčkih; ban Pavao I., a još više sin njegov Mladin II. pomagali su Rabljane protiv krčkih knezova. Borba trajala je nekoliko godina: sad bi Rabljani, potaknuti od bana, harali i robili kotar senjski, sad bi opet krčki knezovi udarali na grad Rab. Nakon jedne take navale potužiše se knez i sudci grada Raba u Mletcima. Tom zgodom upraviše knez Dujam II. i sin njegov Fridrik III. iz grada svoga Otočca (in Othozazo) u gatanskoj župi 2. srpnja god. 1314. na mletačkoga dužda Ivana Superancija obsežno pismo, u kojem su izložili sve dogadjaje i svoje postupanje. „Kad sam ja knez Dujam bio jednom u ratu," pišu oni, „a ja knez Fridrik boravio kod vojvode austrijskoga, rečeni se Rabljani tako uzgoropadiše i poniješe, da su bez ikakva razložita uzroka i bez ikakva očita neprijateljstva oplijenili otok krčki, a poslije toga kotar grada Senja poharali i razgrabili. Pošto sam na to ja knez Fridrik Rabljane pozvao, da dadu zadovoljštinu, ne samo da nijesu htjeli ugrabljeno vratiti, već su se spremili na nove provale, ne kao vaši zakoniti podanici, nego pod zaštitom pokojnoga bana Pavla († god. 1312.), koji je tada bio vaš i naš neprijatelj. Ali ja knez Fridrik nijesam htio takovo šta od tih ljudi podnositi, pak sam ustao na njih, premda s obzirom na štovanje prema mletačkoj obćini i duždu njezinu nijesam onaj put protiv Rabljana sve učinio, što sam mogao. Napokon dodje uslijed duždovske opomene do izmirenja s njima, kako je svima poznato. No budući da je nakon već učinjena mira bilo tužbe radi mnogih šteta, to smo mi knezovi (Dujam i Fridrik), zatim knezovi Marko i Škinela na poziv rabskoga kneza došli na otok Rab, da se rečene tužbe izpitaju. Medjutim nijesmo mogli sve dovršiti, zato smo sporazumno zaključili, da se za obavljanje toga posla nadjemo opet na okupu na Jurjevo u samostanu sv. Jurja kod Senja, gdje se onoga dana mnogo naroda sastaje. Kako sam ja knez Dujam rečenoga dana bio drugim zamašnim poslovima zao-

kupljen, nijesam mogao nazočan biti; ali zato su bili prisutni knez Fridrik, potestat Senja, i knezovi Marko i Škinela. Od Rabljana došli su knez i njegovi viećnici. Kad se je govorilo o nanesenim škodama, zahtijevaše rabski knez, da se ta stvar povjeri obraničkim sudcima (iudices arbitros). Mi smo pak rekli, neka rabski knez sudi svojima, koji su krivi; a mi ćemo našima odkrojiti, šta ih ide. Medjutim Rabljani ne pristadoše, i tako ostade stvar neriješena . . . Naložili ste nam nadalje, da moramo Rabljanima povratiti zemlju Jablanac. Znajte, da je rečena zemlja Jablanac (sl. 21.) u kraljevstvu Ungarije, i da ništa od nje ne pripada otoku Rabu, pače više od tisuću godina natrag, ili odkad je Senj sagradjen, rečena zemlja Jablanac vazda je pripadala kotaru i gospoštiji senjskoj. Ako su pak koji od naših predaka, koji su bili knezovi krčki i (podjedno) potestati senjski, milostivo ustupili Rabljanima neke pašnjake, te su isti Rabljani i samu zemlju sada htjeli sebi prisvojiti, mi smo zato rečenu zemlju za se pridržali, te im stoga nijesmo htjeli nikakvim načinom dozvoliti više ni pašnjaka. Mi stoga ne mislimo, da komu nanosimo nepravdu, kad se u našoj stvari služimo našim pravom. Da pak rečena zemlja (Jablanac) ne pripada Rabljanima, možemo s mnogo izprava dokazati. Rabljani doduše tvrde, da oni pomenutu zemlju drže po darovnici i milosti bana Pavla; no mi smo se već tada s rečenim banom (Pavlom) pravdali, a i sad se borimo sa sinom njegovim Mladinom, koji tvrdi, da je zemlja njegova. Tako ban tvrdi za se, a Rabljani za se, a mi i Senjani kažemo, da je naša, pak imamo i najviše razloga, jer su ju Senjani vazda mirno držali i posjedovali. Tako mi, Bog vidi, nijesmo nikako Rabljane povrijedili, već hoćemo da s njima iz štovanja prema vama i obćini mletačkoj živemo mirno (pacifice et quiete) kao sa svojim susjedima i prijateljima, dok samo oni budu htjeli.“ [42]

Slijedeće godine 1315. u veljači desi se knez Dujam II. zajedno sa sinom Fridrikom III. u gradu Senju, te se zovu „vječni gospodari Senja“ (civitatis Segnie perpetui domini). Uz otca Dujma i njegovu suprugu Ursulu boravi sin Fridrik sa svojom suprugom Elizabetom i sa svojom djecom. Otac i sin darivaju tom prigodom samostan Kartužana sv. Mavra na otoku Krku (conventui domus sancti Mauritii in Gyrio ordinis Carthusii Aquilegiensis dioecesis). Gdje je taj samostan stajao, ne

znamo; moguće da je bio kod kastelića sv. Mavra (castelletto sancto Mauro) i Rogoznika blizu Vrbnika, gdje se još danas vide podrtine, zvane St. Maurina.[43] Samostan dobiva od knezova za sva vremena godišnji dohodak od jednoga tovara ulja i 40 stârâ soli, koji će se namiriti od prihoda kneževskih u gradu Senju; mimo to opraštaju knezovi redovnike od svih daća i mitničarine u svojim oblastima za onu robu, koju bi za svoju potrebu dobavljali i kupovali. Zato će redovnici na početku velikoga posta služiti zadušnice ne samo za pokojnoga kneza Fridrika II. i suprugu mu Anu, nego i za sve potomke Dujmove i sina mu Fridrika.[44]

Sl. 21. Jablanac.

Knez je Dujam II. sa sinom Fridrikom uza sve neprilike, što su ih stizavale, vazda gorljivo prijanjao za Karla Roberta. Moguće da je i odpor njihov proti banu Pavlu I. Bribircu i sinu mu Mladinu II. potekao od velike revnosti za kralja, koji je doduše bio od god. 1309. obćenito priznat, ali se je morao neprestano boriti protiv silnih oligarha u Ugarskoj i Hrvatskoj. Nije nemoguće, da je boravak mladoga kneza Fridrika kod austrijskoga vojvode iz kuće Habsburg bio u svezi s tima borbama. Karlo Robert bio je haran knezu Dujmu za njegove žrtve.

U jednom mletačkom popisu hrvatske gospode od god. 1311. spominje se Dujam kao župan Požege (Possegie), po čemu bi mogli suditi, da je Karlo Robert povjerio knezu Dujmu upravu županije Požege, te ga tako još jače prikovao uza se i svoju krunu.[45] Šta je u obće knez Dujam radio i podnio za svoga kralja, opisuje sam Karlo Robert u jednoj povelji od 20. rujna god. 1316. Kralj slavi kneza, kako je nekad u Napulj došao, dok je još Karlo Robert bio dječak; i kako je poslije, odkad je primio kraljevstvo u mladenačkoj dobi (in tenera aetate), borio se za nj protiv odmetnih baruna. Knez je Dujam za volju kraljevu ostavio družtvo svojih prijatelja, a i svoje vlastite rodjake, izlagao sebe i svoje imanje mnogo puta najvećoj opasnosti, putovao često u kraljevoj službi preko mora o svom trošku, pače i pretrpio progona i štete od kraljevih protivnika, koji su mu otimali posjedovanja. Kralj ne može ni izpričati do kraja sve zasluge i žrtve kneževe za njegovo prijestolje. U znak harnosti potvrdjuje mu darovnicu djeda svoga, i dariva mu čitavu župu Gacku (Gatansku) s Doljanima, sa zemljom Lasničića i s gradom Otočcem za sve vijeke, da sve to drži on i potomci njegovi.[46] Kraljeva je povelja gotovo hvalospjev u slavu kneza Dujma. No baš u taj čas, kad kralj ugarsko-hrvatski toliko iztiče svoga vjernoga velikaša, kao da se u Mletcima sprema nova bura na kneza Dujma. Neki Fielo Zeno izradio u mletačkih sudaca obćenitu zapljenu svih imanja kneževih (interdictum generale super bonis omnibus comitis Doymi), pače je tražio, da se zaplijeni i poklad knežev u Mletcima. Kako je do toga došlo, i kako se je stvar svršila, nije poznato; jedino je izvjestno, da je knezu Dujmu u rujnu god. 1316. prijetila iz Mletaka velika nevolja.[47]

Spljetski ljetopisac Mihajlo Madije javlja za godinu 1317., da je tada umro knez Dujam II.[48] Suvremeni taj kroničar kudi većinom hrvatske knezove; za Dujma kaže ipak, da je bio „plemenit ratnik“ (nobilis bellator). Dujam ostavio je za sobom uz kćer Ceciliju jedinoga sina Fridrika III., oženjena Elizabetom, koja potječe iz neke kneževske ili grofovske porodice u alpinskim zemljama, možda iz porodice grofova Ortenburga u današnjoj Koruškoj. Premda je Fridrik još za živa otca mnogo utjecao u javne poslove, ipak ne postade namah starješinom (regentom) svoje loze, jer je bilo starijih njegovih rodjaka, naime sinova Ivana III. Od tih je primio starješinstvo najstariji živući

brat, po imenu Vid V. (Vid Žanov sin). U isto vrijeme nekako umro je na otoku Krku i starješina Škineline loze, po imenu Marko I., ostavivši za sobom udovicu Slavu s dva nedorasla sina, Bartolom VII. i Nikolom II.[49] Regentstvo u Škinelinoj lozi preuzeo je sada stric njihov Nikola I. (god. 1307.—1335.), najmladji brat kneza Marka.[50]

Oba nova regenta, Vid V. i Nikola I., ustručavali se poći u Mletke i ondje položiti zakletvu vjernosti duždu i obćini. Oglušili se opetovanim pozivima, pače kratili se plaćati ustanovljena regalija, za koja bi 26. rujna god. 1317. konačno odredjeno, da se imadu šiljati na Miholje nakon svršene upravne godine.[51] Pošto su svi pozivi mletačke obćine na regente ostali bezuspješni, posla obćina poslanika Nikolu Betana knezu Fridriku III., nudeći mu svoju milost i sklonost (offerendo sibi favorem nostrum et gratiam).[52] Fridrik nije se ni najmanje kratio odazvati, već je pohitao u Mletke i ondje 30. lipnja godine 1319. položio prisegu, kojom je priznao, da drži knežiju krčku (dotično svoj dio te knežije) kao leno mletačke obćine, te se obvezao, da će njom upravljati po uvjetima darovnice.[53] Odsad su Mletci sve odlučnije zahtjevali i od oba regenta, da dodju u Mletke.[54] Ali oni nijesu došli. Na to je mletački duždl Ivan Superancije s vijećem 16. ožujka g. 1321. izrekao presudu, da se knez Vid V., sin Ivana III, budući da se nije odazvao tolikim pozivima, lišava svoga dijela knežije krčke, a ta se predaje članu njegove loze, knezu Fridriku III. Dujmovu, koji je prisegu položio i sve obveze preuzeo.[55] Dakako da je tim načinom knez Fridrik postao i starješinom svoje loze. Sudbina Vidova djelovala je jamačno na kneza Nikolu I. od loze Škineline. Da se ne bi i njemu slično zgodilo, pohita u Mletke i položi ondje 20. lipnja god. 1321. traženu prisegu.[56]

Od god. 1321. do 1333 knez je Fridrik III. glava ne samo svoje loze, nego i čitave porodice svoje. Regent Nikola I. posve je zavisan od njega, te čini sve s njegovom privolom. Velikoj vlasti i ugledu knezu Fridrika III. utro je puteve doduše već otac njegov Dujam, ali jamačno je nešto doprinela i žena njegova Elisabeta, po kojoj se čini, da je njegova vlast sezala u Korušku, tako da je vladanje njegovo pripadalo trima državama. Još 18. listopada god. 1320. stoluje knez Fridrik u gradu Otočcu. Tu dolaze preda nj sinovi nekoga Fridrika Nürnber-

žanina (Norenbergarius), koji bijaše svoja posjedovanja u Koruškoj (in villa Emlah) prodao Henriku, sudcu hospitala (danas Spital) izpod grada Ortenburga (Ortenburch). Sinovi Henrikovi mole kneza, da tu prodaju otčevu priznade, i da njihovu renuncijaciju na sva prava u rečenim posjedovanjima svojim svjedočanstvom i pečatom potvrdi. Knez ugadja njihovoj molbi i zove u svojoj povelji rečenoga Henrika „svojim vjernim" (fidelis noster).[57]

Knez je Fridrik III. proslijedio otčevu politiku prema bribirskim knezovima, naročito prema tadanjemu hrvatskomu banu Mladinu II., koji je u ono vrijeme vodio upornu borbu s hrvatskim knezovima i dalmatinskim gradovima. Nema sumnje, da je knez Fridrik stajao uz kralja Karla Roberta, kad je taj god. 1322. s vojskom došao u Hrvatsku, da satre bana Mladina. Poput ostalih hrvatskih knezova pohitao i knez Fridrik sa svojom družinom u Knin, gdje se je kralj Karlo Robert utaborio i poslije bana Mladina zarobio. Za boravka kraljeva u Kninu zamolio je knez Fridrik, da mu se potvrde sva stara privilegija, izdana njegovu rodu za Modruše i Vinodol. Kralj mu je zadovoljio poveljom od 8. listopada god. 1322.[58] No Fridrik pošao i dalje. Kako je po svomu otcu Dujmu baštinio i kneževsku vlast u Senju, dao si je tom prigodom od kralja potvrditi i neku povelju, kojom je tobože još kralj Bela III. (IV.) darovao god. 1260. krčkim knezovima za sva vremena grad Senj.[59] Darovnica Belina svakako je patvorina i načinjena negdje u ono vrijeme izmedju god. 1271. i 1322.; ali se ne može uztvrditi, da ju je dao patvoriti baš knez Fridrik.

I nakon pada bana Mladina II. knez je Fridrik pomagao kralja i bane njegove protiv hrvatskih dinasta. Dakako da je pri tome gledao i na svoju korist. Namah slijedeće god. 1323. šalje pred kralja starijega sina svoga Dujma III., te ga moli, da izpuni neko svoje pismeno obećanje, kojim bijaše još pokojnomu otcu (Dujmu II.) njegovu obrekao župu Drežnik (comitatus de Dresnycho), jamačno u prvo vrijeme svoga vladanja.[60] Kralj ne mogaše sinu uzkratiti, što je otcu pismeno obećao, pak stoga izdade 2. ožujka povelju, kojom zaista darova Fridriku župu Drežnik s gradom Slunjem (sl. 22.), ali ne za sva vremena, nego samo dotle, „dok se kralju bude htjelo".[61] Tom je kraljevom darovnicom zaokružio knez Fridrik III. svoju državinu, te postao najbližim

susjedom knezovima Kurjakovićima u Krbavi, knezovima Babonićima, pače i knezu Nelipiću. Još iste godine 1323., dne 6. studenoga, potvrdi kralj novim i autentičnim pečatom svoje prošlogodišnje potvrdnice za Modruše i Vinodol, kao i za Senj.[62]

Knez Fridrik III. držao je sada na kopnu hrvatskom četiri župe: Modruše, Vinodol, Gacku i Drežnik, zatim grad Senj sa Sv. Jurjem i ostalim kotarom njegovim. Od rodjaka njegovih Vidove loze iztiču se u to vrijeme jedino Vid V. (nedavno od Mletaka lišen svoga dijela na Krku), koji upravlja jedinim dijelom Vinodola („Vid Žanov sin va Vinodoli"), zatim

Sl. 22. Grad Slunj.

Ivan IV., najmladji sin pokojnoga kneza Ivana III. Godine 1323. tri obćine vinodolske: kotorska, grižka i belgradska, popisuju Sopaljštinu, naime svoje zemlje naokolo brda Sopalj; u glagolskom spisu o tom poslu čitamo: „i u to vrime biše gospoda va Vinodoli knez Fredrig Dujmov sin i knez Vid Žanov sin. I v to vrime tresiše se zemlja va Vinodoli i v Oto(č)ci i gradi se razvaljivahu, i bihu ljudi pečalni veliko."[63] Medjutim i loza Škinelina na Krku priznavala je neko prvenstvo kneza Fridrika III. Njezin regent ili starješina Nikola I. (Nicolaus dei misericordia comes Vegle, Quaris et Brazis, filius bone memorie

d. Bartholomei comitis) bijaše na svojoj zemlji u Rogozniku kod kaštela Vrbnika (in suo patrimonio apud castrum Verbonicum insule Veglensis in loco qui dicitur Rogosinich) sagradio crkvu na čast svome imenjaku sv. Nikoli, nadario ju mnogim posjedima, koji su medjašili sa zemljama pokojne mu braće Marka I. i Škinele III. i njihovih baštinika, te je onda crkvu zajedno s posjedovanjima 22. rujna god. 1322. darovao samostanu sv. Čubrijana u Muranu, zadržavši za se jedino patronatska prava. Medjutim i pobožni darovatelj i redovnici smatrali su za potrebito, da se ta zadušbina potvrdi od kneza Fridrika III. To bi i učinjeno 30. prosinca god. 1323. u gradu Krku, „u sali odličnoga i velemožnoga gospodina kneza Fridrika, kneza krčkoga, modruškoga, vinodolskoga i gatanskoga, i vječitoga gospodina senjskoga“, a u nazočnosti brojnih svjedoka, medju kojima se spominje i neki Dujam, naravni sin (filio naturali) dobre uspomene kneza Bartola V. [64]

Knez Fridrik III. sve se više upliće u poslove hrvatskoga kraljevstva. Dne 24. veljače god. 1324. sklapaju poglaviti plemići hrvatskoga grada ili kaštela Bribira (castrum seu locum Briberiensem) savez s obćinom mletačkoga tada grada Zadra. Bribirski plemeniti Hrvati udarat će na sve neprijatelje Zadrana, izuzev jedino „gospodina Karla, kralja Ungarije i Hrvatske, i krčkoga kneza Fridrika“. Ako bi plemići grada Bribira pogazili uvjete toga saveza, gube sve svoje prostrane posjede u kotaru grada Zadra. Kad bi se to zgodilo, pristoji knezu Fridriku, jamcu plemića bribirskih, pravo, da sa svojim četama oduzme rečene posjede u korist Zadrana. Pače knez Fridrik pismeno se Zadranima obvezuje, da će tako i činiti.[65] Slijedećih je godina kralj Karlo Robert šiljao svoje bane s vojskama, da skuče hrvatske knezove, a svaki put bi knez Fridrik pridružio svoje čete banima. S njim bi jednako činio i knez Ivan IV. Naročito se spominje, kako su krčki knezovi Fridrik i Ivan pohitali u pomoć banu Mikcu Mihaljeviću (Prodaviću), kad je taj godine 1326. provalio u Hrvatsku, da pokori Baboniće, Kurjakoviće, i kneza (vojvodu) Nelipića. Suvremeni ljetopisac Miha Madije piše o tom ovako: „Godine 1326. gospodin ban Mikac u ime kralja ugarskoga, pošto je zauzeo gradove sinova Babonićevih, udje u Hrvatsku, pridruživši si bosanskoga bana Stjepana s njegovom vojskom, i g o s p o d i n a kneza Fridrika krčkoga (do-

mino comite Frederico Veglensi). Svi u Hrvatskoj primiše Mikca za gospodina i bana, te dodjoše k njemu s darovima. Uzevši grad Unac ode ban prema Zadru, gdje bi častno od gradjana primljen. No na koncu videći, da ne može svoje namjere izvršiti u pogledu gradova u Hrvatskoj, vrati se kralju u Ugarsku, ostavivši nešto svojih četa u Bihaću.[66] Pomoć, što su ju krčki knezovi bili podali banu, nije bila od velike koristi, jer ban ipak nije pokorio hrvatskih knezova, pače je jedva iznio živu glavu. A knezovi hrvatski, naročito Kurjakovići i Nelipić, obtužiše na to krčke knezove mletačkoj obćini, obijedivši kneza Fridrika III., da je u banovu taboru bio s mletačkim bjeguncem Bajamontom Teupolom, koji bijaše pred šestnaest godina skovao urotu u Mletcima i onda pobjegao u Hrvatsku. Vijeće mletačko pisa 3. rujna god. 1326. pismo knezu Fridriku III. i Ivanu IV., u kojem im zaprijeti državnim progonom, ako bi se usudili još jednom takovo šta učiniti protiv časti obćine i svoje prisege vjernosti.[67]

Sva naprezanja kralja Karla Roberta, da pokori knezove Kurjakoviće i Nelipića, ostadoše bezuspješna. Ti su knezovi, očito pomagani iz Mletaka, odoljeli svim banima i njihovim vojskama. Jedinu korist od tih borba u Hrvatskoj crpili su Mletci, koji su god. 1327. primili u svoju zaštitu grad Spljet, a god. 1329. i Nin, pak tako obladali hrvatsko-dalmatinskim primorjem od ušća Zrmanje do ušća Cetine. Videći knez Fridrik III., kako su gradovi Nin, Zadar, Šibenik, Spljet i Trogir u mletačkoj vlasti, kako nadalje knezovi bribirski, Kurjakovići i Nelipići traže zaklona u Mletaka, ohladi i njegova gorljivost za Karla Roberta, te se opet približi Mletcima i hrvatskim knezovima. U to vrijeme negdje oženi on svoga sina Bartola VIII. kćerju moćnoga kneza Nelipića i njegove supruge Vladislave, rodjene kneginje Kurjaković; u isto vrijeme nekako udade i svoju kćer Elizabetu za bribirskoga kneza Pavla II., brata svrgnutoga bana Mladina II., a gorljiva privrženika mletačke obćine. Posljednjih godina svoga života živi knez Fridrik III. u dobrom sporazumku s mletačkom vladom i duždom Franjom Dandulom. Taj se 11. ožujka god. 1332. raduje, što ga je rabski knez Andrija Michieli nedavno obavijestio „o vjernosti kneza Fridrika“ (de fidelitate comitis Friderici), te povjerava istomu rabskomu knezu, da ide k Fridriku, i da s njim govori u pogledu grada Kožljaka (super facto Coslachi) u Istri.[68] Već 27. ožujka znadu

Mletci za dobar uspjeh toga poslanstva, te odredjuju, neka se zahvali knezu Fridriku i njegovu sinu Bartolu „za dobru volju, koju su u tom poslu pokazali“ (regratiari eisdem de bona voluntate, quam habent in nostris factis).[69] Jednako susretljiv pokazao se je Fridrik i onda, kad se je malo poslije pročulo u Mletcima, da se kralj Karlo Robert sprema preko Senja u Napulj, i da onamo vodi svoga mladjega sina Andriju. Mletci se zabrinuli, bojeći se smutnja u nedavno stečenim gradovima Dalmacije. Dne 16. prosinca god. 1332. piše knez Fridrik III. iz grada Krka duždu u tom pogledu ovo pismo: „Slavnomu i moćnomu gospodinu gospodinu Franji (Dandulu), po božjoj milosti duždu Venecije, Dalmacije i Hrvatske, . . . mojemu častnomu gospodinu, Fridrik knez krčki, dužno štovanje i počast. Primili smo netom pismo vaše uzvišenosti, koje uz drugo sadržaje, da vam moramo o dolazku prejasnoga kralja Ungarije u primorske strane podati izvjestne obavijesti. Stoga, premda će plemeniti gospodin Zaninus Mihajlo, naš rodjak, vama o svemu potanko pisati, ipak i mi vašoj častnosti javljamo, da je rečeni kralj sa svojim sinom došao već do Stolnoga Biograda, ali da ga je ondje shrvala kostobolja (podagre infirmitate occupatus), pak se je onda po savjetu svojih baruna i poradi bolesti svoje i poradi prijeteće zime vratio u Višegrad. Tako se misli, da prije nove godine ne će saći u primorje . . .“[70]

Poslije toga pisma spominje se knez Fridrik III. još samo u jednom mletačkom spisu od 29. travnja god. 1333., gdje ga predlažu za predsjednika obraničkoga suda izmedju Ninjana i kneza Budislava Ugrinića.[71] Bit će, te je negdje godine 1333. umro. Ostavio je za sobom dva sina, oba odrasla, po imenu Dujma III. (god. 1323.—1348.) i Bartola VIII. (god. 1327. do 1360.), zatim kćer Elizabetu, udatu za bribirskoga kneza Pavla II., otca Jurja I. Zrinskoga. Kako su sinovi kneza Ivana III. već prije poumrli, a nijesu, što se znade, ostavili mužkih potomaka, spala je mužka loza Vidova na dvije glave, na rečenu braću Dujma i Bartola, koji su još za živa otca mnogo utjecali u javne poslove. Od Škineline loze živjeli su tada Bartol VII. i Nikola II., sinovi Marka I., zatim stric njihov Nikola I., napokon Nikola III. i Rigus, sinovi Škinele III. Starješinom te loze bio je Bartol VII., prozvan Bačin (dictus Bachinus), koji je bio oženjen Mabilijom, kćerju mletačkoga gradjanina i vlastelina Pavla Maurocena (Morosini).

Ne zna se, kako su si braća Dujam III. i Bartol VIII. razdijelili prostranu državinu svoje loze, koja je tada obuhvatala osim polovice knežije krčke još Vinodol, Modruše, Gacku. Senj i Drežnik, a možda još i druge oblasti u hrvatskom kraljevstvu, pak i u Ugarskoj. Znademo samo, da su braća mnogo manje od svojih predja boravila na mletačkom Krku, već najviše na svojim hrvatskim posjedima, u Senju, Modrušama, zatim u Brinjama, a koji put i u Zagrebu. Zalazili su često i u Ugarsku na kraljevski dvor u Višegrad. Ne može se ni točno ustanoviti, koji je od njih bio starješina ili regens; valjda su se izmjenjivali: godine 1341. bio je regentom Dujam, a god. 1343. knez Bartol. Potonji je valjda namah po smrti otčevoj pošao u Mletke i ondje položio prisegu vjernosti; knez Dujam otimao se je toj dužnosti kroz cio život svoj, te je i umro, ne prisegav vjernost Mletcima.

Dne 17. srpnja god. 1333. boravio je kralj Karlo Robert u Modrušama,[72] odakle je preko Brinja i Vratnika pošao u Senj, gdje se je ukrcao za Napulj, te odveo onamo svoga sina Andriju. Knezovi Dujam i Bartol jamačno su svoga kralja lijepo ugostili i svim potrebnim za put obskrbili; pače se čini, da su ga i u Napulj odpratili. Mletcima nije bila poćudna tolika revnost krčkih knezova. Već 7. travnja god. 1334. šalju svoga poslanika na krčki otok i nalažu žiteljima (universitati insule et castrorum), da dužne daće izplate njihovu poslaniku, a nipošto knezovima, koji sve dosad nijesu platili regalija.[73] Dakako da se ni krčki knezovi, Vidove loze, a i Škineline, nijesu žacali vraćati nemilo za nedrago. Knezovi Dujam i Bartol stali nametati mletačkim podanicima u Senju razne daće (naročito za vino), kojih dosad nijesu plaćali. Mletački konzul u Senju tužakao poradi toga knezove svojoj obćini, koja je u dva maha, 27. listopada god. 1334., i onda opet 12. siječnja god. 1335., pozivala knezove Dujma i Bartola, da se okane sličnih novotarija, najmanje pak traže daću za vino, koje mletački podanici voze u Senj za vlastitu porabu.[74] Dok su članovi Vidove loze samo smetali mletačkim podanicima, knez se je Bartol VII. Bačin od loze Škineline zakvačio s Cresanima, vjernim podanicima mletačkoga dužda. Za povod uzeo je, što su Cresani na svome otoku ubili nekoga Ivana Gentilisa Krčanina, službenika kneževa. Već 3. siječnja god. 1335. kore Mletčani knezove i Krčane poradi „težkih izgreda“ (graves excessus), počinjenih

vjernim podanicima na Cresu, pozivaju ih, da puste na slobodu sužnjeve i da povrate brod (lignum), oružje i imanje Cresana, i napokon da pošlju u Mletke dva zastupnika, koji će ih opravdati i odluku obćine saslušati. Namah zatim, 23. siječnja, nalažu Mletci došlim poslanicima krčkima, da sam knez Bartol Bačin kao kolovodja i začetnik smutnja (principalis auctor malorum) dodje u Mletke, i to za osam dana, čim mu stigne zapovijed. Dne 30. siječnja sastaje se u samom gradu Krku pred vratima dvora kneza Bartola, tada regenta, obćinsko vijeće, pak se tu u nazočnosti regentovoj i njegova strica kneza Nikole I. (licet non regente) kao i mnogih drugih zamoljenih svjedoka iznajmljuje na šest godina susjedni otok Plavnik (Plavenicum, seu insulam Plavenici, que pertinet dicte communi Vegle) nekoj družbi od 100 krčkih žitelja; zakupnina izplatit će se knezu Bartolu, koji će poći pred dužda, da se opravda radi smutnja s Cresanima (occasione guerre orte inter Veglenses et Kersinos). Čini se, da je knez otezao s odlazkom kroz mjesece, jer ga mletački odvjetnici 26. kolovoza odlučno i pod prijetnjom pozivaju, da tijekom rujna dodje u Mletke zajedno sa svojim podknežinom. Jednako imade doći i dvanaest krčkih žitelja valjda takodjer okrivljenih. Tek sada odazove se knez Bartol i dodje u Mletke. Ali valjda se je po njega zlo krojilo, jer je namah zatim bez dozvole (non petita licentia) ostavio grad i vratio se kući svojoj. To dodija Mletcima. Kao vrhovni gospodar i knezova i otoka (qui sumus superiores domini) liši mletačka obćina na pet godina kneza Bartola knežije krčke i svih prihoda od nje, zatim ga na isto vrijeme progna s otoka i sviju mjesta na njemu. Ako bi se vratio prije odredjenoga roka, izgubit će zajedno sa svojim potomcima knežiju za sva vremena. Dne 9. listopada god. 1335. bude odlučeno, da se rečena osuda proglasi u gradu Krku, i da knez Bartol Bačin mora petnaest dana nakon dostavljene mu osude otići s otoka. U isto vrijeme pisano bi mladjemu bratu njegovu, knezu Nikoli II., da li bi on bio spreman za rečenih pet godina preuzeti Bartolov dio knežije, dakako uz poznate obveze i plaćanje regalija. Ne znamo, da li se je knez Nikola odazvao; ali još 31. listopada god. 1335. vodila se je potraga protiv ortaka Bartolovih.[75]

U isto vrijeme, dok su Mletci tako odlučno postupali s Bartolom Bačinom, nastojali su predobiti članove Vidove

loze. Mletci bijahu se naime u to vrijeme zaratili s novim oglejskim patrijarkom, s Francuzom Bertrandom de St. Ginnes, radi nekih mjesta u Istri (Pulj, Vodnjan i Valle), koja bijahu god. 1331. njegovu predšastniku ugrabili. Patrijarka Bertrand bijaše još god. 1334. istarskomu markgrofu Konradu Bojani od Cabdada povjerio, da oduzme Mletcima rečena mjesta. Markgrofu zaista podje za rukom, te osvoji znameniti kašteo Valle izmedju Vodnjana i Rovinja. Radi toga kaštela planu u proljeću god. 1335. žestok rat. Patrijarka tražio je pomoći u habsburžkih vojvoda, dok su Mletčani snubili goričkoga kneza Majnarda, gospodu od Trevisa i Divina, i mnoge druge. Uza sve to stajale su prilike za Mletčane zlo, naročito kad je patrijarka poslao u Istru svoga vojvodu Volvina de Stalimberg, koji je branio Valle i zadavao mnogo jada mletačkim podanicima, harajući i paleći kotare njihove. Mletački vrhovni vojvoda Giustiniano Giustiniani nije bio dosta jak, da mu odoli, a kamo li da osvoji Valle. Trebalo je novu vojsku podići i poslati u Istru. Već 4. travnja god. 1335. pišu Mletčani rabskomu knezu Andriji Michielu, koji će biti kapetan te nove vojske (caput exercitus) u Istri i Furlanskoj, neka nastoji skupiti 300—400 oklopnika; u isti mah neka poradi, da se i knezovi Dujam i Bartol — dakako za plaću — pridruže njegovoj vojsci sa svojim družinama. Knez se Dujam u prvi mah sam ponudio, da će poći na vojnu s čitavom vojskom svojom (cum toto suo exforcio); 29. travnja pišu Mletci rabskomu knezu, da će to valjda učiniti i knez Bartol. Oni se mnogo nadaju od njihova sudjelovanja, jer znadu, da se mogu više pouzdati u njih nego u druge (quia scimus, quod de ipsis magis quam de aliis confidere possumus). Nalažu zato rabskomu knezu, neka namah s braćom ugovara, s koliko ljudi kane u pomoć priskočiti, uz koje pogodbe i uz koju plaću, pak i za koje vrijeme. Dne 14. svibnja znade se u Mletcih, da se je knez Dujam predomislio i da ne može doći, ali da će dati konjanika oklopnika; zato se povjerava rabskomu knezu, neka bar ugovara s knezom Bartolom i knezom Hermanom III. od Ortenburga, koji je bio rodjak krčkih knezova. Radi se, da se što prije vojska opremi pred kašteo Valle, i da se obori na Volvina de Stalimberg, koga Mletčani zovu „očitim dušmaninom svoje obćine“. Na koncu svibnja znade se u Mletcima, da knez Dujam ne će ni-

kako doći, a sumnja se i za kneza Bartola. Potonji je bio spreman u obće poći na vojnu, ali nije bio sporazuman s uvjetima, uz koje bi se imao pridružiti; naročito nije htio, da bude podredjen rabskomu knezu kao vrhovnomu kapetanu. Knez je Bartol svoje zahtjeve i želje izložio, na što mu je mletačka obćina 8. lipnja odgovorila, da mu se zahvaljuje na spremnosti, jer se je dovoljno obskrbila s vojskom. No već sutradan, 9. lipnja, predomislila se je obćina, te je povjerila Andriji Michielu, da ugovara s Bartolom, makar on od tri stavljena uvjeta prihvatio samo jedan, naime da će vojevati pod kapetanom mletačkim. Dne 12. lipnja opetuje mletačka obćina svoj nalog, jer je u očitoj stisci. Napokon 20. lipnja odobrava sve, što je rabski knez Andrija Michieli s knezom Bartolom utanačio. Raduje se, što je knez spreman vojevati pod mletačkim kapetanom; inače prihvaća sve predloge Bartolove. Taj je naime predložio, da se vojska vodi k podsjednutomu kaštelu preko Plomina i Labina (via Albone et Flanone), zatim da se Volvinus de Stalimberg pokuša predobiti mitom. Obćina je mletačka bila gotova u to ime potrošiti 3000 do 4000 zlatnih forinti. Prvih dana srpnja g. 1335. već je knez Bartol s kapetanom Andrijom Michielom u Pulju, odakle potonji 10. srpnja izvješćuje o dosadanjem uspjehu i veliča djela Bartolova (laudamus . . . fidelia gesta comitis Bartholi). Mletačka obćina poručuje kapetanu, neka on ili knez Bartol slobodno ponude i 4000 zlatnih forinti, samo da im se predade kašteo. Medjutim već 24. srpnja znadu u Mletcima, da se je Valle i bez mita predao, a malo zatim, 12. kolovoza, javlja dužd Franjo Dandulo, da je utanačen mir s oglejskim patrijarkom.[76] Nema sumnje, da je mletačkoj pobjedi u Istri mnogo doprinesao junački knez Bartol VIII.

Malo tjedana nakon utanačena mira, dne 20. rujna godine 1335., nalazimo knezove Dujma i Bartola u gradu Zagrebu, gdje no ugovaraju sa sudcem Franjom i gradjanima na brdu Gradcu. Knezovi odredjuju i prihvaćaju, da se nijedan gradjanin ne može zasužnjiti, ako ne bi mogao platiti duga kojemu vjerovniku iz njihovih oblasti, već da mu se imade naprosto imanje prodati; ako pak ne bi ništa imao, ne može se za njegov dug drugi tko na račun potegnuti. Jednako vrijedi i za podanike kneževe. Značajno je, da knezovi u toj izpravi imadu naslov: „Mi Dujam i Bartol krčki, modruški, požežki i stolno-

biogradski (comites Vegle, Modruse et Posege, nec non Albe regalis)", po čemu smijemo nagadjati, da su tada obnašali čast župana ne samo u Požegi, nego i u Stolnom Biogradu u Ugarskoj.[77] Očito je, da su bili u osobitoj milosti kralja Karla Roberta.

Na početku godine 1336. došlo je do smutnja i krvavih razmirica izmedju žitelja grada Krka i susjednoga otoka Raba. Kolovodja tih smutnja bio je Krčanin Manzavacha (Maiavacha) sa tri druga svoja (Bonzolus de Antholino, Sparticladus de Sprote, Gaudente filio de Quas); naročito se kaže za Manzavachu, da je „začetnik, kolovodja i branitelj svih Krčana, koji počinjaju štete i kradje na otocima Rabu i Cresu". Dne 7. ožujka god. 1336. pišu Mletčani knezovima Dujmu i Bartolu, kao i sudcima i vijeću grada Krka, neka pošlju poglavite krivce, koji su poimence izbrojeni, u Mletke na sud, kamo će doći i tužitelji s Raba. Nalog se 16. ožujka još pooštruje, a naročito se čine knezovi Dujam i Bartol (quia comites Doymus et Bartholus sunt maiores et potentiores in comitatu) odgovornima, ako pomenuti Manzavacha s drugovima ne bi došli na sud. Medjutim knezovi nijesu ili mogli ili htjeli prinuditi tuženike, da idu u Mletke; stoga je mletačka obćina 4. lipnja zaprijetila globom za svakoga kneza po 500 libara, a za obćinu grada Krka sa 1000 libara, ako ih ne bi predali. Pobjegnu li okrivljenici, neka im se zaplijeni čitavo imanje.[78]

Godine 1337. polazio je češki kraljević i moravski markgrof Karlo, potonji slavni kralj Karlo I. (IV.) iz Morave u Tirol, koju je zemlju tada svojatala dinastija čeških Luksenburga. Kako je otac Karlov, kralj Ivan, bio u zavadi s habsburžkim vojvodama, nije Karlo mogao putovati austrijskim zemljama, već je morao udariti kud i kamo daljim putem kroz Ugarsku i Hrvatsku do Senja, onda morem iz Senja do Ogleja, a odanle u Tirol. Pratili su ga na tom putu mladi vitezovi iz najodličnijih porodica čeških, kao Ivan od Lipe, Zajic od Waldecka i drugi. U Senju, a valjda još i prije, sastao se je Karlo s krčkim knezom Bartolom VIII. Taj se je Bartol ukrcao s njim i u galiju, koja ga je imala povesti u Oglej. Putem medjutim, već blizu otoka Grada, sretoše se s mletačkim brodovljem. Premda je Karlo živio u prijateljstvu s Mletcima, kapetani mletačkoga brodovlja obkoliše ipak galiju, pak će Karla i svu njegovu družinu zarobiti. U toj nevolji spase Karla domišljatost krčkoga i

senjskoga kneza Bartola. Po njegovu savjetu javi Karlo mletačkim kapetanima: „Evo gospodo, mi znademo, da ne možemo nipošto umaknuti vašim rukama, izvolite stoga neke od svojih poslati u grad, pak s našim poslanicima ugovarati, kako nas hoćete primiti u grad.“ Dok su po tome izaslanici ugovarali o predaji, markgrof Karlo zajedno s knezom Bartolom i Ivanom iz Lipe potajno ostavi galiju i sakri se u malenu ribarsku barčicu, gdje ih još zatrpaše vrećama i mrežama. Galija ostade opasana od brodova, a barčica se provere izmedju njih, te stigne do kopna. Tu se Karlo i drugovi izkrcaše, pak podjoše šašom prekritim primorjem pješke u Oglej, gdje ih patrijarka Bertrand častno dočeka i ugosti. Bilo je to negdje mjeseca svibnja. [79]

Vrativši se knez Bartol poslije kući, zaprijeti njemu i bratu mu Dujmu papa Benedikt XII., koji je stolovao u Avignonu. Još 22. svibnja god. 1337. bijaše papa počastio knezove (Doymo et Bartholomeo fratribus comitibus Segnie) s pozivom, da zajedno s krbavskim Kurjakovićima, bribirskim Banićima, kao i kninskim Nelipićima pomažu inkvizitore protiv bosanskih Patarena i njihova zakrilnika, bana Stjepana; [80] ali malo poslije pomrsili se odnosi izmedju krčkih knezova i papinske stolice. Povod tome bile su prilike u senjskoj biskupiji, kojoj su knezovi bili zaštitnici, i u kojoj su vršili patronatska prava. Poslije smrti biskupa Jurja bijaše još papa Ivan XXII. († god. 1334.) imenovao za senjskoga biskupa nekoga augustinskoga redovnika Ivana. Medjutim senjski kaptol izabrao je biskupom Bernardina, opata benediktinskoga samostana Sv. Jurja kod Senja. Bernardina priznali su takodjer gradjani senjski, kao i patroni biskupije, knezovi Dujam i Bartol (ex parte nobilium virorum Duymi et Bartholomei comitum Vegle dominantium dicte civitati Signiensi). Svi zajedno oprli su se papinu izabraniku Ivanu, koji je opet prokleo svoga takmaca, grad Senj i njegove gospodare. Razdor u biskupiji senjskoj trajao je već preko tri godine (per triennium et amplius), kad je sada na molbu biskupa Ivana ustao papa Benedikt XII., te bullom od 6. siječnja godine 1338. naložio biskupima rabskomu i osorskomu, da rečenoga Ivana svečano u njegovu biskupiju uvedu, i da protiv odpornika, ako uztreba, upotrebe pomoć državne vlasti (si opus fuerit, auxilio bracchii secularis). [81] Papa se jednako obratio i na kler i gradjanstvo u Senju, neka se odreku svoga odabra-

nika Bernardina, i neka uvedu Ivana u biskupiju i imanja njegova.[82] Nema sumnje, da je papa pozvao sličnim načinom i knezove Dujma i Bartola, da se pokore njegovoj odredbi. Medjutim nije poznato, kako su djelovala papina pisma; jedva je vjerovati, da su se knezovi odrekli svojih prava kao patroni biskupije, i da su priznali papom imenovana biskupa.

Već bi spomenuto, kako su krčki knezovi Vidove loze kao gospodari Modruša i Vinodola dolazili u sveze s velikašima susjedne njemačke države, s patrijarsima u Ogleju, s knezovima u Gorici, s habsburžkim vojvodima u Austriji, s grofovima u Ortenburgu, napokon i s gospodom od Divina (Duino, Tybein). Znademo, da je još knez Fridrik III. za živa svoga otca boravio jednom prije god. 1314. u nekoga austrijskoga vojvode, nadalje da je isti Fridrik bio u rodu s grofovima od Ortenburga u Koruškoj. I sinovi njegovi, knezovi Dujam III. i Bartol VIII., sastajali su se s njemačkim knezovima i grofovima za rata izmedju Mletaka i oglejskoga patrijarke. Najbliži susjedi pak bili su im gospoda od Divina, koji su držali mjesto i luku Rijeku (terra Fluminis, in portibus Fluminis, locus Fluminis, terram et castrum Fluminis, Flumen sancti Viti, Sand Veyt am Flaumb) — tik do njihova grada Trsata u Vinodolu. Jedan od te divinske gospode našao se u velikoj potrebi, te je u to vrijeme (oko god. 1336.) založio grad i luku Rijeku knezu krčkomu Bartolu VIII., ne zna se, uz koje uvjete. Tako su knezovi krčki razširili svoju vlast do najskrajnjega kuta u Kvarneru.

Ali ta nova tekovina krčkih knezova bila je trn u oku Mletcima, koji im stadoše zanovetati svakim mogućim načinom. Dne 1. listopada god. 1338. šalju zasebna glasnika knezu Dujmu, neka ga sjeti, da nije platio regalija, i da nije još uvijek položio prisege. K tomu neka ga pozove, neka potraži i kazni one, koji u Hrvatskoj (in partibus Sclavonie) kuju krive mletačke pjeneze. Namah zatim, 11. studenoga, šalju Ivana Maura ponovo knezu Dujmu, neka do dojdućega uzkrsa dodje u Mletke, da položi dužnu prisegu. U isti mah javljaju knezu Bartolu, da se na Rijeci (in loco Fluminis) kuju krivi mletački soldini, te ga pozivaju, da to zapriječi. Slično rade Mletčani i slijedeće godine 1339. Kad Dujma nije na uzkrs bilo u Mletcima, pozivaju ga 8. svibnja, da to svakako izvrši do Miholja; u isti mah pozivaju kneza Bartola, da dokrajči krivotvorenje

mletačkih novaca u svojim oblastima. Jednako čine i 8. lipnja god. 1339. Čini se, da je taj put bilo i prijetnja, jer je napokon sam kralj Karlo Robert pismom zamolio mletačku obćinu, da odgodi rok prisege na drugo vrijeme. Tek na kraljevu intervenciju i na usrdnu molbu kneževu (pro instanti supplicatione) odgodiše mu Mletci rok za prisegu do svibnja dojduće god. 1340. [83]

Medjutim se u Mletcima prosuli glasovi, da se kralj Karlo Robert sprema s vojskom u južnu Hrvatsku i Dalmaciju, da skrši kneza Nelipića u Kninu, a uza nj i knezove Baniće, potomke bana i bribirskoga kneza Pavla I. Ti su glasovi uznemirili obćinu, jer se je bojala za dalmatinske gradove. Ona se obraća na svoga pouzdanika, na rabskoga kneza Andriju Michiela, a taj odilazi u Senj, da izpituje knezove Dujma i Bartola o dolazku kraljevu u primorje, kao i o njegovim namjerama. Već 10. ožujka god. 1340. zahvaljuje se obćina rabskomu knezu za poslane izvještaje, te ga bodri na dalji posao. Dne 19. travnja ponovno mu povjerava, neka nastoji doznati od susjednih knezova „o dolazku kralja Ugarije i kada će izvjestno doći“ (de adventu regis Ungarie et quando firmiter venturus est . . . et de omni alio); konzul mletački u Senju neka takodjer javlja sve, što doznade. Čuje se, da su Zadrani poslali u Senj knezu Dujmu svoje ljude, da od njega kupe novo sagradjenu galiju; neka se to svakako zapriječi. Oko 20. svibnja znade se u Mletcima, da se kralj sprema s vojskom na krbavskoga kneza Gregorija Kurjakovića i braću njegovu; obćina namah povjerava svojim providurima u Dalmaciji, neka nastoje kneza Nelipića, kao i knezove Dujma i Bartola predobiti za savez protiv kralja. Prvih dana lipnja šalju providuri svoje pouzdanike u Senj i pozivlju knezove Dujma i Bartola na dogovore. Medjutim već 10. lipnja znade se u Mletcima, da su se providuri zaista sastali s knezovima (parlamento celebrato), ali su od njih doznali, da kralj ne će te godine nikako saći u primorske strane. [84]

Tek što su u Mletcima bili sigurni, da im kralj ne će smetati u Dalmaciji, stadoše se žešće obarati na krčke knezove. Dne 2. svibnja god. 1340. bijahu na molbu kraljevu ponovo produljili knezu Dujmu rok za prisegu do Miholja; [85] no kad on nije ni taj put došao, već novu molbu poslao, dadoše mu doduše dalji rok do uzkrsa god. 1341., ali podjedno izjaviše da je to posljednji put, što mu molbu uslišaše. [86] Sad se po-

rodilo trvenje izmedju mletačke obćine i krčkih knezova. Čini se, da je obćina mletačka stala buniti kneževske podanike u Krku i na otoku, a pri tom su joj pomagali susjedni knezovi njezini u Cresu i u Rabu. Gradjani u Krku tužakali ih, da ne drže stare ustanove pri izboru obćinskih sudaca; žitelji s otoka tražili od njih naknade za počinjene im štete još od vremena kneza Fridrika III. Mletci na to šalju svaki čas creskoga kneza, da vodi iztrage i da sasluša tužbe Krčana protiv knezova; u drugu ruku ne mari obćina, kad ju knez Dujam moli, da povjeri rabskomu knezu riješenje njegova spora s Pažanima radi soli.[87]

To čarkanje traje čitavu godinu 1341. Kad k tomu uza sva odgadjanja kneza Dujma ne bi u Mletke, zaoštrila se opreka još jače. Dne 1. lipnja god. 1342. šalju Mletci jednoga državnoga bilježnika knezu Dujmu. Već je deset godina minulo, što on oteže s prisegom (iam annis decem elapsis venire debebat Venecias ad faciendum iuramentum fidelitatis); ako to ne učini do Sesveta, izgubit će svoj dio knežije (sub pena perdendi partem sui comitatus).[88] Nadalje neka se i ostali knezovi pozovu na plaćanje dužnih regalija; zatim neka creski knez ide svake godine na Krk, da čuje tužbe Krčana protiv knezova, a stara tužba krčkih podanika radi odštete, koje se riješenje zavlači već četrnaest godina, neka se razpravi konačno u Mletcima, te knezovi onda pod prijetnjom gubitka knežije prinude, da namire svoje podanike.[89]

Knez se Dujam prepao, te nastojao Mletke umiriti. U studenom god. 1342. poslao onamo krčkoga biskupa s molbom, da mu se još jednom produlji rok za prisegu. Mletčani mu dadoše rok do Spasova dojduće godine 1343., ali podjedno zahtijevahu, da se oba kneza, Dujam i Bartol, nagode sa svojim podanicima, i da ih namire za štete i nasilja, koja su prepatili budi od njih budi od njihovih podknežina i drugih službenika (oficijala). Zahtjev svoj obnovi mletačka obćina 6. veljače god. 1343.,[90] pače spomenu imenice tri krčka žitelja, kojima bi se po izvidima creskoga kneza imala naknada dati. Na taj poziv odgovoriše oba brata mletačkomu duždu Andriji Dandulu posebnim pismima. Dujam, knez krčki, modruški i požežki piše 13. ožujka god. 1343. iz grada Modruša po prilici ovako: Preuzvišenosti vaše pismo primio sam sa svim počitanjem, kao i nalog meni izdan po vašem notaru Marku, gdje no zahtijevate

uz ino, da štete nanesene po meni i mojim službenicima vašim vjernima na krčkom otoku podpuno moram nadoknaditi, i tu naknadu poslati vašem creskomu knezu mjesec dana nakon primitka ovoga pisma. Na to vašoj visosti sa svim počitanjem odgovaram, i Boga za svjedoka uzimam, da je več dvanaest godina minulo, što nijesam bio na otoku Krku van dva puta, i ono dva puta boravio sam ondje jedva pet dana, i tada nijesam nanio štete ni ja niti itko od mojih nikomu niti za jedno janje, pače ni za kokoš. Da se istina jasna pokaže, molim vas, da one zločince, službenike i sluge moje, za koje se kaže da su krivi, poimence u pismu navedete, a ja ću ih, ako ih pronadjem za krive, bez odvlake kazniti, a onima podpuno nadoknaditi, koji su štetovali. Jer ja ne samo radi svojih službenika, nego radi nikoga na svijetu ne bi htio uvrijediti gospodstvo mletačko (dominio Veneciarum), budući da vama i vašoj obćini, dokle budem živio, želim vjerno služiti, kako sam dužan... Ja sam poslao jednoga svoga službenika u Krk pomenutomu creskomu knezu, neka vidi, da li sam komu što dužan, pak će mu se s mjesta naknaditi. Regalija pak vaša tako od nedavno prošloga rujna, kao i buduća poslat ću vam podpuno do dojdućega Miholja. Pripravan sam vazda na svaku vašu zapovijed i nalog" (paratus semper ad quelibet vestra beneplacita et mandata).[91] Knez Bartol pisao je opet iz Brinja sutradan 14. ožujka ovako: „Preuzvišenomu i velemožnomu gospodinu Andriji Dandulu, duždu Venecije, Dalmacije i Hrvatske... gospodinu svomu poštovanomu, Bartol knez krčki i šimežki vazda spreman na dragu službu. Pismo u ime vaše preuzvišenosti i nalog meni dan po vašem dvorskom notaru Marku u pogledu namirenja i naknade ljudima otoka krčkoga na tužbe, iznesene od njih protiv mene pred vašim gospodstvom, primio sam s dužnim počitanjem. Neka znade vaše preuzvišeno gospodstvo, da ću po vašem nalogu namiriti podpuno, kako zapovijedate; i sad šaljem, da se naknada dade, pak kad bude naknadjeno, dati ću si to posvjedočiti pred creskim knezom. Ali se tužim vašoj preuzvišenosti na to, da imade nekih ljudi na otoku Krku, koji su zli i nevaljali, pak iznose nepravedne i neopravdane tužbe protiv mene. Budući da oni prisižu, to se njima i vjeruje, makar bi ni za što sto puta

krivo i nepravedno prisegli; pak tako meni protiv njih i njihovih nepravednih tužba ne vrijedi nikakva izprika. Neka vaša preuzvišenost udostoji tomu na put stati . . ."[92]

Kralj Karlo Robert bijaše 16. srpnja god. 1342. u Višegradu umro, pošto mu nije pošlo za rukom, da pokori kneza Nelipića i druge hrvatske knezove. Jedini krčki knezovi Dujam III. i Bartol VIII. ostadoše mu vjerni do smrti, pače uztrajaše u vjernosti prema njegovoj udovici Elizabeti i mladomu joj sinu Ljudevitu. Kraljica majka Elizabeta, videći najstarijega sina na ugarskom i hrvatskom prijestolju, zaželila je i mladjemu sinu Andriji osigurati krunu i vladanje u Napulju. Stoga odluči odputovati sama u Napulj, a pratit će ju uz ine velikaše vazda vjerni knezovi Dujam i Bartol. Dne 18. lipnja god. 1343. piše knez Bartol iz Brinja (sl. 23.) mletačkomu duždu pismo, u kojem ga moli, da mu kao mletačkomu gradjaninu uzajmi jednu mletačku galiju s Cresa, na kojoj će knez odpratiti kraljicu Elizabetu u Napulj. Bartol jamči svim imanjem svojim za tu galiju. U isto vrijeme moli i sama Elizabeta rabskoga kneza za njegove galije, te očekuje odgovor kroz kneza Dujma. Napokon moli kraljica i za kneza Dujma, da mu se produlji rok za prisegu, jer će ju pratiti u Napulj. Mletačka obćina udovolji svima molbama; 22. lipnja dozvoli knezu Bartolu zamoljenu cresku galiju, a 1. srpnja god. 1343. odgadja knezu Dujmu prisegu do Miholja.[93]

Dne 4. srpnja god. 1343. knez je Dujam (comes Vegle, Modruse et Posege) još u Modrušama (in foro Modrus), odakle piše pismo hrvatskomu banu Nikoli Baniću, svomu prijatelju (ut amico). Ban naime Nikola Banić (Banfy), preuzevši malo prije baniju čitave Slavonije, pobrinuo se je, da uredi financijalne prilike u Slavoniji i u onom neznatnom dijelu Hrvatske, koji se je pokoravao kralju Ljudevitu. Najprije htio je urediti tridesetinu (tricesima, harmica), koju je tada pobirala kraljica Elizabeta. Tridesetinu plaćali su samo strani trgovci zlatnim ili srebrnim novcem od životinja (stoke) i robe, koju su iz tudjine, kao iz Italije i Njemačke, u Slavoniju dovažali. Glavna tridesetnica bila je Gradec kod Zagreba; povrh toga pobirala se je tridesetina izpod Susjedgrada (od robe iz Njemačke) i u Modrušama (od prekomorske robe). Ali budući da su u potonje doba stali tražiti tridesetinu i od domaćih trgovaca, kao ta-

kodjer za robu, koja se je iz Slavonije izvažala, pače i od gotovih novaca, potužiše se kraljici Elizabeti zagrebački gradjani, koji su od te novotarije najviše stradali. Kraljica naloži banu Nikoli, da stvar izvidi; a taj zamoli kneza Dujma, neka mu prikaže, kako se je pomenuta tridesetina od starine plaćala u djedovini njegova roda, u Modrušama. Knez iztraži stvar potanko, te onda 4. srpnja u posebnom pismu na bana potvrdi, da su tridesetinu plaćali u Modrušama samo strani trgovci, uvozeći iz Venecije i Njemačke raznu robu; za robu pak, koja se je izvažala iz Zagreba ili Slavonije u primorske strane i Njemačku, nije se plaćalo od davnine nikad ništa.[94] Poslije 4. srpnja pošli su knezovi Dujam i Bartol s kraljicom preko Senja u Napulj, gdje su boravili još u rujnu, jer mletačka obćina na molbu kraljice odgadja 23. rujna knezu Dujmu prisegu do Božića.[95]

U listopadu god. 1343. opet su knezovi u domovini. Dne 16. listopada sastali se svi članovi kneževske porodice u gradu Krku. Od Vidove loze nalazi se u gradu knez Bartol VIII., tada regent ili starješina, a uza nj je i brat mu Dujam III.; od Škineline loze nazočan je Bartol VII. Bačin zajedno s bratom Nikolom II., onda Marko II. Nikolin, u ono vrijeme starješina Škinelića, napokon braća Nikola III. i Rigus, po svoj prilici naravni sinovi pokojnoga kneza Škinele III.[96] Porodica krčkih knezova brojila je po tom u onaj mah sedam odraslih članova. Uz knezove našlo se na okupu i obćinsko vijeće grada Krka. Sve se skupilo u palači (in palatio) kneza Bartola VIII., te vijećalo, kako da se ukinu nastale zloporabe kod biranja sudca za obćine. Napokon bi s privolom svih knezova odredjeno, da se obnovi stari običaj, po kojem su viječnici i jurati grada Krka svake godine birali obćinskoga sudca. Knezovi će regenti izabranika naprosto potvrditi. Tko bi odsad pogazio ovu ustanovu, platit će globu. Tim su načinom knezovi mislili dokrajčiti smutnje radi obćinskoga sudca u Krku.[97]

Jedva što su knezovi ovo pitanje, valjda po nalogu iz Mletaka, uredili, obnovljena bi hajka protiv kneza Dujma radi prisege, a protiv njega i brata mu Bartola radi regalija. U Mletcima ustrojen bi zaseban odbor, koji će se baviti naročito krčkim poslovima; i tomu bi odboru povjereno 22. studenoga god. 1343., da pronadje način, kako da se knezovi Dujam i Bartol prinude, da namire neke svoje vjerovnike, mletačke po-

danike, zatim da plate regalija.[98] Pošto knez Dujam nije ni na Božić god. 1343. došao u Mletke, da položi prisegu, podi-

Sl. 23. Kapela u brinjskome gradu Sokolcu (Nacrt za restauraciju od arhitekta M. Pilara).

jeljen bi mu 15. siječnja god. 1344. još jedan rok do Petrova; ali ako bi nakon toga još koji mletački viječnik glasovao za odgodu, bit će kažnjen globom od 100 libara.[99]

Medjutim se zgodilo, te je u Hrvatskoj u polovici lipnja god. 1344. umro silni knez Nelipić, ostavivši za sobom udovicu Vladislavu i sina Ivana. Mladi kralj Ljudevit spremao se sada, da izvede ono, čega nije mogao izvesti otac mu Karlo Robert. Pokorit će kneginju Vladislavu, otet će joj kraljevski i banski grad Knin; a nakon pada njezina skučit će i ostale nepokorne knezove hrvatske, naročito Kurjakoviće i Baniće od Bribira. Mletci se prepadoše, te odlučiše hrvatske knezove složiti u veliki savez protiv kralja Ljudevita. Već 28. lipnja god. 1344. nalažu svojim gradovima Spljetu, Trogiru i Šibeniku, da pohitaju udovici Vladislavi u pomoć, čim to ona zatraži, jer je grad Knin „ključ čitave Dalmacije", odakle bi kralj mogao smetati dalmatinskim gradovima. Jednako saletiše i hrvatske knezove. Dne 20. srpnja poslaše poslanika u Hrvatsku, koji će redom obaći Kurjakoviće i krčke knezove. Gregoriju i Budislavu Kurjakoviću neka predoči, „kako se skuplja vojska, da se nanese šteta njihovu nećaku", nedoraslomu knezu Ivanu Nelipiću, i da mu se otme Knin; neka nadalje poslanik zaklinje oba kneza, da za volju čovječnosti i prirodnoga zakona (iure naturali) stanu na obranu svoje rodjene sestre i sina joj Ivana, kojega ljube kao rodjenoga sina svoga. Od Kurjakovića neka poslanik podje krčkomu knezu Bartolu i neka mu kaže, da bi morao kneginju Vladislavu štovati „kao svoju majku" poradi ljubavi i srodstva, koje ga s njom veže, jer je on bio nekad „njezin zet" (quia olim genus = gener suum fuit), te bi stoga i njezino čedo, nedorasli knez Ivan, morao biti njemu drag „kao rodjeni sin". I kneza Dujma neka nastoji predobiti, ali neka mu ništa ne govori o srodstvu (nichil tangendo de affinitate).[100]

Ne znamo, da li se je knez Bartol odazvao poslaniku mletačkomu; knez Dujam nije nikako. I tako je kneginja Vladislava u jeseni god. 1344. gotovo sama morala odbijati bana Nikolu Banića, kad je sa 4000 ljudi došao pod Knin. Mletci su morali negdje bjesniti protiv kneza Dujma, jer kad nije ni tijekom godine 1344. došao u Mletke, oni ga 17. siječnja god. 1345. lišiše njegova dijela kнežije i naložiše creskomu knezu, da zauzme taj dio i da za njih pobira sve daće i ine prihode. Istoga dana

pozvaše kneza Bartola, neka izjavi, bi li on htio preuzeti dio svoga skinutoga brata; ako bi privolio, neka dodje do Petrova u Mletke, da položi za nj prisegu. U isti mah ukidoše i ustanovu od 16. listopada god. 1343., kojom bi uredjen izbor sudca za grad Krk, iztaknuvši, da izbor sudca ima biti posve nezavisan od kneževa i njihovih podknežina.[101] Bit će, te je knez Bartol primio mletačku ponudu i preuzeo bratov dio krčke knežije, jer se 6. lipnja god. 1345. produljuje knezu Bartolu rok za polaganje prisege od Petrova do Miholja.[102] Uza sve to, čini se, nije Bartol bio odan občini; još 28. travnja povjerava ona creskomu knezu, neka se obavijesti „o oružanim ladjama, koje knez Bartol drži u Kvarneru i na moru, te robi mletačke podanike".[103]

U polovici god. 1345. spremao se je sam kralj Ljudevit s velikom vojskom od 30.000 ljudi u južnu Hrvatsku. Pokorit će kneginju Vladislavu i uzeti joj Knin; iza toga oborit će se na bribirske knezove, očite privrženike mletačke, te im oteti Ostrovicu, Skradin i Klis. Još prije polazka svoga na jug obratio se je kralj zajedno s majkom svojom Elizabetom na mletačkoga duždа s molbom, da knezu Dujmu povrati njegovu knežiju na Krku. S obzirom na kralja, kojega se je mletačka občina silno žacala, a i na molbe samoga kneza Dujma odlučeno bi 25. lipnja godine 1345., da se knez Dujam pomiluje (fiat gracia dicto comiti Doymo), ali pod uvjet, da do dojdućega uzkrsa dodje u Mletke i položi prisegu vjernosti; onda tekar vratit će mu se i oteta knežija.[104]

Medjutim nije ipak do toga došlo. Dolazkom kralja Ljudevita u južnu Hrvatsku ohrabrili se privrženici njegovi u mletačkim gradovima Dalmacije; pače u Zadru skovana bi i zavjera protiv mletačkoga vladanja. Već 10. kolovoza šalju Mletci brodovlje na Zadar, a u isti mah povjeravaju rabskomu knezu Andriji Michielu, neka pokuša knezove Dujma i Bartola prikloniti na njihovu stranu. Dne 30. kolovoza javlja rabski knez, da je bio s Bartolom (colloquium habitum cum comite Bartholo), i da se nada sastati i s Dujmom.[105] Mletci su zaista u strahu, da će knezovi krčki pristati uz Zadrane, jer 28. rujna god. 1345. opet poručuju rabskomu knezu: „Budite brižni i nastojte oko knezova krčkih, da ne bi u čemu ili sami ili po svojima radili u prilog Zadranima."[106] Nema sumnje, da je bar knez Dujam tada podupirao Zadrane u njihovu odporu protiv Mletaka. Kad

je pak slijedeće godine 1346. sam kralj Ljudevit spremao ogromnu vojsku za oslobodjenje Zadra od podsade mletačke, pridružiše se njemu uz bosanskoga bana Stjepana Kotromanića i knezove Kurjakoviće takodjer braća Dujam i Bartol. Dujam pače salijetao svoga šurjaka po sestri Elizabeti, bribirskoga naime kneza Pavla II., da se okani Mletaka, i da svoj znameniti grad Ostrovicu, predstražu grada Zadra, predade kralju Ljudevitu. Već 14. svibnja šalju Mletci svoga notara knezu Dujmu, neka mu izjavi negodovanje poradi njegova nastojanja u tom poslu.[107]

Vojska kralja Ljudevita suzbita bi doduše 1. srpnja godine 1346. od Mletčana pred gradom Zadrom, pače kralj se malo zatim vratio u Ugarsku; ali na to knezovi Dujam i Bartol posve očito stupiše na stranu protivnika mletačkih. Knezovi stadoše objeručke pomagati Zadrane u daljoj borbi, te primahu i zaklanjahu zadarske bjegunce u svojim mjestima i lukama; osim toga zarobi knez Dujam svoga sestrića Jurja, sina bribirskoga kneza Pavla II., želeći valjda tako svoga šurjaka prinuditi, da predade svoj grad Ostrovicu kralju Ljudevitu. Mletčani zaključiše 10. kolovoza god. 1346. poradi svega toga poslati zasebna poslanika knezu Dujmu, a i knezu Bartolu, ne bi li ih odvratili od takova postupka.[108] Malo zatim umre bribirski knez Pavao II., gorljivi privrženik mletački, te odredi u svojoj oporuci, da mu brat Gregorije za nedorasloga sina Jurja pod mletačkom zaštitom upravlja gradom Ostrovicom. Sada navališe oba krčka kneza, Dujam i Bartol, ujci nedorasloga Jurja, na kneza Gregorija, da im predade grad svoga štićenika za kralja Ugarije. Mletčani se gotovo prepadoše začuvši, kako krčki knezovi rade „protiv časti njihove"; ali ne mogoše smisliti načina, da tome doskoče. Dne 29. listopada pišu knezu Gregoriju, da su čuli, kako senjski knezovi Dujam i Bartol zahtijevaju od njega, neka grad Ostrovicu izruči kralju ugarskomu (de requisitione sibi facta per comites Doymum et Bartholum de Segnia de dando castrum Ostrovicie regi Hungarie), pak mu obećavaju svaku pomoć, pače zapovijedaju svojim kapetanima u Dalmaciji, da na njegov zahtjev šalju vojske na obranu njegovu i povjerenoga mu grada.[109] Namah zatim, 31. listopada, predlagalo se, neka se u tom poslu opet pošlje poseban poslanik senjskim knezovima, da se potuži, što rade protiv časti Mletaka; 7. studenoga predloženo bi opet, neka poslanik podje knezovima

Dujmu i Bartolu, pak neka od njih zahtijeva, da izruče u mletačku zaštitu i obskrbu djecu pokojnoga ostrovičkoga kneza Pavla II., oboje ili bar jedno, naime sina.[110] No oba predloga biše zabačena. Zanimljivo je, da mletačko vijeće u potonjim spisima Dujma i Bartola ne zove više knezovima krčkima, nego senjskima.

Medjutim se je grad Zadar 15. prosinca god. 1346. morao opet pokoriti mletačkoj obćini. Sad je obćina još više nastojala, da se dobavi Ostrovice, smatrajući ju za ključ gradu Zadru. Dne 8. ožujka god. 1347. šalju Mletčani na molbu kneza Gregorija poslanika knezu Dujmu, „neka pusti na slobodu svoga sestrića (Jurja), sina nekad kneza Pavla, kao i dvije sestre njegove, i neka povrati knezu Gregoriju stvari njegove“.[111] Dne 30. kolovoza tješe opet kneza Gregorija, „da će njegov sinovac i obje sinovke biti oslobodjene iz ruku Dujmovih bez ikakva umaljenja časti i stanja svoga“.[112] Čini se, da su se Mletci u toj nadi prevarili, jer 1. listopada god. 1347. predlažu knezu Gregoriju, neka njima predade Ostrovicu, jer je to najzgodniji način, kako će prinuditi Dujma, da pusti na slobodu svoga sestrića Jurja (modus directus et aptus pro relaxatione et liberatione sui nepotis et filiarum de manibus comitis Doymi).[113]

Sva su nastojanja mletačka ostala ipak zaludna. Najviše ponukom knezova Dujma i Bartola zgodilo se je, te se je bribirski knez Gregorije napokon kralju Ljudevitu pokorio i predao povjerenu mu Ostrovicu. Na to je kralj 31. srpnja god. 1347. izdao povelju, kojom je Gregoriju i sinovcu mu, nedoraslomu Jurju, u zamjenu za ustupljenu Ostrovicu darovao za sva vremena grad Zrin u tadanjoj Slavoniji. Suviše je kralj obima poklonio još i čitavu župu Bužane ili Bužku župu u Hrvatskoj. Darovnice za potonju župu nema više; ali se je održala izprava krčkoga kneza Dujma, izdana 22. listopada god. 1347. u trgu Modrušama, kojom je zajedno sa svojom sestrom Elizabetom zajamčio poklon kraljev i obećao, da će sa svima dobrim ljudima svojima nastojati, da se kraljeva darovnica i održi.[114]

Nema sumnje, da je mletačka obćina sada bjesnila protiv knezova Dujma i Bartola. Ali ni ovi nijesu mirovali. Dne 9. listopada god. 1347. šalju Mletci opet svoga notara senjskim knezovima Dujmu i Bartolu, da im spotakne, što su u Senj primili Zadranina Paladina, „koji se ondje oruža na štetu i zatiranje podanika i vjernih gradjana njihovih“.[115] Kako obćina

vazda braću zove „senjskim knezovima", vjerojatno je, da ih je lišila knežije na otoku Krku, premda nema za to izravna svjedočanstva. Tek nakon 5. kolovoza god. 1348., kad bi izmedju kralja Ljudevita i Mletaka utanačeno primirje na osam godina, nastadoše opet bolji snošaji izmedju mletačke obćine i knezova. U pogodbama primirja ne spominju se doduše izrijekom knezovi Dujam i Bartol; ali budući da su bili podanici ugarsko-hrvatskoga kralja, nije mletačka obćina smjela u njih dirati, pače je morala dopustiti, da poput drugih kraljevih podanika sigurno i bez zapreke po kopnu i po moru prolaze u državi mletačkoj.

Knez Dujam III. nije dugo preživio toga primirja. Još godine 1348. nestaje ga s pozorišta. Već 29. siečnja god. 1349. dozvoljava mletačko vijeće rodjaku njegovu i brata mu Bartola, zadarskomu plemiću Nikoli Galettu, koji je tada s više svojih sugradjana bio zatočen u Mletcima, da podje u Senj, i da ondje primi neku svotu novaca, koju mu je dugovao pokojni knez.[116] Svukoliku obilatu baštinu Vidove loze preuzeo je sada preživljeli brat Bartol VIII., u koga su bila dva sina, Stjepan I. i Ivan (Hans, Angelo, Anž) V., i dvije kćeri, kojima ne znamo za imena. Od Škineline loze na Krku živjeli su tada svakako još Nikola II. Markov i Nikola III. Škinelin.

Kako je knez Bartol VIII. vazda bio skloniji mletačkoj obćini od brata si Dujma, gledao je, da se s njom nekako pogodi. Ta njega bi sama sada išla čitava polovica knežije u gradu Krku i na otoku. Mletci bili su opet spremni primiti ga u svoju milost, da nadju zagovornika u kralja Ljudevita. K tomu im je prijetio rat s Genovezima. S tih razloga bijahu gotovi predati knezu Bartolu čitavu polovicu Vidove loze na Krku, samo neka dodje i položi propisanu prisegu vjernosti. Ali knez se žacao doći u Mletke, jer je prošlih godina bio ondje „ozloglašen", pak je prije tražio sigurno pismo, da mu se ne učini ništa na žao. Mletci mu 25. kolovoza god. 1349. dozvoliše zamoljeno provodno pismo, a on je jamačno na to položio prisegu, jer ga kroz nekoliko godina nalazimo u dobru sporazumku s obćinom.[117] Jednako je knez Bartol ostao u osobitoj milosti kralja Ljudevita I. Dne 18. veljače god. 1350. izdaje mu kralj svečanu povelju, u kojoj slavi njegove sjajne zasluge i vjernost (preclara merita, quas et que nobis et sacre regie corone cum suprema diligencia et votiva solicitudine, non parcens rebus nec persone,

indesinenter exhibuit usque modo), te mu s privolom svoje majke Elizabete, svoga brata, hrvatskoga hercega Stjepana, a po savjetu prelata i baruna, potvrdjuje darovnice svoga otca i ostalih predaka za Modruše i Vinodol.[118]

U to bijaše planuo rat izmedju Mletaka i Genoveza. Občina mletačka povjerila je 12. rujna god. 1350. svojim pouzdanicima, da kupe za plaću hrvatske mornare i vojnike po oblastima kneza Bartola. Creski knez neka novači na Krku, a rabski knez u Senju i na Rijeci. Obima se nalaže, da postupaju sporazumno s krčkim knezovima, a naročito s knezom Bartolom.[119] Njega samoga nalazimo 22. studenoga god. 1350. u gradu Krku u palači njegovoj (in sala comitis Bartholomei), gdje no vrši oporuku svoje tetke Cecilije (Ceciliae amitae suae). Medju inim predaje on samostanu Franjevaca u Krku, kojega je prokurator rodjak njegov Nikola III. Škinelin, neki vinograd, koji bijaše pokojna tetka zapisala redovnicima, da svake godine prirede dva opijela; jedno za nju, a drugo za majku njezinu Ursulu.[120]

Slijedećih godina 1351.—1355. nalazimo kneza Bartola u dobru sporazumku s mletačkom občinom. Na njegovu molbu dozvoljavaju Mletci zadarskomu plemiću Nikoli Galettu, rodjaku njegovu (propinqui dicti comitis), da boravi u Senju, te mu svake godine produljuju rok duljega boravka.[121] Dne 30. svibnja god. 1351. zahvaljuje se knez Bartol iz Senja mletačkomu duždu kao „svomu poštovanomu gospodaru“ (tanquam domino meo reverendo) za toliku milost, te se očituje još pripravniji za svaku službu i na svaku zapovijed (ex hoc enim me in cunctis vestris mandatis promptiorem offero paratum).[122] Godine 1355. pače tuži knez Bartol Mletcima svoga rodjaka iz loze Škineline, kneza Nikolu II. Markova, radi neke osude u parnici nekoga senjskoga žitelja, te moli, da se parnica povjeri rabskomu ili creskomu knezu.[123] U obće su u ono vrijeme učestale tužbe na pomenutoga kneza Nikolu II. Još 28. svibnja god. 1353. bijahu Mletci prinudjeni, da povjere creskomu knezu riješenje spora izmedju njega i kneginje Mabilije, kćeri mletačkoga plemića Pavla Maurocena, a udovice iza kneza Bartola VII. Bačina.[124] U prosincu opet god. 1355. tuženi su knez Nikola II. i podknežin njegov Nikola III. Škinelin, da vrlo loše upravljaju baštinom svoga štićenika, nedorasloga sina pokojnoga kneza Marka II.[125] Čini se, da je mletačka občina bila tada vrlo kivna na toga kneza Nikolu II. i njegova podknežina.

Medjutim planuo god. 1356. iznova rat izmedju kralja Ljudevita I. Velikoga i mletačke obćine. Dok su hrvatski bani udarali na mletačke posjede u Dalmaciji, kralj je Ljudevit sa 40.000 vojske provalio u Italiju, da satre mletačku vlast na izvoru njezinu. Kralju se pridružili mnogi protivnici mletački u gornjoj Italiji, a medju njima i Franjo Carrara, gospodar Padove, koji se poslije iztiče kao osobito gorljiv privrženik kraljev. U savez protiv mletačke obćine stupiše takodjer oglejski patrijarka Nikola, zatim gorički grofovi Albrecht IV. i Meinhard VII., napokon neka manja gospoda i više gradova. Mletcima zaprijeti velika pogibao, jer je gotovo sva tarviška marka došla u vlast njezinih neprijatelja; a i u Dalmaciji gubili su jedan grad za drugim. Napokon biše prinudjeni, da mole kralja Ljudevita za mir, ma i uz najnepovoljnije pogodbe.

Nema vijesti o tom, kako su se krčki knezovi, na čelu im knez Bartol sa svojim sinovima, ponijeli u tom osudnom ratu. Nema medjutim nikakve sumnje, da je knez Bartol očito stajao uz Ljudevita. Ali i Škinelina loza sa starješinom Nikolom II. bila je jamačno prilikama prinudjena, da se skloni pod zakrilje ugarsko-hrvatskoga kralja. Dne 14. kolovoza god. 1357. nalazimo rečenoga kneza Nikolu II. u Senju, pak piše odanle pismo duždu kao odgovor na njegov list, kojim ga bijaše pozvao, da plati regalija. Knez obećaje duždu, da će mu bez ikakva krzmanja namiriti sve, što mu po pravu duguje. Moli ga medjutim, da ne bi podigao protiv njega parnice, jer i onako mu se čini, „da je izgubio čast i položaj svoj, a to bi mu bilo gore nego smrt“ (honorem et statum meum amisisse videor, quo mortem potius affectarem).[126]

Po ovomu pismu kao da je knez Nikola II. s ugarsko-hrvatske strane bio prinudjen, da ostavi Krk te podje boraviti u Senj. Ali na otoku bilo je smutnja i protiv krčkih knezova, potaknutih od Mletaka i njihovih privrženika. Naročito su se iztjcali žitelji romanskoga grada Krka. Oni poslaše poslanike svoje u Mletke, iznoseći tužbe „protiv knezova krčkih, sinova njihovih i družine“ (contra comites Vegle et filios et familiam suam) radi počinjenih izgreda, nasilja, globljenja i drugih šteta. Mletci 10. listopada god. 1357. šalju zasebna poslanika, po imenu Konstantina Nana, da zajedno s knezom creskim tužbe izvidi i stranke izmiri.[127] Još 20. prosinca ne bijaše Konstantina

natrag; stoga mu obćina pisa, da se najdulje za osam dana nakon primljena pisma vrati u zavičaj s točnim obavijestima. [128]

Ali te nijesu bile više potrebite. Nakon duljega dogovaranja bijaše mletačkoj obćini pošlo za rukom, te je sklonila kralja Ljudevita na mir. Dakako uz vrlo tegotne uvjete. Uz ino morade obćina kralju ustupiti čitavu Dalmaciju od polovice Kvarnera pak do grada Drača sa svima gradovima i otocima. Tako se i otok Krk nakon dvije stotine i četrdeset godina vrati pod kralja hrvatskoga i ugarskoga. [129] Krčki knezovi prestadoše tim biti vazali mletački, već se odsad pokoravahu samo jednomu gospodaru, kralju Hrvatske i Dalmacije. Pače dužd mletački morade iz svoga naslova izpustiti riječi „herceg Dalmacije i Hrvatske". Miru pridružiše se i saveznici Ljudevitovi: akvilejski patrijarka Nikola, gospodar Padove Franjo Carrara, gorički knezovi Albrecht i Meinhard, i drugi.

Mir izmedju kralja Ljudevita i Mletaka utanačen bi u Zadru 18. veljače god. 1358. Tu je i kralj Ljudevit sa petnaest svojih najodličnijih prelata, baruna i savjetnika prisegao, da će ustanove mira vjerno držati. Medju tima velikašima spominje se i „gospodin Stjepan, župan požežki i zalajski" (dominus Stephanus comes de Posaga et de Zala). [130] Bio je taj Stjepan stariji sin krčkoga, modruškoga, gatanskoga i senjskoga kneza Bartola VIII. Budući da je mladi Stjepan obnašao tada čast župana požežkoga i zalajskoga, nema sumnje, da je i on stekao zasluga za prijestolje i kralja svoga.

III.

Krčki knezovi Frankapani kao baruni hrvatsko-ugarski do gubitka otoka Krka (god. 1358.—1480.).

III.

Krčki knezovi Frankapani kao baruni hrvatsko-ugarski do gubitka otoka Krka (god. 1358.—1480.).

Škinelina loza propala, te se razasula (god. 1386.); Vidova loza sama preuzela čitavu državinu pod zakriljem ugarsko-hrvatskih kraljeva. — Knezovi Stjepan I. i Ivan (Anž) V., sinovi Bartola VIII., uzdižu sve više vlast svoga roda; rodbinske sveze njihove s goričkim knezovima i porodicom Carrara u Padovi. — Knez Ivan (Anž) V. kao privrženik kralja Sigismunda ratuje s vodjama hrvatskoga pokreta, te oslobadja kraljicu Mariju iz sužanjstva u Novigradu (god. 1387.); dobiva za nagradu od kralja grad Cetin i kotar Kločki u županiji zagrebačkoj. — Statut grada Senja i krčkoga otoka (g. 1388.). — Smrt kneza Stjepana I. i borba za njegovu baštinu; kći njegova Elizabeta zaručena i poslije udata za celjskoga grofa Fridrika. — Knez Ivan V. postaje jedini gospodar državine svoje porodice; postaje ban hrvatski (g. 1392.); njegova smrt (29. studenoga god. 1393.). — Knez Nikola IV. Frankapan (god. 1393.—1432.) i njegovo doba. — Nikola IV. za borbe izmedju kraljeva Sigismunda i Ladislava Napuljca (god. 1393.–1409.); kupuje Ribnik (g. 1394.) i dobiva u zalog Ozalj (g. 1398.); u skrajnjoj nuždi priznaje Ladislava Napuljca (god. 1403.), ali se malo zatim vraća k Sigismundu, te mu ostaje vjeran do smrti. — Knez Nikola pomaže Sigismunda u ratu s Mletcima, a kralj mu za to potvrdjuje grad Krk s otokom (god. 1412.). — Nikolin prvorodjenac Ivan (Anž) VI. vjenča se (god. 1416.) s Katarinom, baštinicom knezova Nelipića; savez kneza Nikole s habsburžkim vojvodom Ernestom (god. 1418.); knez Nikola radi da postane banom hrvatskim (god. 1424.). — Smrt kneginje Elizabete Frankapanke (god. 1422.), udate za kneza Fridrika Celjskoga; razdor izmedju knezova Celjskih i Frankapana (god. 1424.). — Knez Nikola kao ban hrvatski (god. 1426.—1432.); njegovi odnosi prema Mletcima, celjskim grofovima i Habsburgima. — Knez i ban Nikola u Rimu (g. 1430.); papa Martin V. potvrdjuje mu rimsko porijetlo i podjeljuje mu grb rimskih Frangepana. — Smrt kneza i bana Nikole (26. lipnja god. 1432.). — Sinovi Nikole IV. Frankapana (Banići): Ivan (Anž) VI., Nikola V., Stjepan II.,

Bartol IX., Dujam IV., Martin, Sigismund, Andrija I. i Ivan VII. mladji. — Knezovi Ivan (Anž) VI. i Stjepan II. kao bani hrvatski; knez Ivan (Anž) VI. brani protiv kralja Sigismunda baštinu svoje žene; smrt Ivanova (god. 1436.). — Smutnje izmedju braće Frankapana do nagode i diobe godine 1449.; nakon novih razmirica postao knez Ivan mladji jedini gospodar grada Krka i otoka krčkoga (god. 1451.), te se odijelio od braće i sklonio pod zaštitu mletačku. — Knezovi Frankapani prema kralju Matijašu Korvinu: knez Stjepan II. kao odani privrženik Matijašev, a knez Martin Pobožni (divinus) kao pristalica kralja i cara Fridrika III., zadušbine kneza Martina (crkva i samostan Franjevaca na Trsatu). — Nove razmirice medju braćom i sinovcima; „stanci“ knezova Frankapana; prve provale turske u njihove oblasti nakon pada Bosne (god 1463.). — Kralj Matijaš oteo Frankapanima grad Senj (god. 1469.), a još prije Gacku s Otočcem. — Knez Ivan (Anž) VIII. Brinjski, sin kneza Bartola IX., diže se protiv stričeva svojih (g. 1471.—1474.); smrt kneza Bartola X. Ozaljskoga († god. 1474.), kojega baštinu preuzima ljubimac kraljev Stjepan II. sa svojim sinom Bernardinom. — Knez Ivan (Anž) VIII. Brinjski u borbi s kraljem Matijašem (g. 1476.—1479.) gubi imanje svoje. — Posljednji dnevi kneza Martina Pobožnoga († 4. listopada g. 1479.); njegova oporuka i zapisi. — Ivan VII. mladji, jedini gospodar Krka, ne priznaje oporuku svoga brata Martina, te udara na njegove gradove Novi i Bribir; kralj Matijaš šalje na njega kapetana Blaža Magjara, koji prelazi na Krk (god. 1480.); knez Ivan zove Mletke u pomoć i ustupa im 22. veljače god. 1480. grad Krk i čitav otok. Tužna sudbina kneza Ivana († god. 1486.) i njegove porodice. — Posljednji dani kneza Stjepana II. († god. 1481.); jedinac sin njegov knez Bernardin Frankapan.

Krčki knezovi, odkad se posve oslobodiše podaničtva mletačkoga, dižu se dnevice sve više i više. Služeći vjerno svoje kralje množe svedjer državinu svoju, tako te za kratko postaju najugledniji baruni ili velikaši u Hrvatskoj, pače i u Ugarskoj. U službi svoga zakonitoga kralja dolaze u dodir s najmoćnijim vladarima i knezovima Evrope; njihovo ime pronosi se medju tadanjim svijetom, te im glas dopire sve do vječnoga grada Rima. Stupaju pače u srodstvo s proslavljenim porodicama Italije i Njemačke.

Svjetskoj slavi knezova krčkih položio je temelj knez Ivan V. ili Anž, kad je god. 1387. pomogao spasti kraljicu Mariju, kćer Ljudevita Velikoga, a suprugu kralja Sigismunda, iz sužanjstva u Novigradu. Sam papa Urban VI. proslavio je junačko djelo krčkoga kneza, a kralj Sigismund obasuo je „svoga premiloga rodjaka“ darovnicama i odlikovanjima. Ali

najviše ga je počastio, kad mu je u vrlo osudno doba svoga vladanja povjerio, da kao „ban kraljevina Slavonije, Dalmacije i Hrvatske“ brani domovinu svoju od neprijatelja kraljevih. Prije Anža nijedan knez krčki nije obnašao te prve časti u Hrvata, ta — kako bi mletački kletvenici na to mogli i pomišljati!

Još je znatnije razmaknuo vlast i pronio ime svoga roda knez Nikola IV., sin kneza Anža. Kao rodjak ili svojak Gorjanskih i knezova Celjskih došao je i u svojtu samomu kralju i caru Sigismundu. I knez je Nikola bio ban hrvatski, te je tvorom i novcem pomagao cara i kralja svoga. Knez i ban Nikola sa svojim sinovima pratio je kralja po velikom dijelu Evrope, a opet su se mnogi evropski knezovi svraćali u njegovu postojbinu. I svetu je zemlju vidio; a kad je na koncu svoga života pohodio Rim, papa Martin V. potvrdio i posvetio je tradiciju krčkih knezova, da su starinom iz Rima, potomci Anicija i rodjaci rimskih Frangepana. Od toga vremena krčki se knezovi vazda kite pridjevkom Frangepani ili po hrvatski Frankapani.

Hrvatski je narod već dva Frankapana gledao kao svoje bane, pak tako je nakon smrti kneza Nikole ili „Mikule“ (g. 1432.), kako ga je puk zvao, njegove sinove prozvao Banićima, kao da su već rodjeni bani. I zaista su dva sina Nikolina takodjer neko vrijeme obnašala bansku čast.

Medjutim još za kralja Sigismunda stala je blijediti zvijezda knezova Frankapana. Tome je mnogo doprinesla u prvi kraj nesloga izmedju devet sinova Nikolinih, od kojih je svaki htio zasnovati posebnu lozu, a nešto i takmenje s knezovima Celjskima, koji si bijahu omastili ruke krvlju kneginje Elizabete Frankapanke. Sreća je bila, te se je protiv Celjskih poslije podigla porodica Hunjada, pak tako je i Frankapanima odlanulo. Ali samo za neko vrijeme.

God. 1458. postao je kraljem ugarskim i hrvatskim Hunjadovac Matijaš Korvin, brat onoga Ladislava, koji je ubio posljednjega kneza celjskoga Ulrika. Matijaš Korvin, potomak rumunjskih pastira, bio je zakleti dušmanin starih velikaških porodica, te ih je zatirao i u Ugarskoj i u Hrvatskoj. Što je slavnija i moćnija bila koja porodica magnatska, ljuće ju je mrzio, jer nije trpio druge vlasti pored svoje. Od njegove sile

ne ostadoše poštedjeni ni knezovi Frankapani, premda je jedna loza (Stjepana II.) vjerno i odano uza nj stajala, pače mu i u svojti bila. Ali Matija ne bijaše vikao nikoga štediti, ma ni rodjenoga ujca svoga, koji mu je pomogao do prijestolja.

Vječite borbe izmedju braće Frankapana, sve to češće provale turske iza pada Bosne u hrvatske župe i kotare tija do kranjske medje, dadoše Matijašu kralju zgodna povoda, da ostvari živu želju svoju, pak da neposrednu kraljevsku vlast svoju proširi do mora. Primorje dalmatinsko bilo je u vlasti mletačkoj; preostalo mu dakle jedino, da otme Frankapanima i Kurjakovićima primorje od Trsata do Zadra. Naravno da mu je tu prvi udario u oči grad Senj, i on ga je g. 1469. ugrabio Frankapanima, ne mareći za njihove molbe ni patvorene povelje, kao ni za to, što su u tom gradu zaista do 200 godina kneževali.

Poslije Senja pomamio se Matijaš za Vinodolom i otokom Krkom. Ali jedan Frankapan, knez Ivan VII., koji je u onaj mah bio jedini gospodar otoka, volio je Krk predati Mletcima, nego zatorniku svoga roda. Kralju Matiji pošlo je za rukom zauzeti tek Vinodol i gradove njegove.

Bilo je to god. 1480. Tako ostadoše knezovi Frankapani u onaj čas gotovo posve potisnuti od mora, uz koje im je nekad stajala kolijevka.

*

Posljedica mira u Zadru, kojim su Mletci izgubili grad i otok Krk, bijaše i ta, da je ondje domala nestalo krčkih knezova Škineline loze. Kako se je to zgodilo, ne možemo za sada ustanoviti. Knez Nikola II., kojega smo god. 1357. zatekli u Senju, nije se valjda više vratio na otok kao starješina ili regent. Godine 1372. do 1376. nalazimo ga u gradu Trstu, gdje no za plaću (provisionatu) služi mletačkoj republici. [1] Ali 16. prosinca god. 1376. odpuštaju ga Mletci iz službe, budući da ga više ne trebaju. [2] Knez se Nikola na to vraća na Krk, gdje no 22. travnja i 15. studenoga god. 1377. izdaje privatne izprave. On nema palače (palatium) ni dvorane (sala), nego komoricu (in camera, in camerino), u kojoj leži bolestan (corpore languens). Tu čini 22. travnja oporuku, razpolažući naročito s gotovim novcima, koje imade u pokladu u Mletcima. Od dohodaka toga poklada odredjuje za siromake grada Krka

godišnju milostinju od 150 mletačkih denara, a samostanu Franjevaca u gradu svake godine 15 dukata za opijelo. Ovršiteljem oporuke označuje svoga rodjaka, podknežina Nikolu III. Škinelina.[3] Dne 15. studenoga očituje opet, kako je zaista povjerio svojemu rodjaku Nikoli Škinelinu, da neko polje njegovo daruje samostanu Franjevaca.[4] Medjutim je knez Nikola II. taj put prebolio svoju bolest, jer ga poslije opet nalazimo zajedno sa sinom Markom (III.) u službi mletačkoj. On služi u mletačkoj vojsci na otoku Kandiji ili Kreti, gdje mu je sin Marko connetable konjanika. Otac i sin od godine 1384. više puta mole obćinu, da smiju boraviti u Mletcima po šest mjeseci. Prvi put dozvoljavaju to Mletci otcu 2. lipnja god. 1384.,[5] a 13. studenoga iste godine i sinu mu Marku.[6] Oko 5. listopada god. 1385. dopušta se otcu Nikoli produljiti boravak na daljih šest mjeseci u Mletcima radi nekih pravnih posala u tarvižkoj marki, ali mu se podjedno utanačena plaća snizuje za polovicu.[7] Treći put produljuje mu se rok 19. siječnja god. 1386. do konca ožujka, a napokon do konca srpnja. Ali starac Nikola nije se više mogao vratiti na Kretu. U Mletcima bijaše tako obolio, da je obćinu zamolio, neka ga ostavi u gradu i dalje uz pol plaće od četiri dukata na mjesec za volju njegove vjernosti, koju je vazda na čast njezinu djelima dokazao. On je sada težko bolestan (graviter infirmus), a nema od čega da žive (nec habeat unde vivere); dugovi ga pritisli (magnis debitis opressus), jer je već od mnogo godina lišen svoje djedovine i svih imanja svojih (quia multis annis privatus est proprio patrimonio et omnibus bonis suis).[8] Obćina mu dozvoli milostinju, te tako je posljednji krčki knez Škinelinove loze po svoj prilici i umro u Mletcima. Šta je bilo sa sinom njegovim Markom III., ne znamo.

Dok je ovako Škinelina loza krčkih knezova tumarala po svijetu i izgubila se u tudjini, obladao je knez Bartol VIII. sa svojim sinovima Stjepanom I. i Ivanom (Anžom) V. čitavom državinom svoje porodice. Dne 21. veljače god. 1358., tri dana nakon utanačena mira u Zadru, boravi on u svom gradu Brinju, te izdaje ondje povelju u ime svoje i svojih sinova.[9] I slijedeće godine 1359. potvrdjuje on neku povelju svoga brata Dujma.[10] Poslije toga spominje se doduše još njegovo ime nuzgredice 8. svibnja god. 1361. i 6. svibnja god. 1363.; ali

nema ni najmanje sumnje, da je umro već prije 12. kolovoza g. 1360., jer ga sin Stjepan u jednoj povelji svojoj od rečenoga dana napominje kao mrtva (per olim bonae memoriae comitem Bartholomeum, patrem nostrum).[11] Ostavio je za sobom osim dva sina još i dvije kćeri, kojima se ne spominju imena; ali se znade, da su bile udate za dva njemačka velikaša: jedna za divinskoga Hugona (Ugo de Duyn), a druga za grofa Ottona Stubenberga u Štajerskoj. Čini se, da je knez Bartol po smrti svoje prve supruge bio oženjen nekom groficom iz porodite Ortenburga, sestrom grofova Otona i Fridrika.

Braća Stjepan I. i Ivan (Anž) V. utjecali su u javne poslove već za života otčeva. Stjepan bio je još god. 1358. župan požežki i zalajski, a i Ivan morao je tada biti već dorastao, jer se spominje, da se je 17. listopada god. 1352. oženio Anom, kćerju goričkoga kneza Meinharda VIII, gorljiva saveznika kralja Ljudevita.[12] Da li je i Stjepan bio tada oženjen, ne može se ustanoviti.[13] Braća su uz otca pomagala kralja Ljudevita pri uredjivanju netom stečene Dalmacije, a i u vanjskim poslovima. Knez Stjepan stoluje 31. kolovoza god. 1362. u Modrušama, te izdaje ondje pismo u prilog nedoraslomu Pavlu Zrinskomu, sinu Jurjevu, a svome rodjaku. Stjepan javlja knezovima Babonićima: Dujmu od Blagaja, Dioniziju i Pavlu od Krupe, i Petovu od Kostanjevice (Kostajnice), kako je presvijetli kralj Ljudevit otcu mu Bartolu i njemu zapovjedio, „da Pavla, sina nekad kneza Jurja od Zrinja, njihova rodjaka (nostri consanguinei), koji je sada u nestašnoj dobi, zatim njegovu mladju sestru, kao i majku njihovu, udovicu kneza Jurja, zajedno s gradom Zrinjem i ostalim imanjima zaštićuju i brane u kraljevo ime od svih i svakoga“. Stoga poziva gori spomenute knezove i druge plemenite ljude, da ne diraju u sirote i majku njihovu, jer će on inače prema zapovijedi kraljevoj i s kraljevskim ugledom (authoritate regie maiestatis) ustati na obranu njihovu i štititi njihovo imanje kao svoje“.[14] Dok knez Stjepan po nalogu kraljevu brani nedorasloga rodjaka svoga Pavla Zrinskoga od pohotnih susjeda njegovih, mladji knez Ivan po odredbi svoga vladara boravi u tudjini i vrši diplomatske poslove. Češki kralj i njemački car Karlo IV. (I.) bijaše naime god. 1360 habsburžkomu vojvodi Rudolfu IV. i njegovoj braći dao u leno Austriju, Štajersku, Korušku, Kranjsku, slovensku marku i druge

oblasti na jugoiztoku Njemačke. Malo zatim zavadio se vojvoda Rudolf IV. s tadanjim akvilejskim patrijarkom Ljudevitom della Torre radi nekih mjesta u Kranjskoj i Koruškoj. Planuo rat, u kojem su gospodari milanski (Visconti) i veronski (della Scala) pristajali uz habsburžkoga vojvodu, dok je gospodar Padove, Franjo Carrara, pomagao patrijarki. Prvih godina bio je Rudolf IV. srećan, te je mirom u Beču 21. travnja god. 1362. prinudio patrijarku, da mu je morao ustupiti sva lena patrijaršije u Štajerskoj, Koruškoj, Kranjskoj, slovenskoj marki i na Krasu. No kad je poslije vojvoda stao dirati u Furlansku, planu rat iznova, te je austrijska vojska bila pobijedjena u osudnom boju kod Fagagne (god. 1364.). Rudolf IV. našao se u tolikoj neprilici, da je zamolio ugarsko-hrvatskoga kralja Ljudevita i mletačkoga dužda, neka bi izradili u njegovih protivnika primirje, za kojega bi se on mogao oporaviti od posljednjega udarca. Kralj Ljudevit povjeri taj zadatak krčkomu knezu Ivanu, koji je u tom poslu boravio na početku ožujka god. 1365. u sjevernoj Italiji. On je predlagao patrijarki i Franji Carrari, neka utanače s austrijskim vojvodom primirje do Martinja te godine; kroz to vrijeme doći će kralj Ljudevit u Zagreb, kamo neka dodju i poslanici ratujućih stranaka, pak će se ugovarati o konačnom miru. Ali ni patrijarka ni padovanski gospodar ne htjedoše čuti za primirje, znajući dobro, da ih želi vojvoda nadmudriti. Patrijarka pošiljaše kneza Ivana Franji Carrari, a taj ga opet vraćaše patrijarki, a oba se izvinjavahu, da jedan bez drugoga ne može ništa odlučiti. Napokon mu očitovaše, da oni primirja ne će nikako ugovarati, već jedino konačni mir. Knez Ivan vrati se tako kući ne izvršivši baš ništa.[15] Bolje ne prodjoše ni mletački poslanici kod saveznika. Njima očitovaše i patrijarka i padovanski gospodar, da im ne mogu drugo odgovoriti, nego što su rekli knezu Ivanu i njegovu kralju, da bi naime htjeli ugovarati o konačnom miru, ali o primirju nikako. Taj je odgovor mletačka obćina 3. travnja god. 1365. priobćila austrijskomu vojvodi po svome poslaniku Bartolu Ursiu.[16] Rat se na to svrši tim, što su još iste godine 1365. umrli mjeseca srpnja i habsburžki vojvoda i patrijarka.

Još mnogo prije poslanstva Ivanova u Italiji bijahu braća Stjepan i Ivan iza smrti svoga otca u prvoj polovici god. 1360. preuzela ogromnu baštinu svoga roda. Dne 24. siječnja god. 1364.

čitamo u spomenicima grada Senja: „u vrijeme prejasnoga kralja ugarskoga Ljudevita, častnoga otca senjskoga biskupa Prothine, i velemožne gospode Stjepana i Ivana, krčkih, modruških, gatanskih i vinodolskih knezova, i grada Senja generalnih gospodara".[17] Tri mjeseca zatim, 19. travnja god. 1364., izdaje kralj Ljudevit braći Stjepanu i Ivanu svečanu povelju, kojom im potvrdjuje sva privilegija, izdana od njega sama otcu njihovu Bartolu, a od predšastnika njegovih predjima njihovim.[18] Kako su braća razdijelila medju sobom djedovinu, nije točno poznato; sva je prilika, da su u Senju zajedno vladali, a od grada Krka i otoka uzeo je svaki polovicu, dok su ostalu državinu podijelili tako, da su kneza Stjepana zapale Modruše s gradom Tržanom, zatim neki gradovi i mjesta (Trsat, Bakar i Bribir) u Vinodolu, a kneza Ivana ostatak Vinodola, čitava Gatanska župa s Otočcem i Brinjama, a možda i župa Drežnik sa Slunjem.[19] Svakako stoji, da je Stjepan većinom stolovao i boravio u Modrušama, a Ivan u Senju i Brinjama.

Dne 1. travnja god. 1365. borave braća Stjepan i Ivan u gradu Rijeci (in terra Fluminis), koji je njima ostao u zalogu još nakon otca Bartola. Radi toga grada bijaše dosad mnogo razmirica s divinskom gospodom, koji ga bijahu založili. Knez Ivan bijaše se valjda na povratku iz Italije sastao s divinskim gospodarom Hugonom, svojim šurjakom, te je s njim došao na Rijeku, gdje no zatekoše kneza Stjepana. Tu dodje do sporazumka izmedju knezova i divinskoga gospodara. Braća iz iskrene naklonosti i prijateljstva, što ga goje prema hrabromu mužu, divinskomu gospodaru Hugonu, vraćaju njemu i njegovim potomcima zemlju i grad Rijeku (terram et castrum Fluminis), koji bi odavna (a diu) založen pokojnomu otcu njihovu. Neka prestanu — veli se u povelji (sl. 24.) — sve razmirice, mržnja i zlovolja, koje su obstojale izmedju obiju porodica, i neka se nikad više ne obnove. Suviše obećavaju braća Stjepan i Ivan za se i za svoje potomke, da ne će nikad ni od gospodina Hugona ni od njegovih nasljednika nikome za volju tražiti grad Gotnik (castrum vocatum Gotnich; možda kod današnjega sela Gotnica u južnoj Kranjskoj kod Kočevja). Ako bi braća kojim slučajem ili sama dolazila sa svojim četama u gradove i sela gospodina Hugona ili njegove braće Vilima i Jurja, ne će kroz deset godina nikakove sile ni štete njima nanašati; ali zato će njima i njihovim

Sl. 24. Povelja krčkih knezova Stjepana i Ivana od 1. travnja god. 1365.

službenicima biti kroz to vrijeme slobodno dolaziti u oblasti i kotare rečene gospode, ondje boraviti i bez zapreke opet odlaziti. Jednako pravo imadu i divinska gospoda u županama i oblastima krčkih knezova. [20]

Knezovi Stjepan i Ivan (njihovi pečati sl. 25. i 26.) utjecali su kraj svoga kralja Ljudevita sve više u poslove jugoiztočnih njemačkih i sjevernih talijanskih oblasti i zemalja. K tomu su bili rodjaci ili svojaci goričkih knezova, ortenburžkih grofova, divinske vlastele, po kojima su opet dolazili u različite odnose s habsburžkim vojvodama, celjskim grofovima i drugim vlastodržcima alpinskih pokrajina. S Mletcima živjeli su takodjer u dobrom sporazumku. Obćina je doduše težko pregarala gubitak Krka, ali

Sl. 25. Pečat krčkoga kneza Stjepana na povelji od god. 1365.

Sl. 26. Pečat krčkoga kneza Ivana na povelji od god. 1365.

promijeniti nije mogla ništa. Ona je svoje nekadanje kletvenike sada častila i odlikovala kao svoje dobre prijatelje i gradjane; ali ih je rijedko kada zvala „krčkim“ knezovima, nego „senjskim“, kao da je htjela pokazati, da ih ne priznaje za gospodare grada Krka i otoka.

U svibnju godine 1372. zamolio je knez Stjepan mletačku obćinu, da mu uzajmi jedan svoj dobro opremljeni brod s istarskoga primorja, budući da kani poći u Mletke, a odanle u Padovu. Obćina se 28. svibnja rado odazvala molbi „senjskoga kneza“, posmotrivši, da je rečeni knez njezin gradjanin, i „da su on sam i predji njegovi bili vazda najodaniji njezinu vladanju“. [21] Prvih dana lipnja zaista je knez Stjepan odplovio na uzamljenom mu brodu u Mletke; a onda je pošao u Padovu, kamo je stigao oko 12. lipnja. Bijaše došao, da se vjenča Katarinom, kćerju padovanskoga gospodara Franje Carrare. Pa-

dovanski ljetopisac Galeazzo Gataro piše, da je do te ženitbe došlo naročito po želji kralja Ljudevita, koji je htio time pokazati, koliko cijeni i voli svoga prijatelja i saveznika u Italiji.[22] Rečeni pisac priča nadalje, da je knez Stjepan stigao u Padovu s mnogo družine i vitezova (con molta gente d' arme e cavalieri) i da je bio primljen s velikim počastima od padovanskoga dvora. Samo vjenčanje obavilo se 13. lipnja, a zatim su do 22. lipnja zaredale razne svečanosti i igranke (furono fatte gran feste, bagordi, e balle), kojom su prigodom padovanski gradjani mladence obasuli darovima Dne 22. lipnja ostavio je netom vjenčani par Padovu, odakle su ga uz velike počasti izpratili ne samo roditelji, nego i čitav narod u svečanu provodu. U večer istoga dana stigoše u Mletke, odakle sutradan zaploviše morem, te dodjoše 27. lipnja u Senj, gdje se obnoviše zabave i svečanosti. Iz Senja odveo je Stjepan svoju suprugu u pradjedovski grad modruški, u Tržan, koji je odsad bio redovito sijelo njihovo.[23]

Poslije vjenčanja kneza Stjepana s padovanskom kneginjom još su se više krčki knezovi podigli ugledom ne samo u domovini, nego i u susjednim zemljama. Ista mletačka obćina nastoji, da u svemu ugadja svojim nekadanjim podanicima, koje bijaše nakon mira u Zadru kaznila tim, što je prekinula trgovačke sveze s njihovim oblastima. Sada šalje obćina svoga notara Vilima Filippa u Senj, pak moli knezove, neka dozvole, da se opet ustanovi mletački konzulat u tom gradu, i da njezini gradjani, boraveći u Senju, smiju iztaknuti po nekadanjem običaju mletačku zastavu. Knez Stjepan odgovara na tu molbu iz Senja 28. travnja god. 1374. posebnim pismom duždu Andriji Contarenu, kojega zove „svojim poštovanim prijateljem“ (amice honorande). Knezovi gotovi su s obzirom na mletačku ljubav (vestri amoris intuitu) zahtjevu zadovoljiti, pak se očituju pripravni i za svaku drugu službu, u koliko bi to njihova čast dopuštala (iuxta posse nostri honoris).[24] Mletci vraćaju namah knezovima milo za drago. Knezovi traže u obćine zajam od 2000 dukata, a ona im 13. ožujka god. 1375. poručuje, da je spremna dati im zamoljeni zajam uz dobro jamstvo. Ali podjedno traži od njih, neka načine ugovor, po kojemu bi se obvezali, da će sva vesla, koja bi se izradila od njihovih ljudi ili podanika, prodavati jedino mletačkoj oružani.[25]

Tek što su Mletci povoljno odgovorili na molbu knezovu u pogledu zajma, obraća se na njih opet knez Stjepan, tražeći od njih, da mu uzajme galiju, na kojoj bi odplovio na neko sveto mjesto (ad sanctam Mariam de Casopo), da izpuni svoj zavjet (pro complendo quoddam votum). Obćina ga u svom odgovoru od 27. travnja god. 1375. zove „predragim prijateljem i gradjaninom svojim“ (carissimus amicus et civis noster), dozvoljava mu zamoljenu galiju, pak još i to, da smije sam u Mletcima uzeti za plaću toliko mornara, koliko mu bude trebalo za put.[26] Koji je Stjepanov zavjet bio, i zašto ga je učinio, nije poznato; ali je nedvojbeno, da je on s istih razloga u varoši Modrušama, u svojoj stolici, počeo graditi samostan i crkvu za redovnike sv. Franje. Taj je samostan bio negdje god. 1377. već gotov, jer je sama kraljica Elizabeta tada zamolila papu Gregorija XI., da bi dozvolo Franjevcima u nj se naseliti. Dne 19. siječnja god. 1378. daje papa zamoljenu dozvolu s obzirom, što je varoš Modruše (Madropsa) blizu razkolnika i nevjernika, a čitav dan hoda naokolo nema franjevačkoga samostana. Franjevci smiju primiti darovani im samostan, ali vazda mora njih dvanaest u njemu stanovati.[27] U obće je knez Stjepan u ono doba činio i druge zadušbine. Tako je 9. kolovoza god. 1381. hrvatskim Pavlinima samostana sv. Spasa kod Senja darovao sve dohodke, koje bi mu morali plaćati za svoje vinograde u Bašćanskoj drazi na otoku Krku. Izprava o tom daru pisana je hrvatskom glagolicom, a glasi ovako: „Mi knez Štifan damo viditi vsim, pred kih obraz ta naš list pridet, kako pride pred nas fratar Jakov, preur svetoga Spasa s' svoju bratiju z Lobotin bliz' Senja, proseć nas za nike dohotke, ki nas tikahu od njih vinogradov, ke imihu v drazi Bašćanskoj. Za to mi vidivše, da je milosrdna prošnja i prava, i smišl'juće kratak život na sem svêti mi im ostavismo i darovasmo ta dohodak više imenovani za naših mrtvih duše, a za naše zdrav'je. A to za to oni se obećaše i prieše boga moliti vêčno za naših prvih duše i za naše. Za to mi zapovêdamo tvrdo našim podknežinom, sudcem, satnikom i vse vrste oficijalom, ki su sada i ki budu naprida, da ne brižite tih brat više imenovanih i po njih nastanućih; hoću, branite i obranite, ako ljubite našu milost; ino stvoriti ne smite. Dano v Modrušah avgusta 9. dan 1381.“[28]

Medjutim bijaše još god. 1378. ponovo planuo rat izmedju

Mletaka i kralja Ljudevita, koji je želio satrti premoć njihovu na jadranskom moru. Uz kralja pristali su Genuvezi, a onda i stari saveznici njegovi, na čelu im padovanski gospodar Franjo Carrara, onda oglejski patrijarka i gorički knezovi. Krčki su knezovi Stjepan i Ivan stajali naravno uz svoga kralja i rodjake. Pače kad se je kralj Ljudevit za vrijeme rata od 27. svibnja do 13. lipnja god. 1380. desio u Zagrebu i Križevcima, knez mu Stjepan i supruga njegova Katarina uzajmiše 10.000 zlatnih forinti za ratne potrebe (in nostram utilitatem et usus necessarios). Zahvalni im kralj na to založi znameniti grad Steničnjak u kraljevini Slavoniji sa svima posjedima, podanicima i prihodima, neka ga drže tako dugo, dok im kralj ili njegovi nasljednici rečenu svotu podpuno povrate. Kralj im još s privolom svoje supruge, kraljice Elizabete, kao i svojih prelata i baruna izdade 3. lipnja u Zagrebu povelju, kojom zajamči svoj zalog, te podjedno zaprijeti svakomu, koji bi ih u posjedu Steničnjaka smetao.[29] Ali malo zatim zadesi krčke knezove velika nesreća, kad su Mletčani nakon pobjede svoje kod Chioggije (24. lipnja god. 1380.) stali harati hrvatsko-dalmatinsko primorje, te hvatati i paliti hrvatske brodove. Mletački admiral Ljudevit Loredani (Lauredano) doplovi s čitavom mornaricom svojom 29. kolovoza pred Senj, te ga spali na veliku štetu ondješnjih žitelja, a na korist svojih četa. Iz Senja podje na otok Krk. Najprije se obori na grad Krk, koji mu se nakon kratka odpora predade; onda udari na Bašku, gdje mu se žitelji opriješe, ali svoga mjesta obraniti ne mogoše. Baška bi spaljena, a valjda i ostali otok poharan. Dne 8. rujna god. 1380. vratila se slavodobitna mornarica mletačka u Poreč.[30] Sreća je bila, što je slijedeće godine 1381. dne 8. kolovoza sklopljen mir izmedju Mletaka i kralja Ljudevita, po kojemu je ostalo sve onako, kako je bilo prije rata

Za burnih vremena, koja su iza smrti kralja Ljudevita (god. 1382.) zaredala u hrvatskim zemljama, iztiče se mladji brat Ivan namah kao odlučan privrženik kraljice Marije, dok stariji brat u prvi kraj kao da naginje napuljskomu kraljeviću Karlu Dračkomu. Knez je Ivan jamačno bio nazočan u Požegi u travnju i svibnju god. 1385., kad se je ondje desila kraljica Elizabeta, majka kraljice Marije, zajedno s palatinom Nikolom Gorjanskim i ostalim svojim privrženicima, te je nastojala iz-

miriti se s protivnicima svojima i kćeri svoje, naročito s braćom Pavlom i Ivanišem Horvatom, pak i s Ivanom Pališnom. Na sastanku u Požegi bi podjedno utanačeno, da se mlada Marija nema udati za češkoga kraljevića Sigismunda, s kojim je bila već zaručena, nego za francuzkoga kraljevića, orleanskoga vojvodu Ljudevita, po kojega će s mjesta poći zasebno poslanstvo od tri lica. U to poslanstvo izabran bi knez Ivan zajedno sa svojim daljim svojakom krbavskim knezom Jurjem Kurjakovićem i s erdeljskim vojvodom Ladislavom. Dne 27. lipnja god. 1385. bili su knez Juraj Kurjaković i erdeljski vojvoda u Brinju kod kneza Ivana, te su zatim preko Mletaka i Padove išli u Francuzku,[31] kamo su stigli u prvoj polovici rujna. Mladi vojvoda orleanski bijaše se već spremio na put i došao do Troyesa, kad mu 16. listopada stiže vijest, da se je kraljica Marija nedavno udala za Sigismunda. I tako ni druga diplomatska misija kneza Ivana nije bila srećna.

Medjutim bijahu protivnici kraljice Marije i supruga joj Sigismunda pozvali na prijestolje napuljskoga kraljevića i nekadanjega hrvatskoga hercega Karla Dračkoga, koji bi napokon od hrvatskih privrženika svojih doveden u Budim, a onda 31. prosinca god. 1385. u Stolnom Biogradu ovjenčan za kralja. Jamačno je tada uz kralja boravio i knez krčki Stjepan, kojega je Karlo Drački osobito cijenio, te ga zvao „dragim rodjakom (affinis) i vjernim svojim". Dne 22. siječnja god. 1386. izdao mu je pače u Budimu znamenitu povelju, s kojom je njegovu jedinicu kćer Elizabetu, tada još dijete, proglasio baštinicom svih njegovih imanja za taj slučaj, ako bi knez Stjepan umro bez mužkih potomaka. „Obzirući se," piše kralj, „na zasluge iskrene odanosti i stalne vjernosti, koje je velemožni muž Stjepan, knez krčki i modruški, naš dragi rodjak i vjernik, očitim djelima za naše veličanstvo stekao, kao i na njegove ogromne koristne i plodonosne usluge, koje je dosad nama neumorno izkazivao, ne štedeći svoje osobe ni stvari, ni ne mareći za pogibli, napor i troškove, pače ih i sada izkazuje . . . dozvoljavamo mi s izvjestnim znanjem svojim rečenomu knezu, da u slučaju, ako bi pošao s ovoga svijeta bez zakonitih mužkih potomaka, bude njegovom baštinicom velemožna djevojčica (infantula) Elizabeta, rečenoga kneza prvorodjena i zakonita kći, jednako kao da je mužko (ac si esset masculus), i da njezini zakoniti

potomci imadu naslijediti rečenoga kneza u knežiji krčkoj i modruškoj, kao i u svim ostalim zemljama, gradovima. . ., koje rečeni knez imade i posjeduje, i koje bi pravedno stekao u buduće.“ Kralj nadalje proglasuje Elizabetu u obće sposobnom (u pomenutom slučaju) za nasljedstvo i što je s tim u savezu sve u natoč postojećim zakonima, kao i pismima i odredbama, koje je u toj stvari izdao pokojni kralj Ljudevit. [32]

Ali Karlo Drački malo je dana iza toga privilegija tužno poginuo. [33] U to doba našao se je knez Stjepan u potrebi, te je morao od svoje supruge Katarine uzajmiti 1700 forinti, što joj je posvjedočio izpravom od 26. svibnja god. 1386. [34] Dok se je knez Stjepan brinuo za budućnost svoje jedinice kćeri, mladji je brat Ivan odlučno ustao u prilog kraljice Marije i supruga joj Sigismunda. Kraljica Marija bila je nakon pokolja kod Gorjana blizu Djakova (25. srpnja god. 1386.) došla u vlast svojih protivnika Horvata i Paližna, koji nju i majku Elizabetu zatvoriše u tvrdi Novigrad na sjeveroiztoku Zadra, dok su poglavite privrženike njihove zasužnjili u gradu Počitelju u Lici. Sigismund, koji bi 31. ožujka god. 1387. krunisan za kralja, radio je svima silama, da oslobodi svoju tužnu suprugu iz tamnice u Novigradu, jer se je bojao, da bi ju protivnici i pogubili, kako bijahu učinili s majkom njezinom. Kralj Sigismund skupljao je za to vojsku na sve strane, a jednako je tražio od Mletaka, da mu pomognu sa svojim brodovljem. U to osudno vrijeme ponudi se kralju sam knez Ivan, da će mu osloboditi suprugu i svoju kraljicu. U posebnom pismu na kralja očitova on u travnju god. 1387., da bi bio spreman podići vojnu za oslobodjenje kraljice, ako bi mu kralj dao nešto vojske, i ako bi mu se pružila pomoć s morske strane. [35] Kralj je objeručke prihvatio ponudu kneževu, te podjedno izmolio u Mletcima, da su poslali vojvodu Ivana Barbadiga s nekoliko galija u Novigradsko more.

U svibnju god. 1387. podiže se knez Ivan iz Senja ili Brinja, pak sjedinivši se s krbavskim knezovima Kurjakovićima udari na grad Počitelj u Lici. Tu je boravio Ivan Paližna i stražio stražu, da mu ne uteku sužnji Stjepan Korogj, Stjepan Kanižaj i drugi, koje bijaše prošle godine zarobio kod Gorjana. Kako je knez Ivan naglo zaskočio Paližnu, nije taj mogao grada dugo braniti. Pomoći nije se mogao ni od kuda nadati.

Paližna borio se je hrabro, te je po danu i po noći provaljivao iz grada i napadao na podsadne čete. Ali na posljedkn nestade u Počitelju hrane, pak tako prinudi Paližnu glad, da se pogadja o predaji grada. Knez Ivan tražio je od njega, da pusti kraljicu Mariju na slobodu, a za to može slobodno izaći iz grada i poći, kuda ga volja. Paližna izprva nije htio na to privoliti; ali na posljedku, „satrven gladom i neprekidnim bojem“, pristade na sve, te izadje iz grada. Predajom grada Počitelja oslobodiše se sužanjstva hrvatski i ugarski velikaši, koji su dosad u njemu čamili. Iz Počitelja pohita Paližna preko Velebita na jug u Novigrad, želeći u natoč svome obećanju kraljicu Mariju zadržati u sužanjstvu. No knez Ivan podje namah za njim, te opasa Novigrad s kopnene strane, dok je mletački vojvoda Ivan Barbadigo sa svojim brodovljem valjda već prije ondje stojao. Videći Paližna, da ne može Novigrada održati, ne htjede ugovarati s knezom Ivanom, podanikom kralja Sigismunda, već pozove Barbadiga, da se s njim pogadja. Napokon bi kraljica Marija 4. lipnja god. 1387. izpuštena iz Novigrada, u kojem je do deset mjeseci bila zatvorena. Na mletačkim brodovima odplovi na to kraljica u Senj, gdje je bila od 15. lipnja do konca mjeseca gost knezova Ivana i Stjepana, a onda ju knez Ivan odprati 1. srpnja u Zagreb. Ovamo stiže 4. srpnja, te bi dočekana uz silno slavlje (magna sollemnitate). Knez Ivan pak nastavio je i u okolici zagrebačkoj boj s protivnicima Sigismundovima i Marijinima, te je uz ino zauzeo i Medvedgrad. [36]

Oslobodjenje kraljice Marije iz sužanjstva slavilo se je u Evropi kao znamenit dogadjaj. Naročito radovao se je tomu papa Urban VI., kako se razabira iz njegovih listova, pisanih u Luki već 14. lipnja god. 1387. kralju Sigismundu i Mariji, zatim mletačkomu duždu Antoniju Veneriju. U oba lista ističe papa zasluge „ljubljenoga sina, plemenitoga muža Ivana, kneza senjskoga“, koji je zajedno s kraljevskom vojskom i mletačkom mornaricom izveo junačko djelo. [37] Nema sumnje, da je papa počastio sličnim pismom i požrtvovnoga kneza Ivana, ali je to pismo ili propalo ili zametnuto. No najviše je spasitelja svoje supruge odlikovao kralj Sigismund. Boraveći u Budimu 25. studenoga god. 1387. izdao je ondje kralj knezu Ivann svečanu povelju, koja je po neki način hvalospjev u slavu njegovu. Tu

se biranim riječima slavi vjernost i odanost kneževa (praeclarae fidelitatis constantia) od mladih dana do odmakle dobe njegove, iztiče se vjerna služba njegova kralju Ljudevitu, kraljici Elizabeti i napokon kćeri njihovoj, kraljici Mariji, pak se onda potanko priča povjest potonjih zgoda, a naročito borbe oko Počitelja, Novigrada i Medvedgrada, u kojima se je knez Ivan toliko proslavio. Za toliku požrtvovnost i odanost zaslužio je knez Ivan kud i kamo veću nagradu, nego što mu je kralj može dati; no da ga bar nekako odšteti, poklanja mu zajedno sa suprugom svojom, kraljicom Marijom, i sporazumno sa svima prelatima, barunima, vitezovima i odličnijim plemićima za sva vremena grad Cetin zajedno s kotarom Klokočkim u županiji zagrebačkoj. Pomenuti grad neka ostane s čitavim kotarom i zemljama svojima knezu Ivanu i svim njegovim potomcima.[38] Istoga dana nalaže kralj Sigismund zagrebačkomu kaptolu, da kneza Ivana uvede u darovani mu posjed;[39] a 27. prosinca javlja kaptol, da je kraljevski nalog 13. prosinca zaista izvršio.[40]

Knez je Ivan i dalje ostao stalan i odlučan privrženik kralja Sigismunda i supruge mu, kraljice Marije, te je sudjelovao u podhvatima protiv braće Horvata, Ivana Paližne, i bosanskoga kralja Stjepana Tvrtka I. No pored toga brinuo se je zajedno s bratom Stjepanom, da uredi prostranu državinu svoju. Godine 1388. biše po njihovu nalogu sastavljeni statuti za grad Senj kao i za hrvatske obćine krčkoga otoka, po prilici onako, kako je pred sto godina napisan zakon vinodolski. Knezovi Stjepan i Ivan izabraše neke pouzdane ljude svoje, da kao povjerenici njihovi idu najprije u Senj, a poslije na krčki otok, pak da po želji podanikâ napišu statute ili dopune već postojeće. Povjerenici za Senj bijahu: vikar senjski Toma iz Ripe, Lovro Krbavac, zatim tri viteza Krčanina, po imenu Ivan Vidov, Pavao, i Dujam Stjepanov. Oni sazvaše rektore, viećnike, i dobre ljude grada Senja, pak nakon revnih i svestranih razprava dovršiše 5. svibnja god. 1388. statut za grad Senj, kojim ustanoviše prava i dužnosti senjskih plemića, gradjana, pučana i stranaca. Statut je prvobitno imao nekih sto i trideset članaka, kojima bi u potonja vremena pridodano još trideset i osam.[41] Iz Senja predjoše neki povjerenici, kao Lovro Krbavac, zatim vitezovi Ivan Vidov i Pavao na otok Krk, gdje im se još pridruži podknežin Dokša. Zadaća im bijaše odredjena od samih

knezova ovako: „Mi gospodin knez Štefan i mi gospodin knez Anž, slišeći mi velike tužbe ot naših vernih službenikov krčkoga otoka, ke im činihu hudi ljudi, poslali jesmo naših vernih v otok, da oni s'zvavše dobrih muži za vsega otoka; itako jesu načinili, da budu pravi v' pravdî stati, a krivi da budu kaštigani." Povjerenici zaista sazvaše podknežine otočkih kaštela i dobre ljude s Krka i sa svega otoka, i nakon zborovanja učiniše, „ča bi pravo i dobro za vas otok". Statut bi dovršen 15. lipnja god. 1388., te sadržaje prvobitno trideset i jedan članak (kapitul), koji se tiču poglavito obćine vrbanjske, a onda i čitavoga otoka. I taj bi statut poslije dopunjen novim ustanovama.[42]

U isto vrijeme radio je knez Stjepan, koji nikako nije mogao dočekati mužkih potomaka, da svojoj jedinoj kćeri Elizabeti osigura baštinu nakon svoje smrti. Jamačno se nije pouzdavao u povelju ubijenoga kralja Karla Dračkoga, pak zato je sada, dne 30. rujna god. 1388., izdao njemačku izpravu, kojom je svojoj kćeri zapisao 40.000 zlatnih forinti, te joj u to ime predao župu Modruše i grad Tržan sa svima dohodcima. Ako bi se poslije njemu rodilo još koje dijete: ako je žensko, neka si obje sestre baštinu razdijele; ako je pak mužko, onda neka brat izplati sestri 20.000 forinti u ime miraza, a sam neka pridrži gospoštiju Modruše. Izpravu tu podkrijepio je ne samo knez Stjepan svojim visećim pečatom, nego i njegov ujak, grof Fridrik od Ortenburga, i onda šurjak, štajerski grof Otto od Stubenberga.[43] Jamačno je tada knez Stjepan snovao o tom, kako da stupi u srodstvo s uglednom porodicom grofova Celjskih u Štajerskoj. Ti su grofovi Celjski kao susjedi ugarski i hrvatski već više puta utjecali u poslove obiju kraljevina, pače kralja Ljudevita I. pomagali u ratovima s Mletcima, Srbima i Bugarima. Jedan se od njih i oženio Katarinom, djevojkom iz porodice Kotromanića, bosanskih bana. Stoga je vrlo vjerojatno, da je baš godine 1388. knez Stjepan zaručio svoju nedoraslu kćer Elizabetu s celjskim grofom Fridrikom (II.), sinom kneza Hermana (II.), i da je tom prigodom u nazočnosti svojih bližnjih svojaka osigurao svojemu djetetu baštinu, dotično miraz. Kneginja se je Elizabeta poslije zaista udala za celjskoga grofa Fridrika, ali je tužno nastradala.[44]

Medjutim bijaše kneza Stjepana zaokupila nova briga. Šurjak njegov i brat kneginje Katarine, Franjo Carrara mladji,

s pridjevkom Novello, bijaše god. 1388. izgubio svoju državinu Padovu, koju mu je oteo milanski vojvoda Ivan Galeazzo Visconti. Nakon zaludna pokusa, da stvori koaliciju protiv grabitelja svoje gospoštije, odluči u lipnju god. 1389. poći k svomu šurjaku, knezu Stjepanu, u Modruše, ne bi li u njega našao pomoći.[45] No putujući iz Jakina u Senj zateče ga nezgoda na moru, i malo da nije dopanuo ruku mletačkih. Težkom mukom izkrca se u Raveni. Tu ga skloniše Firentinci, da preko Livorna ide u Bavarsku, u Monakov, pak da tamošnjega vojvodu Stjepana predobije za savez protiv milanskoga gospodara. Bavarski vojvoda bio je naime oženjen Tadejom, kćerju Barnabe Viscontija, kojemu bijaše Ivan Galeazzo godine 1385. vladanje ugrabio. Naravno da je bavarski vojvoda obećao, da će podupirati svaku koaliciju, koja bi se složila protiv Ivana Galeazza, pače da će sam s vojskom provaliti u Italiju. Sada tek podje Franjo Carrara u Hrvatsku, u Modruše, gdje no zateče svoga šurjaka, kneza Stjepana, bolestna od uloga (infermo di gotte). Onamo stigoše mu i žalostni glasi iz Italije, da su se Firentinci i Bolonjci izmirili s milanskim vojvodom, i da stoga do snovane koalicije doći ne može. Franjo Carrara bijaše zdvojan. Bolestni knez Stjepan hrabrio i bodrio svoga nesrećnoga šurjaka. i obećavao mu svaku pomoć. Jednom mu je rekao: „Ne zdvojte, gospodine šurjače. Ako vas ostavi sav svijet, ja ću vam sam poslije Boga namaknuti toliko pomoći, da ćete moći s njome opet predobiti svoju državinu."[46] Podjedno je knez Stjepan svome šurjaku prikazao čitavu osnovu, da se uzmogne vratiti u svoju otčevinu. Najprije neka se izmiri s mletačkom občinom, bez koje se ne može ni maknuti; to izmirenje moglo bi se lako polučiti. Sam knez Stjepan je u savezu s knezovima Celjskima, zatim s knezovima od Ortenburga, koji su i rodjaci Carrarini, napokon s moćnim slavonskim velikašima Akušem i Stjepanom Prodavićima (Diavolo Onghero), sinovima nekadanjega bana Mikca Mihaljevića; svaka od tih porodica dužna je njemu u potrebi priteći sa 1000 konjanika. Tako bi imali 3000 konjanika, a ovima će knez Stjepan pridati svojih 2000 konjanika, tako te bi mogli skupiti u sve do 5000 konjanika. Stjepan upozori Carraru još na tadanjega bosanskoga kralja Stjepana Tvrtka, koji je bio kivan (inimicissimo) na milanskoga vojvodu, jer je turskomu sultanu prodavao oružje u ono vrijeme, kad su Bosna i

Srbija prolijevale krv svoju na Kosovu. Knez pače očitova, da Carrara svakako mora poći k bosanskomu kralju, jer je gotovo siguran, da će mu taj pomoći na njegovu preporuku.[47] Po tome razbiramo, da je knez Stjepan bio u dobrom sporazumku s bosanskim kraljem, koji je tada svom snagom radio, da oblada Hrvatskom i Dalmacijom, i da odanle iztisne vlast kralja Sigismunda.

Franjo Carrara krenuo zaista već u Bosnu, kad mu na putu stiže glasnik Firentinaca i Bolonjaca, koji se bijahu ponovo zavadili s milanskim vojvodom, te pozvali Carraru, neka pokuša bavarskoga vojvodu skloniti na koaliciju protiv Ivana Galeazza. Carrara vratio se u Modruše, i posavjetovavši se ondje opet sa sestrom i šurjakom, pohitao u Bavarsku, ostavivši svoje oružje, odijelo i dragocjenosti u Modrušama. Malo zatim utanačen bi zaista u Monakovu savez izmedju bavarskoga vojvode, Bolonjaca i Firentinaca. Na daljem putu po južnoj Njemačkoj skupi Carrara još više prijatelja. Napokon se spremi, da podje u Italiju. Putem u Lienzu u pusterskoj dolini stiže mu vijest, da mu je šurjak Stjepan u Modrušama umro, i da je mladji brat njegov Ivan ustao, da udovici Katarini i kćeri joj Elizabeti otme čitavu baštinu. Knez Ivan da je udario na Modruše, i hoće da grad prinudi na predaju.[48] Franjo Carrara zabrinuo se na te glase, pak htio pozvati knezove Celjske i druge prijatelje, da poteku u pomoć sestri mu Katarini. Ali ga od toga odvratio knez Fridrik od Ortenburga. Taj je naprosto poslao svoga poslanika u Modruše i zahtijevao od kneza Ivana, neka vrati Carrari sve njegovo oružje, odijelo i dragocjenosti (tutte le robe del Signore, le quali erani armi, veste et alcune gioje, poste nelle sue casse), koje bijaše pri svom polazku u Njemačku ondje ostavio. Knez je Ivan s mjesta ugodio zahtjevu svoga ujaka, a na to je Carrara pošao u Italiju, gdje je nakon nekih srećnih poduzeća napokon s čitavom porodicom svojom tužno nastradao. Pogubili ga u Mletcima (god. 1406.).

Knez je Stjepan umro nekako u veljači ili ožujku godine 1390. u Modrušama, i to valjda od uloga, od kojih je još prošle godine bolovao. Ostavio je za sobom udovicu Katarinu i jedinicu kćer Elizabetu, zaručenu s celjskim grofom Fridrikom. Kćeri bijaše otac još pred dvije godine (god. 1388.) osigurao 40.000 zlatnih forinti, te joj u to ime zapisao čitavu gospoštiju Modruše. No to se je protivilo i nasljednomu pravu u Hrvat-

skoj, a učinjeno je i bez privole jedinoga pravnoga baštinika, kneza Ivana. Sasvim je naravno, da taj nije mogao pustiti Modruša, tu djedinu svoga roda, u ženskim rukama, pak da ih onda baštini porodica knezova Celjskih. Knez je Ivan tražio od kneginje Katarine, da mu predade Modruše; a kad mu je zahtjev odbila, podiže se, da ih silom otme. Borba za Modruše vodila se je još u ožujku god. 1390. Knez Ivan kao da nije imao dovoljno vojske ni zaire, jer je tražio pomoć u Mletaka. U jednome pismu javlja on mletačkoj obćini, kako mu je brat umro i kako se je njegova udovica s nešto svojih službenika iz Padove i modruških podanika utvrdila u gradu modruškom, pak zaklinje obćinu, da mu što prije pošlje nešto strijelaca u pomoć. Mletci mu kao izvrstnomu prijatelju svomu, od kojega u buduće još više očekivaju, rado molbi udovoljavaju, pak mu 13. travnja god. 1390. na posebnoj ladji šalju 30 strijelaca, 2 topa, 100 komada kamenja, baruta i druge stvari, koje bi mu trebale pri podsadi grada.[49] Jamačno se je bilo bojati, da će i celjski knezovi pohitati u pomoć kneginji Katarini i kćeri joj Elizabeti.

Prije medjutim, nego što su Mletci poslali strijelce i topove, pogodio se je knez Ivan s kneginjom Katarinom. Moguće da su tome doprinijeli i rodjaci njihovi, knezovi gorički, gospoda divinska, i grofovi od Stubenberga. Ugovor izmedju kneza Ivana i kneginje Katarine nije nam sačuvan; ali po drugim izpravama možemo po prilici nagadjati, šta su utanačili. Knez je Ivan priznao kneginji ove tražbine: 20.000 zlatnih forinti miraza, za koje ima pravo na polovicu grada Senja i njegovih prihoda; 9000 forinti u ime vijena, što je osigurano gradovima Slunjem i Drežnikom; i napokon 10.000 forinti, za koje je kralj Sigismund založio njoj i suprugu joj grad Steničnjak. Nadalje je knez kćeri njezinoj, a svojoj sinovki, priznao pravo na miraz od nekih 32.000 zlatnih forinti, pak joj u to ime ostavio u zalogu polovicu otoka Krka, onda gradove Trsat, Bakar i Bribir u Vinodolu, što je dosad držao otac joj Stjepan. Mladoj će Elizabeti ostati uživanje dohodaka od tih mjesta tako dugo, dok joj on ili njegovi potomci miraz ne izplate. O načinu, kako bi knez Ivan imao namiriti kneginju Katarinu za onih 29.000 forinti miraza i vijena, ne može se doznati iz poznatih spomenika. Ugovor utanačen je svakako u prvoj polovici travnja go-

dine 1390., jer kralj Sigismund već 20. travnja posebnom poveljom potvrdjuje sve, šta su ustanovili tom zgodom.[50] Čini se medjutim, da kneginja Katarina nije pravo vjerovala ni kralju Sigismundu, te se je posve primirila tek onda, kad su 7. svibnja god. 1390. divinski gospodin Hugo, šurjak kneza Ivana, a onda i Vuk (Wulfing) grof Stubenberg, nećak knežev, izdali njemačkim jezikom sastavljena pisma, kojima su zajamčili, da će njihov rodjak, knez Ivan, sve izpuniti, kako je obećao.[51]

Nakon nagode s knezom Ivanom ostavila je kneginja Katarina s kćerju Elizabetom grad i varoš Modruše, a poslije i Hrvatsku. Prešla je u oblasti celjskih i ortenburžkih grofova, valjda u Ortenburg, te je od celjskoga kneza Hermana, otca Fridrikova, kupila grad Mehovo (Meichau) u Kranjskoj. U ono doba negdje udala joj se i kći Elizabeta za celjskoga grofa Fridrika, kojega je otac Herman dobio od kralja Sigismunda godine 1397. grad Varaždin i čitavu kneživu Zagorje, te tako postao velikašem hrvatskim. Oko god. 1405. vratila se je Katarina opet u Hrvatsku, gdje je od kralja Sigismunda, koji bijaše Steničnjak izkupio, ponovo taj grad primila u zalog, davši mu najprije 8500 zlatnih forinti, a onda još 2000.[52]

Od travnja god. 1390. bio je knez Ivan jedini gospodar ogromnoga vladanja svoga roda, u koliko nijesu neka mjesta bila u zalogu prema potonjemu ugovoru. Osim porodičnih imanja u Hrvatskoj i Slavoniji držao je knez Ivan takodjer imanja svoje supruge Ane, kćeri goričkoga kneza Meinharda VII., koji bijaše još god. 1385 u oči svoje smrti zapovjedio svomu prefektu u gradu Schwarzenecku (Schwarzenegg-Trstu na iztoku), da se odsad pokorava njegovu zetu, knezu krčkomu i modruškomu Ivanu, kojemu je namijenio pomenuti grad u ime miraza od 2000 maraka srebra.[53] Sada, kao jedini gospodar ogromne državine svoje porodice, preselio se knez Ivan sa suprugom Anom i sinom Nikolom u Modruše, da neko vrijeme proboravi u stolnom mjestu krčkih i modruških knezova. Jamačno su ga tada zaokupile pobožne misli, jer je u to vrijeme sporazumno sa ženom i sinom osnovao samostan hrvatskih Benediktinaca u gori Gvozdu, te ga je posvetio sv. Nikoli, imenjaku i zaštitniku svoga jedinca sina. Utemeljeni samostan nadario je knez posjedima na kopnu i na otoku krčkom, da bude zakloništem putnika, koji putuju preko Gvozda ili današnje Kapele.[54]

Knez Ivan V. (Hanž, Angelo, Hanns, Anž) uživao je podpunu milost svoga kralja i gospodara; on je bio vrlo cijenjen prijatelj Mletaka, a i drugih talijanskih gradova, kao Jakina i Firence. [55] Njegovo je ime bilo na dobru glasu kod susjednih njemačkih knezova, grofova i vitezova, od kojih su mu bili neki rodjaci ili svojaci. Samo u Hrvatskoj, gdje su se borile dvije protivne stranke, jedna Sigismundova, a druga napuljsko-bosanska, kao da je imao ljutih neprijatelja i zavidnika. Medju njima isticali su se naročito knezovi Kurjakovići u Krbavi. Još u listopadu god. 1389. bijaše knez Ivan poslao u Mletke svoga poslanika, te se tužio na te svoje rodjake (attinentium suorum), i tražio pomoći od obćine, ako bi morao zaratovati na njih. Mletci su mu 7. listopada odbili molbu za pomoć, ali su mu 12. listopada obećali, da će poslati posebna svoga poslanika, koji bi pokušao izmiriti kneza s Kurjakovićima. Napokon su mu 17. listopada dozvolili, da smije uzeti u svoju službu do 50 mletačkih strijelaca. Zanimljivo je, što nam mletački spis o tom sporu pripovijeda. „Velemožni gospodin knez senjski Ivan, osobiti prijatelj (singularissimus amicus) našega vladanja, obznanio je nama po svome glasniku, kako su ga krbavski knezovi, njegovi svojaci (attinentes sui) oklevetali (diffamaverunt) na dvoru kralja ugarskoga i po čitavoj državi. Radi toga odlučio je knez posavjetovati se s ostalim rodjacima (alios propinquos) i prijateljima, a ti su s obzirom na klevetu (considerata infamia) rekli i svjetovali, da za obranu svoje časti i kuće svoje (pro conservatione honoris sui et domus sue) ne može drugo uraditi, nego ili klevetnike na dvoboj pozvati (personaliter secum pugnet) ili javno na njih udariti (eis publicam guerram faciat). Na to je on poslao svoga poslanika pred kralja i kraljicu s molbom, da mu dozvole zametnuti kavgu (movere guerram) s Kurjakovićima; jednako upravio je glasnika u Mletke, moleći ih kao svoje osobite prijatelje, da mu u slučaju, ako zametne kavgu, budu nakloni i gotovi pomoći, da poluči svoju namjeru.“ [56]

Ne znamo, kako se je svršila kavga izmedju kneza Ivana i Kurjakovića; ali je vrlo vjerojatno, da se je knez Ivan okanio osvetiti svojim opadnicima, i da je drugim načinom nastojao dokazati kralju i kraljici, kako je nepravedno oklevetan. Još 16. listopada bijahu iz Zadra pošla knezu Ivanu četiri posla-

nika, da ga zamole za pomoć protiv vranskoga priora Ivana Paližne. U tom poslanstvu bio je i povjestničar zadarski Pavao Pavlović, koji je ponovo u tom poslu dolazio knezu Ivanu. Nakon raznih dogovora riješio se knez Ivan, te pristao, da pomaže Sigismundu vjerne Zadrane u težkoj borbi s napuljsko-bosanskom strankom. Dne 16. studenoga god. 1389. stiglo njegovih 400 konjanika pod vrhovnim kapetanom Markom Škinelom s Krka u grad Zadar. Združivši se sa Zadranima i Pažanima udariše svi zajedno na Vranu, gdje no održaše 24. studenoga pobjedu nad priorom Ivanom Paližnom, koji je u tom boju izgubio preko 120 ljudi. Ali poslije ne mogoše uzeti Vrane, nego biše suzbijeni, te se oko 10. prosinca povratiše u Zadar.[57]

O javnom djelovanju kneza Ivana god. 1390. i 1391. nemamo podataka. Znademo samo za izvjestno, da se nije pokorio bosanskomu kralju Stjepanu Tvrtku, koji je u ono vrijeme obladao čitavom Dalmacijom do Zadra i Hrvatskom od Cetine do Zrmanje. Potomci bribirskih knezova, Nelipići, pače i neki Kurjakovići priznali su bosanskoga kralja za kralja hrvatskoga; jedini je knez Ivan ostao vjeran Sigismundu i Mariji. Nedvojbeno je radi toga i stradao. U rujnu god. 1390. šalje knez Ivan u Jakin svoga poslanika, te traži od obćine zajam od 3000 dukata, kojih mu je trebalo ili za kralja Sigismunda ili za ratovanje s protivnicima. Knez nudi jakinskoj obćini u zalog otok Krk ili drugu jamčevinu u Senju; ali uza sve to obćina mu ne može dati zamoljena zajma.[58] Čini se, da je Ivan i drugdje tražio zajma; napokon je supruga njegova Ana primila od svoga skrbnika neku svotu, koja bijaše ostala u ime vijena u pokojnoga joj otca.[59] O tom je kneginja Ana 14. svibnja god. 1392. izdala u Senju posebnu namiru.

Kad su se po smrti kralja Stjepana Tvrtka (god. 1391.) razdvojili protivnici kralja Sigismunda, te neki više pristajali uz bosanskoga kralja Stjepana Dabišu, a drugi uz Ladislava Napuljca, stao je Sigismund pomišljati, da obnovi svoju vlast u Hrvatskoj i Dalmaciji. K tomu trebalo mu je najprije, da stavi na čelo hrvatskoga kraljevstva muža skroz odana i pouzdana, a uz to ugledna i moćna. A to je nedvojbeno bio krčki, modruški i senjski knez Ivan, spasitelj kraljice Marije. I tako se zgodi, da je Sigismund negdje u drugoj polovici (rujnu ili listopadu) god. 1392. kneza Ivana imenovao jedinim banom

hrvatskim. Sve dosad bila su od god. 1356. u Hrvatskoj po dva bana: jedan za čitavu Slavoniju, a drugi za Dalmaciju i Hrvatsku. No Dalmacija (osim Zadra) i velik dio Hrvatske bile su potonjih godina u vlasti bosanskih kraljeva Stjepana Tvrtka i nasljednika mu Stjepana Dabiše, koji je potonji bio namjestio za bana Dalmacije i Hrvatske bosanskoga vojvodu Vukčića, brata silnoga vojvode i poslije hercega Hrvoja. Dabišin je ban Vuk Vukčić nastojao predobiti i Zadar, pak tako i taj grad pridružiti vlasti svoga kralja i gospodara. I zaista je tijekom godine 1392. Zadar stao malaksati u vjernosti prema kralju Sigismundu. Dabišin je ban Vuk Vukčić zajedno sa svojom braćom dolazio svaki čas u Zadar kao u prijateljski grad; pače 8. rujna god. 1392. imenovaše Zadrani bana Vuka Vukčića i njegova banovca Ivana Mišljenovića svojim gradjanima.

Bana Ivana čekala je dakle velika zadaća. Najprije mu je trebalo zapriječiti, da se i Zadar ne skloni pod bosanskoga kralja, a onda mu je bilo predobiti ostalu Dalmaciju i Hrvatsku za Sigismunda. Jer samo onda mogao se je knez Ivan s punim pravom zvati „ban čitave Slavonije, Dalmacije i Hrvatske“ ili „ban kraljevina Slavonije, Dalmacije i Hrvatske.“ Nema sumnje, da je poduzetni Ivan namah svom snagom ustao na obranu povjerenoga mu kraljevstva, te se opro napredovanju bosanskoga kralja i njegova bana. Poradi toga nagradio ga je kralj Sigismund 11. studenoga god. 1392. novim poveljama. U prvoj slavi kralj biranim riječima vjernost i odanost bana Ivana, izkazane u mnogim zgodama kralju Ljudevitu, kraljici Elizabeti i njemu samomu, pak mu zato sporazumno s kraljicom Marijom i s jednodušnom privolom prelata i baruna potvrdjuje sva dosadanja privilegija za Modruše i Vinodol, izdana knezu i banu Ivanu i njegovim predjima od predšastnika svojih.[60] Još je zamašnija druga povelja, kojom je kralj banu i njegovim potomcima podijelio pravo, da smiju diljem čitavoga vladanja svoga, dokle im seže posjed, tražiti i kopati sve vrsti ruda (zlato, srebro, bakar, olovo, željezo i drugo), pak ih takodjer preradjivati, a da za to ne moraju kraljevskoj komori plaćati nikakve daće ni šta drugo.[61]

O djelovanju bana i kneza Ivana tijekom godine 1393. ostalo je dosta podataka.[62] Najviše mu je zadavao briga grad Zadar, koji je sve više naginjao bosanskomu kralju i njegovu

banu Vuku Vukčiću; Zadrani su pače, zavedeni obećanjima bosanskih velikaša, sve nasuprot zajamčenomu pravu hrvatskih bana knezu Ivanu uzkraćivali dužni dohodak od tridesetnice u svome kotaru, a k tomu nijesu ni puštali bezplatno izvažati sol u banove komore. Ban je Ivan po svemu naslućivao, da se Zadar smijera odmetnuti od njegova kralja, pak je odlučio nepokorne Zadrane silom prinuditi, da vrše svoje dužnosti. Tako je došlo do okršaja izmedju bana i gradjana, te su banove čete iz tvrdinje Ljube udarale na zadarski kotar. Uza sve to ne mogaše odpornih Zadrana pokoriti. Zato odluči grad opasati s kopna i mora. Budući da sam nije imao dovoljno brodova, obratio se je u travnju god. 1393. Mletcima za pomoć. Poslao naime onamo senjskoga biskupa Leonarda s molbom, da Mletci njemu, svomu gradjaninu i prijatelju, uzajme tri galije protiv Zadrana, kako bi ih prinudio „da budu pokorni kruni i kralju Ugarske, pak i njemu kao banu Dalmacije“ (pro damnificando Jadratinos, ut sint obedientes domino regi et corone Hungarie ac sibi tanquam bano Dalmatie). Ali mletačka je obćina odbila molbu svoga prijatelja. „Uvjereni smo,“ tako se izvinjavala 29. travnja, „da je i gospodin knez osvjedočen, kako bismo rado ugodili njegovoj velemožnosti u svemu, što se slaže s našom čašću. Ali pristati na njegov zahtjev bilo bi skopčano s prevelikim za nas teretom i protiv naših načela, po kojima svedjer vladamo i sada vladamo: da naime sa svima, osobito sa susjedima, živimo u miru; jer nema sumnje, da bi se Zadrani mogli na nas potužiti, kad bi njegovoj velemožnosti dali zatražene galije. Stoga molimo, neka nas izvoli izpričati . . .“ [63]

Baš u onaj čas, kad su Mletci banovu molbu odbili, boravio je on 28. travnja u Zagrebu, gdje se je zadržavao i mjeseca svibnja. Ostavio svojim kapetanima da udaraju na zadarski kotar, a sam pošao uredjivati poslove u Slavoniji. Tu je naročito po kraljevu nalogu nastojao izravnati razmiricu izmedju obćine Gradca kod Zagreba, i Pavla i Gregorija, sinova Mastenovih od Čiča, koji bijahu gradjanima pomenute obćine ugrabili i poharali posjedovanja Hrašće i Petrovinu, darovana im od kralja Sigismunda. [64] Poslije toga pošao je valjda u srpnju u iztočnu Slavoniju, da bude uz kralja Sigismunda, koji je dolazio u Djakovo na sastanak s bosanskim kraljem Stjepanom Dabišom.

I u Zadru bijahu medjutim doznali, da će kralj Sigis-

mund naskoro doći u Djakovo, da ugovara s bosanskim kraljem. Izabraše zato namah dva poslanika, koji će onamo poći, da tuže bana Ivana. U naputku, što ga je 20. svibnja g. 1393. dala zadarska občina svojim poslanicima, prikazana je razmirica s banom, te se diže tužba na bana i na njegove ljude, koji provaljuju u kotar grada. Kaže se, da je grad već kroz poslanike nastojao bana odvratiti od takova postupka, i da ga je zamolio, neka naknadi sve štete počinjene gradjanima; ali sve zaludo, jer je ban pače zatajio, da je primio kraljevo pismo, kojim mu se odšteta nalaže. Stoga se povjerava poslanicima, neka izmole u kralja drugoga bana za Dalmaciju, „samo da se oslobode od jarma toga bana, koji ih gleda tako nesmiljeno i protiv svake pravice i prava uništiti“. Mole nadalje kralja, da im ostavi čitav prihod od tridesetnice i soli, kojega je polovicu bio dosudio hrvatskomu banu, jer im je taj prihod u onoj nevolji potrebit za uzdržavanje tvrdinje Zemunika, znamenite svojim položajem protiv Bošnjaka. A da kralja što lakše na to sklone, izlažu mu znamenitost svoga grada za krunu, ističu dosadanju njegovu vjernost, koja bi mogla djelovati i na ostale odmetne gradove, da se opet vrate pod okrilje kraljevo. Ako se pak ne bi izpunile njihove želje, naviještaju, da bi se i sam Zadar mogao iznevjeriti, naročito kad bi Zemunik dopanuo neprijateljskih ruku. Zanimljivo je, što se poslanici na kraju naputka ovlašćuju, da mogu od dohodka tridesetnice ponuditi 200 dukata palatinu, a 300 nadbiskupu ostrogonskomu, kraljevu kancelaru, ako ovi izrade, da sav dohodak ostane gradu. Zadrani napokon javljaju kralju, kako šalju zasebne poslanike u Mletke, koji će se zahvaliti občini, što nije poduprla bana Ivana proti njihovu gradu. [65]

Ne znamo, da li su zadarski poslanici zaista pošli u Djakovo, i da li su što izradili u kralja Sigismunda. Znademo samo, da je knez i ban Ivan nakon sastanka u Djakovu, gdje je kralj Stjepan Dabiša ustupio Sigismundu Dalmaciju i Hrvatsku, oko 16. rujna god. 1393. boravio u Zagrebu, gdje je izdao izpravu u razmirici izmedju gradjana na Gradcu i sinova Mastenovih. Poslije toga vratio se je u južne krajeve svoje domovine, radeći valjda po kraljevu naputku, da se pogodi s gradom Zadrom. Ljetopisac Pavao Pavlović javlja, da su 12. studenoga god. 1393. došli u Zadar krbavski biskup

Nikola i ninski biskup Ivan, da ugovore mir i sporazumak izmedju gospodina bana Ivana, kneza senjskoga, i obćine zadarske. [66] Ne kaže se, šta su utanačili, ali nema sumnje, da su se sporazumjeli.

Izmirenje sa Zadrom posljednje je djelo kneza i bana Ivana. Još istoga mjeseca, u subotu dne 29. studenoga g. 1393. umre on u Senju, te bi 1. prosinca (u ponedeljak) sahranjen u crkvi Franjevaca, u zadušbini svojega roda, gdje je počivalo više predja njegovih. [67] Ostavio je za sobom udovu, kneginju goričku Anu, odrasla već jedinca sina Nikolu, i jednu kćer, kojoj ne znamo za ime. Bansku čast u Hrvata primio je najprije krbavski knez Butko Kurjaković (god. 1394.), a onda Nikola Gorjanski (g. 1395.), sin palatina Nikole, koji je pred više godina izgubio život braneći kraljicu Mariju i majku joj Elizabetu.

*

Knez Nikola IV. (god. 1393.—1432.), ili kako su ga tadanji Hrvati zvali, knez Mikula, prvi se je od svoga roda stao nazivati pridjevkom Frankapan (de Frangepan); stoga ćemo i mi njega i njegove potomke ovako zvati. On je bio tada jedini mužki član svoje porodice, te je u svojim rukama skupio ogromna imanja njezina. Krk s otokom, Senj s kotarom, župe Gacka, Vinodol, Modruše, Drežnik sa Slunjem, Cetinje s kotarom Klokočkim: sve je to bilo u njegovoj vlasti. Dakako da su od toga dohodci polovice Krka i Senja, gradovi Slunj i Drežnik, zatim Trsat, Bakar i Bribir bili založeni bratučedi njegovoj Elizabeti, zaručnici celjskoga kneza Fridrika. Knez je Nikola bio tada jamačno najmoćniji velikaš u hrvatskom kraljestvu, u rodu ili svojti krbavskim Kurjakovićima, knezovima Zrinskima i Babonićima. Jednako je bio u rodu ili svojti sa susjednim njemačkima knezovima i grofovima: s goričkim grofovima, gdje su mu grofovi Henrik VI. i Ivan Meinhard bili ujci, s Ortenburgima u Koruškoj i Stubenbergima u Štajerskoj. Napokon je po bratučedi Elizabeti došao u svojtu i s knezovima Celjskima, a po njima opet poslije sa samim kraljem Sigismundom.

Nikola je Frankapan živio u vrlo burno doba, kad no je u Hrvatskoj, Ugarskoj i Bosni svom žestinom bjesnila borba izmedju privrženika kralja Sigismunda i pristalica napuljskoga kralja Ladislava. Za te je borbe knez Nikola više puta bio u

velikoj opasnosti, da izgubi čitavu svoju državinu; no napokon je ipak srećno se uzdržao, pače razširio gospoštiju svoga roda više od ma kojega svojih predaka.

U prvo je vrijeme knez Nikola Frankapan, premda je bio već odrastao i valjda oženjen, upravljao porodičnim imanjima zajedno sa svojom majkom, goričkom groficom Anom. Ta je grofinja založila namah po smrti svoga supruga, dne 5. siječnja god. 1394., mletačkoj obćini svoj grad Rašpurg na istarskom Krasu (castrum Raspurch situm in partibus Chersorum) za 10.000 dukata, želeći tim novcem „uzdržati i osigurati stanje svoje i velemožnoga sina svoga, zatim izkupiti stanovite dragocjenosti svoje i imanja, koje bijaše pokojni joj suprug založio“ (pro conservatione et securitate sui status ac magnifici nati sui et pro recuperando certa sua iocalia atque bona per dictum quondam magnificum virum suum pignori obligata). [68] Tom zgodom obveza se mletačka obćina, da će pomenuti grad s mjesta povratiti kneginji Ani i njezinim potomcima, kao i braći njezinoj, goričkim knezovima Henriku IV. i Ivanu Meinhardu, kad god će koji od njih namiriti uzajmljenu svotu. Čini se medjutim, da kneginja Ana nije grada Rašpurga založila jedino iz prijeke nužde, nego više iz drugih razloga. Vjerojatno je, da je trebala novaca, da razširi i zaokruži svoje vladanje u Hrvatskoj, pak je stoga predala Mletcima za neko vrijeme grad Rašpurg, koji je i onako bio odijeljen od državine Frankapana, te ga je bilo njoj težko držati i braniti. Još iste godine 1394., dne 5. kolovoza, ugovara njezin sin Nikola u Zagrebu s Mikcem Prodavićem, unukom nekadanjega bana, o prodaji grada Ribnika, koji je doslije pripadao pomenutoj porodici Prodavića. Mikac Prodavić prodaje za 9000 dukata svojemu predragomu rodjaku (consanguineo nostro carissimo), gospodinu krčkomu i modruškomu knezu Nikoli, sinu slavne uspomene (recolendae memoriae) bana Ivana, za sva vremena „svoj porodični grad (haereditarium castrum), Ribnik zvan, koji je s jedne strane u najbližem susjedstvu kraljevskoga grada Ozlja, a s druge tik medja pokrajine njemačke (prouinciae Theutoniae), koja pripada knezu Celjskomu, a zove se Metlika“. [69] Očito je, da je kneginja Ana samo za to Rašpurg založila, da uzmogne kupiti grad Ribnik kod Kupe, i tako u Pokuplju prikučiti svoju državu vojvodini Kranjskoj.

Kako je kralju Sigismundu tijekom godine 1394. bilo posrećilo, te je svladao svoje protivnike i u Bosni (kod Dobora u kolovozu) i u Hrvatskoj, gdje je kod Knina ban Nikola Gorjanski suzbio bosanskoga bana Vuka Vukčića: pretegla je njegova vlast za neko vrijeme u čitavom hrvatskom kraljevstvu. To su s mjesta osjetili i njegovi vjerni privrženici, medju njima i knez Nikola Frankapan sa svojom majkom. Knezu Nikoli podigao se ugled tako silno, da su rektor, vijeće i obćina grada Raba, koji je dosad bio vazda u oprijeci s krčkim knezovima, izabrali njega za svoga kneza i zaštitnika, a to je kralj Sigismund u Budimu 8. svibnja god. 1395. vrlo rado i potvrdio, jer je bio siguran, da je sada taj grad u posve pouzdanim rukama.[70] I kneginja Ana došla do novaca, pak zatražila od Mletaka, da joj povrate založeni grad Rašpurg. Mletačka je obćina bila u velikoj neprilici, jer je taj grad bio vrlo zgodan za obranu njezinoga posjeda u Istri, i jer nije očekivala, da će ga kneginja moći tako brzo izkupiti. Poslala stoga poslanika u Senj, koji bi kneginju sklonio, da rečeni grad još dulje ostavi u mletačkoj vlasti. Bilo je to u travnju godine 1395. Dne 6. svibnja god. 1395. nalaže obćina svome poslaniku Henriku de Boldemandis u Senju, neka izmoli u kneginje, da joj ostavi grad bar dok se navrše pune dvije godine, i dok nadje zgodno mjesto, gdje će podići tvrdinju za obranu svojih mjesta u Istri.[71] Čini se, da je kneginja na to pristala; pače u prosincu god. 1396. radilo se je o tom, da Rašpurg ostane Mletcima u zalogu na daljih osam godina za 15.000 dukata. Kneginja je tada nudila i grad Novigrad (Castrum Novum) obćini u zalog za 3000 dukata; ali Mletci nijesu na potonju ponudu pristali,[72] već su samo zadržali Rašpurg do smrti kneginje Ane (2. rujna god. 1402.), kad su ga izkupili braća njezina Henrik i Ivan Meinhard za 20.000 dukata.[73]

Kneginja je Ana pustila Rašpurg u rukama mletačkim, jer su nju i sina Nikolu kidale nove brige, odkada se je ponovo iznevjerila sreća kralju Sigismundu i njegovoj stranci. Nakon boja na Kosovu (god. 1389.) prijetila je naime ugarskim i hrvatskim zemljama sve veća pogibao od Turaka. Kralj je Sigismund spremao veliku vojsku na Turke, te je tražio saveznika kod kršćanskih država u Evropi. Godine 1396. poveo je tu vojsku na tursku već Bugarsku, ali bi 28. rujna kod Nikopolja svladan i vojska mu razpršena. Sam kralj uteče jedva na

ladju i odplovi u Carigrad, odakle ga mletačke galije dovedoše 21. prosinca u Dubrovnik. Odanle je kralj 29. prosinca odplovio u Spljet, pak se onda u siječnju i veljači god. 1397. kopnom hrvatskim preko Knina, Komića u Krbavi, Topuskoga i Križevaca vraćao u Ugarsku. Putem se je jamačno navratio takodjer kneginji Ani i sinu joj Nikoli. Kad je kneginja dočula, da će Sigismund i nju pohoditi, našla se je u nemaloj neprilici, jer je sva njezina srebrenina bila u Mletcima založena za 1200 dukata. Dne 5. siječnja god. 1397. piše ona zajedno sa sinom Nikolom pismo mletačkomu duždu Antunu Veneriju, u kojem mu javlja, da će kralj naskoro doći u one strane (in has nostras partes), te ga moli, da joj po Marku Merceriju pošlje založenu srebreninu, da bi mogla svoga kralja dostojno dočekati i počastiti. Podjedno nudi opet Novigrad u zalog za 3000 dukata, za koju su svotu braća njezina založila njoj pomenutu tvrdinju.[74]

Poraz kod Nikopolja i zgode iza krvavoga sabora u Križevcima ohrabriše iznova protivnike kralja Sigismunda, a pristaše napuljskoga kralja Ladislava, kojima je bio vodja bosanski veliki vojvoda Hrvoje Vukčić Hrvatinić. Ti se nijesu kratili šurovati i s Turcima, samo da se riješe omraženoga im kralja Sigismunda. Naravno, da je i taj sve moguće radio, da se održi, a pri tom su mu u prvom redu pomagali Gorjanski, Morovići, i uz njih i knez Nikola Frankapan. Koliko je Sigismund cijenio kneza Nikolu, vidimo i po tom, što je on za 25. studenoga godine 1397. urekao sabor dalmatinskih gradova i hrvatskih staleža u njegovom gradu Senju.[75] U isto vrijeme, nekako u prvoj polovici godine 1398., tražio je kralj Sigismund zajam od kneza Nikole i njegove majke Ane. Kralj je „za izvršenje nekih zamašnih posala kraljevstva svoga, a naročito za obranu medja državnih od provala turskih“ (pro arduis negotiis regni nostri expendenda et signanter pro tuitione confiniorum regni nostri ab insultibus Turcorum fienda) uzajmio od njih veliku za ono vrijeme svotu od 17.000 dukata, te im je u to ime založio znameniti kraljevski grad Ozalj na zavoju Kupe (castrum Ozol vocatum in regno nostro Sclavoniae situm) zajedno sa svime, što je gradu pripadalo. Tako je porodica Frankapana prvi put došla do grada, koji je poslije spadao medju najznamenitije u njihovoj prostranoj državini. Kralja nije pri tom ni najmanje smetalo, što je tek nedavno sabor u Temešvaru bio zaključio, da ne smije nikomu zalagati kraljevskih imanja.[76]

Medjutim zaredaše sada težki dani za kneza Nikolu, jer je stranka kralja Ladislava sve jačala u Hrvatskoj i Dalmaciji. Dne 2. prosinca god. 1400 došao je knez Nikola s krbavskim biskupom i senjskim podknežinom Bernardom u pratnji od 100 plemenitih Hrvata u grad Zadar, jamačno, da utvrdi taj grad u vjernosti i odanosti prema kralju Sigismundu. Tom zgodom ugovarao je senjski podknežin sa zadarskim gradjaninom i povjestničarom Pavlom Pavlovićem, ne bi li ga sklonio, da stupi u službu kneza Nikole.[77] Slijedeće godine, u travnju 1401., traži knez Nikola u Mletcima zajam od 10.000 dukata, da izplati miraz svojoj sestri, udatoj za nekoga Poljaka, koji boravi u kraljevoj službi u Ugarskoj, te želi da suprugu imade uza se. Premda knez nudi u zalog svoje dohodke u Senju, odbija mu ipak obćina 8. travnja zamoljeni zajam.[78]

U srpnju god. 1402. doplovi Alojzije Aldemarisko (de Mareschi), vrhovni kapetan napuljske mornarice, sa pet velikih galija i jednim brigantinom u Dalmaciju. Zadaća mu bijaše pomagati vojvodu Hrvoja, te pokoriti dalmatinske gradove i hrvatske oblasti za svoga kralja i gospodara Ladislava. Prve na udaru bile su oblasti kneza Nikole Frankapana: Krk, Vinodol i Senj. Napuljsko je brodovlje zaista udaralo na njih, te haralo i pustošilo zemlje kneževe i njegovih podanika. Nikola se po poslanicima obratio na mletačku obćinu tužeći se, „kako su galije gospodina kralja Ladislava nanesle velike štete njegovim mjestima, zemljama i podanicima“ (galeas domini regis Ladislai intulisse locis, terris et subditis suis magna damna), te ju zamolio za pomoć, jer se smatra „kao sin njezin“. Ali mudri Mletci 31. kolovoza god. 1402. odgovorili, da žale vrlo, što se to zgadja, ali ne uvidjaju, kako bi mogli što u toj stvari učiniti (non videmus, quod per nos aliquid possit fieri).[79] Dok je knez Nikola ovako osamljen i ostavljen sam morao braniti svoju državinu od napuljske mornarice, oborio se na nj i papa Bonifacije IX., osobiti prijatelj napuljskoga kralja. Taj je papa očito zahtijevao od svih prelata u Hrvatskoj i Ugarskoj, da stoje uz Ladislava, jer će ih inače lišiti njihovih časti. Bonifacije IX. bijaše već prije, nakon smrti senjskoga biskupa Leonarda, namijenio tu stolicu imolskomu biskupu Nikoli; ali knez Nikola Frankapan kao vrhovni patron biskupije nije dao novomu biskupu, da preuzme podijeljenu mu čast i vlast, pače mu zapli-

jenio imanja, dohodke i sve pokretnine. Sada je ustao papa protiv kneza. Poslanicom od 19. prosinca god. 1402. povjerio je svomu legatu Angelu de Acciaioli, da kneza izobći iz crkve, grad Senj udari interdiktom, a podanike kneževe riješi zakletve vjernosti, — ako se knez ne bi pokorio zapovijedima njegovim.[80]

Sve te neprilike i nevolje saletiše kneza Nikolu. Kad je k tomu na koncu godine 1402. čitava Dalmacija pristala uz kralja Ladislava, a s njom i najveći dio Hrvatske, nije napokon ni Nikoli Frankapanu preostalo, nego da se Ladislavu pokloni i pokori. Napuljska je stranka dakako s velikim veseljem pozdravila preokret njegov, a Ladislav ga nadario dvjema poveljama, izdanim u Napulju 26. siječnja god. 1403. U prvoj slavi kralj odanost „velemožnoga muža Nikole, kneza senjskoga, krčkoga i modruškoga, svoga rodjaka, savjetnika i vjernika“ (affinis, consiliarii et fidelis nostri dilecti), pak mu za usluge, koje od njega u buduće očekuje, za sva vremena dariva „grad Okić u hercegovini Slavoniji“ sa svima, što k tomu gradu pripada. Podjedno povjerava kralj kneževu izpovjedniku, Franjevcu Nikoli Spljećaninu, čuvaru reda franjevačkoga u Rabu, koji je valjda kao poslanik njegov u Napulju boravio, da kneza Nikolu u darovani mu grad uvede.[81] Drugom poveljom dozvoljava kralj Ladislav, da knez Nikola i lički vitez Petar Novaković, takodjer privrženik njegov, medjusobno izmijene neka posjedovanja svoja. Petar Novaković, sin kneza Novaka, ustupa Frankapanu svoj grad Ostrovicu u županiji Lici (Ostrouiza in provincia Lice), a za to prima od kneza Nikole „grad Ozalj u hercegovini Slavoniji“. Sve to potvrdjuje kralj Ladislav, koji svoga takmaca Sigismunda zove naprosto markgrofom od Branibora, i „grabiteljem našega kraljevstva Ungarije“.[82] Kad se je nekoliko mjeseci poslije, u srpnju god. 1403., spremalo u Zadru krunisanje kralja Ladislava, mislilo se je za stalno, da će na tu slavu doći i knez Nikola Frankapan.[83] Ne znamo ipak, da li je on 5. kolovoza god. 1403. zaista pri tom vjenčanju nazočan bio.

Medjutim slavlje kralja Ladislava nije dugo trajalo. U rujnu iste godine 1403. pretegla je opet stranka kralja Sigismunda, te je on 8. listopada proglasio obću amnestiju za sve, koji bi se za petnaest dana njemu pokorili. Tim bi Ladislav Napuljac prinudjen, da se vrati u svoju domovinu. I zaista on na koncu listopada god. 1403. ostavi Zadar i Hrvatsku, imenovavši

prije svoga odlazka vojvodu Hrvoja hercegom grada Spljeta i podkraljem Dalmacije i Hrvatske. Kraj takih prilika našao se je knez Nikola Frankapan u velikoj neprilici. Bio se je iznevjerio svome kralju, kojemu su otac i on toliko godina vjerno služili, a taj je kralj sada ostao slavodobitnikom. Još u svibnju god. 1403. tražio je knez Nikola zajam od 20.000 dukata u Mletcima, koji mu je obćina 13. svibnja uzkratila;[84] kad je pak kralj Ladislav ostavio Dalmaciju, te su se Sigismundovi privrženici stali obarati na napuljske pristaše, knez je Nikola ostavio svu svoju državinu i na galiji odplovio u Mletke. Tu je kao odani sin obćine molio savjeta i pomoći, kako da se ponaša prema kralju Sigismundu, te je sebe i sve svoje stavio na razpolaganje mletačkoj obćini. Molio ju je nadalje, da mu ona potvrdi stara privilegija u pogledu Senja i Krka, zatim da primi njegova mjesta u primorju za svoja, pak da ih štiti s morske strane od svakoga. Lukavi Mletci odgovoriše mu 3. studenoga, da su prijatelji tako kralju Sigismundu kao i kralju Ladislavu i dalmatinskim obćinama, a napokon i njemu, pak zato ne mogu s poštenjem zadovoljiti njegovim molbama; u ostalom se nadaju, da će on kao mudar i obziran čovjek jamačno tako se ponijeti, da mu se ne dogodi nikakvo zlo. Jedino mu kao sinu svomu svjetuju, neka živi i stoji u ljubavi s objema strankama, a Mletci će brzo i rado sve za nj činiti, što bi bilo prema časti njihovoj.[85] Na taj odgovor zamolio je knez obćinu, da mu bar uzajmi 10.000 dukata ili onoliko, koliko može, a da si za to uzme u zalog što hoće; ali i ta molba bi mu 6. studenoga godine 1403. odbijena.[86]

Kraj takih prilika ne bi knezu Nikoli Frankapanu druge, nego da traži milost u kralja Sigismunda. Taj ga je nedvojbeno s mjesta i pomilovao, uvjerivši se, da se je tek od skrajnje nužde pokorio njegovu protivniku. Na početku god. 1404. već je knez opet privrženik Sigismundov, a namah zatim biraju ga Rabljani za svoga dosmrtnoga kneza uz godišnju plaću od 1000 libara. Dne 26. veljače god. 1404. izdaje knez Nikola u Senju svečanu povelju, u kojoj priča, kako su Rabljani, kojima su dodijale neprestane smutnje, s kojih je varoš gotovo propala, odlučili podati se zaštiti kojega mogućega velikaša, podanika krune ugarske, te kako su njega izabrali za svoga vječitoga kneza uz rečenu godišnju plaću. Knez im dozvoljava, da

si svake godine biraju podknežina izmedju njegovih službenika; nadalje im obećaje, da će poštivati njihove sloboštine, privilegija, statuta i običaje, i da će ih štititi i braniti, čim mu zakletvu vjernosti polože. [87] Malo zatim stupio je knez Nikola u srodstvo s tadanjim svemoćnim palatinom, a nedavno još hrvatskim banom Nikolom Gorjanskim. Nikoli Frankapanu bijaše umrla prva supruga, kojoj ne znamo za ime, a na to se je godine 1405. zaručio s Dorotejom, sestrom palatina Nikole Gorjanskoga. Knez je o toj svojoj ženitbi obavijestio Mletčane po svojemu poslaniku, poslavši im u znak svoje ljubavi i sklonosti na dar jednoga konja i jednoga jastreba; a na to zaključi obćinsko vijeće 11. travnja god. 1405., neka se knezu po istomu poslaniku pošlje uzdarje vrijedno 50 do 60 dukata, da ga tako počasti prigodom njegovih svatova (occasione nuptiarum, quas denuo fecit, et pro honorando suum). [88]

Odkad se je knez Nikola oženio Dorotejom, sestrom palatinovom, porasao mu je u jednu ruku ugled na dvoru kralja Sigismunda, dok je u drugu ruku napuljska stranka u Dalmaciji još jače na nj zamrznula. U siječnju god. 1406. borave poslanici njegovi u Mletcima i zaklinju obćinu, neka uzradi, da mu napuljska mornarica u Zadru ne hara više zemlje i podanike, te ju mole, da primi kneza i sve njegovo u svoju možnu zaštitu. [89] Obćina ne će za to ni da čuje, već tješi „predragoga sina“ izpraznim riječima. No za to mu kralj Sigismund priznaje žrtve, te mu poveljom od 21. travnja god. 1406. potvrdjuje darovnicu za grad Cetin i kotar Klokočki, podijeljen pred više godina otcu mu Ivanu. [90]

Knez Nikola ipak se nada, da će mu poći za rukom, te će skloniti mletačku obćinu na akciju protiv kralja Ladislava. U travnju god. 1406. opet su njegovi poslanici u Mletcima. Najprije se čude, kako može obćina dopustiti, da Zadrani i drugi privrženici napuljskoga kralja rade na zator kneza Nikole, koji je plemić i gradjanin mletački, pak još jednom mole, da mu se pomoć pruži. Iza toga javljaju, kako šurjak knežev, palatin Nikola Gorjanski želi, da bude primljen medju plemiće i gradjane; a napokon predlažu u ime palatinovo, neka Mletci sklope savez s kraljem Sigismundom za to, da se napuljski kralj posve iztisne iz Dalmacije. Ali mletačka obćina, kojoj su godile smutnje u primorju hrvatsko-dalmatinskom, jer se je nadala, da će ga

tako ona sama naskoro opet ugrabiti, nije ni pomišljala na to, da prihvati molbe i ponude Frankapanove. Jedino izjavi 26. travnja, da je gotova imenovati palatina svojim gradjaninom, ako to on sam propisanim načinom zatraži.[91] Knez se je Nikola mogao sada uvjeriti, da se od Mletaka ni čemu nadati ne može, pak za to svrati pažnju svoju na drugu stranu. U samoj je Hrvatskoj spadao medju najodrješitije privrženike napuljskoga kralja mogući knez Ivaniš Ivanović Nelipić, gospodar župe Cetine, Klisa i Rame. Kako je Ivaniševa sestra Jelena bila udata za hercega Hrvoja, knez je Ivaniš sve dosad gorljivo podupirao svoga šurjaka. Knezu Nikoli Frankapanu pošlo je zarukom, te je sklonio Ivaniša Nelipića, da se je razkrstio sa svojim šurjakom. Dne 17. kolovoza god. 1406. utanačiše dva najuglednija i najmogućnija kneza u Hrvatskoj: knez Nikola u sjevernoj, a knez Ivaniš u južnoj, svečani ugovor, kojim si obećaše medjusobnu pomoć, i zavjeriše, da će raditi u prilog svome kralju Sigismundu.[92] Dakako, da je to knez Nikola imao skupo platiti. Protivnici njegovi sklonili kralja Ladislava u Napulju, da ga je lišio sviju časti i imanja. Poveljom od 15. rujna god. 1406. darovao je kralj Ladislav velikomu vojvodi bosanskomu Sandalju Hraniću mjesta i kotare Drežnik, Cetin i Slunj u kraljevini Slavoniji, koja su pripadala Nikoli, „nekad knezu Senja, Krka i Modruša“;[93] drugom poveljom od istoga dana poklonio je Ladislav plemenitomu Zadraninu Jakovu Raduniću, svomu viječniku, za sva vremena neke posjede oko Senja i Baške na Krku, „koji su nekad pripadali senjskomu podknežinu Davidu Raduniću, a sad ih je silom ugrabio knez Nikola“.[94]

Godine 1407. upro knez Nikola sve sile, da se obrani od svojih neprijatelja na kopnu i na moru. Skupio nešto brodovlja, uzeo u službu nekoliko vjestih mletačkih pomoraca (Luca Bosso, Bartholomeus Grasso et filii, Petrus Cristianus), pak tako odolijevao svojim protivnicima i zadavao im mnogo jada.[95] Da mu neprijatelji ne bi vraćali nemilo za nedrago, dade grad Senj utvrditi i zidom opasati (murari terram Segne). A da bi smogao novaca za toliki trošak, nametnu senjskim žiteljima, domaćima i strancima, posebnu daću. No radi te daće podigoše se mletački trgovci, nastanjeni u Senju, pak se potužiše svojoj obćini. Mletačko vijeće šalje 22. kolovoza god. 1407. zasebna poslanika (Franju de Argoisiis)

knezu u Senj, zahtijevajući, neka poštedi njegove trgovce, i neka im vrati, što je u ime te daće od njih primio.[96] Medjutim knez je Nikola otezao, da to učini, već je šiljao poslanike u Mletke dokazujući, kako je posve pravedno, da za utvrde grada Senja doprinesu i mletački trgovci, u gradu nastanjeni, koji imadu od senjske trgovine toliko dobiti. Obćina ostade uza sva dokazivanja kneževa tvrda i gluha, pače skinu 15. listopada god. 1407. dosadanjega konzula svoga Petra Cristiana u Senju, jer bijaše privolio, da se mletačkim trgovcima nametne rečena daća. U isti mah pozove obćina sve svoje podanike u Senju, da za šest mjeseci ostave taj grad, ako knez Nikola ne bi opozvao nametnute im daće. Knez Nikola posla ponovo svoje pouzdanike u Mletke, ali i njima bi 30. studenoga godine 1407. rečeno, neka knez ukine daću, jer će inače obćina prekinuti sve trgovačke sveze sa Senjem i odazvati odanle svoje ljude. Razprave o tom otegle se kroz više mjeseci, dok su napokon Mletci zaista u ožujku ili travnju godine 1408. pozvali svoje podanike, da ostave Senj. Knez Nikola, koji se je u ono vrijeme desio kod kralja Sigismunda radi turskih provala, vrlo se je poradi toga prepao, jer se je pobojao, da će mu Mletci sada priječiti svako trgovanje po jadranskomu moru; pak zato je nakon povratka svoga namah poslao u travnju god. 1408. svoje povjerenike u Mletke, da se s njima nagodi.[97] Nakon predhodnih razprava izdade on 5. lipnja god. 1408. u Senju punomoć trima svojim službenicima (Gaspar de Sabinis magister curie, Gasparinus Ossepiis vicecomes Vinodeli et Baldachus de Sabinis, vicecomes Grolivechi, consiliarii, secretarii et commensales procuratores magnifici et potentis domini Nicolai comitis Vegle . . .), koji podjoše u Mletke, i ondje utanačiše pogodbu, koju je 26. lipnja god. 1408. proglasio dužd Mihajlo Steno. Prvi uvjet pogodbe bijaše, da knez oslobodi mletačke trgovce od svake daće i nameta, pače da im povrati sve, što bijaše od njih za utvrdu Senja primio. Mimo to utanačen bi formalni ugovor izmedju kneza i Mletaka, kojim biše obnovljena stara privilegija mletačkih trgovaca i podjedno uredjeno trgovanje u Senju, Vratniku, Brinju i Modrušama. Dakako da su po tom ugovoru mletački trgovci bili oprošteni od suda i službe kneževe, pače i od svih daća; jedino carinu morali su plaćati budi u Senju, budi u Brinju i Modrušama.[98]

Knez je Nikola morao popustiti premoćnim na moru Mletcima, da se ne zadobavi novih protivnika. U ostalom je godine 1408. bio dosta srećan. Dne 12. travnja g. 1408. utanačio je s vitezom Pavlom Novakovićem od plemena Mogorović u Lici ugovor, po kojem je pomenuti vitez njemu ustupio svoju polovicu grada Ostrovice i više sela (Doljan, Grebenar, Brušane, Sutpetar) u Ličkoj i Odorjanskoj županiji, a za to primio od kneza neka mjesta u Gatanskoj knežiji, kao selo Kamenik, dvije Lučice i nešto posjeda kod mjesta Sinca. [99] Poslije toga, u isto vrijeme, kad je kralj Sigismund vodio veliku vojsku u Bosnu, da do kraja zatre svoje protivnike, udarao je knez Nikola na grad i otok Rab, kojemu je bio vječiti knez, ali mu ga bijahu oteli privrženici napuljske stranke. Borbe oko Raba bile su žestoke; 17. kolovoza zaključuje vijeće grada Trogira, „da će na pomoć gradu Rabu poslati četerdeset ljudi u četiri barke, ako jednako učine drugi Dalmatinci“. Knez Frankapan medjutim osvojio je Rab, na što je u Mletke poslao svoga poslanika, moleći pomoći za dalji rat. „Osvojio i dobio sam zemlju Rab,“ poručuje on Mletcima, „ali se poradi toga Zadrani i službenici kralja Ladislava spremaju, da svom silom na mene udare.“ Mletčani po običaju 28. rujna god. 1408. odbiše njegovu molbu, jer da živu u miru i prijateljstvu sa svima strankama.[100]

Odlučna pobjeda kralja Sigismunda kod Dobora (u kolovozu god. 1408.) razasu napuljsku stranku u Hrvatskoj i Bosni. Najveći protivnici Sigismundovi, medju njima i herceg Hrvoje Vukčić, tražili su milost kralja pobjednika. Knez Nikola poslao i zastupnike netom pokorenih Rabljana u Budim, gdje im kralj Sigismund oprosti (27. prosinca god. 1408.) nedavno odmetništvo i nevjeru, te ih opet primi za svoje podanike. Za Rabom povedoše se i ostali gradovi dalmatinski, tako da je napokon u vlasti napuljskoga kralja ostao jedino još Zadar s Novigradom, Vranom i otokom Pagom. Videći Ladislav, da ne bi trajno mogao ni to održati, prodade 9. srpnja god. 1409. taj ostatak svoje državine mletačkoj obćini za 100.000 dukata, ustupivši joj tom prigodom i svoja prava na ostalu Dalmaciju.

Šta je u to vrijeme radio knez Nikola? Još u studenom godine 1408. čulo se u Mletcima, da je knez Nikola „spreman dozvoliti Turcima prolazak i hranu, da mogu dalje poći“ (di-

vulgatur, quod comes Segniae est dispositus de dando Turchis passus et victualia pro transeundo ulterius), čemu obćina ipak ne može vjerovati.[101] Dne 23. svibnja god. 1409. uzajmljuje knez Nikola od svoga daljega rodjaka, kneza Pavla Zrinskoga, 1800 dukata, pak mu u to ime zalaže grad Slunj.[102] U isti čas traži Frankapan zajam u Mletcima od 10.000 dukata, jer se nalazi u velikoj nuždi „i radi mnogih provala turskih i radi drugih ratova, koje je morao voditi“ (tam propter incursum Turchorum pluries secutum quam propter alias guerras, quas habuit, ob quas dicit esse in maxima necessitate).[103] Iz ovih podataka razabiramo, da mu nije moguće bilo zapriječiti prodaju Dalmacije. Kad su zatim Mletci pregnuli, da obladaju čitavom Dalmacijom, knez se je Nikola zabrinuo za nedavno osvojeni Rab. U rujnu godine 1409. uvjeravaju njegovi poslanici Mletke, da je poradi ljubavi, koju je vazda gojio prema njima, gotov raditi po savjetu i želji njihovoj, premda je podanik ugarskoga kralja; ako je dakle obćina nakanila uzeti Rab, neka počeka, dok on grad i otok predade kojemu kraljevu punomoćniku, a onda neka čini, što misli. Ali mu Mletci 13. rujna odlučno odgovaraju, neka se čuva predati Rab drugoj kojoj osobi, jer rečena zemlja i otok je njihov, i oni hoće, da bude njihov (quia dicta terra et insula Arbi est nostra et volumus esse nostram).[104] Medjutim već 6. rujna javljaju zadarski providuri, da su žitelji Raba spremni priznati mletačku vlast; obćina mletačka ovlaštuje na to 16. rujna providure, da prime otočane, a podjedno neka nastoje, da dodju i do same tvrdje na otoku, koju je tada držao knez Nikola Frankapan. Dne 2. listopada poručuju Mletci knezu Nikoli, neka bude srećan, što su Zadar i druga mjesta došla u njihove ruke, jer je tako oslobodjen od velike pogibli, koja mu je prijetila od kralja Ladislava i njegove mornarice. Za grad Rab i rabski otok neka se ne otima, ta su mjesta i onako toliko stoljeća pripadala mletačkoj obćini.[105] Ali knez Nikola ipak nije htio predati tvrdinje rabske, tako da su mu ju Mletci morali silom uzeti po Antunu Slovincu. Knez se poradi toga potužio u prosincu god. 1409.; no Mletci mu se 13. prosinca god. 1409. gotovo narugaše, poručivši mu, da su tvrdinju preuzeli na takav način, da ugarski kralj ne će radi toga moći njega okriviti.[106] Knez je Nikola bio na tu poruku gotovo bjesan. Stao skupljati pješake i brodove, da otme ugrabljenu mu tvrdinju (comes

Segne fecit magnum preparamentum peditum et navigiorum et aliorum subditorum suorum pro faciendo accipi et recuperari terram Arbi). No Mletci doznaše za njegove pripreme, te poslaše 29. prosinca god. 1409. k njemu posebna poslanika, koji mu je imao priobćiti ovaj ultimatum: „Ako knez stane dirati u otok Rab i podanike mletačke na njemu, smatrat će ga Mletci za svoga neprijatelja, pak će se pobrinuti i pokazati mu, da im je ovako uznemirivanje vrlo neugodno“ (certificamus eum, quod offendendo terram, insulas et subditos nostros Arbi, nullo modo haberemus eum pro amico, et provideremus per modum, quod sua magnificentia cognosceret talem novitatem nobis esse molestissimam). [107]

Na tu mletačku prijetnju knez se je Nikola okanio svakoga podhvata, ali nije puštao na slobodu zasužnjenih Rabljana, a opet je zahtijevao, da mu se vrati ili naknadi zaira, oružje i druge stvari, koje mu bijahu prigodom osvajanja tvrdinje rabske zaplijenili. Mletci mu 7. veljače god. 1410. poručiše, neka pusti sužnje na slobodu, pak će mu se naknaditi učinjena šteta. [108] Čini se, da se je poslije toga knez Nikola posve primirio i ostavio Rab u mletačkoj vlasti. Bio je pače zadovoljan, što obćina nije dirala u njegove oblasti, naročito u Krk, koji je takodjer nekad priznavao vrhovnu vlast njezinu.

Još iste godine smijerao je Nikola Frankapan izpuniti neki svoj zavjet, te poći u svetu zemlju i pohoditi sveti grob. Kako nije sam imao velike galije, zamolio je jednu u Mletčana, a ti mu ju 27. ožujka god. 1410. dozvoliše. [109] Medjutim čini se, da su drugi poslovi zadržali kneza kod kuće. Dne 25. svibnja god. 1410. nalazimo ga u njegovu gradu Jeloviku, gdje no izdaje pismo gradu Krku, kojim se prema odredbama njegovih predšastnika, krčkih knezova Fridrika i Nikole, zabranjuje uvažati u rečeni grad strana vina na prodaju. Izuzet je od te zabrane jedino krčki biskup, kojega ne vežu svjetovne odredbe (qui statutis temporalibus non ligatur). [110] U isto vrijeme snovao je knez Nikola, kako da nedavno utanačeni savez i prijateljstvo s cetinskim i kliškim knezom Ivanišem Nelipićem još bolje učvrsti. Ivaniš Nelipić imao je od supruge Elizabete samo dvije kćeri, stariju Katarinu, i mladju Margaretu, dok je u Frankapana bilo tada već više sinova, a od njih najstariji Ivan ili Anž (Angelo). Oba su otca nastojala, da osiguraju svoju djecu i njihovu bu-

đućnost. Ivaniš Nelipić zabrinuo se živo, komu da namre ogromnu državinu svoju: župu Cetinu, Klis, Omiš i čitavu Ramu, a onda prostrana imanja, razasuta po ostaloj Hrvatskoj. Knez Nikola Frankapan želio opet svomu prvorodjenomu sinu pribaviti vlast i posjeda i na jugu Velebita, sve onamo do medja Huma i jugozapadne Bosne. Tako je interes obiju kneževskih porodica zahtijevao, da se što bolje sprijatelje i prijateljstvo vezom rodbinskom utvrde. U siječnju god. 1411. sastala se oba kneza, Nikola Frankapan i Ivaniš Nelipić, u gradu Brinju Dne 20. siječnja utanačili medjusobni ugovor prijateljstva, bratimstva i saveza, te prisegom jedno i drugo svečano potvrdili.[111] U isti mah zaručiše mladoga kneza Ivana (Anža) Frankapana, prvorodjenca Nikolina, s prvorodjenom kćerju Nelipićevom Katarinom, ustanovivši podjedno, da rečena Katarina po otčevoj smrti imade baštiniti sva porodična imanja, dok će mladja kći Margareta dobiti samo 10.000 dukata u ime miraza.[112] Da bi se sve to lakše provelo, posini tom prigodom knez Ivaniš mladoga kneza Ivana (Anža), svoga budućega zeta.[113] Nakon ovoga znamenitoga sastanka u Brinju, po kojem je porodici Frankapana sinula nada, da će za koju godinu razširiti svoju državinu do najskrajnjega juga hrvatskoga kraljevstva, spremio se knez Nikola na put u svetu zemlju. O tom njegovom putovanju zabilježio je neki hrvatski redovnik na otoku Krku u svom brevijaru ovo: „1411. miseca aprila ide knez Mikula, naš g(ospo)d(i)n plemeniti, u Jerusolim k božjemu grobu i pride domov ijulija obhodiv dobro i častno.“ [114]

Vrlo je nepovoljno bilo stanje kneza Nikole Frankapana, kad je u to vrijeme planuo rat izmedju njegova kralja Sigismunda i mletačke obćine radi Dalmacije (god. 1411.—1413.). U jednu ruku morao je pomagati svoga kralja, da mu Mletci ne ugrabe ostatak Dalmacije; u drugu bilo mu se bojati osvete mletačke. U prvi kraj kao da je knez Nikola htio ugadjati obima. U kolovozu godine 1411. borave u Mletcima krčki biskup Nikola i podknežin Gašparin kao poslanici kneževi, pak uz ino traže zajam od 3000 dukata za svoga gospodara. Obćina im 4. kolovoza molbu odbi; no to ih nije smetalo, da za dva tri dana ponovo zamole zajam od 10.000 dukata. Knezu treba ta svota, jer želi kupiti grad Okić, koji mu tamošnji kastelan na prodaju nudja. Mletci neka mu uzajme tu svotu, jer je bolje,

da on oblada gradom Okićem, nego da dodje u ruke kralja ugarskoga. Ali Mletci odbiše i tu molbu, premda im je knez nudio u zalog sve dohodke grada Senja i Vinodola, pak i svoju polovicu dohodaka na Krku.[115] Obćina zove doduše kneza još i sada svojim „prijateljem i predragim sinom“, ali u isti mah radi, da mu kao podaniku Sigismundovu nanese što veću štetu. Medju inim izdaje obćina nalog, da se prekine svako obćenje izmedju italskoga primorja i hrvatske obale; ne samo podanici mletačke države, nego ni žitelji papinskih pokrajina, kao Romagne, Jakinske marke i Abruzza (Aprutii) ne smiju više ploviti i dovažati na trg živež u oblasti kneza Nikole i druge strane dalmatinske, koje se pokoravaju kralju i caru Sigismundu. Nikoli Frankapanu zaprijetila je poradi te zabrane gotova nevolja; pak zato šalje on u prosincu god. 1411. senjskoga biskupa Tomu, krčkoga kanonika Ivana, vitezove Domšu i Egidija, napokon Domanzella i Petra iz Like za svoje poslanike u Jakin, moleći tu obćinu, da njegovu poslanstvu pridruži svoga poklisara, pak da svi zajedno podju u Rim k papi Ivanu XXIII., ne bi li on posredovao kod Mletaka, da opozovu zabranu, koja je zatirala trgovinu ne samo hrvatsko-dalmatinskoga primorja, nego i pokrajina papinske države.[116]

Medjutim bjesnio je rat izmedju Sigismunda i Mletaka na sve strane: u Dalmaciji, Istri, Furlanskoj, pače i u tarviškoj krajini. Za tih borba zgodilo se, da su i čete kneza Nikole Frankapana provalile u proljeću god. 1412. u Istru, te stale udarati na grad Rašpurg (Raspor, Raspo), koji je nekad pripadao goričkim grofovima i majci kneza Nikole. Mletački kapetan u Rašpurgu, po imenu Nikola de Buzacharinis, prijavio to namah obćini (gentes comitis Segnie hostiliter et armata manu invaserunt territorium nostrum Raspurch, nulla nobis data nec facta noticia), a ta je 1. srpnja god. 1412. zapovjedila vojvodi svojega brodovlja, Jurju Capellu, da s mjesta pohita u Kvarner, gdje će priječiti svaki promet stranih brodova sa senjskim kotarom, progoniti gusarske barke, te s podanicima kneževima postupati na moru kao s neprijateljima (omnes autem subditos dicti comitis in mari tractare debeat pro inimicis). Neka napokon navijesti mletačkim žiteljima na Rabu i Pagu, Cresu i Osoru, da se okane svakoga obćenja s podanicima senjskoga kneza.[117] Malo dana poslije, 21. srpnja, šalje obćina još dvije

galije pod Branchom Lauredanom i Antonijem Civranom u Kvarner, da pomažu Jurja Capella i da priječe svaki promet izmedju Senja i ostaloga svijeta.[118] Te su mletačke odredbe sklonile kneza Nikolu, te je poslao u Mletke krčkoga biskupa kao svoga poslanika, da se opravda. Krčki je biskup izvinjavao kneza, kako se je rečeni napadaj njegovih četa na grad Rašpurg zgodio bez njegova znanja i naloga, kako mu je to nedrago, te će stoga i kazniti one, koji su to počinili (quod faciet debitam punitionem de illis, qui talia commiserunt). Knez je posve nedužan, te je bio i ostaje spreman živiti s obćinom u ljubavi i postupati s njezinim podanicima milo i blago. Mletci mu na to 12. kolovoza odgovoriše, neka krivce kazni i učinjenu štetu nadoknadi, a onda će i oni opet dopustiti svojim ljudima dolaziti u njegove oblasti.[119] U listopadu opet je knežev poslanik u Mletcima i moli ih, da uklone svoje brodovlje iz Kvarnera, pak da opet dozvole svim trgovačkim brodovima dolaziti u Senj i odlaziti iz njega, kako je prije bilo. Obćina mu 18. listopada odgovori, da ne može maknuti svoga brodovlja iz Kvarnera, jer bi tim samo radila u prilog svojemu neprijatelju, kralju ugarskomu, koji bi tako kroz Senj dobivao u Ugarsku sve potrebite stvari. Ona će pače zatvor Kvarnera još pooštriti; jedino dozvoljava knezu Nikoli, da za potrebu svoju i podanika svojih dovaža na svojim ladjama robu iz Mletaka i sol s otoka Paga. No zato ga ponovno poziva, da namiri štete, nanesene njezinim podanicima prigodom nedavne provale njegovih četa u kotar grada Rašpurga.[120]

Kako su mletačke galije krstarile Kvarnerom, pobojao se knez Nikola i za otok Krk. Baš u ono vrijeme boravio je kralj Sigismund u Zagrebu, skupljajući vojsku, da sam glavom provali u Italiju, i da satre mletačku obćinu do kraja. Pred kralja došao u Zagreb i knez Nikola, te mu jamačno na svaki način pomagao pri ratnim pripremama. Značajno je, da je tu u Zagrebu kralj Sigismund dne 1. studenoga god. 1412. izdao Nikoli Frankapanu povelju, kojom je za brojne vjerne službe i zasluge potvrdio njemu i njegovim potomcima za sva vremena otok Krk, naime sam grad ili varoš (civitatem), kaštele (castra), sela, šume, polja, primorske luke, solane, otočiće Prvić, Plavnik i Omiš (Almis), napokon i patronatsko pravo nad crkvama. Ovu je znamenitu izpravu u ime kraljevo izdao tadanji zagrebački

biskup Eberhard Alben, vrhovni kancelar kraljevskoga dvora.[121] Iz Zagreba pratio je knez Nikola svoga kralja u Bihać na Uni, a odanle ga je doveo u svoj grad Brinje. Kralj Sigismund ostao je u Brinju kroz nekoliko dana gost kneza Nikole i njegove supruge Doroteje Gorjanske, koje se grb još i danas vidi u kapelici grada Sokolca. Uz kralja, koji je već nekoliko godina bio oženjen celjskom kneginjom Barbarom, boravio je tada u Brinju i palatin Nikola Gorjanski, pašanac kralja Sigismunda po suprugi svojoj Ani Celjskoj, a šurjak kneza Nikole. U Brinje pohitali mnogi hrvatski knezovi, svakako i Ivaniš Nelipić, zatim poslanici grada Trogira. Dne 27. studenoga izdao je Sigismund u Brinju povelju Trogiranima; a sutradan, 28. studenoga, povelju, kojom dozvoli knezu Ivanišu Nelipiću, da smije svojoj kćeri Katarini, zaručnici kneza Ivana (Anža) Frankapana, dati za miraz sva nasljedna imanja svoje porodice, kao Sinj i Travnik na Cetini, Knin, Čačvinu, Omiš, Visuć, Kamičac, Ključ i župu (provincia) Petrovo polje, napokon još Zvonigrad sa župom Odorjanskom zajedno sa svima Vlasima i Hrvatima (cum universis Vlahis et Croatis). Tim je kralj Sigismund kneginju Katarinu priznao pravom baštinicom sviju posjedovanja roda Nelipića, te se je ujedno sam odrekao svakoga prava na njih, ako bi knez Ivaniš Nelipić umro bez mužkih potomaka.[122] Dakako da je to bila velika milost kraljeva, učinjena više za volju knezu Nikoli i njegovu prvorodjencu, nego cetinskomu knezu.

Nakon primirja (god. 1413.), utanačena izmedju Mletaka i kralja Sigismunda na pet godina, minula je za kneza Nikolu bar za neko vrijeme pogibao, da bi mogao izgubiti otok Krk i primorske strane. Još u srpnju god. 1414. boravi njegov poslanik u Mletcima i traži u ime svoga gospodara odštetu za stvari i zairu, koju bijahu mletačke čete zaplijenile, kad mu bijahu otele tvrdinju u Rabu; suviše moli, neka se neki žitelji rabski prinude, da povrate knezu uzajmljene im novce. Ali mu Mletci jedno i drugo uzkratiše. U tvrdinji nije bilo nikakva oružja ni zaire, osim tri do četiri satrte balliste; a što se tiče dužnika u Rabu, neka knez prije namiri onih 600 dukata, što ih bijaše oteo mletačkim trgovcima, zatim neka naknadi štete, učinjene od njegovih četa prigodom navale na Rašpurg: onda tekar pobrinut će se obćina, da i njemu vrate dug njegovi dužnici u Rabu.[123]

Mnogo je knezu Nikoli u to vrijeme zadavao brige pokret hercega Hrvoja, kojega bijaše kralj Sigismund lišio god. 1413. Spljeta i sviju posjedovanja, te ga proglasio nevjerom. Hrvoje naime ne samo da je bjesnio protiv kralja, nego je takodjer dozivao Turke u pomoć protiv svojih neprijatelja. I tako se je zgodilo, da su Turci godine 1414. i 1415. provaljivali u hrvatske zemlje, sve u oblasti i župe kneza Nikole. Naročito nakon strašnoga poraza Sigismundovih četa u Bosni u prvoj polovici kolovoza god. 1415. provališe Turci u Hrvatsku, poharaše okolicu Blinje i Zrinja, a onda se robeći i paleći mjesta kneza Nikole zaletiše sve do Celja u Štajerskoj, te se onda vratiše natrag u Bosnu, vodeći sa sobom do 30.000 sužnjeva. Kneza Nikole kosnula se nemilo ta prva turska provala u zapadne strane Hrvatske. U listopadu godine 1415. boravi njegov poslanik, krčki biskup Nikola, u Mletcima, tražeći za nj zaštite i pomoći. Najprije preporuča biskup obćini kneza Nikolu, njegovu suprugu Doroteju, sinove njegove i vladanje njegovo; zatim moli, neka mu obćina dade savjet i pomoć, da bi u buduće mogao predusresti pustošenju Turaka (quo modo possit vitare gravia damna Turchorum pro futuro); i napokon traži, neka obćina piše hercegu Hrvoju, da bi s knezom Nikolom živio u miru i prijateljstvu (ut scribamus domino duci Crevoie, ut cum dicto comite vellit habere pacem et amiciciam). Mletci 5. listopada knezu poručuju, da će se brinuti za nj i za stanje njegovo, ali glede Turaka ne mogu mu pomoći, jer je njihova snaga na moru, a ne na kopnu; stoga se pouzdavaju u njegovu mudrost, da će on sam iznaći način, kako će se obraniti od Turaka. Hrvoju će pisati, da žive s knezom na miru. [124] Medjutim malo zatim nestade hercega Hrvoja s ovoga svijeta.

Knez je Nikola Frankapan bio pobožan muž. Još 14. kolovoza g. 1412. bijaše u Crikvenici, u Vinodolu, osnovao samostan i crkvu sv. Marije (sl. 27.), te oboje darovao Pavlinima, podjelivši im k tomu razne posjede širom svoje državine. Uza sve to bijaše i nehote došao u sukob s kaptolom i kanonicima u Zagrebu. Odkad je naime držao gradove Ribnik, Ozalj i druge u Slavoniji, proteglo se njegovo vladanje i po zagrebačkoj biskupiji. Novi podanici njegovi, promjenivši svjetovnoga gospodara, stadoše uzkraćivati dužnu desetinu kaptolu zagrebačkomu. Taj se god. 1410. potuži kralju, a knez Nikola na to

god. 1411. u nazočnosti kaptolskih izaslanika pozove svoje podanike, da plaćaju dužnu desetinu. Uza sve to nijesu podanici slušali ni kaptola ni kneza. Napokon dodija kaptolu, te on obtuži kneza Nikolu pred crkvenim saborom, koji se bijaše sastao u Kostnici. Crkveni otci, sabrani na saboru, ne htjedoše uglednoga kneza naprosto osuditi, nego povjeriše opatu samostana sv. Marije u Zagrebu, neka stvar iztraži i odluku izreče. Ali kletve ili interdikta crkvenoga neka nikako ne proglasi, dok nije za to primio posebna naloga od sabora (prouiso, ne in terram dicti comitis auctoritate praesentium interdicti senten-

Sl. 27. Pavlinski samostan u Crikvenici.

tiam proferas, nisi a nobis super haec mandatum receperis speciale). [125]

U listopadu god. 1416. slavila se velika slava u porodici kneza Nikole. Najstariji sin njegov, knez Ivan ili Anž, vjenčao se je tada s Katarinom, prvorodjenom kćerju kneza Ivaniša Nelipića, s kojom je već pet godina bio zaručen. Sva je Hrvatska od Cetine i Omiša do Kupe i Save klicala i povladjivala savezu dviju najmoćnijih i najbogatijih porodica. Vijeće grada Trogira zaključilo je 4. listopada, da se tom prigodom počasti knez Nikola, a knezu Ivanišu da se dade dar za mladu

nevjestu.[126] Narodna predaja umije i danas još pričati o velikom sjaju, kad je posljednji cetinski knez udavao svoju kćer za hrvatskoga banovića. Ovom prigodom, a možda i za drugo, trebalo je knezu Nikoli novaca, te mu je supruga Doroteja Gorjanska drage volje darovala iz svoje vlastite škrinje ogromnu za tada svotu od 20.000 forinti. Zahvalni knez ustupio je zato svojoj ženi dosmrtno grad Ozalj, i izdao joj je 27. siječnja god. 1416. o tome pred zagrebačkim kaptolom posebnu izpravu zajedno sa svojim prvorodjencem Ivanom, i s ostalim sinovima: Nikolom, Stjepanom, Jurjem, Bartolom, Dujmom i Martinom, kao i sa svojom kćerju Katarinom.[127]

Ženitbom prvorodjenca Nikolina s bogatom baštinicom Nelipića porastao je još više ugled knezova Frankapana tako u domovini kao i u tudjini. Neki pisci tvrde pače, da je knez Nikola pomagao habsburžkoga vojvodu Ernsta Željeznoga, vladara Kranjske, Koruške i Štajerske, kad su Turci bili provalili u te zemlje; naročito pripovijedaju, kako je Nikola Frankapan s hrvatskim četama sudjelovao u boju kod Radgone u listopadu god. 1418., gdje je sjedinjenim silama habsburžkoga vojvode i hrvatskoga kneza pošlo za rukom, te su održali sjajnu pobjedu nad Turcima.[128] Noviji povjestničari sumnjaju doduše o vjerodostojnosti tih vijesti; no zato ipak nema dvojbe, da je rečeni habsburžki vojvoda Ernst kao gospodar Kranjske, Štajerske i Koruške tražio i našao pomoći u kneza Nikole. Imade izprava, izdana 24. lipnja god. 1418. u Brinju, gdje je knez Nikola vrlo rado boravio; po toj izpravi sklapa knez Nikola savez s vojvodom Ernstom na pet godina protiv svakoga, izuzev jedino rimsko carstvo, krunu ugarsku, Ernstova brata Fridrika i bratučeda Albrechta IV., i napokon Nikoline ujce, goričke grofove Henrika IV. i Ivana Meinharda.[129] Savez izmedju vojvode i kneza mora da je bio za obje stranke koristan, jer ga 7. ožujka god. 1423., dakle još prije minula roka, obnavljaju u Ljubljani za daljih deset godina. Nikola se je tom prigodom obvezao, da će vojvodu pomagati sa 1000 konjanika protiv svih neprijatelja, koji bi na nj udarali budi u Kranjskoj budi na Krasu.[130] Tako stupiše knezovi Frankapani u svezu s habsburžkom porodicom, koju su poslije najizdašnije pomagali, dok se nije popela na hrvatsko prijestolje.

Medjutim bijaše još god. 1418. planuo drugi rat izmedju

kralja Sigismunda i Mletaka. Rat se je svršio god. 1420. bez mira i primirja tako, da su Mletci ugrabili Sigismundu ostatak Dalmacije, naime gradove Spljet i Trogir, zatim otoke Brač, Hvar, Korčulu i Vis. Hrvatskomu kraljestvu ostadoše od čitavoga primorja jadranskoga Vinodol, Senj i otok Krk, kojima je vladao knez Nikola Frankapan, grad Bag (Karlobag) s Podgorjem, koje je pripadalo knezovima Kurjakovićima, i onda grad Omiš s Poljicama, gdje je opet gospodovao knez Ivaniš Nelipić. Uz njih ostala je vjerna kralju Sigismundu obćina grada Dubrovnika, koja je odsad neprestano strepila za svoju samostalnost, kadgod je čula, da se u Mletcima oruža jače i brojnije brodovlje.

Ne znamo, kako se je knez Nikola ponio u ratu izmedju Sigismunda i Mletaka god. 1418.—1420.; ali je izvjestno, da su njegove zemlje uslijed toga rata nemilo stradale, jer su i Sigismund i Mletci radili, da satru svaki promet i trgovinu na jadranskom moru. Tek što je rat prestao, poslao je Nikola u veljači god. 1421. zasebna poslanika svoga u Mletke, zaklinjući obćinu, da ukine zabranu trgovanja. Poslanik je govorio, da je gospodar njegov bio vazda „dobar sin i službenik“ obćine, i da je poradi vjernosti svoje prema njoj više puta bio u pogibli, da izgubi sve svoje, „jer je gospodin kralj mnogo puta bio odlučio uništiti kneza, sinove njegove i stanje njegovo“ (quia dominus rex Hungarie multotiens fuit in termino destruendi dictum dominum comitem, filios et statum suum). Zabrana, da se ništa ne smije dovoziti u Senj ni izvoziti iz njega, na najveću je štetu kneževu, jer čitav njegov obstanak zavisi od daća, što ih pobira u Senju. Mletačko vijeće odgovori 15. veljače, da je vazda kneza Nikolu držalo za svoga prijatelja, te ga i sada drži. Ali ugarski kralj bijaše zapovjedio, da nitko iz Ugarske i drugih podložnih mu strana ne smije trgovati s Mletcima, pak stoga su i oni zatvorili na moru svaki promet s mjestima, iz kojih bi se moglo što god uvesti u Ugarsku; i tu će zabranu i dalje održati. Medjutim da bi knez vidio, kako ga obćina voli, dozvoljava mu izvažati lijes (drva), ali pod pogodbu, da uz lijes ne vozi nikakve druge robe; ako bi tu pogodbu prekršio, zaplijenit će ne samo kriomčarenu robu, nego takodjer lijes i brodove, te će i ovu polakšicu opozvati. Podjedno mu Mletci poslaše na njegov zahtjev pouzdana (fidum)

poslanika, s kojim će moći o nekim tajnim stvarima (aliqua secreta) razgovarati.[131] Čini se, da je odsad obćenje izmedju kneza Nikole i Mletaka postajalo sve povjerljivije. Godine 1424. pače, mjeseca ožujka, borave opet kneževi poslanici u Mletcima, te mole u njegovo ime zajam od 20.000 dukata, a za to će im knez dati u zalog otok Krk i Senj ili bar dohodke tih mjesta. Uzajmljene novce posudit će knez zajedno sa svojim pjenezima kralju Sigismundu, koji mu je ponudio za njih baniju hrvatsku sa svima gradovima (banatum Crovacie). Mletčane je silno obradovala molba kneževa. Očitovaše se 30. ožujka najspremniji uzajmiti zamoljene dukate, ali traže za to od kneza, da im ustupi gradove Knin, Ostrovicu i Vrhriku (Vrliku) sa svima prihodima, medjašima i pripadcima u hrvatskom Zagorju (citra montaneam). Mletci ljube kneza otčinski i zabrinuti su za stanje njegovo; stoga bi bolje bilo, da budu pomenuti gradovi u njihovoj vlasti nego u njegovoj, jer bi kralj inače mogao njemu nešto zapovjediti, što bi bilo štetno za njihov posjed u Dalmaciji! Preostali gradovi i ostatak banovine neka budu njemu![132]

Na takove uvjete nije naravno knez Nikola mogao pristati, jer bi izdao kralja i domovinu svoju hrvatsku. Njegovi poslanici izjaviše u travnju, da gospodar njihov ne može Mletcima rečenih gradova predati, jer mu to nije slobodno; ali je zato spreman založiti toliko zlata i srebra, koliko vrijedi 20.000 dukata. Na to mu Mletci naprosto odbiše molbu, jer tobože ne primaju u zalog zlata ni srebra. No da ga ne ozlojede, dozvolište mu, da smije u Senj uvažati vino, a iz njega voziti stoku, koja se bijaše vrlo razplodila, odkad je senjska trgovina po moru zapela. Još 9. svibnja boravi u Mletcima Nikolin poslanik Zaharija de la Spiga, javljajući, kako se kralj Sigismund sprema poslati novih četa u Dalmaciju i Furlansku;[133] no namah zatim prestaje na neko vrijeme svaki saobraćaj izmedju kneza i mletačke obćine, jer su kneza Nikolu zaokupili drugi poslovi, koji se ticahu časti njegove porodice.

Najstariji sin celjskoga grofa Hermana, od god. 1423. po drugi put ban Slavonije, po imenu Fridrik (rodjen oko godine 1377.), bijaše, kako bi već spomenuto, još od godine 1388. zaručen Elizabetom, jedinom kćerju kneza Stjepana I. Frankapana i supruge njegove Katarine Carrara. Kad su djeca pona-

rasla, oženiše se svakako prije godine 1405. Knez Nikola Frankapan morao bi bio ovom prigodom izplatiti svojoj bratučedi (kćeri stričevoj) zajamčeni miraz od 32.000 dukata; no kako nije valjda imao tolike svote, ostavio je njoj i njezinu suprugu i dalje u zalogu polovicu otoka Krka, zatim gradove Trsat, Bakar i Bribir u Vinodolu.[134] Tako je mladi celjski knez držao u Hrvatskoj neka Frankapanska imanja, dok je otac Herman ustupio opet mladomu paru na uživanje gradove Steničnjak i Samobor u Slavoniji, a Krško, Kostanjevicu, Novomjesto i Mehovo u Kranjskoj. Fridriku se naskoro rodio sin Ulrik (god. 1406.). Fridrik je redovito stolovao u Krškom; godine 1412. trebalo mu je novaca, pak je u rujnu nudio Mletcima u zalog svoju polovicu Krka i gradove Trsat, Bakar i Bribir; ali mu obćina odbi molbu. Malo zatim (oko god. 1414.) razkrstio se je knez Fridrik sa suprugom svojom Elizabetom. Suvremeni izvori suglasno pričaju, da se je zagledao u neku Veroniku, za koju jedni kažu, da je bila lijepa djevica od plemićkoga i vitežkoga roda Desinića (eine von Dessnitz, Desnicze), dok ju drugi krste naprosto priliježnicom (sloffweib, concubina), koja je umjela grofa tako obmanuti, da je posve odvrgao svoju zakonitu suprugu, te nju zavolio.[135] Nekih osam godina živio je grof Fridrik odijeljen od svoje supruge. Kroz to vrijeme nastojao je otac njegov više puta zajedno s Nikolom Frankapanom, da ga sa suprugom izmiri; no sve uzalud. Tek godine 1422. podje im za rukom, te ih opet sjediniše i u grad Krapinu odvedoše. Tužna Elizabeta, ne sluteći dobro, izjavi tom prigodom: „Draga gospodo i prijatelji, šta će mi to prijateljstvo (izmirenje)? Znadem, da ćete me sutra naći mrtvu kod moga gospodara.“ Gospoda joj odvratiše: „Ne tako, vi ste izmireni, pak ćete, ako Bog dade, dugo u ljubavi živiti.“ Medjutim slutnja kneginje se izpunila. Sutradan nadjoše ju zaista mrtvu u postelji, te se je namah nagadjalo, da ju je umorio suprug Fridrik. Aeneas Sylvius tvrdi izrijekom, da ju je ubio lovačkim nožem; Windeck opet kaže, da je grof Fridrik sutradan poslao dvorkinje u ložnicu svoje supruge, rekavši im: „Podjite k vašoj gospodarici i pogledajte, kako joj je bilo.“ Kad su dvorkinje ušle u komoru, bijaše kneginja mrtva, i nastade velika žalost. Pače i Celjska kronika, koja je prijazna celjskim grofovima, piše ovako: „Kad je bila po Kristovu porodu godina 1422., umre supruga grofa Fridrika,

koja je bila modruška (kneginja), i to se je zgodilo u Krapini, odakle ju odvedoše u Celje u samostan. I javno se po zemlji pričalo, kako ju je suprug, kad su noću u ložnici bili, u postelji probo i usmrtio, i to poradi neke lijepe djevojke, po imenu Veronike, koju bi rado bio uzeo za suprugu.“ [136] Radi smrti kneginje Elizabete planula ljuta kavga izmedju knezova Frankapana i Celjskih. Knez Nikola pootimao ubojici svoje rodjake, knezu Fridriku, sve gradove i posjedovanja, što ih je u Hrvatskoj držao kao miraz svoje supruge (polovicu Krka, Trsat, Bakar i Bribir), a jamačno je udarao i na njegove posjede u Slavoniji, Štajerskoj i Kranjskoj. Knezu Nikoli pomagali su ne samo njegovi sinovi, nego i drugi hrvatski knezovi, kao Blagaji i drugi. Napokon obori se sve na Fridrika, tako da je morao pobjeći iz Hrvatske. Ostavio sve, te odjašio u lipnju god. 1424. u Budim, da traži zaklona u svoje sestre, kraljice Barbare.

U Budimu boravio je baš u ono vrijeme danski kralj Erich VII. kao gost kralja Sigismunda. Dne 28. lipnja izdao je Sigismund kao njemački kralj povelju, kojom je riješio spor izmedju danskoga kralja i holsteinskih vojvoda. Iza toga spremao se je Erich na put u Jeruzolim preko Mletaka i Dalmacije (Dubrovnika). U taj čas negdje stigli su grof Fridrik, a za njim knez Ivan (Anž) Frankapan u Budim. Životopisac Sigismundov Windecke pripovijeda o tom ovako: „... Tada dodje celjski grof Fridrik, šurjak rimskoga kralja, sin staroga celjskoga grofa (Hermana) u Budim. Njega su javno bijedili, da je svoju suprugu, kneginju senjsku, umorio. Za njim stiže takodjer u Budim mladi knez senjski Ivan (Hans von Zenge). On je bio rodjak kneginje, te je pozvao grofa Fridrika na dvoboj, hoteći mu tim dokazati, da je njegovu rodjakinju u krevetu umorio. To probudi veliku pozornost, te kralj posla k obima i zapovjedi njima, da miruju u njegovoj zemlji; to bijaše izradila kraljica, jer joj je grof Fridrik bio brat. Na to pozove kralj oba grofa u svoje dvore na razpravu, da sasluša njihovu tužbu i opravdanje. Tada se diže knez senjski Ivan, sin kneza Nikole, i obtuži očito grofa celjskoga Fridrika, da je zaista osam godina živio u neslogi sa svojom ženom, a skrivila je to neka priležnica, koju grof još danas imade. Radi te nesloge kušalo se više puta izmiriti grofa Fridrika s njegovom ženom, dok su ih napokon ipak združili. Dobra kneginja dala se skloniti i pošla sa svojim gospodarom

spavati. Sutradan bijaše plemenita kneginja mrtva . . . Na to odjaši grof Fridrik. Poradi toga okrivio je senjski knez Ivan grofa Fridrika, da je njegovu rodjaku a svoju vlastitu zakonitu suprugu sve nakon obavljena izmirenja u krevetu umorio; te je rekao, da mu želi dokazati, kako pošteni knez znade sramotnomu ubojici rukom dokaze podati, premda mu nije dosta dobar (wie ein erber grof einem bettmorder mit der hant wisen solte, wiewol er im nit güt genüg were). Takovih i sličnih govora više čulo se u odajama kraljičinim. Tada posla kralj (Sigismund) k danskomu kralju, i oba vladara prihvatiše se posla, da poluče nekakvo izmirenje. Kako se je ta stvar poslije uredila, naći ćeš dolje."

Windecke medjutim ne javlja više nigdje, kako se je razmirica svršila. Nema sumnje, da je junački knez Ivan (Anž) ostao kraćih rukava Jamačno je kraljica Barbara izradila, da su joj brata i taj put spasli. Danski kralj Erich VII., putujući u svetu zemlju, trebao je zaštite u kralja Sigismunda, pak je nedvojbeno predlagao, da se spor riješi mirnim putem. Možda se je i knez Nikola Frankapan zadovoljio odlukom danskoga kralja, jer kad je Erich u siječnju god. 1425. na povratku iz Palestine prolazio iz Dubrovnika kroz Hrvatsku u Ugarsku, svratio se je ne samo u Omiš knezu Ivanišu Nelipiću, nego i u Senj knezu Nikoli. [137] Možda je Erich već tada zavolio mladoga junaka Ivana (Anža), kojega poslije nakon osam godina nalazimo u Danskoj kao gosta njegova. Svakako je grof Fridrik Celjski s pomoću svoje sestre ostao zdrav i čitav, te se povratio u Slavoniju. Medjutim ipak ga ne minu kazan za počinjeni zločin. Sve preko volje otčeve oženi se on još god. 1424. ili god. 1425. svojom ljubovcom Veronikom, koju je svijet objedjivao, da je hotice ili nehotice kriva smrti kneginje Elizabete. I stari je otac Herman, tada opet ban slavonski, planuo na sina, što je uzeo za suprugu ženu plemićkoga roda, a ne groficu ili kneginju. Kaže se, da je sada i kralj Sigismund dao grofa Fridrika osuditi na smrt (reus mortis adiudicatus), te ga zasužnjio i predao gnjevnomu otcu, koji ga je okovana poslao u kolima najprije u jednu kulu u štajerskoj Ostrvici, a odanle u Celj u grofovski grad, gdje je čamio u tamnici do god. 1429. Supruga Fridrikova Veronika bi tužena pred sudom u Celju kao vještica; ali ju sud riješio svake krivnje. Na to ju

dade grof i ban Herman 28. listopada g. 1428. baciti u ribnjak izpod grada Celja, gdje se je nesrećnica zadavila

Tragedija u porodici Frankapana donijela je knezu Nikoli bar tu korist, da je god. 1424. oteo knezu Fridriku Celjskomu sva imanja, koja je držao u zalogu u ime miraza svoje žene Elizabete. Tako je knez Nikola u svojoj ruci skupio sva ogromna imanja svoga roda u Hrvatskoj, Slavoniji i Kranjskoj. On je kralju Sigismundu, kojemu je svedjer trebalo novaca, sve više uzajmljivao, pak je pri tom i sam zalagao svoja imanja, samo da ugodi svome gospodaru. Tako je god. 1424. grad Slunj ponovno založio kneginji Elizabeti, udovi Pavla Zrinskoga, i njezinu sinu Nikoli.[138]

Već god. 1424. radilo se je o tom, da knez Nikola postane banom Dalmacije i Hrvatske. Kavga s grofovima Celjskima doprinijela je valjda, da se je stvar zategla, i da je tada dalje ostao banom vranski prior Albert Ungvarski, koji je tu čast obnašao još od god. 1419. No vranski prior Albert spominje se posljednji put kao hrvatsko-dalmatinski ban 1. ožujka g. 1426.; malo zatim, u travnju ili svibnju god. 1426. već je banom tih kraljevina knez Nikola.[139] Postavši banom uzajmio je Nikola kralju Sigismundu 28.000 zlatnih forinti, za koje mu je kralj založio gotovo čitavu Hrvatsku, naime grad Bihać s kotarom, gradove Sokol, Ripač, Čoka, Rmanj, Knin, Lab, Vrliku, Ostrovicu (kod Zadra) i Skradin, županiju Luku (izmedju Zrmanje i Krke), čitava Poljica i sve kraljevske Vlahe u Hrvatskoj. Tako je ban Nikola kao neposredni gospodar (dominus) obladao svima gradovima i kotarima, koji nijesu pripadali budi krbavskim knezovima Kurjakovićima, budi cetinskomu knezu Ivanišu Nelipiću. Bilo je medjutim kastelana u pojedinim gradovima, koji se nijesu htjeli pokoriti novomu banu i gospodaru. Tako je kastelan grada Ostrovice kod Zadra ponudio mletačkomu knezu u Šibeniku, da će povjereni mu grad predati radije mletačkoj obćini nego banu. Šibenski knez javi to obćini, ali mu ona 14. lipnja odgovori, da ni ne sluša ponuda kastelanovih, jer s obzirom na dobre snošaje i ljubav, koja ju veže s knezom Nikolom, smatra da je rečeni grad u njezinim rukama, dok je u vlasti njegove velemožnosti.[140] Značajno je, da je ban Nikola, boraveći 6. prosinca god. 1426. u svom gradu Jeloviku (oko Brinja) u družtvu senjskoga biskupa

Tome, skradinskoga biskupa Nikole i drugih odličnih duhovnika i svjetovnjaka izdao povelju, kojom je senjskomu kaptolu obećao godišnjih 60 dukata, da se za njegovo zdravlje čitaju svete mise. [141]

Dok je slijedećih godina 1427. i 1428. kralj Sigismund morao ratovati na jugoiztoku svoje države, nastojao je knez i ban Nikola Frankapan, da uzdrži s Mletcima dobar sporazumak i mir. On je pače izravno i neizravno posredovao, da dodje takodjer do mira ili bar primirja izmedju njegova kralja i obćine. Stoga je primao i slobodne provodne listove (salvus conductus) za mletačke poslanike, koji su preko Senja polazili u Ugarsku. [142] Za Senj nije trebalo mletačkim poslanicima provodnih listova, jèr je knez Nikola bio posve odan republici. On je želio s Mletcima po „sinovski" (filialiter) živiti, pak je stoga klonio se i najmanjemu povodu za razmirice. Nije pače ni dopuštao, da se njegovi podanici svadjaju s mletačkima. Godine 1428. poslao je u Mletke poslanika svoga moleći obćinu, neka pošlje svoje povjerenike, koji bi izpitali i poravnali razmirice izmedju njegovih podanika u Ostrovici i susjednih mletačkih žitelja, kao takodjer izmedju njegovih Poljičana i mletačkih Spljećana. Obćina zaista izabere 13. srpnja zadarskoga kneza Aleksandra Jurjevića (Georgio) i kapetana Marka Lipomana za taj posao. Oni će se 8. rujna sastati s banovim povjerenicima, pak najprije poći u Ostrovicu, a onda u Spljet. Neka nastoje, da se izravnaju opreke „poradi mira podanika obiju stranaka". [143] Nema sumnje, da je ban Nikola mnogo doprinesao, te je napokon 8. rujna god. 1428. utanačeno primirje izmedju kralja Sigismunda i Mletčana do konca travnja dojduće godine 1429. [144]

Na početku godine 1428. živio je knez i ban Nikola većinom u Novom u Vinodolu ili opet u Brinju. Tu je u Novom 4. siječnja izdao povelju samostanu Pavlina u Crikvenici, koji bijaše sam utemeljio još god. 1412. [145] U Novom izdade takodjer istoga 4. siječnja hrvatski, glagolicom pisani privilegij bakarskomu sudcu Blažu i bratu mu Andriji, da mogu poput svojih predja služiti u kneževoj vojsci kao strijelci (balestrarii). Evo rečene povelje doslovce: „Mi knez Mikula de Frankapan krčki, senjski i modruški knez i pročaja, ban Dalmacije i hrvacki, damo viditi po tom listu, kako su prišli pred nas sudac Blaž s Bakra i Andrejaš njegov brat, govoreći nam, da su njih

prvi balištrom služili, da za niku nevolju bil se njih otac uprosil od naših prvih poli vlastel biru služiti, i prošahu nas umilno, da bismo ih račili pustiti na njih staru službu; a zda smo mi zvidili, da oni prave prošnje potribuju i priklonuli smo se k njih umilnoj prošnji tako, da nam oni i njih ostali od danaska naprid večnim zakonom imijte baleštrom služiti onako, kako su njih prvi služili, a da su prosti i slobodni one službe kako ini baleštrnici v Bakri. Za to zapovidamo podknežinom, županom, satnikom, sudcem i vsim inim našim oficijalom v Bakri, pred kih obraz ta naš list pride, da ih vi v tom izdržite i mimo toga ne bantujete, ni dajte bantovati u ljubu našu milost. Na to im dasmo ta naš list otvoren pod našim pečatom. Dan v Novom v litih gospodnjih 1428. miseca jenvara četvrti dan.“ [146] Iste godine ženio je knez Nikola svoga drugoga sina, Nikolu mladjega. U veljači god. 1428. borave njegovi zastupnici: Ulrik od Roženberka, knez Antun Blagajski, Petar Krenedić i Jakov Rawnacher u Beču kod zemaljskoga kapetana Remprechta von Wallsee (haubtmann ob der Enns), gdje no mole ruku njegove sestre Barbare za mladoga Nikolu. Dne 12. veljače utanačen bi ženitbeni ugovor, te bi ujedno ustanovljen miraz i vijeno zaručnice, a i globa, koju će ban Nikola platiti, ako bi on ili sin njegov Nikola mladji od ženitbe odustali. [147] Čini se, da je u isto vrijeme bio i stari ban Nikola udovac, premda se ne zna, kad mu je druga supruga Doroteja Gorjanska umrla. Stari Nikola ženio se pod konac god. 1428. treći put, o čem je obavijestio i prijateljsku obćinu grada Jakina u Italiji po zasebnom poslaniku, te ju i pozvao u svatove. Obćina je na to 2. studenoga odlučila poslati zastupnika na tu slavu (ad nuptias magnifici domini comitis Segnie, ad quas ista comunitas extitit requisita), te ujedno prikazati dar knezu ili zaručnici njegovoj u vrijednosti od 30 dukata. [148] Koga je stari knez tada ženio, ne može se poradi oskudnih izvora za sada ustanoviti; vrijedno je samo zabilježiti, da je sin banov, poznati već knez Ivan (Anž), još u kolovozu god. 1426. boravio u Milanu na dvoru posljednjega hercega Viscontija, Filipa Marije; [149] i da je mnogo poslije, naime god. 1463., treći sin banov, po imenu Stjepan, kćer rečenoga vojvode, Bianchu, tada već suprugu hercega Franje Sforze, zvao „svojom vrlo poštovanom majkom“ (domine matri nostre

onorandissime, domine Blanche Sfortie).[150] Moguće je dakle, da se je ban Nikola god. 1428. ženio milanskom vojvodkinjom Bianchom, i da se je ona nakon smrti banove (god. 1432.) vratila u Milan, gdje se je onda udala u listopadu god. 1441. za Franju Sforzu, nasljednika otčeva na vojvodskoj stolici u Milanu.[151]

Odkad je knezu i banu Nikoli umrla supruga Doroteja, sestra palatinova, izvrgla se je dosad pritajena mržnja izmedju Frankapana i celjskih knezova u očito neprijateljstvo. Uz kneza celjskoga i bana slavonskoga Hermana pristajala je i kraljica Barbara, kći njegova, koja jamačno nije mogla zaboraviti, kako je hrvatski knez Ivan (Anž) pred nekoliko godina nazvao joj brata Fridrika kukavnim ubojicom, koji nije dostojan, da se junak s njime na mejdanu ogleda. Čim je kralj Sigismund u svibnju god. 1430. na dulje vrijeme pošao u tudjinu, te upravu svoje države povjerio supruzi Barbari, grofu i banu Hermanu, palatinu Nikoli Gorjanskomu, i ostrogonskomu nadbiskupu Jurju, složiše se svi ovi na zator bana Nikole i njegova roda. Govorilo se, da je kralj Sigismund pri svomu odlazku naložio pomenutim namjestnicima, neka povrate Nikoli novce, koje bijaše kralju uzajmio (quod restituant dicto comiti Segne pecunias per ipsum datas pro banatu Sclavoniae, quoniam vult transferre ipsum banatum in comitem Cilie, socerum suum); ako knez nebi htio na to dobre volje povratiti založene mu gradove, neka mu ih silom oduzmu (debeant illa violenter auferre). Na prve glase o tima namjerama pohitao ban Nikola u Zadar i zamolio u mletačkih knezova pomoć; onda opet drugi put poslao svoja dva sina onamo, neka zadarski knezovi izlože svojoj gospodarici, „kako ne bi nikad bilo mira u Dalmaciji, kad bi rečena mjesta došla u ruke celjskoga kneza“. I mletačka je obćina uvidjala opasnost za svoje gradove, te je stoga 6. srpnja god. 1430. poručila svojim rektorima u Zadru, neka kažu knezu Nikoli, da su to vrlo zamašne stvari i takove naravi, da se ne mogu pismeno izvršiti; zato neka on pošlje u Mletke pouzdana čovjeka s dovoljnom punovlasti, pak će obćina sve učiniti, što je „slobodno i častno“.[152] Ban Nikola nije krzmao. Posljednjih dana kolovoza boravi u Mletcima hrvatski banovac Domša Vladihović (Domsa de Vladichovich) kao zastupnik bana Nikole, te ponovo izlaže, kako celjski knez svima silama (toto posse) nastoji, da se dobavi banovine Dalmacije, koju za sada drži

rečeni knez Nikola. Kad bi se to zgodilo, mletačka obćina može dobro znati, kakova bi to promjena (mutatio) bila s obzirom na razpoloženje i volju rečenoga celjskoga kneza prema njoj. Ban Nikola traži s toga pomoć (favorem) mletačke obćine. Zanimljivo je, da je u isti mah rečeni već banovac Domša Vladihović zastupao i palatina Nikolu Gorjanskoga, koji nastoji obćinu skloniti, da kralju Sigismundu povrati Dalmaciju, a kralj će onda dopustiti, da palatin radi s Mletcima, što god hoće, u pogledu carskih zemalja, novčanih odšteta i drugih opreka. Značajne su u poruci Nikole Gorjanskoga ove riječi: „Palatin svjetuje obćini kao prijatelj, neka utanači mir po želji kraljevoj (naime da vrati Dalmaciju). Neka ne misle Mletci, da bi možda kraljevom smrću stvar mogla zaspati, jer se može sumnjati, da bi im u tome slučaju položaj bio gori. Sadanji kralj ima tako različitih misli i nastoji oko toliko posala, te se bavi sad Turcima, sad prilikama carstva, a sad opet cijelim svijetom, tako da zaboravlja na pitanje o Dalmaciji. Ali Ugri i ugarski baruni mnogo drže o toj stvari, i kad bi kralj umro, te bi na svijetu bila samo tri čovjeka, našao bi se od njih jedan, koji bi htio biti kralj ugarski, a taj drugi kralj ugarski bio bi s pomoću Ugara kud i kamo spremniji i gorljiviji, da obnovi prava ugarske krune.“ [153]

Ne znamo, šta su dalje Mletci ugovarali s banom Nikolom i njegovim banovcem Domšom; samo se spominje, da se je malo zatim ban Nikola spremao u Rim u pohode tadanjemu papi Martinu V. Šta je bana ponukalo, da ide u Rim, može se tek nagadjati; ali svakako stoji, da je jamačno s pomoću papinom kušao skloniti kralja, da mu ostavi banovinu i bansku čast. U lipnju god. 1430. boravi Arrigo iz Bologne kao poslanik banov u Jakinu. On moli od jakinske obćine slobodni provodni list za bana i njegovu družinu od 700 do 800 pješaka i konjanika, s kojima kani poći u Rim papi u pohode; suviše moli još i galiju, na kojoj će se prevesti iz Senja u Jakin. Obćina jakinska najpripravnije se je odazvala molbama banovim, te je 22. lipnja odredila dati mu provodno pismo i uzajmiti galiju Katarina Stagnu zvanu. [154] Na toj galiji prevezao se ban još one jeseni u Jakin, a odanle je pošao u Rim, gdje ga je papa Martin V. vrlo svečano dočekao. Uz papu slavili su ga i rimski Frangepani, koji su se ponosili, što slavni i daleko poznati ban i knez hrvatski izvodi

lozu od njihova plemena, koje je tada bilo spalo na nizke grane. Našlo se tobož i starih pisama, kojima se dokazivalo, da su hrvatski knezovi modruško-senjski zaista potomci rimskih Frangepana. Papa to i potvrdio, pače knezu Nikoli i njegovim potomcima podijelio novi grb, naime u štitu dva zlatna lava, kako lome dva hljeba. Prijašnji grb modruško-senjskih knezova sastojao je od štita, razdijeljena na bijelo i crveno polje, sa zlatnom zvijezdom u gornjem, bijelom polju.[155]

Boravak bana Nikole u Rimu, odlikovanje papino i potvrda rimskoga porijetla njegova: sve to djelovalo je jamačno i na kralja Sigismunda i na protivnike banove. Utihnule su tužbe Nikoline, da mu celjski knez Herman nastoji oteti banovinu; pače kralj Sigismund potvrdi 6. travnja god. 1431. u Nürnbergu banu Nikoli iznova čitavu banovinu hrvatsku sa svima gradovima, kotarima i županijama, koje mu bijaše pred pet godina založio. Dakako da je to stajalo bana novih 14.000 dukata, tako da mu je kralj bio odsad dužan svega 42.000 dukata.[156]

Ban Nikola sproveo je mirno posljednje dane svoje.[157] U veljači god. 1432. boravi njegov banovac Domša (Domša s Vladihović, Dalmacie i Hrvat banovac) u Mletcima, i javlja odanle 17. veljače gradu Dubrovniku, da će s mjesta poći k velemožnomu gospodinu banu Nikoli, a odanle k bosanskomu kralju.[158] Još u svibnju preporuča ban Nikola mletačkoj obćini ličkoga arcipresbitera Gregorija, kojega je kotar tada spadao pod ninskoga biskupa, a uz to je imao prihoda u mletačkoj Dalmaciji.[159] Malo zatim umro je ban Nikola. U jednom brevijaru s otoka Krka čitamo: „G o d i n e 1432. u m r o j e p l e m e n i t i b a n M i k u l a, i j u n a, 26. d a n. A njega sin Anž (Ivan) biše u kralja demorskoga (danskoga), a knez Štefan biše pri kralji ugrskom v Seni (Sieni u srednjoj Italiji), jer kralj grediše v Rim na cesarstvo, a pomagaše ga viž duka (Filip Maria Visconti) z Milana i Žanuvizi (Genovezi), i gonjahu veliku rat s Benetci na kopni i na mori".[160]

Nikola Frankapan umro je baš u ono vrijeme, kad je kralj Sigismund bio pošao u Italiju, da se u Rimu vjenča za rimskoga cara. Knez i ban Nikola živio je u vrlo burno doba za hrvatsko kraljevstvo. Preko njegove glave prohujale su silne bure, drmala se prijestolja i grabila se hrvatska zemlja; ali on je uza sve to srećno održao državinu svojih otaca, pače ju je i

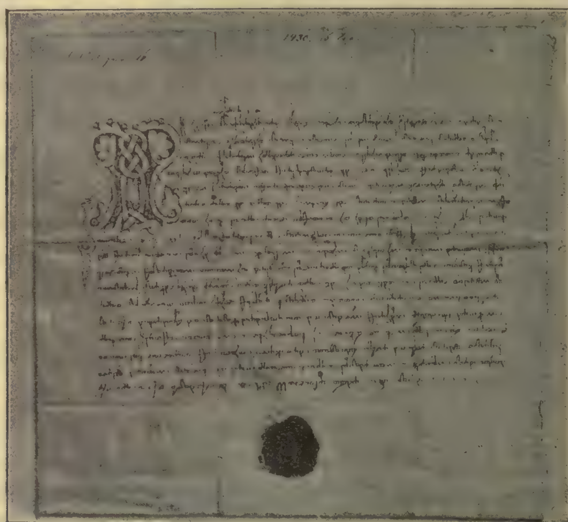
proširio. Prijetila mu je neprestana pogibao od Mletaka i Turaka, a godine 1402. i od napuljskoga kralja Ladislava, kojemu se je morao za čas pokoriti, premda je inače vjerno stajao uz kralja Sigismunda, pošavši stopama svoga otca Ivana. Hrvatski redovnik s otoka Krka ne zove ga bez razloga „plemeniti ban". Premda je tri put došao u sukob s crkvenom vlasti, bio je ipak pobožna i Bogu odana srca. To svjedoči njegova zadušbina, crkva sv. Marije i samostan Pavlina u Crikvenici; zatim njegovo putovanje u Jerusolim i Rim. Uz ino bio je zajedno sa ženom Dorotejom član bratovštine sv. Duha u Baškoj na otoku Krku, gdje su kao prvi članovi zapisani „knez Mikula, kneza Anža sin, — kneginja gospa Doroteja." [161] Kako je rado boravio u Brinjama, prilično je vjerojatno, da je sagradio ili bar dogradio lijepu kapelu u gotskom slogu, koja i danas stoji; to bi se potvrditi moglo donekle i tim, što se u kapeli vidi uz njegov grb još i grb Gorjanskih, kojemu je rodu pripadala vjerna mu drugarica Doroteja. Najviše je njegovao svoju zadušbinu u Crikvenici, kojoj je 16. lipnja god. 1430. u Brinjama darovao jednu pilu u crikveničkoj drazi, te joj o tom daru izdao hrvatsku glagolsku povelju (sl. 28.).[162]

Već bi spomenuto, da se je Nikola Frankapan tri put ženio. Od prve žene kao da nije imao djece. Druga supruga, Doroteja Gorjanska, izrodila mu krasnu potomčad. Već god. 1416. imao je od nje sinove Ivana (Anža), Nikolu, Stjepana, Jurja, Bartola, Dujma i Martina, zatim kćer Katarinu; poslije nestalo je sina Jurja i kćeri Katarine, ali se zato rodili Andrija, Sigismund i Ivan mladji. Na samrti ostavio je knez Nikola Frankapan za sobom devet sinova, a to su bili po imenu: Ivan VI. Stariji (Hanns, Anž, Angelo), Nikola V., Stjepan II., Bartol IX., Dujam IV., Martin, Sigismund (Žikmunt), Andrija, i napokon Ivan VII. mladji. Nema sumnje, da su svi bili sinovi Doroteje Gorjanske.[163] Da li je ostavio za sobom kćeri, ne može se za sada znati.[164] Od sinova bili su oženjeni Ivan Stariji kneginjom Katarinom Nelipićevom, a Nikola V. Barbarom od Wallsee-a. Stjepan bio je prigodom otčeve smrti još neženja.

*

Sinovi bana Nikole, prozvani od hrvatskoga naroda Banići, preuzeli su iza otca svoga ne samo ogromnu državinu

njegovu, nego i bansku čast u Hrvata. Ne zna se, da li je otac šta odredio, kako da devet sinova upravlja baštinom svojom, ili su sami sinovi poslije otčeve smrti utanačili način, kako će se medjusobno pogadjati. Vjerojatno je, da su se u prvi kraj tako sporazumjeli, da ostane čitava državina na okupu, te da je ne dijele; već da si je svaki od braće izabrao koji grad ili knežiju za svoje boravište (Bartol Ozalj, Sigismund Otočac, Dujam Senj Nikola Bužane, Ivan mladji Hreljin). Bansku čast preuzeo je najstariji sin Ivan VI. (Anž), koji se je vratio iz

Sl. 28. Povelja kneza i bana Nikole IV. Frankapana od 16. lipnja god. 1430. za pavlinski samostan sv. Marije u Crikvenici.

Danske, a njemu bi pridružen ne drugorodjeni sin Nikola V., nego treći sin Stjepan (II.), koji je boravio uz kralja Sigismunda, te ga pratio po Italiji, bio s njim na krunisanju za cara u Rimu, a onda zajedno s njim pošao na crkveni sabor u Basel. Čini se, da je baš taj Stjepan bio najpoćudniji caru Sigismundu, više nego starija braća njegova Ivan i Nikola. Već 1. kolovoza god. 1432. izdaje Sigismund u Sieni pismo, kojim nalaže Stjepanu i njegovoj braći, knezovima krčkim, senjskim i modruškim, i „upraviteljima banije u Dalmaciji i Hrvatskoj“ (governatori del banato di Dalmazia e Croazia), i preporuča

njihovoj zaštiti i obrani Jurja i Petra Mazalića i njihova posjedovanja. [165]

Dok je ban Stjepan pratio kralja po tudjini, prvorodjeni je brat Ivan VI. preuzeo banovati u Hrvatskoj. No čini se, da je bio loše sreće, jer ga je kralju tužio knez Nikola Zrinski, te je kralj sve iz tudjine god. 1433. zapovjedio Frankapanima, da vrate Nikoli Zrinskomu grad Slunj, koji bijaše još otac njihov Pavlu Zrinskomu založio, a oni su ga mladomu Zrinskomu bez odkupa oteli. [166] Bilo je možda i drugih tužba, ali sve je ušutkao brat Stjepan, koji je malo zatim kralja Sigismunda dopratio u Basel. Stjepan je pače izradio, te je Sigismund 16. siječnja godine 1434. u Baselu izdao povelju, kojom je braći potvrdio bansku čast i sve gradove i kotare (Bihać, Ostrovicu, Knin, Vrliku, Lab, župe Luku i Poljica), koje bijaše založio za 42.000 zlatnih forinti njihovu otcu Nikoli. U povelji iztiče kralj, kako je knez i ban Stjepan, prateći ga s pristojnom družinom (cum decenti et notabili sui et suorum status apparatu) prošle godine i ove po Lombardiji, Toskani, Italiji, u Rimu, a sada i po Njemačkoj, potrošio do 3000 zlatnih forinti ili dukata, pak da mu se oduži za tako uztrajnu službu i vjernost, potvrdjuje njemu i braći njegovoj založene hrvatske gradove sve dotle, dok ih ne izkupi za 45.000 forinti ili dukata (42.000, što je otcu dugovao, a 3000, što ih je Stjepan na putovanju potrošio). [167] Odsad se redovito u kraljevskim poveljama braća Ivan (Anž) i Stjepan zovu „kraljevina Dalmacije i Hrvatske bani“. [168] Njihova se vlast priznaje takodjer širom čitave Hrvatske; dne 10. travnja god. 1435. vrše u njihovo ime (pro magnificis et potentibus viris dominis Angelo totisque fratribus de Frangipanibus, Vegiae, Segnae, Modrusiae etc. comitibus, regnorumque Dalmatiae et Croatiae banis) u gradu Krku sudačke odluke podknežin Minelin, sudac Mavar, krčki biskup Nikola i prizvani dobri ljudi (bonis viris). [169] Jedino senjskoga biskupa Ivana, kojega je papa Eugen IV. bez njihove privole imenovao, ne će knezovi Frankapani da priznadu, jer je tim povrijedjeno njihovo patronatsko pravo. Ali papa 22. rujna god. 1434. šalje iz Firence oštru poslanicu „plemenitim muževima Ivanu (Anžu), Nikoli, Stjepanu, Bartolu, Dujmu, Martinu, Sigismundu, Andriji i Ivanu, knezovima senjskim“, pak ih poziva, da za mjesec dana primu Ivana za svoga biskupa i da mu izruče njegova posjedovanja, jer će ih inače kazniti crkvenom kletvom. [170]

U listopadu god. 1434. vratio se kralj Sigismund nakon izbivanja od četiri godine i više u Ugarsku. Tu bijaše još prošle godine umro palatin Nikola Gorjanski, pašanac njegov, a ujak mladih knezova Frankapana. Mnogim velikašima u Ugarskoj i Hrvatskoj bila je zazorna prevelika vlast i bogatstvo mladih, a možda i obijestnih Frankapana. Podigli se na njih knezovi Celjski, slavonski ban Herman sa sinom Fridrikom i unukom Ulrikom, a uz njih i Talovci ili Talovići, braća Matko, Petar, Franjo i Ivan, od nedavna osobiti miljenici Sigismundovi. I knez Nikola Zrinski tužakao neprestano braću Frankapane radi Slunja. Svi ti zavidnici i protivnici mladih knezova radili su, da ih ponište ili bar skuče. Mora da su silno protiv njih rogoborili, kad je knez Nikola Frankapan u siječnju g. 1435. poslao u Knin svoga zastupnika, koji je ondje od plemenitoga stola zahtijevao, neka po hrvatskom pravu (de consuetudine regni Crouacie) kaže, imade li knez Nikola pravo na župu Bužane, koju bijaše otac njegov od Sigismunda u zalog primio, te ju onda njemu predao? Banovac Ivan Milinić Vladković i ostali rotni sudci plemenitih Hrvata stola kninskoga očitovaše jednodušno, da je pokojnomu banu Nikoli po zakonu hrvatskom (secundum consuetudinem regni Coruacie) pristojalo pravo, da župu Bužane, od kralja njemu založenu (a neizkupljenu), budi svomu sinu, budi ma komu drugomu daruje, prodade ili založi. Sastaviše o tom 10. siječnja i pismo, koje je poslije i kaptol kninski potvrdio. [171]

U taj mah stoje svi Frankapani složni na braniku svoje vlasti i državine. Dne 12. siječnja god. 1435. našlo se sve devetero braće na okupu u Brinjama (Ioannes, Nicolaus, Stephanus, Bartholomaeus, Dojmus, Martinus, Sigismundus, Andreas, et Ioannes iunior, fratres de Frangepanibus, Veglae, Segniae et Modrussiae comites etc ac regnorum Dalmatiae et Croatiae bani), pak tu sporazumno darivaju zadušbinu svojih djedova, naime samostan Franjevaca izvan zidina grada Senja. Daju mu mlinove u selu Vilići kod Otočca uz pogodbu, da redovnici (deset braće svećenika) vazda čitaju mise i opijela za spas pokojnih knezova, i da svakoga od živućih prigodom smrti njegove izprate do spokojišta njegova.

Salijetavan sa svih strana, a jamačno najviše od knezova Celjskih, pozvao napokon kralj Sigismund braću Frankapane u

Požun, da u nazočnosti prelata i baruna sasluša i riješi tužbe protiv njih. Najprije ustade mladi celjski knez Ulrik, sin kneza Fridrika i nesrećne Elizabete Frankapanke, pak pred kraljem, prelatima i barunima poče zahtijevati polovicu otoka Krka, zatim gradove Trsat, Bakar i Bribir, što je sve pred desetak godina i više otac njihov Nikola oteo njegovu otcu Fridriku. Ali knez Ulrik nije kriv za otčev zločin, pak traži sada od knezova Frankapana baštinu svoje majke. Zahtijeva polovicu otoka i gradove ili 32.000 zlatnih forinti, a uza to i naknadu od 10.000 zlatnih forinti za pretrpljenu štetu, što nije primao nikakvih dohodaka od tih mjesta kroz toliko godina. Nazočni knezovi, bilo ih je osam (Martin ne bijaše došao), ne mogoše se oprijeti, pak moradoše privoljeti, da se knezu Ulriku dade na uživanje polovica Krka i rečeni gradovi, dok mu ne plate 32.000 forinti. Na to dade kralj 4. travnja god. 1435. sastaviti povelju, kojom naloži zagrebačkomu kaptolu, da kneza Ulrika uvede u posjed tih mjesta, što je kaptol s kraljevskim povjerenikom i izvršio. Zahtjevu Ulrikovu, da mu se dade odšteta od 10.000 zlatnih forinti za pretrpljeni gubitak, nije kralj zadovoljio, tobože jer je želio, „da se vez srodstva izmedju stranaka utvrdi slogom i medjusobnom ljubavi.“ [172] Tek što bi knez Ulrik celjski namiren, javio se knez Nikola Zrinski, sin Pavlov. Pokojni ban i knez Nikola Frankapan bijaše još god. 1409. založio svoj grad Slunj knezu Pavlu Zrinskomu za 1800 dukata, te onda god. 1424. obnovio založnicu Pavlovoj udovi Elizabeti i sinu joj Nikoli. No poslije otčeve smrti oteše braća Frankapani Pavlu Zrinskomu založeni grad Slunj, a ne vratiše mu uzajmljene svote. Kralj Sigismud bijaše još god. 1433. u tudjini pozvao knezove Frankapane, da se pogode sa Zrinskim; no pošto se oni nijesu odazvali, a Zrinski ih je ponovo tužio, izdade kralj 23. travnja god. 1435. u Požunu strogu pismenu zapovijed „Ivanu i Stjepanu Frankapanima, senjskim, krčkim i modruškim knezovima, kraljevina Dalmacije i Hrvatske banovima“, kao i braći njihovoj: Nikoli, Martinu, Bartolu, Dujmu, Andriji, Sigismundu i Ivanu (mladjemu), da s mjesta vrate ili oteti grad ili uzajmljene novce. [173]

Postupanje kraljevo prema Frankapanima ohrabri još više brojne protivnike njihove. Najviše se oboriše na prvorodjenca Ivana (Anža), koji bijaše još prošle godine baštinio prostranu

državinu cetinskoga kneza Ivaniša Nelipića. Od svih protivnika njegovih iztiče se naročito Matko Talovac, iza smrti staroga Hermana Celjskoga ban slavonski (od kolovoza god. 1435.) i osobiti pouzdanik kralja Sigismunda.

Cetinski knez Ivaniš Nelipić bijaše srećno održao svoju djedovinu sve do smrti svoje, braneći ju od Mletaka, bosanskih kraljeva i velikoga vojvode bosanskoga Sandalja Hranića, najopasnijega takmaca svoga. Knez se je Ivaniš takodjer pobrinuo, da se njegova državina ne bi poslije razasula, nego da ju neokrnjenu preuzme njegova prvorodjena kći Katarina i zet njegov Ivan (Anž) Frankapan, ban hrvatski. Nije mu bilo dovoljno, što je Ivana (Anža) posinio (god. 1411.), kao ni povelja Sigismundova od 28. studenoga god. 1412., kojom je kralj dozvolio, da kći Ivaniševa Katarina primi za miraz čitavu državinu otčevu (Cetinu sa Sinjem, Čačvinom, Travnikom, Omiš, Klis, Ključ s Prominom i Petrovim poljem): on kao da nije vjerovao u riječ i pismo prevrtljivoga kralja, pak je još god. 1434. došao pred kninski kaptol, te ondje izdao izpravu, kojom je sva svoja imanja sa svima Vlasima založio svojoj kćeri Katarini, supruzi Ivana (Anža) Frankapana, za 50.000 dukata, koje bijaše primio od kćeri i zeta za obranu svoje djedovine i domovine. Na temelju te izprave uveo je tadanji banovac Dalmacije i Hrvatske, Domša Vladihović, kneginju Katarinu u sva imanja otčeva.[174] Malo zatim (poslije 23. svibnja god. 1434.) umro je knez Ivaniš Nelipić od plemena Svačića; bogatu pak baštinu njegovu preuze kći mu Katarina, a s njom i suprug njezin Ivan (Anž) Frankapan, ban hrvatski i dalmatinski. Neposredna vlast knezova Frankapana protegla se tako daleko na jug do Omiša, pače do Neretve. Ivan (Anž) ostavio brata si, bana Stjepana, u Senju, Modrušama i Bihaću, a sam se preselio na jug, gdje je stolovao u tvrdom gradu Klisu, Omišu, pak i u Sinju, ponositoj stolici cetinske župe. U hrvatskim izpravama zove se odsada „knez Hanž Frankapan, krčki i modruški, cetinski i kliški knez i veće, ban Dalmacije i Hrvatske“. Mletaka nije se trebao bojati, jer je već i otac i tast bio s njima u najboljem skladu;[175] ni za bosanskoga kralja nije mario, jer je taj strepio za svoj obstanak. Jedino mu je mogao smetati veliki vojvoda bosanski Sandalj Hranić; ali taj umre 15. ožujka god. 1435., a naslijedi ga sinovac Stjepan Vukčić, s kojim se ban Ivan brzo sporazumi.

Stupi pače s njim u rodbinsku svezu (voivoda Stipanus, nepos voivode Sandagl... contraxit parentelam cum dicto comite Johanne), da se tako osigura i za dojduća vremena. [176]

Jedino se knez i ban Ivan prevario u kralju Sigismundu. Taj je potaknut od protivnika njegovih i braće njegove stao najednom u drugoj polovici god. 1435. zahtijevati od njega, da mu ustupi svu baštinu svoje žene, naime gradove i oblasti iza kneza Ivaniša Nelipića. Kralj nije mario za svoju povelju od god. 1412., izdanu u Brinjama u prilog kneginje Katarine, kao ni za izpravu kneza Ivaniša Nelipića od g. 1434., već je naprosto zahtijevao, da mu se predade ostavina cetinskoga kneza. Nedvojbeno se je pozivao na stari zakon, po kojemu su sva imanja, kojih bi vlastnici umrli bez mužkih potomaka, imala zapasti kraljevsku krunu, da s njima dalje razpolaže. Ban Ivan (Anž) opet nije htio ni čuti, da predade imanja svoga tasta, a na to je kralj u siječnju god. 1436. proglasio bana Ivana buntovnikom i odmetnikom, lišio ga svih časti i imanja, te povjerio slavonskomu banu Matku Talovcu, da ga silom svlada. Za nagradu primit će braća Talovci sve, što će banu Ivanu (Anžu) oteti.

Tako planu u proljeću god. 1436. u južnoj Hrvatskoj rat za baštinu kneza Ivaniša Nelipića. Slavonski ban po nalogu kraljevu udara na hrvatskoga bana. Ivan (Anž) Frankapan boravi 18. ožujka „na Klisi“, pak ondje potvrdjuje „virnim i pravim slugama (pokojnoga tasta svoga) bana Ivaniša Ivanovića, svim dobrim Vlasima dobre i poštene zakone, ki su im bili za njih bivšega gospodina bana Ivaniša Ivanovića i za njegova otca, kneza Ivana.“ [177] Dva tri mjeseca poslije već je ban Matko na polazku na jug; dne 2. srpnja stoji s vojskom svojom kod Bihaća, te se zove „ban Slavonije, Dalmacije i Hrvatske.“ Da bi lakše svladao silnoga bana Ivana, bijaše kralj Sigismund pozvao i vazda vjerni Dubrovnik, da priskoči u pomoć njegovu banu, a naročito da mu ustupi dvije bombarde za rušenje zidina i druge vrsti oružja. Ali Dubrovčani prepadoše se toga zahtjeva, te se 19. lipnja posebnim pismom izpričaše kralju, što ne mogu njegova naloga izvršiti. Najprije kažu, da im je požar u kolovozu prošle godine uništio gotovo sve bojne sprave; a onda ističu, da je knez Ivan Frankapan u srodstvu s vojvodom Stjepanom Vukčićem, njihovim najbližim susjedom, te bi njihovu občinu snašla velika bijeda, kad bi se kraljevu nalogu

odazvali. Vojvoda Stjepan zatro bi im svu trgovinu s Mletcima Jakinom i Dalmacijom.[178] Dne 7. kolovoza udara ban Matko Talovac zajedno s bratom Petrom na grad Sinj u župi Cetini, koji je napokon i osvojio.[179] Da li je još koji drugi grad zauzeo, ne znamo; dne 1. studenoga nalazimo ga opet u Zagrebu.

Vojeni pohod bana Matka Talovca nije ipak knezu Ivanu mnogo naudio. Već 31. listopada stoluje „Hanž Frankapan, Vegle, Senja, Modruša, cetinski i kliški knez, Dalmacie i Hrvat' ban“ u gradu Klisu, pak dariva kneza Vignja Dubravčića, brata mu i sinovca za vjerne službe njihove imanjem „u Cetini poda v Sinjem“, a to je očit znak, da je Sinj bio opet u njegovoj vlasti.[180] No ipak nastoji u to vrijeme oko Mletčana, da bi ga izmirili s kraljem Sigismundom; a Mletci, koji bijahu nedavno utanačili primirje s kraljem, obećavaju mu 19. prosinca god. 1436., da će to kroz svoje poslanike pokušati.[181] Medjutim namah zatim nestade kneza Ivana (u prosincu godine 1436.), a na to pohita ban Matko Talovac po drugi put na jug, da obračuna s njegovom udovicom Katarinom.[182] Slaba žena s nedoraslim sinom Jurjem nije bila podobna odolijevati banu, te se stoga ponukom i posredovanjem Šibeničanina Nikole Gašparovića i Jurja Martinuševića iz Radučića stade s Matkom pogadjati. Već 31. siječnja god. 1437. svjedoči ban Matko Talovac u Petrovom polju južno od Knina gospodji Katarini, udovi Anža Frankapana, da mu je predala u ime svoje i sina svoga Jurja gradove i zemlje, koje bijaše njezin pokojni muž, budući odmetnik i buntovnik kraljev, neovlašteno posvojio.[183] Tako izgubi i Katarina čitavu otčevinu svoju, te se onda sa sinom Jurjem skloni u grad Rmanj na gornjoj Uni. Dne 11. ožujka god. 1437. čestitaju Mletci banu Matku, „što je srećno obladao svima mjestima, koja je nekad držao knez Ivan“ (quod omnia loca illa per olim comitem Angelum possessa feliciter sunt adepta).[184]

Ne znamo, kako su se ostala braća Frankapani ponijeli za osudne borbe svoga brata starješine s kraljem i banom Matkom Talovcem. Knez Sigismund stoluje mirno u gradu Otočcu, te izdaje ondje 12. svibnja god. 1436. povelju Antunu i Marinu Baljardićima, kojom im dariva selo Prelipe u Dugom polju.[185] Knez Stjepan opet jamačno nije pristajao uz starijega brata svoga, jer ga nalazimo i dalje u milosti kraljevoj; pače

on obnaša bansku čast za Dalmaciju i Hrvatsku ne samo 9. srpnja i 2. studenoga god. 1436., nego još i 25. ožujka i 7. studenoga god. 1437. [186] Dok je knez i ban Ivan (Anž), zavrgnut od svoga kralja, vodio upornu borbu za djedovinu svoje žene, dotle je knez Stjepan tražio oduška svojoj ambiciji na drugoj strani. On obnavlja sveze s austrijskim vojvodama iz roda Habsburga, koje bijaše otac mu Nikola nadovezao s vojvodom Ernestom, gospodarom Kranjske, Štajerske i Koruške. Posljedica tih sveza je bila, da su vojvode Fridrik (potonji car i kralj Fridrik III.) i Albrecht VI., sinovi vojvode Ernesta, kneza i hrvatskoga bana Stjepana Frankapana imenovali god. 1436. zemaljskim kapetanom za Kranjsku, povjerivši mu čitavu vojvodinu zajedno s glavnim gradom Ljubljanom. Već 12. veljače god. 1436. izdaje Stjepan Frankapan u štajerskom Gradcu, stolici pomenutih vojvoda, izpravu, kojom obriče njima vjernost i pokornost kao kapetan Kranjske; sličnu izpravu obnavlja i 30. prosinca iste godine. [187] Napokon je knez Stjepan priklonio habsburžkim vojvodama i ostalu braću svoju. Dne 29. lipnja god. 1437. ugovaraju braća Stjepan, Bartol, Martin, Sigismund, Andrija i Ivan mladji (Nikole i Dujma nema) savez sa pomenutim vojvodama Fridrikom III. i Albrechtom VI. na deset godina, te se obvezuju pomagati ih o svom trošku sa 1000 ljudi, ako bi tko rečene vojvode u njihovim zemljama napastovao, ili ako bi vojvode na koga zaratovali. [188] Očito je taj savez bio u prvom redu naperen protiv celjskih knezova, Fridrika i sina mu Ulrika, kojih je moć postajala svakim danom opasnija i u vojvodskim zemljama, a i na dvoru kralja Sigismunda. Knezovi su Frankapani pomagali Habsburgovce na jednoj strani protiv grofova Celjskih, dok su na drugoj odbijali bana Matka Talovca i braću njegovu, koja su nakon pada kneza Ivana (Anža) posezala i za ostalim oblastima njihova roda, nasljednima i založenima. Sam kralj Sigismund prinudjen je god. 1437. zabraniti banu Matku Talovcu, da se ne upliće u jurisdikciju župe Bužana i grada „Potoyan“, jer je ta župa založena knezovima Frankapanima. [189]

I nakon smrti kralja Sigismunda († 9. prosinca g. 1437.), za njegova zeta Albrechta Austrijskoga, potrajala je opreka izmedju knezova Frankapana i banova Talovaca. Talovcima pridružili se i knezovi Zrinski, koji su od Frankapana nepre-

stano tražili ili oteti im Slunj ili uzajmljene novce, naime 2000 dukata. Knez Petar Zrinski sa svojim sinovima Pavlom, Jurjem i Petrom dolazio svaki čas na kraljevski dvor, te tražio pravicu. Kralj Albrecht izdade stoga sporazumno s prelatima i barunima u Budimu 3. veljače god. 1438. pismeni nalog knezu Stjepanu i braći njegovoj, da ili Slunj povrate ili 2000 dukata plate.[190] Frankapani obećaše doduše, da će jedno ili drugo učiniti; ali 7. travnja god. 1438. javlja zagrebački kaptol, da ipak nijesu svoga obećanja izpunili.[191] Tek 25. lipnja g. 1439. došlo je do prijateljskoga sporazumka izmedju Zrinskih i Frankapana; sadržaj pogodbe nije nam poznat, jedino je izvjestno, da je Slunj i dalje ostao u vlasti Frankapana.[192] U ono vrijeme razmakla se je vlast Frankapana još dalje na sjever u Slavoniju tim, što se je knez Martin bio oženio Jelenom, kćerju plemića Mučina (Muchynus, Muthynus) od Lipovca, koji je držao ne samo Lipovac i trg Jastrebarsko izmedju Save i Kupe, nego i kaštele Kostajnicu i Komogojnu u dubičkoj županiji. Godine 1439. darovao je kralj Albrecht knezu Martinu sve dohodke i kunovinu od posjedovanja, koja su pripadala gradovima Lipovcu i Okiću; a 24. kolovoza god. 1442. poklonila je Jelena Lipovačka svomu suprugu Martinu i njegovim potomcima čitavu baštinu iza otca svoga, naime Lipovac, Jastrebarsko, Kostajnicu i Komogojnu (Komogovinu).[193]

Po smrti kralja Albrechta († 27. listopada god. 1439.) pristajali su knezovi Frankapani uz udovicu njegovu Elizabetu, zatim uz sina njezina Ladislava Postuma, kojemu je bio skrbnikom habsburžki vojvoda i potonji kralj njemački Fridrik III., tada gospodar Štajerske, Koruške i Kranjske. Dok su Talovci s drugim velikašima hrvatskima i ugarskima zvali na prijestolje poljskoga kralja Vladislava Varnenčika, knezovi su Frankapani zajedno s Celjskima vodili stranku Habsburga. Knezovi Frankapani, naročito Stjepan, Martin, Sigismund i Ivan mladji pomažu oduševljeno kraljicu udovicu Elizabetu i njezina sina. Stjepan je svedjer u službi vojvode Fridrika, te vrši službu kapetana u Kranjskoj;[194] a 23. kolovoza god. 1440. pridružuje se s braćom Martinom i Ivanom mladjim savezu, što su ga utanačili tada već kralj Fridrik III. i knezovi Celjski.[195] Čini se, da je uslijed toga zaprijetila velika opasnost banu Matku Talovcu i njegovoj braći, jer mletačka obćina na molbu bana

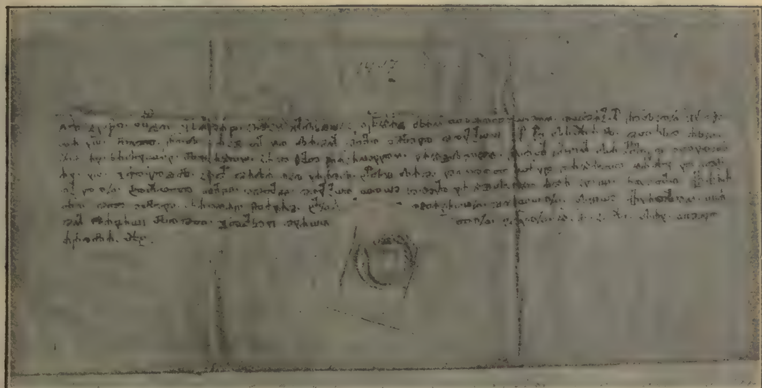
Matka 17. prosinca god. 1440. očituje, da je „spremna pisati senjskim knezovima i knezu Celjskomu u prilog njemu“ (parati sumus scribere comitibus Segne et comiti Cilie in eius favorem).[196] Knez opet Sigismund kao poslanik kraljice udovice Elizabete putuje u daleku Češku. Dne 22. siječnja g. 1441. izdaje ona u Komoranu za kneza Sigismunda vjerodajnicu, te ga šalje u Češku Ulriku od Roženberka; dne 4. ožujka opet zahvaljuje se Elizabeta rečenomu Ulriku, što je prijazno primio kneza Sigismunda i njegovu družinu.[197] Dakako da je kraj takih prilika svedjer rasla moć i vlast knezova Frankapana. Knez Stjepan preuzima u to vrijeme grad Dubovac kraj današnjega Karlovca, koji bijaše nekad Simon Cudar Olnodski za 350 zlatnih forinti založio knezovima Babonićima od Blagaja; dne 16. veljače god. 1442. izdaje pomenuti Stjepan u gradu Senju izpravu, kojom priznaje, da je od kneza Ivana Babonića Blagajskoga primio grad Dubovac (castellum Dobowacz) sa svim pravima i pripadcima (dempta Raduna waz), i da će ga vratiti Simonu Cudaru, ako mu on ili potomci njegovi izplate 350 zlatnih forinti.[198] No do toga nije došlo, i tako je Dubovac ostao Frankapanima. Slijedeće god. 1443., dne 3. ožujka, izdao je opet njemački kralj Fridrik III. u Novom mjestu kod Beča povelju knezu Stjepanu i njegovim baštinicima, kojom je njima dozvolio kovanje novaca po bečkom načinu. U toj povelji zove Fridrik kneza Stjepana „kraljevskim savjetnikom“.[199] Uz Stjepana porasao je ugled i bratu mu Martinu. Juraj Bakšaj, plemić iz Pribića, pravi 4. siečnja god. 1443. u Zagrebu oporuku, pak tom zgodom preporuča svoju suprugu i kćer „zaštiti velemožne gospode Stjepana i Martina, knezova krčkih i modruških“.[200] U to doba prešao je i knez Bartol Frankapan u službu kralja Fridrika III., koji mu je kao skrbniku nedorasloga Ladislava Postuma povjerio upravu imanja gjurske biskupije u Ugarskoj. Kao upravitelj (pfleger) biskupije u Gjuru piše knez Bartol 30. siječnja i 6. lipnja god. 1445. njemačke listove gradjanima u Požunu, te ih izvješćuje o dogadjajima u Ugarskoj.[201]

Dok su u Ugarskoj i Hrvatskoj nakon smrti kralja Vladislava Varnenčika († 10. studenoga god. 1444.) i njegova gorljiva privrženika, bana Matka Talovca († poslije 20. studenoga god. 1444.) uzplamtile gradjanske borbe izmedju dviju stranaka (knezova Celjskih i Ivana Hunjada), dotle je najugledniji od

Frankapana, knez Stjepan, ogledao se za suprugom iz koje slavne porodice, da bi tako još više podigao svoju vlast. Kako je još mladićem mnogo boravio u Italiji na dvorovima knezova i hercega, odabrao si je za ženu kneginju Izotu (Elizabetu), naravnu kćer markgrofa Nikole III. iz porodice Este, gospodara Ferrare, Modene i Reggija. Rečena Izota bijaše se god. 1444. vjenčala s Antunom od Monfeltra, koji bi baš na vjenčani dan ubijen, te je tako Izota ostala udovicom. Frankapani bijahu već odprije u svojti s markgrofima od Este, jer je Nikola III. imao za prvu suprugu Ziliolu Carrara, sestru one Katarine, koja se bijaše god. 1372. udala za Stjepana I. Frankapana. Čini se medjutim, da je mletačkoj obćini, s kojom su Frankapani nakon nekoga nesporazumka[202] bili u dobrom prijateljstvu, izbor kneza Stjepana bio vrlo nepoćudan. Kad je naime markgrof Lionello, brat Izotin, mletačkoj obćini doglasio, da će se njegova sestra udati za senjskoga kneza Stjepana, obćina je bila u golemoj neprilici, šta da mu odgovori. Najprije je 18. studenoga god. 1445. odlučila, da ga kroz svoga poslanika Ivana Valenga od toga odvrati, „jer mu s više obzira taj brak svjetovati ne može, a naročito radi stanja njegova i svoga, premda je ona kuća (Frankapana) častna i plemenita“; no namah zatim odluči obćina markgrofu izjaviti, „da ona sve to njemu prepušta, neka on kao premudar čovjek onako udesi, kako mu se čini koristnije“.[203] Ali zato pregnuše Mletci, da bar kneza Stjepana odvrate od braka s ferrarskom markgrofinjom, te poslaše 26. studenoga u to ime k njemu i braći mu u Senj posebna poslanika Ivana de Reguardatis.[204] Stjepan Frankapan nije se medjutim dao smesti. U travnju god. 1446. osvanuo on s kićenom družinom u Mletcima, da odanle podje u Ferraru u svatove. Zaodjeo se krasnim i dragocjenim odijelom, koje je bilo izvezeno biserjem, pak došao u obćinsko vijeće mletačko, da izmoli oružanu pratnju (militare servitium) do Ferrare. Dužd Franjo Foscari još ga je 8. travnja odvraćao od braka s markgrofinjom, predlažući mu druge zgodnije kneginje i grofinje. Ali Stjepan zahvalio se na svima savjetima, pak pošto mu je obćina uzkratila oružanu pratnju, pošao je sam sa svojom družinom u Ferraru, gdje se je oženio Izotom, te mnogo dana ondje pirovao.[205]

Ženitba kneza Stjepana s markgrofinjom Izotom podiže još više njegov ugled u Hrvatskoj i Ugarskoj. Po toj ženitbi

došao je on u svojtu s najmoćnijim dinastijama u Italiji, pače i s napuljskim kraljem Alfonsom V.(I) iz porodice aragonske, kojega je naravna kći Marija bila udata za markgrofa Lionella, šurjaka kneza Stjepana Frankapana. Vrlo je vjerojatno, da je knez Stjepan u to vrijeme pristupio u kolo nekih ugarskih i hrvatskih velikaša, koji su radili, da napuljskomu kralju Alfonsu V. kao baštiniku Anžuvina prokrče put do ugarsko-hrvatskoga prijestolja. Ali kad je pretegla stranka u prilog zakonitomu vladaru, mladomu Ladislavu Postumu, kojega je odgajao rodjak njegov, njemački kralj Fridrik III., onda je i Stjepan Frankapan za onaj čas odustao od bezuspješne akcije,

Sl. 29. Povelja Dujma IV. Frankapana od 17. travnja god. 1447. za samostan sv. Jelene kod Senja.

za napuljskoga kralja, pak se tijesno pridružio 6. lipnja god. 1446. izabranomu gubernatoru Ugarske i Hrvatske, slavnomu junaku Ivanu Hunjadu (Sibinjanin Janku). Naravno, da se je uslijed toga knez Stjepan razkrstio s njemačkim carem Fridrikom III., koji je u to Stjepanova brata, kneza Dujma (njegova povelja od god. 1447. sl. 29.; njegov pečat sl. 30.) imenovao svojim kapetanom u Kranjskoj, te mu uz ino 3. svibnja god. 1447. iz Optuja pismom naložio, da ne dira u privilegij gradjana grada Kamnika, kojima je pristojalo pravo, da idu na sud jedino pred svoga gradskoga sudca.[206] Dok se je tako knez Stjepan otudjio njemačkomu kralju, priljubio se je guber-

natoru Ivanu Hunjadu. Kroz čitavu godinu 1448. knez je Stjepan posrednikom izmedju gubernatora i napuljskoga kralja Alfonsa V. (I.), naročito kad je Ivan Hunjad tražio pomoć u napuljskoga kralja za rat protiv Turaka. Sad su poslanici Alfonsovi boravili u oblastima kneza Stjepana, noseći darove gubernatoru; sad je opet nosio Stjepan poruke u Napulj kralju Alfonsu. Napuljski poslanik Bernardo Lepiz svaki je čas u oblastima kneza Stjepana. [207]

Za knezom Stjepanom povodio se u svemu knez Martin (njegov pečat sl. 31.), takmeći se gotovo sa svojim bratom. Knez

Sl. 30. Pečat kneza Dujma IV. Frankapana od god. 1452.

Sl. 31. Pečat kneza Martina Frankapana († god. 1479.).

Martin sklapa doduše god. 1446. prijateljski savez s celjskim knezovima Fridrikom i Ulrikom protiv svih mogućih neprijatelja, izuzev jedino rimskoga i ugarskoga kralja; no već godine 1447. utanačio je savez „pravoga bratinstva“ s gubernatorom, odlučnim protivnikom knezova Celjskih. [208] Pače kad je Ivan Hunjadi u rujnu g. 1448. provalio u južnu Srbiju, da u borbi s Turcima osveti poraz kod Varne, Martin se je Frankapan uz druge hrvatske velikaše pridružio gubernatorovoj vojsci. Ivan Hunjad bi medjutim u boju na Kosovu (18—20 listopada god. 1448.) od Turaka svladan i vojska mu razpršena. Na bojnom polju ostade mnogo hrvatskih junaka (banović Sekula, ban Franjo Talovac); a i knez Martin Frankapan bio bi poginuo, da ga nije spasao vjerni sluga njegov Mikša Ličković, kojemu

je poslije iz zahvalnosti darovao imanja Dolec i Gradec, pripadajuća gradu Steničnjaku.[209] Knez je Martin srećno umakao, te ga 29. studenoga god. 1448. nalazimo u Petrovaradinu, gdje no zajedno s varadinskim biskupom Ivanom Vitezom od Sredne, palatinom Ladislavom Gorjanskim, knezom Nikolom Iločkim (Fristackim), knezom Gregorijem Kurjakovićem iz Krbave i knezom Pavlom Zrinskim nastoji, da gubernatora oslobodi iz sužanjstva srbskoga despota Gjurgja Brankovića, koji ga bijaše na bijegu s Kosova zarobio.[210] Još prije polazka svoga na tursku vojnu bijaše se knez Martin (kojemu bijaše umrla prva žena, Jelena Mučinova od Lipovca) po drugi put oženio unukom silnoga nekad vojvode i hercega Hrvoja Vukčića, kneginjom Dorotejom, tada udovicom iza kneza Ivaniša Blagajskoga (Babonića).[211] Već prigodom vjenčanja god. 1448. zapisala je kneginja Doroteja svome suprugu grad Kozaru u Bosni; poslije je knez Martin po toj drugoj ženi svojoj dobio još i župu Vrbas s Vrbaškim gradom kod današnje Banjaluke.[212] Tako je knez Martin osim baštine svoje držao imanja dviju žena svojih; Jelene Lipovačke i Doroteje Blagajske.

Odkad se dva brata Frankapana — Stjepan i Martin — tako osiliše, pomrsila se je i sloga u porodici njihovoj. K tomu doprinije še i tadanje političke prilike, jer kako su knezovi Stjepan i Martin pristajali uz gubernatora Ivana Hunjada, tako su se ostala braća priljubila budi njemačkomu kralju Friđriku III., budi Mletcima. Njemačkomu kralju i celjskim knezovima pridružila su se ona braća, koja su imala žene iz habsburžkih pokrajina (Nikola V. imao je za ženu Barbaru od Wallsee, a Dujam IV. Barbaru od Schaumburga), a Mletcima naginjao je najmladji od braće, naime Ivan mladji, koji se je poslije posve povjerio toj obćini.

Posljednji put nalazimo braću Frankapane složne na okupu god. 1445. Te godine borave knezovi Nikola, Stjepan, Bartol, Dujam, Martin, Sigismund i Ivan (Andrija bijaše već umro) u gradu Krku (in civitate nostra Veglae), te izdaju izpravu svojim podanicima u grada Krku i na otoku (subditis suis Veglensibus et insulanis), kojom njima svečano obećaju, da će im štititi i braniti njihova posjedovanja, uobičajene sloboštine, i sve stare i nove pravice, pak da će prema tomu upravljati gradom i otokom.[213] Slijedećih godina 1446. i 1447. braća se

i radi porodičnih i radi političkih prilika sve više medjusobno otudjivahu, tako da su se napokon razdijelili na dvije protivne stranke, koje su se ljuto mrzile i progonile. Na jednoj strani stajali su knezovi Stjepan II. i Martin, a drugu je vodio najmladji brat Ivan VII., prozvan mladji (iunior), koji se je zaklanjao za Mletčane. Taj Ivan boravi u travnju god. 1448. u Mletcima, pak traži od njih, neka posreduju izmedju braće i sinovaca, da bi svaki od Frankapana dobio dio, koji ga zapada. Mletačka obćina prima posredničtvo, te 16. travnja izabire svoga plemića Nikolu Barba, koji će poći u Senj, te nastojati oko izmirenja zavadjene braće (cum mandato se interponendi et eos reconciliandi).[214] Ali nastojanje mletačkoga poslanika bijaše zaludno, pak stoga ga obćina 27. lipnja opet poziva, da se iz Senja povrati u svoj zavičaj.[215] U lipnju godine 1448. boravi opet knez Ivan u Mletcima, te vapi u ime svoje i braće svoje, koja uza nj stoje (parte sua et fratrum suorum, qui sunt ex latere suo) pomoć protiv kneza Stjepana i onih Frankapana, koji hoće da ih posve zataru (comitem Stephanum et alios fratres suos, qui sibi et dictis suis fratribus inimicantur, esse dispositos ad totalem ruinam suam, et nolle pacem), i koji ne će ni čuti za izmirenje. Mletci, naravno, uzimaju u zaštitu svoga privrženika Ivana, pak pozivaju kneza Stjepana, da utanači mir i pogodbu. Ali podjedno daje obćina 1. srpnja god. 1448. u pomoć knezu Ivanu jednu dobro opremljenu i oružanu galiju; suviše poziva svoje knezove na Rabu, Pagu, Cresu i Osoru, da pomažu savjetom i djelom kneza Ivana i braću njegovu, koja s njime drže.[216] I u listopadu g. 1448. borave poslanici kneza Ivana u Mletcima i mole pomoć, a obćina im ju daje i knezove susjednih otoka poziva, da ih pomažu, u koliko im to čast dopušta.[217]

Ne znamo za potankosti o borbama izmedju knezova Frankapana; ali nema sumnje, da su ih nastavili god. 1449. Tek u lipnju te godine došlo je do mira izmedju zavadjene braće. Vjerojatno je, da su tome doprinesli biskupi, u kojih se je oblastima prostirala državina Frankapana, kao krbavski, senjski i krčki. Napokon bi urečen stanak u Modrušama za 12. lipnja god. 1449., te onamo biše pozvani svi knezovi, zatim i drugi velikaši i plemići, prijatelji Frankapana. Dakako da su i biskupi došli, i to krbavski biskup Vid Korčulanin, senjski Andrija

Dračanin, i krčki Franjo. Kroz tri dana (12—14. lipnja) razpravljalo se na stanku (matura et diligenti deliberatione inter se prehabita), dok se je polučio sporazumak. Čitava državina podijeljena bi na osam dijelova, naime izmedju sedmero živuće braće i njihova sinovca Jurja I., sina pokojnoga Ivana VI. (Anža) i Katarine Nelipićeve. Tako se porodica Frankapana razpade tom zgodom na osam loza, a njihova državina na osam velikaških gospoštija. Da se ipak bar nekako održi zajednica porodice, ustanoviše, da gradovima Krkom i Senjem skupno vladaju, i da svaka grana imade u njima svoj dio (porcio) dohodaka i nekretnina. Sav ostali posjed razdijeliše ovako:

1. Knez Nikola V. primi Ozalj, Ribnik i Grižane (castra Ozal, Ribnik et Grisan, ac porcio ciuitatum Wegle et Segnie);

2. Knez Stjepan II. dobi trg Modruše i grad Tržan, zatim gradove i kaštele Vitunj, Grobnik i Dubovac (oppidum Modrussa cum castro Thersan, ac alia castra et castella Wytun, Grobnik et Dubovacz vocata);

3. Knez Bartol IX. primi trg Brinje i grad Jelovik, zatim gradove Sokol, Tržac i varoš Bihać (oppidum Brine cum castro Jaknik, et aliis castris Sokol, Thersacz et oppidum Bihach);

4. Knez Dujam IV. dobi Ostrovicu (u Lici), Novigrad (u Lici), Slunj i Ledenice (Osteruicza, Nouum Castrum, Slun et Ledenicze);

5. Knez Martin primi Okić, Starigrad (na moru), Novi, Bribir, Kotor, Bakar i Trsat (castra Okych, Starigrad, Noui, Brebir, Kothor, Bakar et Thersat);

6. Knez Sigismund zadrža gradove Otočac, Prozor, Vrhovinu i Dabar u Gatanskoj župi (castra Othochacz, Prozor, Werhouina et Dabar);

7. Knez Ivan VII. mladji dobi župu ili gospoštiju Bužane i grad Hreljin (dominium Busan et castrum Hrelin); napokon

8. Knez Juraj I., sinovac rečenih knezova, a sin pokojnoga Ivana VI. (Anža) i Katarine Nelipićeve, primi gradove Cetin, Rmanj, Lapac, Bašku i Ribnik (castra Cetin, Ermen, una cum Lapacz, Baska et Ribnik).

Još su vrlo značajne dvije ustanove, prihvaćene na stanku u Modrušama. Knezovi Frankapani odrediše i potvrdiše prisegom, da će za slučaj, ako bi tijekom vremena koji od njih umro bez potomaka, dijelom pokojnikovim svi jednodušno namiriti onoga, koga je prigodom sadanje diobe zapala manja baština. Ako bi dakle koji od sadanje braće umro bez djece, onda će se sva preživjela braća i njihovi potomci opet skupiti na stanak i razpravljati, komu da se namijeni njegova ostavina. Nadalje bi još odredjeno, a to je knez Martin i prisegom prihvatio, da će po njegovoj smrti i ona imanja, koja je dobio po prvoj svojoj supruzi Jeleni (gradovi Lipovac, Pokupsko, Komogovina i Kostajnica), ili koja je dobio po drugoj supruzi Doroteji Blagajskoj, ostati preživjeloj braći i njihovim potomcima.[218] O svemu tomu sastavljena bi posebna izprava, koju su izdali nazočni biskupi: krbavski Vid Korčulanin, senjski Andrija Dračanin, i krčki Franjo; a ti su valjda preuzeli i jamstvo, da će na točno vršenje toga diobenoga ugovora paziti.

Rečeni ugovor zaista je vrlo znamenit akat u povjestnici knezova Frankapana. Knezovi sve bez privole kralja i bana dijele svoju državinu na osam baština, a uz to hoće ipak da sačuvaju jedinstvo svoje porodice, pak proglasuju, da imanje izumrle loze postaje baštinom preživjelih loza. Knez Martin pače pridaje za slučaj svoje smrti i ona posjedovanja, koja je stekao po ženama svojima Jeleni i Doroteji. U ono burno vrijeme, kad je zakoniti kralj Ladislav Postumus bio još djetetom kod svoga skrbnika kralja Fridrika III., kad se ni u Ugarskoj ni u Hrvatskoj nije marilo, tko kraljuje ni tko banuje, nije se nitko podigao protiv akta, utanačena u Modrušama. No hoće li tako ostati, ako se kada zakralji jak vladar, kojega će smetati velika vlast Frankapana?

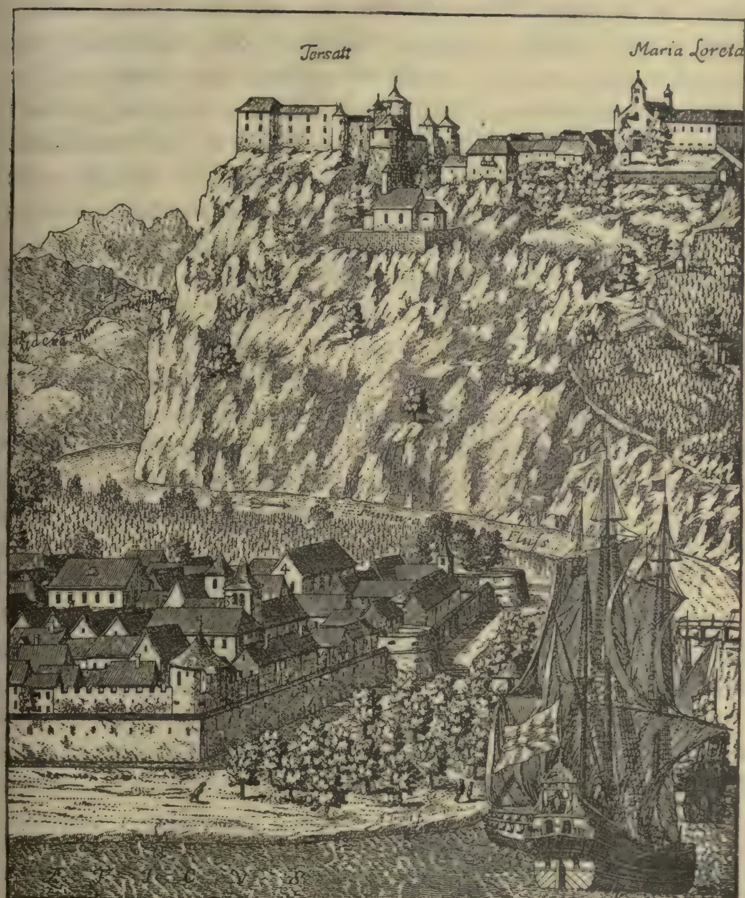
Medjutim i sami neki knezovi pokajali su se naskoro, što su prihvatili diobu u Modrušama. Neki su ustali zato, jer je knez Stjepan primio Modruše i Tržan, što je kao najstarija tekovina porodice patrilo najstarijega brata i njegove nasljednike. Drugi su opet bili nezadovoljni svojim dijelom (porcijom), jer da su premalo dobili. Od potonjih iztiče se naročito knez Ivan mladji, kojega bijaše zapala župa Bužane i grad Hreljin u Vinodolu. Premda je već 1. prosinca god. 1449. i grad Drivenik u njegovoj vlasti,[219] traži on sve više te više. On želi da

sam oblada gradom Krkom i čitavim krčkim otokom, a pri tom ga jamačno pomažu Mletci. Planuše nove smutnje medju braćom, koje se svršiše tek na koncu godine 1451. U prosincu god. 1451. borave u Mletcima poslanici knezova Frankapana, te javljaju, da su se braća složila i sporazumno razdijelila medju se zemlje i mjesta svoja. Tom zgodom da su ustupili knezu Ivanu Krk s čitavim otokom (consignaverunt comiti Johanni Veglam cum tota insula). Na to zaostaše u Mletcima samo poslanici kneza Ivana i očitovaše zamašne stvari. Knez je Ivan, govorahu oni, ostavio i ustupio braći sve svoje imanje na kopnu hrvatskom, samo da zadobije rečeni grad Krk s čitavim otokom, da mu ne bude živjeti ni umrijeti ni pod kojim vladanjem nego pod mletačkim. Moli zato obćinu, da ga udostoji primiti pod svoju zaštitu, da mu dozvoli izvjesiti zastavu sv. Marka u Krku i na ostalim tvrdinjama otoka, i da mu dade jednu galiju, s kojom će obćinu služiti na svaku zapovijed. Mletci oduševljeno prihvatiše 31. prosinca god. 1451. poruku kneza Ivana, primiše ga u svoju zaštitu, dozvoliše mu izvjesiti zastavu sv. Marka, a dadoše mu i galiju. Suviše predložiše poslanicima, da se o svemu tomu sastave i izprave. Tako je od god. 1452. knez Ivan ostao jedini gospodar grada Krka i otoka, dakako pod mletačkom zaštitom.[220] Dne 20. veljače god. 1453. stoluje knez Ivan „u svom gradu Krku“ (in civitate nostra Veglae), te izdaje povelju, kojom krčkomu biskupu Franji i njegovoj crkvi dariva dvije kapelice (s. Nicolai de Ogrulo et s. Georgii) u kotaru grada Vrbnika. U toj povelji iztiče, kako je „s božjom pomoću vladanje u Krku i na čitavom otoku zapalo njega sama, bez ikakva dioničtva braće njegove“ (domino concedente dominium Veglae nec non totius insulae ad nos tantum, absque nulla fratrum nostrorum participatione, devenit).[221] Namah zatim, dne 2. ožujka, čini knez Ivan, premda je tjelesno i duševno zdrav (licet mente et corpore sanus), svoju oporuku u biskupskoj palači u gradu Krku. Nazočni su uz ostale krčki biskup Franjo, creski i osorski knez Andrija Quirino, opat sv. Lucije u Baškoj, po imenu Matija, i drugi. Knez za slučaj svoje smrti namjenjuje legate stolnoj crkvi sv. Marije u Krku, franjevačkomu samostanu sv. Marije na otoku Košljunu (za popravak crkve i manastira), samostanu sv. Franje u gradu Krku i hospitalu za uboge u istome gradu;

nadalje odredjuje podpore i penzije svojim plemenitim službenicima (podknežin Antonius Stuzihich, podknežin Bolfus, sudac Martinus Cendich, Martinus Moisievich, Michael Desich, Paulus condam Mathei de Vegla, Petrus Michalich, Matheus Stuzihich, Michsa Stefchosich, Lachichus Mravich, Matheus Gusich, Schinella de Bora, Nicolaus Manichovich de Busrena), koji su bili zgoljni Hrvati budi s otoka budi sa susjednoga kopna. Značajna je ustanova u oporuci, kojom knez Ivan odredjuje, da se njegovi potomci imadu zakloniti u zaštitu i obranu mletačkoga vladanja; ako pak ne bi imao potomaka, onda neka grad i otok Krk baštine dužd i obćina mletačka (instituit et ordinavit serenissimum dominum ducem, qui pro tempore fuerit, et illustrissimum ducale dominium Venetiarum). No zato će mletačka obćina poput dobra otca brinuti se za svoga sina Ivana, te će u slučaju, ako bi ga njegovi protivnici ili neprijatelji kojom prigodom zarobili ili zasužnjili, svom snagom nastojati, da ga oslobodi i u njegovom vladanju uzpostavi.[222] Mletci su objeručke prihvatili oporuku Ivanovu. Dne 12. travnja god. 1454. šalje dužd Franjo Foscari pismo knezu i kapetanu grada Zadra, u kojem njima javlja, da je mletačka obćina uzela kneza Ivana i otok Krk u svoju zaštitu (in recomendisiam et protectionem nostram nostrique dominii), pak stoga ih poziva, da postupaju s njime kao sa štićenikom i plemićem mletačkim, a s njegovim podanicima kao s prijateljima, pače da kneza i pomažu, ako bi morao ustati na obranu svoga vladanja.[223] Da se još bolje umili Mletcima, oženio se knez Ivan u to vrijeme ili nešto poslije mletačkom plemkinjom Elizabetom, kćerju Pavla Maurocena.[224] Iz te su porodice i prije uzimali Frankapani svoje supruge. Tim načinom mislio je knez Ivan posve ograditi svoje vladanje od ostale braće svoje, i osigurati grad Krk s otokom sebi i svojoj porodici za sva vremena. Knez se Ivan gotovo posve odijelio od braće, pače nije više zalazio na njihove stanke. Dne 20. kolovoza god. 1455. stoluje u svojoj palači (in sala nostra) u gradu Krku, pak tu po savjetu (per iussionem) krčkoga biskupa Franje dariva crkvu sv. Kuzme i Damjana u Bašćanskoj drazi pavlinskomu samostanu sv. Spasa kod Senja. U izpravi zove se knez Ivan „Krka i čitavoga otoka gospodar i knez“ (Veglae tociusque insulae dominus et comes).[225]

U isto vrijeme, dok se je knez Ivan posve otudjio braći

svojoj i sklonio u zakrilje mletačkoj obćini, njegov je najbliži susjed i stariji brat, knez Martin, izvodio pobožno i Bogu ugodno djelo. Knez Martin, koji je uz prostrana imanja, stečena po svojim suprugama, držao najveći dio Vinodola, naročito

Sl. 32. Grad Trsat i franjevačka crkva sv. Marije god. 1689.

gradove Trsat (Crsat), Bakar, Bribir i Novi (Novigrad), snovao je već duže vrijeme, kako da se oduži Bogu za podijeljene blagodati njemu i rodu njegovu. Tik do njegova grada Trsata stajala je mala crkvica, u kojoj je bila slika čudotvorne Majke

Božje, darovana crkvici god. 1367. od pape Urbana V. Budući da je puk jatomice grnuo k toj crkvi, tražeći utjehe i pomoći od blažene Djevice Marije, bijaše se već otac Martinov, knez i ban Nikola zavjetovao, da će crkvu razširiti i prigraditi joj samostan, te ga predati braći Franjevcima. Otčev i svoj zavjet preuzeo je da izpuni knez Martin, pak zamolio papu Nikolu V., da mu dozvoli podići manastir (domum cum claustro, dormitorio, refectorio, hortis, hortalitiis, et aliis necessariis officinis pro usu et habitatione fratrum minorum), i napučiti ga redovnicima sv. Franje. Molbi kneževoj pridružio se i krbavski biskup Vid Korčulanin, pak tako je papa Nikola V. dne 12. srpnja god. 1453. izdao u Rimu bullu, kojom je gradnju rečenoga samostana na Trsatu (sl. 32.) dozvolio.[226] Naravno da knez Martin nije ni poslije zapustio svoje zadušbine, nego ju i dalje širio i darivao posjedima i drugim blagom.[227] Ali ni tim se nije zadovoljio knez Martin, nego je gradio i darivao i druge samostane u svojim oblastima. Tako je pavlinskomu samostanu sv. Marije u Crikvenici 28. listopada god. 1455. u Novom potvrdio sve „liste, ke su dali vzveličeni naši prvi, a navlastito vzveličeni i pokojni otac naš knez Mikula Frankapan".[228] Kako je najradije stolovao u gradu Novom (Novigradu), utemeljio je takodjer i tu izpod brda Ospa kod mora god. 1462. samostan hrvatskih Pavlina uz crkvu sv. Marije, te je kaludjere obdario mnogim zemljama i dohodcima Bužanskoga arcidjakonata u Lici.[229] Već suvremenicima udarala je u oči tolika darežljivost kneza Martina; glasoviti povjestničar Anton Bonfinius iz Ascolija zove ga u svojoj ugarskoj povjestnici „Martinom Pobožnim", želeći jamačno tim pridjevkom iztaknuti, koliko je rečeni knez učinio za crkve i manastire.[230]

*

Najznamenitiji od braće Frankapana, knez Stjepan II., suprug ferrarske markgrofinje Izote od Este, bijaše prigodom diobe god. 1449. primio Modruše i grad Tržan, Vitunj, Grobnik u Vinodolu i Dubovac kod današnjega Karlovca. Modruše bile su najstarija tekovina Frankapana na hrvatskom kopnu, pak su stoga neka mladja braća zavidjala knezu Stjepanu. Naročito je sinovac njegov Juraj I. Cetinski smatrao, da njega patre Modruše, jer je bio sin najstarijega brata, pokojnoga Ivana VI.

(Anža). No budući da je najstariji živući brat, knez Nikola bio sporazuman, da Stjepanu ostanu Modruše, nijesu se ni mladji Frankapani u prvi kraj usudili dirati u njegovu državinu.

Ne zna se, šta je knez Stjepan II. radio godina 1449—1452. Dne 21. siječnja god. 1452. javlja iz Senja mletačkim kapetanima u Kvarneru, da je Mihovilu Rabljaninu dao dozvolu voziti vina u Senj za porabu gradjana, pak ih moli, da Mihovila pri tome poslu ne smetaju.[231] Kad se je 4. rujna godine 1452. mladi ugarsko-hrvatski kralj Ladislav Postumus oslobodio skrbničtva svoga starijega rodjaka, njemačkoga kralja Fridrika III., te sam preuzeo vladanje, knez se je Stjepan opet približio njemačkomu kralju i gospodaru habsburžkih zemalja Štajerske, Kranjske i Koruške. Dne 2. veljače god. 1453. izdaje knez Stjepan u Senju izpravu, kojom se obvezuje kralju i caru Fridriku III., da će kapetaniju u vojvodini Kranjskoj preuzeti, te zemljom pošteno i savjestno upravljati, i zadovoljan biti običnom plaćom. Nadalje obećaje knez, da ne će u Kranjskoj namještati za svoje zamjenike druge nego samo domaće ljude; knez će po tri ili četiri urodjenika za tu službu predlagati, a kralj će izmedju njih jednoga izabrati. Napokon se Stjepan zavjeruje, da će kapetaniju kao i grad Ljubljanski s mjesta povratiti, čim mu to kralj zapovjedi.[232] Tim reverzom preuze Stjepan Frankapan kapitaniju u Kranjskoj, koju je službu vršio i slijedeće godine 1454., kad mu kralj Fridrik iz Novoga mjesta kod Beča 22. ožujka zapovijeda, da poštiva sloboštine gradjana grada Kamnika u Kranjskoj, koji nijesu dužni dolaziti ni pred čiji sud nego pred svoga varoškoga sudca.[233] U isto vrijeme živio je knez Stjepan zajedno s braćom svojom u dobrom sporazumku s mletačkom obćinom, koja je 30. srpnja god. 1455. podijelila njima neke povlastice za trgovanje po moru i s Italijom, a tom su prigodom obnovili Frankapani trgovački ugovor od 26. lipnja god. 1408., utanačen nekad izmedju obćine i njihova otca Nikole.[234]

Na početku god. 1456. zadesila je kneza Stjepana velika nesreća: umrla mu 26. siječnja god. 1456. supruga Izota, ne proživivši s njime ni punih deset godina. Sahranjena bi u samostanu Franjevaca kod Senja, gdje bi joj podignut nadgrobni spomenik (sl. 33.) s latinskim napisom, koji glasi u hrvatskom prevodu: „Ovdje počiva tijelo velemožne gospodje Izote, kćeri

pokojnoga gospodina Nikole, markgrofa Estenskoga, i supruge velemožnoga gospodina Stjepana, kneza senjskoga, krčkoga i modruškoga. Godine 1456. dana 26. siječnja." [235] Izota ostavila je za sobom, što se znade, samo jednoga sina, po imenu Bernar-

Sl. 33. Nadgrobna ploča kneginje Izote, supruge kneza Stjepana II. Frankapana, u crkvi sv. Franje u Senju.

dina, kojemu su tada bile jedva dvije godine. [236] Obudovljeli knez povjerio je odgoj svoga djeteta svojemu vjernomu i odanomu podknežinu u Modrušama, po imenu Martinu Oštreheriću i njegovoj ženi Luciji, koja je bila dvorska gospodja (cameraria) pokojne kneginje Izote, a sada je postala „ohmeštrica"

(Hofmeisterin) mladoga Bernardina. Poslije je mladoga kneza podučavao meštar Ludovik i kapelan Bartol, a donekle i modruški gradjanin i hrvatski plemić Franko Zebić.[237] Već 10. srpnja god. 1457. izdaje knez Stjepan Frankapan, boraveći „v Modrušah v našem stolnom mestu“, plemenitomu mužu Martinu Oštreheriću povelju, kojom mu za vjerne službe od rane mladosti dariva „crkvu sv. Ivana Krstitelja v našem mesti v Modrušah poli crkve svetoga Marka“, zatim Bucitin dvor, selo Maglići v Bužah i drugo, a to u nazočnosti modruškoga i krbavskoga biskupa Franje Modrušanina.[238]

Knez Stjepan nije se u to mogao baviti odgojivanjem svoga sina, jer su ga zanimali kud i kamo zamašniji poslovi u ono vrlo burno vrijeme. Najprije je 9. studenoga god. 1456. poginuo u Beogradu svemoćni ban hrvatski knez Ulrik Celjski, posljednji mužki potomak svoje porodice, a ubio ga je mladi Ladislav Hunjadi, sin Ivana Hunjada. Knezovi Frankapani kao svojaci posljednjega celjskoga kneza pojagmiše se za baštinom njegovom, koju je držao u Hrvatskoj i Slavoniji, a jednako i za nekim gradovima, kojima je zapovijedao kao ban hrvatskoga kraljevstva. Još se nije smirila borba za baštinu knezova Celjskih, umre kralj Ladislav Postumus u Pragu 23. studenoga god. 1457., te je sada nastalo pitanje, tko će biti kralj ugarsko-hrvatski, jer mladi kralj nije za sobom ostavio potomaka.

U Hrvatskoj i Ugarskoj pojavile se dvije stranke: jedna je pristajala uz njemačkoga kralja i cara, Habsburgovca Fridrika III., rodjaka pokojnoga kralja, a gospodara Kranjske, Štajerske, Koruške i Austrije; druga, kud i kamo brojnija, radila je, da se na kraljevsko prijestolje podigne domaći velikaš. Braća Frankapani bili su razdvojeni. Knez Stjepan, prijatelj i pouzdanik pokojnoga Ivana Hunjada, radio je za njegova mladjega sina Matijaša Hunjada (Korvina), koji je tada bio sužanj u Češkoj. Pohitao pače u Budim, gdje je nedvojbeno doprineo, da su sabrani velikaši i plemići jednodušno 24. siječnja god. 1458. izabrali i proglasili Matiju Korvina za kralja. U ožujku opet je knez Stjepan kod kuće, te šalje u Mletke svoga poslanika, koji uz ino pita, da li bi općini bilo poćudno, kad bi zauzeo tvrdinju Ostrovicu kod Zadra, koju hoće sada da osvoji protivnik njegov, krbavski knez Gregorije, i da li bi privolila, da s četama svojima prolazi kroz njezine oblasti do

pomenutoga grada? Mletci mu 7. ožujka odgovoriše, da ga vole i da mu žele svaku čast i probitak, i da mu prepuštaju, neka radi, kako misli kao razborit čovjek, da će bolje biti; ali da bi s četama svojima prolazio kroz njihove oblasti, ne mogu dozvoliti.[239]

Medjutim bijahu se zgodile zamašne promjene u porodici knezova Frankapana. Godine 1455. ili 1456., no svakako prije 15. listopada potonje godine, bijaše umro najstariji živući brat Nikola V., gospodar Ozlja i Ribnika u Pokuplju, a Grižana u Vinodolu.[240] Od svoje supruge Barbare Wallsee ostavio je za sobom sina Bartolomeja X., koji je preuzeo otčevu baštinu, zatim dvije kćeri: Barbaru, udatu za Vilima Lichtensteina od Mikulova,[241] i onda Margaretu, koja je poslije pošla u samostan opatica sv. Dimitrije u Zadru. Smrću starijega brata postao je knez Stjepan zaista starješinom čitavoga roda svoga. Malo zatim, no svakako prije rujna godine 1458., umro je i mladji brat Stjepanov, knez Bartol IX, gospodar Brinja i Tržca na Korani. Ostavio je za sobom udovicu Elizabetu (Jelžu), zatim dva sina: Ivana VIII. (Anža, Angela), koji je poslije stolovao u Brinjama, i Nikolu VI., koji si je izabrao za stolicu mjesto Tržac na Korani. Napokon je ostala i kći Doroteja, koja se poslije spominje kao supruga krbavskoga kneza Karla Kurjakovića i majka Ivana Karlovića. Od braće Frankapana ostala su tako na životu osim kneza Stjepana samo još četiri brata, naime Martin, Dujam IV., Sigismund i Ivan mladji. Potonji medjutim slabo se je brinuo za porodicu svoju, odkad je postao jedini gospodar na Krku. No zato je sve više utjecalo u porodične poslove mladje pokoljenje, sinovi pokojne braće, kao Juraj I. Cetinski, Bartol X. Ozaljski, Ivan VIII. (Anž) Brinjski i brat mu Nikola VI. Tržački. Ti su se mladi knezovi dizali više puta i protiv svojih stričeva, naročito protiv starješine Stjepana Modruškoga. Medjutim u prvi kraj bilo je sve mirno; dne 4. rujna god. 1458. sastali se pače svi članovi porodice Frankapana (osim Ivana Krčkoga) na stanak u Senju, te su ondje vijećali o porodičnim prilikama. Bila su tu braća Stjepan, Martin, Dujam i Sigismund, zatim udovica Bartolova Elizabeta sa sinovima Ivanom (Angelo) i Nikolom, onda Juraj Cetinski i Bartol Ozaljski. Tom zgodom potvrdili su stara privilegija, zakone i običaje grada Senja, te učinili plemenitim gradjanima

tu milost, da nijedan knez ne smije dirnuti osobu ili blago plemića senjskih bez privole sve ostale braće i sinovaca svojih.[242]

Kako je knez Stjepan u prvi kraj pristao uz kralja Matiju Korvina, ostao mu je odan i vjeran i dalje. A mladi je kralj rado primao službu uglednoga kneza, koji je bio na dobru glasu u Mletcima, i u rodu ili svojti s milanskim vojvodom Franjom Sforzom i njegovom suprugom Blanchom, s ferrarskim i modenskim vojvodom Borsom (mladji brat pokojne Izote), a i s napuljskim kraljevskim dvorom. U travnju ili svibnju godine 1458. nalazimo kneza Stjepana na dvoru kralja Matijaša u Budimu, gdje se je jamačno viječalo o ratu na Turke.[243] Malo zatim, 22. lipnja, izvješćuje knez Stjepan iz Krka mletačku obćinu o prilikama u Ugarskoj, naročito o odnosima kralja Matijaša prema palatinu Ladislavu Gorjanskomu.[244] Slijedeće godine 1459. putuje knez Stjepan Frankapan u službi svoga kralja u Italiju, da ga zastupa u Mantovi na zboru knezova, koji bijaše papa Pio II. uročio, da se kršćanski svijet digne na tursku silu. Dne 20. svibnja god. 1459. piše kralj Matijaš pismo milanskomu vojvodi Franji Sforzi, u kojemu javlja, da na poziv papin šalje u Mantovu kao svoje poslanike čanadskoga biskupa Alberta, krbavskoga biskupa Franju, velemožnoga Stjepana Frankapana, kneza senjskoga, krčkoga i modruškoga, i napokon ostrogonskoga lektora Simona. Ti će se poslanici svratiti i u Milan, pak stoga kralj moli vojvodu, da ih blagohotno sasluša i svemu uzvjeruje, što će oni u kraljevo ime priobćiti.[245] Poslanici, na čelu im knez Stjepan Frankapan, borave u srpnju god. 1459. u Mletcima, gdje no uvjeravaju obćinu o osobitoj naklonosti svoga kralja, te ju pozivaju, da se i ona podigne na Turčina. Uza to preporučaju osobito kneza Stjepana Frankapana i braću njegovu naklonosti obćine. Mletci na to 10. srpnja uzvratiše, da će i njihovi poslanici doći na zbor u Mantovu, a Frankapane, koje su vazda ljubili, držat će vazda za svoje sinove i prijatelje.[246] Iz Mletaka došli su poslanici u Mantovu,[247] gdje su na zboru uz papu proboravili više mjeseci. Tekar u proljeću god. 1460. vraćao se knez Stjepan u domovinu, noseći sobom novaca, koje je papa Pio II. namijenio kralju Matijašu za uzdržavanje vojske u ratu s Turcima.[248] Kralj je jamačno bio osobito zadovoljan s poslanstvom kneza Stjepana, jer je njemu i sinu mu Bernardinu malo zatim darovao imanja Toliće

i Babinu goru sa selima Sveto-Ivanci i Zubčani. U darovnici, izdanoj u Jegru 15. srpnja god. 1460., slavi kralj u velike zasluge Stjepanove. „Još u svojoj mladosti,“ veli kralj, „odlikovao se je on (Stjepan) zrelom pameću i muževnim dostojanstvom. Bio je ures i dika svih plemića, te se je proslavio svojim izvrstnim ponašanjem. U zrelijim godinama odlikovao se je junačtvom i svojima žrtvama za domovinu, te je kao slavan vitez i častan knez ostao tijekom svoga života vjeran svojim vladarima i kraljima. Kao meni bio je privržen i mojemu otcu za vrijeme njegove uprave. A kada su mene izabrali za kralja, bio je knez Stjepan izmedju prvih velikaša hrvatskih, koji mi izkazaše svoju odanost i poštovanje, poklonivši se meni i priznavši me kraljem. Tim je dao povoda drugima, da slijede njegov primjer. Napokon kad je papa Pio II. sazvao u Mantovu zbor svih kršćanskih naroda, primio je knez Stjepan od mene (kralja) teret poslaničtva, te je pošao na zbor s drugim poklisarima, ne štedeći ni svoje osobe ni svoga imetka. Deset mjeseci ostao je u Mantovi sa svojom brojnom pratnjom o svom trošku, te je onda doveo svoje drugove zdrave i srećno kući, svladavši sve prijeteće opasnosti i neprilike.“ [249]

Slavospjev kralja Matijaša naperen je neizravno i protiv neprijateljâ kneza Stjepana, koji su bili podjedno protivnici kraljevi, te radili, da pomognu njemačkomu kralju Fridriku III. do ugarsko-hrvatskoga prijestolja. Medju njima bilo je i braće i sinovaca Stjepanovih, a od svih se naročito iztiče knez Martin. On je naknadno svojim pečatom podkrijepio izpravu od 17. veljače god. 1459., kojom su Vladislav Gorjanski, slavonski bani Nikola Iločki i Jan Vitovec, i drugi velikaši proglasili Fridrika III. za kralja. [250] Kako su braća u političkim pitanjima pripadala različitim strankama, takmila su se i u porodičnim stvarima. Jedva što je knez Martin dogradio samostan Franjevaca uz čudotvornu crkvu Majke Božje na Trsatu, već se knez Stjepan trudi, da se takodjer jedna crkva blizu Modruša (prope locum de Modrussia), posvećena Majci Božjoj (ecclesia B. M. V. de miraculis nuncupata) proglasi zavjetnim mjestom. Nastojanje njegovo pomaže sam krbavski biskup Franjo, rodjeni Modrušanin, pak tako im napokon polazi za rukom, te papa Pio II. dne 31. ožujka god. 1459. izdaje u Sieni bullu, kojom obećaje obilate milosti i oproste svima, koji bi u odredjene

dane rečenu čudotvornu crkvu kod Modruša pohadjali, te milostinje za njezino uzdržavanje i popravljanje doprinosili.[251] Boraveći knez Stjepan zajedno s krbavskim biskupom Franjom Modrušaninom u Mantovi kroz toliko mjeseci uz papu Pia II., izmolio je u njega još znamenitiju milost. Sijelo krbavske biskupije, kojoj su pripadale župe Modruše i Vinodol, bilo je u oblasti krbavskih knezova Kurjakovića, mnogo puta žestokih protivnika knezova Frankapana. Biskup krbavski Franjo Modrušanin boravi od godine 1457. u Modrušama, te se zove „biskup modruški i krbavski“,[252] po čemu nagadjamo, da je već onda smijerao napustiti svoju nekadanju stolicu. Prigodom boravka u Mantovi sporazumjeli se knez Stjepan i biskup Franjo s papom Piom II., i jedva što su se knez i biskup povratili kući, izdao je papa 4. lipnja god. 1460. bullu, kojom je stolicu krbavske biskupije sa svima pravima (cum omni iurisdictione) prenesao u varoš Modruše, gdje no bi dosadanja župna crkva sv. Marka pretvorena u stolnu crkvu sv. Marije.[253] Obično se piše, da je papa premjestio biskupsku stolicu iz Krbave u Modruše radi toga, što je Krbava bila izložena turskim navalama; no vjerojatnije je, da je htio ugoditi knezu Stjepanu, koji je tada jamačno bio u zavadi s krbavskim knezovima, jer ovi nijesu drage volje prihvatili tu promjenu, pače su biskupa zarobili i u tamnicu bacili. Još u kolovozu god. 1462. čamio je novi modruški biskup u tamnici krbavskih knezova; te je papa Pio II. morao Mletke moliti, neka posreduju u rečenih knezova, da sužnja puste na slobodu. Dne 12. kolovoza znalo se u Mletcima, da su krbavski knezovi gotovi pustiti modruškoga biskupa sa svim njegovim stvarima na slobodu, ali samo onda, ako rečeni biskup ne bi protiv njih radio radi biskupije krbavske, kao ni radi toga, što su ga držali zarobljena.[254] Premještenje stolice krbavske biskupije u Modruše potaklo je takodjer kneza Sigismunda, da zatraži u pape Pia II., da se u njegovoj stolici, u gradu Otočcu, osnuje zasebna biskupija. Jamačno nije Sigismund htio zaostati za bratom Stjepanom. Papa je i njegovu molbu uslišao, te god. 1461. privolio, da se crkva sv. Nikole u Otočcu, kojom je nekad upravljao opat, pretvori u stolnu crkvu. Kao patron novo osnovane biskupije izabra Sigismund za prvoga biskupa dominikanca Blaža iz Dubrovnika.[255]

Nakon žestokih borba izmedju Fridrikove i Matijine stranke došlo je napokon posredovanjem papinskoga legata Ivana Carvajala u travnju i svibnju god. 1462. do mira. Matijaš ostao je jedini kralj Ugarske i Hrvatske. Naravno, da je uslijed toga nastao mir i u porodici Frankapana; pače 27. lipnja god. 1462. nalazimo odrasle mužke članove njezine opet na stanku u Brinjama. Tu su četiri brata: Stjepan, Dujam, Martin i Sigismund (Ivana mladjega s Krka nema); tu su sinovci njihovi Juraj, Bartol, Ivan (Anž) i Nikola. Svi sabrani knezovi obnavljaju gradu Senju podijeljene povlastice i medjaše, kako ih je imao nekad za bana Nikole Frankapana. Suviše odredjuju još, da svaki od njih imade po ustanovljenom redu kroz šest mjeseci ili sam ili po svom upravitelju (rectorem) upravljati gradom i pravdu vršiti, i to po štatutima i starim običajima gradskima. Očito je, da je za vrijeme predjašnjih smutnja stala malaksati vjernost i odanost senjskih gradjana prema knezovima, te da su ih knezovi potvrdom starih povlastica nastojali opet udobrovoljiti. [256]

Odkad se je kralj Matijaš oslobodio svoga takmaca, njemačkoga kralja Fridrika III., stao se je ozbiljno spremati na rat s Turcima, koji su u to zaprijetili bosanskomu kraljestvu. Matijaš nastojao predobiti za savez protiv Turaka ne samo mletačku obćinu, nego i talijanske vladare, milanskoga vojvodu i napuljskoga kralja. Papa Pio II. oduševljeno je pomagao pripreme Matijine. U proljeću god. 1463. šalje kralj poslanstvo u Rim u tome poslu; vodja poslanstva naravno je opet vazda vjerni knez Stjepan Frankapan, dobar znanac pape Pia II. i talijanskih vladara. Kako je Matijaš cijenio kneza Stjepana, najbolji je dokaz, što ga je u to osudno doba imenovao „banom Dalmacije i Hrvatske“. Tako je Stjepan po drugi put postao banom hrvatskim. U polovici svibnja god. 1463. boravi knez i ban Stjepan u Mletcima kao poslanik svoga kralja; uza nj je i vesprimski biskup. Stjepan traži u ime svoga kralja pomoći od Mletaka, kojima jednako prijeti pogibao od sultana Muhameda II. Mletci su taj put spremni na svaku žrtvu. Dne 17. svibnja očituju, da su voljni pomagati kralja kroz šest mjeseci s mjesečnim prinosom od 3000 dukata. [257] Dne 23. svibnja god. 1463. knez je Stjepan već u Ferrari na dvoru svoga šurjaka, vojvode Borsa Estenskoga. Odatle piše pismo svojoj „prepoštovanoj majci Blanchi Sforza“, supruzi milanskoga vojvode

Franje Sforze, u kojemu ju moli, da plemiću i kastelanu njegovu Martinu, donositelju pisma, vjeruje sve, što će joj u ime njegovo govoriti.[258] Vjerojatno je kastelana Martina zapala zadaća, da kroz vojvodkinju sklone i supruga njezina na pomoć kralju Matijašu. U rečenom se je pismu knez podpisao „Stefanus de Frangepanibus Segnie, Veglie Modrusieque comes, et Croatie banus.“ Kad je knez i ban Stjepan došao u Rim, i šta je dalje radio na papinskom dvoru, nije nam zabilježeno.

Dok se je knez ban Stjepan bavio u Italiji, zgodila se je nemila katastrofa u Bosni. U drugoj polovici svibnja g. 1463. osvojio je turski sultan Muhamed II. najveći dio Bosne, zarobio i pogubio kralja Stjepana Tomaševića, a onda provalio u Hrvatsku, gdje je u borbi s Turcima dopanuo sužanjstva hrvatski ban Pavao Šperančić. Već 10. lipnja znadu u Mletcima za sudbinu Bosne, a 14. lipnja javljaju papi, kako je turska vojska prešavši bosanske granice prodrla do hrvatskoga primorja kod Senja (ad littora usque Segne), te opustošila i popalila ne samo Krbavu, nego i oblasti knezova Frankapana (acerrimos hostes... penetrasse in partes Corbavie et per loca etiam comitum Segne, strages, rapinas, cedes et incendia plurima commisisse).[259] Jamačno je knez i ban Stjepan, čuvši prve glase o provali turske vojske, pohitao iz Italije na obranu svoje banovine i djedovine. Dne 12. rujna god. 1463. nalazimo ga već u Petrovaradinu uz kralja Matijaša, koji se tu pripravlja, kako će Turcima oteti netom ugrabljeuu Bosnu. Knez i ban hrvatski Stjepan Frankapan spominje se tu uz palatina Mihajla Orsaga, slavonske bane Nikolu Iločkoga i Jana Vitovca, i vrhovnoga pokladnika Emerika Zapolju kao umoljeni svjedok, koji će potvrditi, da je mletački poslanik Ivan Aymo utanačio u ime duždа Kristofora Maura savez izmedju mletačke obćine i kralja Matijaša za rat protiv Turaka.[260] Vrlo je vjerojatno, da je knez Stjepan zajedno s kraljem pošao zatim i u Bosnu, te sa svojom družinom doprineo, da je kralj Matijaš osvojio jedan dio Bosne s gradovima Jajcem i Srebrenikom. Ali banom nije ostao, jer je kralj god. 1464. namjestio za bana dosadanjega vrhovnoga pokladnika Emerika Zapolju, kojemu je pridao i netom osvojenu Bosnu (gubernator Bosne, ac regnorum Dalmacie et Croacie nec non Sclavonie banus).

Nakon slavodobitne bosanske vojne okrunjen bi kralj Ma-

tijaš 29. ožujka godine 1464. u Stolnom Biogradu krunom sv. Stjepana. Sada mu se pokoriše i oni, koji su se doslije od njega tudjili i odvraćali. Medju njima bio je i knez Martin Frankapan. Još 17. siječnja god. 1464. nalaže kralj Matija iz Čazme velemožnomu Martinu Frankapanu, da prestane od gradjana s brda Gradca kod Zagreba tražiti razne daće na svojim posjedovanjima, a naročito u Jastrebarskom;[261] no namah nakon krunisanja, dne 5. travnja, izdaje opet kralj knezu Martinu povelju, iz koje razbiramo, da se je knez njemu pokorio. Knez je Martin pače kralju bez ikakve odštete ustupio znameniti grad Krupu na Uni, koji bijaše nekad odkupio od nekoga njemačkoga kastelana; suviše je knez Martin sve unatoč diobenom ugovoru od god. 1449. pred palatinom i drugim velikašima odredio, da njegovi gradovi Kostajnica, Steničnjak i Lipovac imadu poslije njegove smrti izravno pripasti kralju Matiji i njegovoj kruni (fassus est, ut castra sua Kozstanycza, Sthenychnyak et Lypovecz post mortem suam directe ad nostram maiestatem ac sacram regni nostri coronam devolvantur). Za tu odredbu, kojom je knez Martin prikratio svoju braću i sinovce, nagradio ga je kralj Matijaš tim, da mu je iznova potvrdio za prijašnjih smutnja otete mu gradove Skrad, Bužim, Kladušu, Ostrvicu s kastelima Gradac i Komogovina, zatim rečene gradove Kostajnicu, Steničnjak i Lipovac, i napokon posjedovanja Kreščići, Pernu i Molinju s trgom Lipom, te podjedno povjerio zagrebačkomu kaptolu, da uvede kneza u posjed vraćenih mu gradova i posjedovanja.[262] Tom prigodom vratio je kralj plemićima plemena Vrhovina pod gradom Krupom stare sloboštine i povlastice, pošto ih bijaše knez Martin po smrti kralja Albrechta kao gospodar Krupe pokorio i učinio svojim službenicima.[263] Poput kneza Martina pokorio se je kralju Matijašu i brat njegov Sigismund, gospodar Otočca i čitave Gacke. Dne 9. kolovoza god. 1464. izdaje „knez Žikmunt Frankapan“ samostanu sv. Mikule na Gvozdu „za prošnju kralja Matijaša i kmeti ugrskih“ izpravu, kojom je kloštru uz ino povratio „jedno mesto na Švici, na kojem je pila prvo bila, ko mesto su bili bratija moja i sinovci moji razvalili, kada su bili i moje pile i moje maline tako razvalili“.[264] Kralju za volju bio je knez Sigismund spreman i svoga biskupa Blaža u Otočcu napustiti, jer nije bio kralju poćudan, pak mjesto Blaža pre-

poručiti papi za biskupa nekoga franjevca Antonija, kako se to razabire iz nekoga pisma kralja Matijaša iz godine 1465. na papu Pavla II.[265]

Odkad je bosansko kraljestvo propalo, oblasti su i kněžije Frankapana bile svedjer izložene provalama Turaka. Čete turske, koje su dolazile podsjedati Jajce i druge gradove uz Vrbas, svaki bi se čas zalijetale u Hrvatsku, pak harale do Senja i Modruša, pače i dalje po Kranjskoj i Slavoniji. Već 26. srpnja godine 1464. javlja milanski poslanik u Mletcima, Gerard de Collis, svojemu gospodaru, kako je onih dana bosanski subaša provalio „u oblasti senjskoga kneza Stjepana i razbio sina (sinovca) rečenoga kneza Stjepana". Piše još, kako je rečeni sin (sinovac) knežev dopanuo turskoga sužanjstva i kako je žena toga sina (sinovca) pobjegla u Dubrovnik, gdje je gradjani nijesu htjeli primiti, jer su se bojali raditi protiv Turaka;[266] isti poslanik javlja 24. i 27. kolovoza o ponovnoj provali turskoj u zemlje senjskoga kneza Stjepana, i kako su porobili, gdje su šta zatekli.[267] Kraj takih prilika nije čudo, da je knez Stjepan tražio pomoći na sve strane. Medju inim obratio se je i na svoga šurjaka, ferrarskoga i modenskoga markgrofa Borsa de Este. Taj je opet poslao u Mletke poslanika, zaklinjući (multam instantiam fieri fecit) obćinu, da bi dostojala primiti u svoju zaštitu „velemožnoga gospodina kneza senjskoga Stjepana Frankapana, nekad šurjaka njegova (olim sororium suum), i jednoga sina njegova, nećaka rečenoga vojvode od pokojne gospodje Izote, sestre njegove (unum eius filium, nepotem prefati domini ducis, ex condam domina Izota sorore sua). Mletci bijahu uvjereni, da molbi treba zadovoljiti i radi odanosti porodice Frankapana prema njezinomu vladanju, a i radi toga, što knez Stjepan drži mnoge klance u Modrušama (multos passus Modrusie) i druga mjesta, te bi bilo štetno za obćinu, da to sve propadne; pak stoga zaključiše 1. ožujka god. 1465. primiti kneza Stjepana i njegova sina u svoju zaštitu običnim načinom, ali izuzev vazda krunu ugarsku.[268]

Medjutim knezu Stjepanu prijetila je pogibao ne samo od Turaka, nego i s druge strane. Bonfinije priča, da je kralj Matijaš u rujnu god. 1465. digao vojsku na Hrvatsku, ali da ne zna, s kojih razloga. Neki misle, da se je digao na Frankapane i smijerao ih pokoriti, jer su mu uzkraćivali posluh i

službu.[269] I milanski poslanik u Mletcima, Gerard de Collis, javlja 1. studenoga god. 1465. svome gospodaru, kako kralj u gradu Pečuhu sabire mnogo četa, i kako neki kažu, da će udariti prema Bosni na Turke, dok drugi misle, da će doći u zemlje senjskoga kneza Stjepana (che viene ne le terre del conte Stefano de Segnia).[270] I zaista je kralj 2. listopada prelazio Dravu, a 2—5. studenoga boravio je blizu Save; no već 8—15. prosinca god. 1465. nalazimo ga opet u mjestu Prodaviću (Virju), odakle udara na susjedni grad Gjurgjevac (castrum sancti Georgy nobis in obsidione tenentibus), kojega se kastelan bijaše od njega odmetnuo.[271] U oblasti Frankapana jamačno nije pošao, jer ga već 10. siječnja god. 1466. nalazimo u Tolni u Ugarskoj, a prvih dana travnja u Budimu. Ali ako i nije provalio u oblasti Frankapana, svakako se je tom prigodom bavio njihovim poslovima. A povod mu je dala smrt kneza Sigismunda Frankapana, gospodara Otočca i Gacke, koji je negdje u polovici god. 1465. umro, ne ostavivši za sobom mužkih nasljednika, nego samo suprugu Jelenu, i dvije kćeri: Barbaru, koja se poslije spominje kao supruga srbskoga despota Vuka (Zmaja) Brankovića, i Doroteju, koja je poslije supruga kneza Stjepana Babonića Blagajskoga. Za baštinom kneza Sigismunda pojagmili se ne samo braća i sinovci njegovi, nego i kralj Matija. Nije izvjestno, što se je sve zgadjalo, ali je prilično stalno, da je kralj zahtijevao, neka čitava Gacka zajedno s Otočcem pripadne izravno kraljevskoj kruni. Dne 5. ožujka god. 1466. borave svi živući članovi porodice Frankapana (osim Ivana mladjega s Krka) u gradu Senju. Tu su braća Stjepan, Dujam i Martin, zatim sinovci njihovi: Juraj Cetinski, Bartol Ozaljski, Ivan (Anž) Brinjski i Nikola Tržački. Oni naročito iztiču, da su u Senju „v našem na v'kup st·anci" ili „in omnium nostrum congregacione", te izdaju tom prigodom samostanima sv. Jelene i sv. Spasa kod Senja povelju (sl. 34.), kojom njima potvrdjuju različita njihova posjedovanja, medju inim i dva mlina, „ki su na Švici".[272] Nema sumnje, da su knezovi tada razpravljali o ostavini kneza Sigismunda, jer su u njegovoj oblasti bili rečeni mlinovi na Švici. Kako su se knezovi pogadjali i pogodili, nije poznato; ali je nedvojbeno, da kralj Matijaš nije priznao njihovu pogodbu. On je držao, da čitava ostavina Sigismundova pripada izravno kraljevskoj kruni, te je

Sl. 34. Knezovi Frankapani na stanku u Senju 5. ožujka god. 1466. potvrdjuju samostanima sv. Jelene i sv. Spasa posjedovanja.

stoga 3. travnja god. 1466. izdao pismenu zapovijed „vernim našim hrabarnikom Jurju Hankoviću i Mikloušu Pohmajeviću, porkulabom va Otočcu i v' Gacki" ovoga sadržaja: „Jere verni naš vzveličeni Žikmund Frankapan, senjski, krčki, modruški knez i pročaja, gospodin vaš, ovdi pred veličanstviem našim i pred prelati i kmeti našimi fratrom i remetam v kloštru svetoga Mikule v Gvozdi modruškom fundano i uzidano i darovano dva malina i jednu pilu i jednu stupu na rici svidskoj (Švici) postavljene, ke prvo ta isti Žigmunt knez zapovida vazeti za se, odpustil je je pred nami i odpustiti je prijel: za to milost, to više rečeno imanje, dva malina, pilu i stupu na Švici tim rečenim fratrom remetam, kloštru u Gvozdi modruškem dajemo, darujemo, slobodimo, potvrdjujemo tim našim listom. Za to vernosti vašoj i vsim ostalem potle ki budu gradčanom i oficijalom tvrdo zapovidamo . . ., kako tude vidivši ta naš list imiite rečeno imanje, dva malina, jednu stupu i jednu pilu tim istim fratrom remetam odpustiti slobodno imite, i sa svima s tih malinov, pile i stupe ruke vaše van zneti i naprvo se na nje nikakore ne vkladati; ino v' tom ne smite učiniti."[273]

Smrt kneza Sigismunda, uplitanje kralja Matija u porodične prilike Frankapana, a i nove spletke njemačkoga kralja Fridrika III.: sve to prouzročilo je nemile smutnje u rečenoj porodici Frankapana. Jedni su stajali uz kralja, drugi su se dizali protiv njega. Naročito su mladji članovi porodice, na čelu im Ivan VIII. (Anž) Brinjski, obarali se na kneza Stjepana, starješinu svoga roda, koji je vazda stajao uz kralja Matijaša. U polovici god. 1466. bijahu borbe u kneževskoj porodici dosegle tolik stepen, da je sam kralj morao opet s vojskom doći u Hrvatsku. U kolovozu god. 1466. boravi kralj u Zagrebu i Križevcima, te izdaje 23. kolovoza povelje u Zagrebu.[274] Tom je prigodom riješio valjda i spor u porodici Frankapana, za kojega su knez Martin i neki sinovci njegovi kratili knezu Stjepanu posjed župe Modruša i gradova Tržana i Vitunja. Ogorčeni spor riješio je kralj povoljno za Stjepana i sina mu Bernardina, uz koje je valjda bio i knez Dujam Slunjski i Ledenički.[275] No jedva što se je kralj vratio u Ugarsku, osvanu 4. rujna god. 1466. u Zagrebu pred stolnim kaptolom Juraj Nehty iz Cetina u ime Ivana, Andrije i Nikole, sinova kneza Jurja Cetinskoga, u unuka Ivana VI. (Anža) Frankapana, te

uloži u njihovo ime prosvjed protiv knezova Stjepana Frankapana i sina mu Bernardina u pogledu župe (provincia) Modruša, gradova Tržana i Vitunja, a tomu se prosvjedu pridružio i Ivan VIII. (Anž) Brinjski.[276]

Nije zabilježeno, šta se je dogadjalo u porodici Frankapana tijekom godine 1467.; ali nema sumnje, da je bilo krvavih borba medju njima. Sred tih smutnja provališe najednom u veljači ili na početku ožujka god. 1468. Turci iz Bosne u Hrvatsku, te prodriješe sve do luke senjske. Odanle razasuše i opustošiše čitavu župu Modruše, koja je tada brojila 2000 dimova, te zarobiše nebrojeno mnogo ljudi.[277] Nevolja od Turaka nagnala je medjusobno krvareće se knezove, da se pokušaju izmiriti. Dne 21. ožujka god. 1468. skupili se opet na stanak u svome gradu Senju (congregati in nostra civitate Segnie), da urede svoje poslove nakon smrti kneza Sigismunda (post obitum bone memorie comitis Sigismundi fratris nostri). Razpravljali o svemu, „tako što se tiče časti i srećnoga stanja njihova, kao što je na korist i probitak ovoga našega grada Senja“ (solerti et vigili cura intendere debemus tam ea, que concernunt et respiciunt tam honorem et felicem statum nostrum, quam etiam commodum et utilitatem huius nostre civitatis Segnie). Na stanku bila su braća Stjepan, Dujam i Martin, nadalje sinovci njihovi Juraj Cetinski, Bartol Ozaljski, Ivan (Anž) Brinjski i Nikola Tržački. Bit će, te je pored neprestanih smutnja u kneževskoj porodici mnogo stradao i zajednički grad njihov Senj, jer su zastupnici plemstva i puka došli pred knezove, te ih ponovo molili, da im potvrde njihove sloboštine, prava, običaje i štatute. Knezovi su se odazvali molbi Senjana, potvrdili su im sve, pače su bili prinudjeni, da gradskomu štatutu pridadu još neke ustanove, od kojih je najznačajnija ova: „Ako bi koji od senjskih knezova (Frankapana), što Bog ne dao, senjska prava povrijedio ili pogazio, ili sam ili po svojim službenicima, pada pod kazan gubitka svoga dijela, što ga u Senju imade, na deset godina, tako on sam, koji povrijedi ili pogazi, kao i onaj, koji mu pomogne; a taj njegov dio imade se razdijeliti medju ostale knezove, a svi ti moraju biti protiv onoga, koji bi kušao povrijediti spomenute ustanove naše.“[278] Baš ta ustanova očito odaje, da je i u samome Senju bilo gradjana, kojima su dodijale vječite smutnje u kneževskoj porodici.

Ali sve pored turskih provala i nezadovoljstva u gradjanstvu senjskom ne bi mira medju Frankapanima. Stričevi i sinovi svedjer se krvarili, a kraj toga Turci neprestano harali hrvatsku zemlju. Uz to planule borbe izmedju Frankapana i susjednih knezova Kurjakovića u Krbavi. Isti se Mletci zabrinuli, da bi Turci kraj tako tužnoga stanja u Hrvatskoj mogli provaliti u samu Italiju. Dne 23. srpnja god. 1468. izabrala je općina Nikolu Michaela za posebna poslanika svoga, koji će poći u Hrvatsku, da pokuša izmiriti zavadjene knezove. „Ta braća, gospoda senjska, ne živu medju sobom bratinski, pače nesloga i razmirice bjesne medju njima, pak tako se je zgodilo, da su Turci provalili u one strane, poharali čitavu krajinu i ugrabili neizmjeran plijen (ingenti preda) ljudi i stoke. I buduć da bi se vrlo lako moglo zgoditi, da bi poradi nesloge i smutnja izmedju rečene braće ona mjesta došla u ruke Turcima, što bi bilo na očitu pogibao našemu stanju: predlaže se, da se s mjesta izabere jedan poslanik k rečenoj gospodi, koji će poći kud mu se zapovjedi, i vršiti ono, što mu se povjeri.“ [279] U prosincu god. 1468. bijaše se već Nikola Michael povratio iz Senja u Mletke, ne izvršivši valjda po svoj prilici ništa. Dne 18. prosinca zaključuje mletačko vijeće: „Iz izvještaja plemenitoga muža Nikole Michaela, koji se je kao poslanik vratio iz Senja, najočitije se razabira, da bi Turci mogli vrlo lako provaliti u našu pokrajinu Istru. I ako se šta ne udesi, doći će oni nedvojbeno, pak će nahrupiv iznenada na pokrajinu odvesti silno množtvo ljudi. Pomenuti je poslanik spomenuo kao jediti uztuk, da se predusretne toj opasnosti, neka se uloži sav trud da izmirimo onu velemožnu gospodu knezove senjske (Frankapane) s knezovima krbavskima (Kurjakovićima), jer ako budu ovi ujedinjeni i složni, ne će moći Turci tako lako prevaliti njihove tijesne klance, te udariti na rečenu našu pokrajinu. I stoga ne smije se ništa propustiti, da se poluči ovaka sloga.“ I opet bi Nikola Michael izabran, da nastavi započeto djelo u Hrvatskoj.[280] No još prije njegova odlazka izabraše Mletci 15. siječnja godine 1469. svoga tajnika Ljudevita Manentija, da ide u Senj Frankapanima, pak da ih pokuša pomiriti s krbavskim knezovima. „Senj je bez utvrda i posade, pučanstvo se je od straha razbjeglo; ako se zgodi, te Senj dodje u turske ruke, propala je gospoštija svih njih (Frankapana).“ Mletci im ne mogu za

sada pomoći, ali neka s mjesta pošalju poslanika k papi, da im on pomogne.[281] I mletački će poslanik na papinskom dvoru, Franjo Sanuto, poduprijeti molbu njihovu.[282] Oko 20. siječnja god. 1469. spremao se je i posebni poslanik mletački Nikola Michael u Senj. Duždd Kristofor Mauro daje mu naputak, kako da pomaže već odabranoga tajnika Ljudevita Manentija oko izmirenja Frankapana i krbavskih knezova. Suviše mu nalaže, da nastoji i mletačkoga štićenika, krčkoga kneza Ivana mladjega, izmiriti s braćom i sinovcima. Napokon neka dnevice izvješćuje o Turcima i njihovu napredovanju.[283]

Mletački poslanik valjda još nije ostavio svojega zavičaja, kad su u Mletcima osvanuli poslanici kneza Stjepana Frankapana. Oni su molili obćinu, neka se ona kuša sporazumjeti s pečuvskim biskupom Ivanom Česmičkim, koji je tada bio drug u baniji Ivanu Tuzu, pak neka zajedno s njom porade, kako da se suzbiju Turci, koji dnevice prijete Hrvatskoj. Naročito pak tražili su pomoć za kneza, da uzmogne braniti varoš Modruše. Mletci su im 28. veljače odgovorili, neka se knez Stjepan u svemu nastoji sporazumjeti s njihovim poslanikom, kojega eto u Senj šalju.[284] Značajno je, da su Mletci malo zatim, naime 16. ožujka, pisali svomu poslaniku na papinskom dvoru, neka poradi u pape Pavla II., da se Matijaš složi s njemačkim kraljem i carem Fridrikom III. na obranu svojih granica i zemalja od Turaka. Neka ne udara na češkoga kralja, dok mu Turci državu razčinjaju.[285] Ali predlog mletački ostade neuvažen.

U proljeću god. 1469. ratovao je kralj Matijaš u Češkoj, a dotle su Turci ponovo provaljivali u Hrvatsku, najviše u oblasti knezova Kurjakovića i Frankapana. Knez Martin već je mislio na to, kako da ostavi svoju djedovinu, pak je molio Mletke, da mu dozvole skloniti se u njihove zemlje. Knezovi Ivan (Anž) Brinjski, Nikola Tržački, zatim krbavski knezovi Pavao i Karlo zaklinjali su obćinu, da ih pomaže novcem, oružjem i vojskom. Mletci su zaista 10. travnja odlučili poslati rečenim knezovima lumbarada (8 velikih i 24 male) i drugoga oružja, zatim baruta; a 15. travnja povjerili su svomu poslaniku Nikoli Michaelu 1000 dukata, da ih razdijeli medju knezove, pak da tim novcem plaćaju svoje čete. Poslanik neka svakako nastoji posve izmiriti sve knezove, a i pečuvskoga biskupa Ivana Česmičkoga, tada bana hrvatskoga, neka gleda

skloniti, da sve moguće (omnes possibiles favores prestandos) čini za obranu Frankapana.[286]

Ali sve to nije prudilo. U travnju ili svibnju god. 1469. provalio turski paša Ezebeg s vojskom od 20.000 i više ljudi kroz Bosnu u Hrvatsku. Prošavši Krbavom i Likom dopro je do Senja, od kojega su ga knezovi Frankapani odvratili velikim darovima (li feci grande presente); odanle udario je na Modruše, koje je opustošio, zatim je provalio u Kranjsku, gdje je poharao kotare gradova Metlike, Kostanjevice, Ljubljane, Loža i Turjaka. Kroz čitav mjesec lipanj i srpanj javljaju mletački i milanski poslanici o toj provali, i kako su Turci vraćajući se u Bosnu poveli sa sobom kršćanskoga roblja 10—15.000 duša.[287] Tom zgodom stradao je osobito knez Stjepan Frankapan, kod kojega je boravio mletački poslanik Nikola Michael. Taj je pismom od 1. srpnja iz Modruša javio svojoj obćini, kako je knez Stjepan težko zabrinut za stanje svoje (sollicitus et anxius de salute status sui). Mletci su na to 14. srpnja odlučili poslati 100 svojih pješaka „na razpolaganje velemožnosti njegove“ (Frankapana) a za obranu Modruša; osim toga obećaše poslati svojih četa i u neka svoja mjesta u susjedstvu kneževih, da mu budu pri ruci u svakoj potrebi.[288] U svojoj nevolji tražio je knez Stjepan zaklona i u njemačkoga kralja i cara Fridrika III., gospodara Kranjske, Štajerske i Austrije, a tada prijatelja Matijašu Korvinu. Čini se pače, da je knez Stjepan stavio svoje imanje u zaštitu njemačkoga kralja i cara, jer neki pribrajaju tada Modruše oblastima rečenoga cara. Osim toga poslao je Stjepan i svoga jedinca sina Bernardina, tada mladića od 16 godina, na carev dvor u štajerski Gradac. Tu je u Gradcu boravio mladi Bernardin već u prvoj polovici srpnja kao dvorjanik, te je u carevo ime došao 5. srpnja javiti milanskomu poslaniku Kristoforu de Belata, da će ga car sutradan primiti u audienciju.[289]

Medjutim prenuo se i kralj Matijaš Korvin. Dočuo je o provalama turskim u Hrvatsku, o četama mletačkim u oblastima Frankapana, kao i o nehaju bana Ivana Tuza i Ivana Česmičkoga. Pobojao se, da bi se Mletci, pomažući Frankapane, mogli ugnjezditi u Senju kao u tolikim dalmatinskim gradovima, pak odlučio uzpostaviti kraljevsku vlast u onim krajevima. U bane nije se pouzdavao; stoga se riješio poslati posebnoga vojvodu

s vojskom u Hrvatsku. Već 27. srpnja god. 1469. javlja milanski poslanik iz Mletaka svome gospodaru, kako je ugarski kralj zapovjedio nekomu kapetanu svomu, po imenu Panchier(?), da sa 9000 konjanika podje u Hrvatsku i Dalmaciju, da ondje pokori hrvatsku gospodu i Dalmaciju, koja po pravu pripada njegovu veličanstvu.[290] Milanski poslanik nije dobro upamtio ime kapetana, ali vijest je njegova bila istinita. Prvih dana kolovoza vape knezovi Frankapani u Mletcima za pomoć protiv kapetana Blaža Podmanickoga, kojega bijaše kralj poslao u Hrvatsku. Taj hrabri i kralju odani Blaž Podmanicki, s pridjevkom Magjar,[291] bijaše se već više puta proslavio u bojevima, a sada ga bijaše zapala zadaća, da pokori Frankapane, i da potisne mletački upliv iz njihovih oblasti.

Mletci su dobro znali, da je dolazak Blaža Magjara više naperen protiv njih, nego protiv Turaka, te su stoga svima silama radili, da njegovu zadaću osujete. Dne 7. kolovoza povjeravaju svojemu poslaniku Nikoli Michaelu, neka pošlje sekretara Ljudevita Manentija pred kraljeva kapetana Blaža Magjara (ad magnificum Merblas capitaneum), i neka ga moli, da odustane od svake sile i rata s Frankapanima, jer su oni gotovi poslati svoje poslanike pred kralja i pokoriti se zapovijedima njegovima. „Slavnije je podanike blagošću uzdržati u dužnoj odanosti prema blagomu kralju, nego ih oružjem svladavati, a naročito u ta vrlo opasna vremena.“ [292] Dne 25. kolovoza pišu Mletci Ivanu Aymu, svomu poslaniku kod kralja Matijaša, da se pobrine za knezove Frankapane, a 7. rujna svome poslaniku u Rimu, da radi u prilog rečenim knezovima.[293] I 25. rujna nalažu poslaniku na ugarskom dvoru, neka moli kralja, da zapovjedi svome kapitanu Blažu, da ne dira u knezove Frankapane.[294]

Sred borbe izmedju knezova Frankapana i kraljeva kapetana Blaža provališe Turci ponovo u Hrvatsku. Bijaše to mjeseca rujna; 29. rujna, na Miholje, bijahu prodrli do Save, te bi jamačno bili i Zagreb poharali, da se Sava nije razlila.[295] Nakon odlazka Turaka nastavio je kapetan Blaž Magjar rat s Frankapanima, otimajući im gradove i kotare. Borbe su bile žestoke, jer je knez Ivan (Anž) Brinjski tražio 6. listopada sve u Dubrovniku baruta za topove.[296] Kroza to čitavo vrijeme boravio je zasebni poslanik mletački Nikola Michael u gradu Senju ili uz Frankapane, pomažući im odbijati i Turke i odo-

lijevati kapetanu Blažu Magjaru. Jamačno je poslanik imao tajni naputak, da radi u prilog svojoj obćini, ne bi li se ona kraj obće smutnje dočepala hrvatskoga primorja. Dne 22. listopada nalažu mu, da u slučaju potrebe pozove u pomoć sve susjedne mletačke upravitelje iz Istre, zatim s Cresa, Osora, Paga i Raba, a podjedno mu šalju jednu od najvećih galija.[297] No poslanik nije mogao mnogo učiniti, jer su knezovi Frankapani opet bili medju sobom nesložni. Zato je i poslao u Mletke tajnika Ljudevita de Manentis, neka objavi, da je grad Senj u najvećoj opasnosti (maximo in periculo) radi razdora u kneževskoj porodici. Obćina mu je na to odgovorila 10. studenoga, neka svom mudrosti nastoji, kako bi rečene knezove ili bar trojicu od njih mogao prizvati na stanak, pak neka ih onda svim mogućim načinom kuša skloniti na slogu, bez koje ne će moći održati svoga grada Senja, „koji je temelj i zaštita svega ostaloga stanja njihova“ (civitatis Segne, reliqui eorum status fundamentum et conservatio). Mletci izradili su pače u pape Pavla II. bullu, kojom je knezove Frankapane preporučio milosti kralja Matijaša.[298]

Medjutim sve je bilo u taman, jer je negdje u polovici studenoga god. 1469. kapetan Blaž Magjar sa svojim četama provalio u grad Senj, te ga zauzeo za svoga kralja i gospodara. Kako se je to zgodilo, javljaju Mletci 22. studenoga svome poslaniku kod pape ovako: „Kad su se razasuli glasi, da Turci dolaze u kotar grada Senja, žitelji se njegovi posve (penitus) razbjegoše i pust grad ostaviše. Mi smo na to svoje posade u Senj smjestili, te ga čuvali i održali, pače i sve bjegunce opet kući njihovoj povratili. Potaknuti tim dobročinstvom i nadom u buduću zaštitu, zahtijevala su sada i gospoda i puk senjski, da rečeni grad i dalje zadržimo u rukama i vlasti našoj, pače su nas gorljivo za to molili i zaklinjali. Ali mi, kako nijesmo nipošto požudni za tudjim stvarima, kratili smo se primiti rečeni grad, zadovoljni, što smo ga obranili od turskih ruku i sačuvali za njegove gospodare (Frankapane). I kad smo tako odazvali našu posadu, te je u gradu ostao jedino naš poslanik, eto nahrupiše (supervenere) na nj neke čete kraljevskoga veličanstva ugarskoga, pak iztjeravši one uboge knezove, prastare gospodare njegove, zauzeše grad. Zaista žalostna stvar, jer je tim ona prastara i preplemenita kuća zatrta . . .“ (Grb knezova

Frankapana na pročelju crkve sv. Franje u Senju; sl. 35.). Iz izvješća mletačkoga poslanika Nikole Michaela doznajemo, da je vojsku kraljevu vodio sam kapetan Blaž Magjar, i da je tom prigodom bilo okršaja izmedju njega i četa frankapan-

Sl. 35. Grb knezova Frankapana na pročelju crkve sv. Franje u Senju.

skih (de conflictu dato Mayerbalas capitaneo regis Hungarie per suprascriptos dominos...).[299]

Pad grada Senja u kraljevske ruke bijaše golem udarac za knezove Frankapane. Već 21. studenoga javlja mletački poslanik svojoj obćini, da je Ljudevit de Manentis knezove zatekao „ujedinjene i složne duhom, te spremne i život uložiti za to, da opet predobe Senj“. Pače i krčki knez Ivan Frankapan,

koji je dosad malo mario za svoju braću i sinovce na kopnu, pridružio se sada svojim rodjacima, da im pomogne, jer je padom Senja zaprijetila opasnost i njegovu otoku Krku. Mletci opet pokrenuše silnu akciju i kod rimske stolice i na dvoru kralja Matijaša u prilog Frankapanima. Pače po svom poslaniku, koji se bijaše preselio u Bašku na otoku Krku, stadoše potajno pomagati knezove u borbi s kapetanom Blažom. Knez krčki Ivan vodit će vojsku i brodove, tobože da osveti braću i sinovce svoje, a primat će vojsku, brodove, oružje i strjeliva iz Mletaka. Napokon naputiše Mletci knezove, na čelu im Ivana (Anža) Brinjskoga, da se uteku i njemačkomu caru Fridriku, i da zamole od njega, neka im pošlje u pomoć čete plaćenika, koje je držao u Ljubljani.[300] Rat izmedju Frankapana i kraljeva kapetana Blaža Magjara bjesnio je u hrvatskom primorju mjeseca prosinca god. 1469. i siječnja god. 1470. Mletci hrabre po svom poslaniku Nikoli Michaelu knezove na što žešći odpor, te im 2. siječnja godine 1470. poručuju, šta sve čine njima u prilog kod rimske stolice i na dvoru kralja Matije.[301] Ali kraljev kapetan srećno napreduje, tako da se Mletci 12. siječnja boje, da bi i sam grad Trst mogao zapasti ugarskoga kralja.[302] Knez Martin Frankapan boravi još 7. siječnja g. 1470. u svom gradu Novom, gdje no dariva samostan sv. Marije na Ospu,[303] i odakle valjda udara na Senj; no već malo dana poslije bježi on zajedno s bratom Dujmom, gospodarom Ledenica, iz svoje domovine, te oba traže utočišta u Mletcima. Knez Martin i Dujam borave u Mletcima mjeseca veljače; dne 2. veljače zaklinju obćinu, neka porade, da ih kralj ne skuči i ne zatare, jer će oni radije svoje gradove i tvrdinje predati Turcima, nego bi podnosili, da ih njima kralj grabi.[304] Mletci su najprije pisali Franji Justinianu, svome poslaniku na papinskom dvoru, neka papa posreduje u prilog knezovima; a onda su 16. i 20. veljače viječali, kako da pomognu knezu Martinu. Oni mu obećaše dati zaire i vojnika, dozvoliše mu dovažati hrane iz Napulja, Romagne i Abruzza; a k tomu će zakrčiti dovažanje živeža u Senj, koji je u vlasti Blaža Magjara. Zamoljene galije ne mogu mu dati, jer bi se tim zapleli u očit rat s kraljem Matijašem; ali su mu spremni uzajmiti 10.000 dukata, ako bi ih njemu trebalo, da od kralja odkupi oteti njegovu rodu grad Senj.[305] Dne 5. i 9. ožujka pišu opet Mletčani Ivanu Aymu,

svomu poslaniku kod kralja Matijaša, što i kako da radi u prilog Frankapanima.[306]

Medjutim bijaše ipak došlo do neke nagode izmedju knezova i kralja. Matijaš bijaše još 11. veljače god. 1470. došao u Beč, gdje je bio gost kralja i cara Fridrika kroz čitav mjesec dana. Viječalo se o zamašnim stvarima, uz drugo i o zarukama obudovljeloga kralja Matijaša s carevom kćerju. U to vrijeme stigao je u Beč knez Stjepan Frankapan, davni ljubimac i kralja Matijaša i njemačkoga cara. Premda je kralj bio na kneza Stjepana u potonje vrijeme kivan, što je primao u Modruše mletačke čete, mogao se je knez lako opravdati. Nevolja od Turaka bila je strašna, a Mletci su tada bili saveznici kralja Matijaša! K tomu nijesu hrvatski bani Ivan Tuz i Ivan Česmički gotovo ništa radili za obranu povjerene im kraljevine, a sam kralj Matijaš borio se je u Češkoj s kršćanskim kraljem, mjesto da suzbija provale turske! Svakako se je Stjepan Frankapan valjano opravdao, jer i milanski i mletački poslanik suglasno javljaju, da je kralj Matijaš u svemu ugodio zaslužnomu knezu. Osigurao mu je ponovo čitavu državinu i obećao mu povratiti njegov dio Senja; pače se pokazao gotov učiniti jednako i s ostalom braćom i sinovcima, ako preda nj dodju, te mu se pokore. U Mletcima bijaše na te glase veliko veselje, te obćina pisa 17. ožujka svome poslaniku Ivanu Aymu, da nastoji i dalje zgodnim načinom uzdržati kralja Matijaša „u izvrstnom i milostivom razpoloženju“ prema Frankapanima. Suviše neka uvjeri kralja, da Mletci nijesu kanili prisvojiti si Trsat, grad kneza Martina, kako je kralj krivo obaviješten, jer oni ni ne misle na stvari knezova Frankapana, koje su u oblastima kraljevske krune njegove.[307]

Čim se je kralj Matijaš vratio u svoju državu, prvo mu bijaše, da skine dosadanje bane; Ivana Tuza pače dade zatvoriti. Banom pak imenova Blaža Magjara, dosadanjega kapetana svoga, koji se odsad zove „kraljevina Dalmacije i Hrvatske, kao i Bosne i Slavonije ban“. Mletci se još 17. travnja i 5. svibnja tuže na Blaža Magjara, što im je poharao pet selišta u kotaru grada Vrane;[308] ali već 15. svibnja spremni su s njime se pogadjati, „sve za volju i za korist svojih gradjana“. Novi ban bijaše poslao u Mletke dva svoja poslanika, da kao ban i kapetan uzpostavi sveze izmedju obćine i kraljevskoga

grada Senja. Ban ih moli, da opet u Senju namjeste svoga konzula, da dozvole trgovati Senjanima sa svojim podanicima u Istri i Dalmaciji, i napokon da dopuste iz Marke dovažati stalnu količinu žita i vina u Senj. Mletčani, ti dosadanji gorljivi branitelji Frankapana i njihova prava na Senj, s mjesta pristaju na sve zahtjeve hrvatskoga bana.[309] Dne 7. studenoga god. 1470. šalje doduše papa Pavao II. posebna poslanika kralju Matiji „poradi nekih posala ljubljenoga sina, plemenitoga muža Stjepana, kneza senjskoga, i drugih Frankapana";[310] ali ni to nije pomoglo, jer je Senj i dalje ostao izravno pod vlašću kraljevom i njegovih kapetana. Dne 5. ožujka god. 1471. potvrdio je kralj Matijaš gradu Senju sve stare slobode i preimućtva, ukinuvši tom prigodom i godišnju daću od 400 zlatnih forinti, koju mu bijaše ban i kapetan Blaž Magjar u prvi mah nametnuo.[311]

*

Razmirice u porodici Frankapana završile se za taj čas time, da su oni izgubili grad Senj, koji su sami držali za „gnjezdo" svoje i za temelj svekolike vlasti svoje. Mjesto da se bar sada slože, i da zajedno odbijaju tursku silu, koja je svake godine jedan ili više puta Hrvatsku poplavila, oni nastaviše stare svoje borbe. Najveći smutljivac izmedju njih bio je svakako knez Ivan VIII. (Anž) Brinjski, brat Nikole VI. Tržačkoga i kneginje Doroteje, udate za Karla Karlovića (Kurjakovića) u Krbavi. Knez Anž nije bio zadovoljan svojim dijelom u Brinju, kojemu je povrh svega prijetila velika opasnost, odkad je Senj bio u kraljevskoj vlasti. Sasvim je prirodno, da je stoga Anž htio iznuditi još koji posjed od svojih stričeva, naročito od kneza Martina, koji je držao prostranih zemalja na sve strane, a nije imao od srca poroda. Možda je Anža smetalo i to, što je stric mu Martin u natoč diobenom ugovoru od god. 1449. zapisao kralju Matijašu iza smrti svoje gradove Kostajnicu, Steničnjak, Lipovac i druge, pak tijem načinom prikratio svoje baštinike. A možda nije Anžu bilo po ćudi, što je knez Martin punom pregršti razdavao pradjedovske posjede samostanima Franjevaca i Pavlina? Bilo što mu drago, svakako stoji, da je bilo velikih opreka izmedju strica i sinovca. Dne 2. srpnja god. 1471. izdaje knez Martin u svom gradu Steničnjaku pismo svome vjernomu slugi Ivanu Beve-

njudu od Ostrožina, kojim mu za vjerne službe zapisuje za 4000 zlatnih forinti svoj grad Kostajnicu. Pomenuti je Bevenjud osobitu službu izkazao knezu Martinu onda, „kada je gospodin knez Anž (Hans), naš sinovac, nas lično i stanovite vjerne dvorjanike naše u svojoj varoši Brinjama prevarom i nepravedno zarobio. Tada je rečeni Ivan Bevenjud bio u najteže gvoždje okovan, te je takodjer za naše oslobodjenje iz sužanjstva rečenoga kneza Anža na naš zahtjev predao u ruke pomenutome knezu svoj grad Skrad . . .“ [312] Kako je dalje tekla razmirica izmedju strica i sinovca, nije poznato; ali napokon se oba pomiriše i pogodiše. Čini se, da je knez Martin zapisao sinovcu za slučaj svoje smrti neke gradove u Vinodolu, valjda Bakar i Bribir, te da mu je još za života dozvolio, da u njima žive i njima upravlja. Dne 22. veljače god. 1474. stoluje knez Ivan VIII. (Anž) Brinjski u gradu Bakru, te izdaje ondje izpravu, u kojoj očituje, da mu je knez Martin zapisao neke svoje posjede i gradove nakon svoje smrti, pak već unapred potvrdjuje sve darovnice i zapise, koje je stric njegov učinio samostanu sv. Marije na Trsatu u obće, a naročito od dohodaka Bakra, Bribira i drugih gradova, osobito pak u onim (gradovima), „koji su već sada doznačeni u naše ruke poslije smrti njegove“ (potissime in his, que iam ad manus nostras assignata sunt post mortem suam). [313] U obće je tada knez Martin mislio na smrt, te je odredjivao svojim imutkom. Starijemu bratu Stjepanu i sinu njegovu Bernardinu namijenio je takodjer neke gradove, naročito Trsat i Novi; a sjetio se je i vjernoga sluge svoga Pavla Lukačića, kojemu je za odanu službu darovao imanja Volavlje, Bukovac i Belčići. [314]

Dok je knez Martin pomišljao na smrt, te pravio oporuke i zapise, umro je zaista njegov sinovac Bartol X., sin kneza Nikole V. i Barbare od Walsee. Knez Bartol X. umro je 22. ožujka god. 1474., te bi valjda prvi od knezova Frankapana sahranjen u franjevačkoj crkvi na Trsatu, gdje je još i sad na jednom nadgrobnom kamenu (koji pripada stricu mu Martinu) zabilježen dan, mjesec i godina smrti njegove. [315] Pokojni knez Bartol bijaše iza otca svoga naslijedio Ozalj i Ribnik u Pokuplju, a Grižane u Vinodolu, te se je najmanje izticao izmedju svih Frankapana. Čini se, da je upravu Grižana bio prepustio stricu Martinu, koji je i onako držao sve ostale gradove Vinodola

(osim Grobnika i Ledenica), te da je najviše živio u Ozlju i Ribniku kod Kupe. U jednoj izpravi, koju je 5. lipnja god. 1461. izdao u Bosiljevu plebanuš gojmerski Mato Grebčić, čitamo: „va vrime vzmožnoga i vzveličenoga gospodina kneza Bartula Frankapana, krčkoga i senjskoga i uzdržatelja ozaljskoga i pročaja". Oko god. 1472. spominje se kao Bartolova žena kneginja Doroteja, udova iza Heninga (Černina) Susjedgradskoga,[316] a po tom sudimo, da je knez Bartol takodjer mnogo boravio u okolici zagrebačkoj. Djece nije Bartol imao; a od braće i sestara spominje se iza njega jedino sestra Margareta, koja je još iste g. 1474. prodala Grižane knezu Martinu, a onda se odrekla svijeta, te odlučila poći u samostan. Ali predstojnica samostana sv. Dimitrije u Zadru nije ju htjela primiti, stoga je mletačka obćina 27. svibnja god. 1474. zapovjedila svojim rektorima u Zadru, neka svim mogućim načinom nastoje predstojnicu skloniti, da kneginju Margaretu prime, jer je potekla iz plemenita roda (ex nobili et generoso sanguine), i jer se može od nje nadati obilatim darovima.[317] Gradovi Ozalj i Ribnik sa svim pripadajućim imanjima i posjedima zapali su sada najstarijega kneza Stjepana i sina mu Bernardina. Stari knez Stjepan, koji je i dalje svedjer stolovao u Modrušama, prepustio je valjda Ozalj sinu Bernardinu, koji nekoliko godina poslije, naime 1. svibnja god. 1479., dozvoljava „vsim purgarom ozaljskim i ladanjcem i vsakom našemu človiku", da smiju graditi kuće „v drazi pod gradom Ozljem".[318] Po stečenom gradu Ozlju stala se poslije i loza kneza Stjepana II. i sina mu Bernardina nazivati Ozaljskom.

Državina kneza Stjepana i sina mu Bernardina bijaše se tako razširila sve do Kupe i kranjske medje. Uz župu Modruše (Tržan, Plasi, Vitunj, Tovunj), Dubovac na Kupi i Grobnik u Vinodolu držali su oni sada Ozalj i Ribnik, zatim neka mjesta u današnjem gorskom kotaru, kao Lukovdol (Severin), Vrbovsko, Moravice, Brod, Lokve i Delnice. Njihova je gospoštija neposredno medjašila s posjedom kneza Martina tako u Vinodolu kao i u Pokuplju. U to vrijeme stali su se pogadjati i s knezom Martinom, koji je u ono vrijeme počeo razpolagati svojim imanjima za slučaj svoje smrti. Knez je Martin namijenio bratu i sinovcu poglavito svoje gradove Trsat i Novi (Novigrad), a možda još Hreljin i Drivenik u Vinodolu. U drugu

ruku opet pristali su Stjepan i Bernardin na njegove odredbe u pogledu ostalih imanja njegovih. Tako izdaju Stjepan Frankapan i sin mu Bernardin u varoši Modrušama 20. srpnja god. 1475. povelju, kojom potvrdjuju sve darovnice Martinove, učinjene samostanu franjevačkomu na Trsatu i pavlinskomu manastiru na Ospu kod Novoga. Navlastito dopuštaju, da rečenim manastirima ostanu poklonjena im posjedovanja Kotor i Belgrad u Vinodolu, pače se obvezuju, da će te samostanske posjede braniti od svakoga napadača. Ako ne bi svoga obećanja vršili, namirit će globu od 5000 dukata; od toga će polovinu dobiti kraljevska blagajna, a drugu polovinu prikraćeni samostani.[319] Nema sumnje, da su knez Stjepan i sin mu Bernardin ovu potvrdnicu izdali kao budući baštinici jednoga dijela Martinove državine.

U to se je kralj Matijaš spremao, da se po drugi put oženi, pošto je trinaest godina kao udovac proživio. Nakon zaludnih pokusa na dvoru njemačkoga kralja i cara Fridrika III. i kod poljskih Jagelovića bijaše si izabrao za suprugu Beatricu, kćer napuljskoga kralja Ferdinanda I. U svibnju godine 1476. odredjeno bi poslanstvo, koje će poći u Napulj po kraljevu zaručnicu. Bijahu tu biskupi iz Velikoga Varadina i Vratislave, zatim neki slezki knezovi i ugarski velikaši s družinom od 800 konjanika. Poslanicima pridružen bi i 23 godišnji knez Bernardin Frankapan, koji je po svome otcu Stjepanu bio u svojti ne samo s napuljskim kraljevskim dvorom, nego i s vojvodama Este u Ferrari i Sforzama u Milanu. Mladi Bernardin, da se što sjajnije prikaže u tudjemu svijetu, pozajmi od svoga rodjaka Leonharda, dvorskog kneza koruškoga, i posljednjega grofa Gorice i Tirola, dragocjeno sedlo, mač i druge skupocjene nakite, vrijedne punih 5000 ugarskih dukata.[320] Prvih dana rujna stigoše poslanici u Napulj, a 15. rujna vjenčana bi Beatrica, kojom je prigodom Matijaša zastupao velikaš Ivan Pongrac. Mladi Bernardin Frankapan bijaše osobito ušao u volju napuljskomu kralju Ferdinandu, koji ga je kao svoga rodjaka odlikovao na svaki način. Namah sjutradan poslije vjenčanja kraljevne Beatrice, dne 16. rujna god. 1476., podijeli kralj Ferdinand knezu Bernardinu red viteza blažene Djevice Marije sa zlatnom grivnom, na kojoj je visio zlatni lav s bijelim krilima. U svečanoj povelji, koju je kralj tom prigodom izdao, zove Ferdinand kneza Bernardina

vitezom i svojim „vrlo ljubljenim rodjakom (affini et devoto nobis plurimum dilecto); slavi njegovo plemstvo, hrabrost, krijeposti i odlične običaje, koje je kralj bjelodano upoznao (vos Bernardinum tanquam dignum et bene meritum propter vestram nobilitatem et sanguinis claritatem, strenuitatem, virtutes et mores egregios, quos vobis inesse et vigere apertissime didicimus), te mu podjedno priobćuje pravila i dužnosti toga reda.[321] No još se je nešto zgodilo knezu Bernardinu na napuljskom dvoru. Mladić se zagledao u kraljevu nećakinju Loisiju od Aragonije, kćer kraljeve naravne sestre Eleonore i Marina de Marzano, vojvode od Sessa i kneza od Rossana. Ne znamo, da li se je Bernardin već tada ili poslije zaručio s kneginjom Loisijom; ali pomenuta kneginja bila je poslije zaista žena njegova, te je tako knez Bernardin došao u svojtu samomu kralju Matijašu Korvinu. U jednoj povelji od god. 1489. zove se Bernardinova supruga Loisija od Aragonije izrijekom „bratučeda" (consobrina) kraljice Beatrice.[322]

Dok su ovako lozi kneza Stjepana i sina mu Bernardina svitali srećniji dani, preostalim knezovima Frankapanima zaprijetile su ponovo velike pogibli. Naročito je knez Ivan VIII. (Anž) Brinjski došao u oštar sukob s kraljem Matijašem. Nije jasno, s kojih je razloga knez Ivan ili Anž pao u toliku nemilost kraljevu. Možda se je otimao za Senj, gdje no bijaše kralj namjestio za kapetana dubrovačkoga vlastelina i svoga pouzdanika Maroja Žunjevića; možda je kraljevim kastelanima želio ugrabiti Otočac i Gacku? Nije nemoguće, da je Ivan ili Anž bio nezadovoljan, što je stric mu Martin zapisao kralju šest poglavitih gradova svojih, pak je s pomoću Mletaka želio oboriti stričevu oporuku i odredbe. U drugu ruku opet stoji, da je kralj po što po to želio obladati Anžovim posjedima, naročito gradom Sokolom i varošem Brinjama, da mu tako bude slobodan jedini put iz Modruša u Senj. Dok su Brinje sa Sokolom gradom bile u vlasti Frankapana, nije ni časak bilo sigurno, da će Senj trajno ostati u kraljevskoj vlasti.

Još 25. prosinca god. 1476. nalazimo kneza Ivana ili Anža u Brinjama, gdje stoluje u svom gradu Sokolu (in nostro castro Proringense). Tu potvrdjuje i dariva on samostanu augustinskomu i crkvi sv. Marije u Brinjama više sela i posjedovanja, a suviše im poklanja županiju (čast i dohodke) brinjskoga grada

sve zato, da redovnici čitaju mise za pokoj njegovih predja, naročito za otca mu Bartola, koji je bio sahranjen u crkvi sv. Marije, tik do glavnoga žrtvenika.[323] Ali već u prvoj polovici god. 1477. bori se knez Anž za svoja posjedovanja, te traži mjeseca lipnja pomoći ća u Dubrovniku, koji mu je molbu odbio, jamačno s obzira prema kralju Matijašu.[324] No zato su kneza Anža pomagali Mletčani, sve pod izlikom, da ga žele obraniti od turskih navala. Kralj je Matijaš pozvao stoga obćinu, neka mu izloži, zašto tako radi? Dužd Ivan Mocenigo kušao je obćinu opravdati, a na to mu je Matijaš 20. listopada god. 1478. odgovorio vrlo razdraženo i osorno ovako: „Matijaš kralj itd. presvijetlomu principu gospodinu Ivanu Mocenigu, mletačkomu duždu, pozdrav i svaki napredak. Odgovor vaš na naše pismo, koje smo vam netom poslali radi pomoći, koju ste podali knezu Anžu (comiti Angelo) protiv nas, mi smo razumjeli. Odgovorili ste, da se nijeste ogriješili, što ste mu na molbu njegove majke poslali stanovite ratne strojeve i barut za bombarde, jer ste tako uradili zato, da bi on mogao braniti i održati svoja mjesta, koja su u najvećoj opasnosti radi navala i bijesa Turaka, s kojima na onu stranu medjaši. Ali na ono, što mi želimo od vas razumjeti, nijeste ni po što odgovorili: hoćete li naime održati utanačeni s nama ugovor, ili ćete podavati pomoć, kako smo čuli, da ste u najnovije vrijeme činili, našim odmetnicima, i to ne samo knezu Anžu (Angelo), nego i knezu Karlu (Kurjakoviću iz Krbave, šurjaku Anžovu), koji je očit tat i razbojnik? To smo želili što prije od vas doznati, a i sada želimo, da nam otvoreno o tom svoje mišljenje priobćite, jer mi smijeramo protiv njih raditi, kao protiv očitih buntovnika i odmetnika naših. Iz vašega odgovora nijesmo mogli ni dovoljan razlog doznati, zašto ste im podali pomoć protiv nas; ta nije trebalo njima dati ratnih strojeva protiv Turaka, kad vam jamačno nijesu nepoznate njihove (turske) navade, da kad goder provaljuju u strane zemlje, zapljenjuju samo, što mogu ugrabiti, a ne običavaju gradove i tvrdinje podsjedati. A i kad bi se knez (Anž) toga bojao (da će mu Turci gradove otimati), onda je više nas nego vas zapadalo, da se pobrinemo, kako da odolimo pogibli, koja bi našemu kraljevstvu prijetila. Stoga vas opominjemo, da nam otvoreno očitujete svoju misao i namjeru: hoćete li i drugi put našim

buntovnicima podati pomoć, i da nam konačno odgovorite na naša pisma.“ Slično pismo upravio je kralj i na svoga poslanika u Mletcima. I tu spotiče obćini, da je pogazila pisane ugovore (formam vetuste inscriptionis) i zavrgla medjusobno prijateljstvo, te poslala bojne strojeve i puščani prah (pixides et pulveres bombardarum) odmetniku Anžu. Napokon poziva kralj poslanika, da traži od Mletaka odlučni odgovor, i da mu taj odgovor što prije (dies noctesque) dade na znanje.[325] Čini se, da su se Mletci odlučnoga i bezobzirnoga kralja Matijaša prepali. Još prije, nego što im bijaše stiglo kraljevo pismo, bijahu 13. listopada god. 1478. uzkratili knezu Anžu dosadanju pomoć; a 27. listopada odgovoriše kralju, nastojeći opravdati sve, što bijahu dosad u prilog Anžu učinili.[326]

No i ako su se Mletci morali odreći, da činom pomažu kneza Anža, nijesu mu ipak kratili svojih simpatija. Njihov poslanik na kraljevskom dvoru, Pietro Diedo, nastojao je svedjer izmiriti kralja s nevoljnim knezom. Još 26. travnja god. 1479. poručuje obćina pomenutomu poslaniku ovako: „Poznata vam je borba (novitas), koju kraljevsko veličanstvo vodi protiv knezova Frankapana, a naročito protiv kneza Anža; poznata vam je nadalje naša sklonost prema njihovim predcima i čitavoj kući njihovoj. Svi su naime oni plemeniti gradjani naši, te smo ih pomagali i štitili u svima nevoljama i pogiblima, naročito od Turaka... Stoga hoćemo i vama zapovijedamo, da nastojite što prije biti s njegovim veličanstvom, te mu u naše ime preporučite rečene knezove, a naročito kneza Anža, kojemu tako radi sadanje bijede (ob presentem opressionem contra se) treba kraljeve milosti i sklonosti, kao što je muž pregnutljiv, srčan i hrabar, od kojega bi službe kralj mogao imati u svakom slučaju više koristi, nego od njegovih starijih i nemoćnijih stričeva i rodjaka (tum quia vir est strenuus et animo virtuteque preditus, de quo regia sublimitas in serviciis suis magis posset rebus in omnem eventum, quam de senioribus et imbecilioribus avunculis et consanguineis eius). Poslanik neka nadalje kralju izloži starinu i plemenštinu porodice frankapanske, kao i njezine zasluge za kraljevsku krunu, te neka ga moli, da Frankapane opet prime u svoju milost, te da „odazove čete od svladavanja njihovih mjesta“ (copias revocet ab oppressione locorum suorum). Napokon sjeća obćina

Sl. 36. Nadgrobna ploča kneza Martina Frankapana u franjevačkoj crkvi sv. Marije na Trsatu.

poslanika, neka zamoli i kardinala na kraljevu dvoru, da mu pomaže umekšati kralja, pak da pomiluje kneza Anža.[327] Ali sve to nije pomoglo. Kraljeve čete, koje je po svoj prilici vodio tadanji ban Vladislav iz Egervara, oteše Anžu i njegovim drugovima redom sve gradove, a napokon i grad Sokol s Brinjama. Već 10. lipnja god. 1479. upravljaju gradom Sokolom i trgom Brinjama kraljevski kastelani, kojima (castellanis castri sui Brynye) kralj zapovijeda, neka nikakovih daća ne utjeruju od Senjana u kotaru povjerenoga im grada[328] Tako je knez Ivan VIII. ili Anž ostao bez svoga stolnoga grada. Gdje se je bavio i kuda je lutao, nije nam poznato. Možda se je sklonio k svome šurjaku Karlu u Krbavu, a možda je prebjegao na Krk k stricu si Ivanu. No to je sve puko nagadjanje.

Jedva što su se padom kneza Anža smirile borbe u porodici Frankapana, planuše s mjesta nove, kad no je dne 4. listopada god. 1479. umro bogati knez Martin, prozvan još od suvremenika „Pobožni“ (divinus). Knez Martin sahranjen bi u svojoj zadušbini, u franjevačkoj crkvi sv. Marije na Trsatu, gdje se još danas pred glavnim žrtvenikom vidi nagrobni kamen od crvena mramora (sl. 36.). Ma da je kamen oštećen, razabiru se na njemu i sada još dva lica: jedno mužko kneza Martina, a drugo žensko njegove supruge (valjda Doroteje).

Knez je Martin Frankapan posljednjih godina svoga života jamačno poboljevao, jer je neprestano činio zadušbine, te sastavljao oporuke i zapise.[329] Boravio je najviše u gradu Novome (in castro nostro Noui, Novygrad) u Vinodolu, jedino god. 1475. nalazimo ga u gradu Otočcu, koji mu bijaše valjda ustupio na dosmrtno upravljanje kralj Matijaš Korvin.[330] Čini se, da je baš radi Otočca imao razmirica sa svojim rodjacima, jer u jednoj povelji od 10. veljače god. 1476. spominje, „kako bihota izgubila (plemeniti ljudi Lovrenac Čehović i brat njegov Bartol) listi i pravi svoje od ognja u varoši našem imenovanem Otočac v Gatanskim kotari.“[331] Godine 1477. bijaše se knez Martin ponovo pogodio s kraljem Korvinom; on bijaše kralju ponovo zapisao šest gradova svoga roda (Kostajnicu, Steničnjak Lipovac, Okić i druge), a za to mu je kralj dozvolio, da s čitavom svojom preostalom državinom može slobodno razpolagati u prilog svojih rodjaka i za spas duše svoje.[332] Već bi spomenuto, kako je knez Martin namijenio

svoje neke gradove u Vinodolu budi bratu Stjepanu budi sinovcu Anžu. Još godine 1478. predao je gradove Kostajnicu i Okić kralju Matiji, koji ih je malo zatim za 1500 zlatnih forinti založio Ivanu Bevenjudu.[333]

Posljednju vijest o knezu Martinu imademo od 10. kolovoza god. 1478 Toga dana izdaje on u gradu Novom povelju samostanu sv. Marije na Trsatu, kojom mu ponovo potvrdjuje Grižane i Kotor, a povrh toga mu pridaje kapelu sv. Lovrinca pod gradom Trsatom, vinograd Brajdu i drugo. U povelji kaže knez, da nije od mjesta, podijeljenih samostanu, „nikakva prava ni gospodstva zadržao niti za se niti za braću i sinovce" (nil iuris nilve proprietatis et dominii in eisdem possessionibus ... pro nobis, fratribus, fratruelibusque et cognatis nostris reservando).[334] Poslije toga nema više knezu Martinu spomena; jamačno je negdje težko bolestan kutrio u Novome ili na Trsatu. U isto je vrijeme stariji brat njegov, knez Stjepan sa sinom Bernardinom, ratovao za kralja Matijaša u Kranjskoj protiv kralja i cara Fridrika III. No na koncu god. 1479. izmirili su se knez Stjepan i sin mu Bernardin s njemačkim carem i njegovim povjerenicima Pankracom Auerspergom, kapetanom u Metlici, i Gašparom Rauberom, kapetanom na Rijeci. U dvjema njemački pisanim izpravama od 18. i 21. prosinca god. 1479. obvezao se knez Stjepan, da će selo Geroltbau u Kranjskoj, koje bijaše caru oteo, opet povratiti prema nekom ugovoru, koji bijaše sklopio na Rijeci. Ako ne bi držao ugovora, platit će caru 10.000 dukata.[335]

Dok je knez Martin bolovao, a knez Stjepan sa sinom Bernardinom ratovao u Kranjskoj, zgodilo se nešto, što je imalo osudnih posljedica za porodicu Frankapana. Knez naime Ivan mladji Frankapan, jedini gospodar Krka i otoka, koji se bijaše još god. 1451. odrekao svih posjedivanja na kopnu, te sam primio Krk, podigao se sada, da obori oporuku i zapise težko bolestnoga brata svoga Martina. Kako je knez Martin bio na smrtnoj postelji, a knez Stjepan odsutan, upotrebio je knez Ivan mladji lijepu zgodu, skupio vojsku na svome otoku, pak s njome nahrupio preko mora na Vinodol, te zauzeo gradove N o v i i B r i b i r. Zgodilo se to svakako još za živa kneza Martina, dakle prije 4. listopada god. 1479.[336]

Knez Ivan mladji Frankapan, najmladji od sinova bana

Nikole (Banićâ), bio je bez sumnje nemiran i smion muž. Mletački tajnik Antonije Vinciguerra prikazao ga je u svojoj relaciji kao neko strašilo od čovjeka, kao neku moralnu nakazu, samo da tako opravda nasilje, koje mu je nanijela mletačka obćina. Ali ako i jest mletački satirik stvorio karikaturu od kneza Ivana, skupivši u groznu cjelinu sve, što se je o nesrećnom Ivanu nakon njegova pada naklapalo, ipak se ne može tužni Ivan posve opravdati. Ta i potonji hrvatski ljetopisac Šime Klimentović, dakako mletački podanik, kaže za nj, da je bio „zao gospodin", i da ga je Bog kaštigao radi njegove nepravde. Odkad je knez Ivan postao jedini gospodar grada Krka i čitavoga otoka krčkoga (god. 1451.), slabo se je pačao u poslove svoga roda, te ga nikada ne vidimo na „stancima" njegove braće i sinovaca. Oženio se mletačkom plemkinjom Elizabetom Mauroceno, podao se u formalnu zaštitu mletačke obćine, a u drugu se ruku ulagivao kralju Matijašu Korvinu, misleći tako kraj dva štitnika ostati neograničeni gospodar na otoku. Snovao je velike osnove na sve strane. Starijega sina Anža poslao na dvor ugarskoga i hrvatskoga kralja Matijaša Korvina u Budim, gdje je taj oko god. 1465. i umro;[337] kćer svoju Katarinu želio udati za nekoga bratučeda kralja Matijaša Korvina, pak će njima namrijeti baštinu na otoku Krku. Mladjega sina Nikolu htjeo dati u službu napuljskomu kralju Ferdinandu, koji mu bijaše obećao godišnju plaću i bogatu, odličnu vjerenicu; kad ga je pri tome podhvatu zapriječio zadarski knez Franjo Mauroceno, tražio za sina kćer vojvode od Urbina. Pošto se je i ta osnova razbila, smijerao sina Nikolu razbaštiniti, i nasljedstvo osigurati netom spomenutoj kćeri Katarini.[338] Vidi se, da je knez Ivan osobito od onoga časa, kad je kralj Matijaš zauzeo Senj, tražio oduška na sve strane, samo da sebi i svojoj potomčadi sačuva gospodstvo na otoku. Mletački tajnik Antun Vinciguerra umije pričati o strašnim nedjelima i nasiljima, što ih je knez Ivan za svoga duga vladanja počinio na otoku Krku. Ali vjere dostojni spomenici ne potvrdjuju potvore mnogorijeka branitelja mletačkoga nasilja. Knez je Ivan doduše godine 1469. pomagao svoje rodjake na kopnu u borbi s kraljem Matijašem poradi Senja; ali tu je Ivan samo radio po naputku i želji Mletaka, koji su se žacali otvorena rata s ugarsko-hrvatskim kraljem. On je nadalje god. 1470. udarao na Istru i druge

oblasti njemačkoga kralja i cara Fridrika III., ali i tu su mu stajali za ledjima Mletci, premda su se pred carem gradili tobož nevješti, te radili, da kneza sklone na mir.[339] Što pak Vinciguerra govori o nasilju, počinjenu od kneza Ivana podanicima i žiteljima krčkoga otoka, znademo jedino za tužbe, a nije nam poznata obrana.

Nema ipak sumnje, da je knez Ivan poput tolikih suvremenih velikaša počinjao koji put nasilja svojim podanicima. Ali ima izvjestnih podataka, da je tvorio i mnoga dobra, naročito crkvama i manastirima.[340] Godina 1465—1468. naseljivao je „Murlake" ili Vlahe na otoku, ustupivši im neke puste krajeve na „Krasu" kod Omišlja. Ti su Murlaci medjutim prelazili medje darovanoga im kotara, te je stoga bilo i razmirica s urodjenicima.[341] Mnogo se Ivanu spotiče, da je zanemarivao domaće plemstvo na otoku, te da je službe i časti (podknežina, satnika i dr.) podjeljivao ljudima s kopna, „iza gora". Ako taj prigovor stoji, bit će, da je knez Ivan volio za svoje „oficijale" na otoku namještati pouzdane, ovejane Hrvate, nego latinsku gospodu iz grada Krka, koji su neprestano očijukali s Mletcima, pače i potajno rovali protiv hrvatskih Frankapana, svojih neposrednih gospodara.

Provalom u Vinodol u jeseni god. 1479. ogorčio je knez Ivan i brata svoga Martina, koji je ležao na samrtnom odru, a još jače kralja Matijaša. Knez Martin proglasio na to jedinim baštinikom svojim kralja Matijaša, a taj pozvao kneza Ivana, da se okani Vinodola i zauzetih gradova Novoga i Bribira, pak da se s mjesta vrati na svoj otok. Ako imade kakovo pravo ili tražbinu, neka se obrati na redoviti sud. Jamačno je kralj Matijaš bio na kneza Ivana ogorčen i stoga, što je slutio, da se iza njega kriju Mletčani, koji žele s njegovom pomoći dobaviti se Senja i Vinodola. Izmedju Matijaša i Mletaka naime bijaše se razvrglo dosadanje prijateljstvo i savezničtvo, jer su Mletci bili još 26. siječnja god. 1479. utanačili mir sa sultanom Muhamedom II., te Matijaša ostavili na cjedilu. Kralj Matijaš tužio se stoga 22. listopada god. 1479. papi Sikstu IV., obijedivši mletačku obćinu, da je pače stala pomagati Turke protiv njega. U rečenom pismu tvrdi kralj otvoreno, da su Turci „dovedeni od Mletčana (sub conductu Venetorum) kroz careve zemlje" provalili „takovim putem i u takove oblasti njegove države", za koje ne bi nikad ni slutio, da će na njih udariti.[342]

*

Već 5. studenoga znalo se je u Mletcima, da je jedan dio kraljeve vojske, kojoj je bila zadaća, da goni Turke iz Hrvatske, stigao u Zagreb. Tima je četama zapovijedao Blaž Podmanicki s pridjevkom Magjar, koji je pred deset godina oteo Frankapanima Senj, a onda je kroz dvije godine banovao u hrvatskom kraljevstvu. Blaža Magjara, vješta ratovanju u Hrvatskoj, bijaše zapala zadaća, i da obrani zemlju od turskih napadaja, i da protjera kneza Ivana Frankapana iz Vinodola, ako se ne bi pokorio kraljevim zapovijedima.

Knez Ivan, uzdajući se jamačno u mletačku pomoć, oglušio se zapovijedi kraljevoj, i zadržao zauzete gradove. I tako je došlo do žestoke borbe izmedju njega i kraljevskoga kapetana Blaža Magjara. Uz kraljeva kapetana pristala i mnoga hrvatska gospoda, a na čelu svima Dubrovčanin Maroje Žunjević, kapetan grada Senja i susjedne župe gatanske. Kako se je borilo i vojevalo, nije nam poznato; jedino znademo, da je Blažu Magjaru napokon pošlo za rukom osvojiti Novi, Bribir i druga mjesta u Vinodolu, te kneza Ivana prinuditi, da uzmakne na otok Krk. Javlja se, da je kraljevu kapetanu posrećilo zaplijeniti knezu čitavu zairu i topove (cum tute munition et artegliaria). Tako je knez Ivan gotovo goloruk sa svojim dvorjanicima i četama prebjegao na svoj otok Krk.

Sve to zgodilo se je na koncu god. 1479. ili prvih dana god. 1480. Uzmak kneza Ivana na otok Krk jest početak razsula njegove vlasti. Slavodobitni naime kapetan Blaž Magjar nije bio zadovoljan, što je za svoga kralja predobio čitav Vinodol, nego je stao i o tome raditi, da svoje čete preveze na otok Krk, pak da ondje potraži kneza Ivana. Nadao se, da će do kraja skršiti kneza, jer bijaše dočuo, da na otoku imade mnogo nezadovoljnika, koji težko izgledaju njegov dolazak, „kao Mesiju židovi“ (come mesia de zudei). Magjar Blaž stao stoga sa senjskim kapetanom Marojem Žunjevićem skupljati brodove i ladje, na kojima bi prevezao svoje čete na otok Krk. Pri tom ga je izdašno pomagao Maroje Žunjević, uzajmivši kralju i novaca, i zadržavši u senjskoj luci neke trgovačke ladje dubrovačke, koje su se ondje desile.[343]

Namah nakon uzmaka svoga na otok Krk bijaše knez Ivan uvidio, da je „probudio psa, koji je dosad spavao“ (havendo destato il chane, che dormiva). Požurio se stoga, da se

s Blažem Magjarom kako tako nagodi. Ali kapetan tražio je više, nego što je knez mogao dati, naime više tisuća dukata, dok je knez razpolagao jedva stotinama. Tako se razbiše dogovori, te se knez stade spremati na dalju borbu. Da namakne za nju novaca, razpisa na otoku ratnu daću od 3500 dukata. Ali tim ogorči silno svoje podanike, koji stadoše prizivati kapetana Blaža Magjara. Knez Ivan našao se sada u najvećoj neprilici i zdvojnosti. Upro svu snagu, da se izbavi iz te nevolje. Poslao u Mletke suprugu Elizabetu, sina Nikolu, i krčkoga biskupa Nikolu, zaklinjući obćinu, da mu što prije priskoči u pomoć, jer će inače otok zapasti kapetana Blaža. Bojeći se medjutim, da bi se mletačko posredovanje moglo otegnuti, odpravi takodjer svoga pouzdanika, popa Antuna iz Vrbnika, do kapetana Blaža Magjara, ne bi li ga odvratio od prelaza na otok. Ali pop Antun radio je na zator svoga gospodara, jer je kapetana Blaža baš bodrio, da što prije udari na Krk. „Kapetane," govorio je izdajica Blažu Magjaru, „šta oklijevaš? Čitav te otok čeka." [344]

U Mletcima viječalo se 28. siječnja god. 1480., šta da se u tom osudnom času radi? Nema sumnje, da je obćina jedva dočekala zgodu, da se lakim načinom dobavi otoka Krka, za kojim su joj se toliko oči otimale! Ta Krk s otokom preostao je još jediti od čitave Dalmacije u vlasti ugarsko-hrvatskoga kralja! Nije Mletcima bilo do toga, da spase kneza Ivana, nego da otok ne dodje izravno pod vlast kralja Matijaša. Prema tome i udesiše svoj postupak. Obćina izabra svoga tajnika Antuna Vinciguerru, neka ide u Senj, gdje je boravio kapetan Blaž Magjar. Tu neka u njeno ime zamoli kapetana, da ne zaplovi morem i da ne udara na Krk. Mletci nijesu se nikada upletali u poslove Hrvatske; stoga neka ni kralj ne dira u njihovu vlast na moru i na Krku, koji je pod njihovim zakriljem. Ako je knez Ivan što god skrivio protiv kraljeva veličanstva, nijesu tome krivi Mletci, koji vazda postupaju prijateljski s kraljevim podanicima. Knez Ivan može se i drugim načinom prinuditi, da popravi učinjeno zlo, pri čemu će i Mletci svoje učiniti. Jer knez Ivan krivac je i mletačkoj obćini; ta lišio je nasljedstva svoga sina Nikolu, kojega mu je rodila mletačka plemkinja! A to je učinio knez Ivan, gradjanin i štićenik mletački, koji je vezan dvojakim vezom, te je tako dugo živio pod zakriljem mle-

tačkim. Ako kapetan Blaž imade nalog od kralja, da svakako udari na otok, neka bar tako dugo pričeka, dok Mletci pošlju svoga poslanika kralju Matijašu, koji će, saznavši za dobre namjere mletačke, jamačno zapovjediti, da se odustane od uznemirivanja mletačke državine.[345] Občina medjutim kao da je i sama slabo vjerovala, da bi sekretar Vinciguerra mogao odvratiti kapetana Blaža od navale na Krk; stoga je istoga dana pisala pismo i svome providuru brodovlja kod Zadra, po imenu Jakovu Veneriju. Tu mu javlja, kako je radi „novina iz Hrvatske“ (le novita de Crovatia) naložila zapovjedniku brodovlja (supracomite) Leonardu Moru, da sa svojom galijom, nadalje s galijama Gabriele i Guora odplovi prema Krku, da ohrabri kneza Ivana; ako su prilike oko Zadra mirne i sigurne, neka i Jakov Venerije sa svojom galijom krene prema Rabu, Cresu, Osoru i sve do Krka, da se umiri i obodri čitav narod u onima stranama.[346]

Dne 1. veljače god. 1480. odplovio je mletački tajnik Vinciguerra prema hrvatskomu primorju i prema Senju. Medjutim morski vihri zadržali ga na moru više dana, a kad je stigao u Kvarner, doznao je, da se je kapetan Blaž Magjar već 8. veljače sa 6000 momaka prevezao na otok, te da s topovima udara na grad Omišalj. Stoga se je Vinciguerra najprije svratio u grad Krk, pred kojim je već stajao providur Jakov Venerije sa tri broda i njihovim zapovjednicima. Sporazumno s ovima i sa zdvojnim knezom Ivanom Frankapanom podje odatle Vinciguerra u Omišalj, da skloni kapetana na povratak s otoka, koji tobože pripada mletačkoj občini. Ali Blaž Magjar uzvrati, da otok pripada njegovu kralju, te da je došao kazniti buntovnika i odmetnika njegova. Pokaza takodjer na grad Omišalj (sl. 37), na koji je udarao, pak reče: „Tko hoće da ukroti divlju kobilu, valja prije da joj metne uzde, a zatim sedlo, i da je jaše.“ Glava kobilina, govoraše dalje, da je grad Omišalj, koji se nada predobiti za dva dana; a poslije će doći pred Krk, da namjesti i sedlo. Mletački tajnik uzvrati mu, da ono nije divlja kobila, nego mirna i pitoma, koja bi se lako sama zauzdala. Ali će ga ona, kad bude mislio, da joj je već stavio sedlo i da je jaše, zbaciti s ledja, te se na nj ritnuti. Kapetan se ipak nadaše, da će obladati otokom prije, nego što stigne dovoljna pomoć iz Mletaka. K tomu je sudio, da se mletačka občina ne će usuditi radi Krka zaplesti u otvoreni rat s kraljem Matijašem.

Vinciguerra vratio se opet u grad Krk, ne izvršivši baš ništa. Naravno da je o svemu s mjesta obavijestio i mletačku obćinu. Ta mu je 25. veljače izdala novi naputak, šta da radi. Neka nastoji kapetana Blaža skloniti, da odgodi dalje osvajanje

Sl. 37. Frankapanska kula u Omišlju.

na otoku, dok ne dobije nove naloge od svoga kralja; Vinciguerra pak neka na to što brže preko Senja pohita pred kralja Matijaša, i neka u njega izradi, da se obustavi ratovanje, i da odazove kapetana Blaža s otoka.[347] Malo dana poslije, dne 6.

ožujka, zapovjedi dužd Ivan Mocenigo vrhovnomu zapovjedniku mletačkoga brodovlja u jadranskom moru, Viktoru Superanciju (Vettore Soranzo), da s čitavom mornaricom svojom što brže odplovi pred Krk u pomoć Jakovu Veneriju i njegovim trima galijama. Suviše je obćina poslala na Krk do 400 pješaka pod Sp. Mellom iz Kortone.[348] Napokon su Mletci 8. ožujka odlučili poslati zasebna poslanika kralju Matijašu, te su za taj posao izabrali Alojzija Landa, zaprijetivši mu globom od 1000 dukata, ako izbora ne primi.[349]

Prije medjutim, nego su svi ti naputci i zapovijedi stigle onima, kojima su bile namijenjene, promijenile se prilike na otoku Krku u prilog Mletcima.

Kapetan Blaž Magjar bijaše nakon odlazka Vinciguerrina zaista zauzeo grad Omišalj, i pet dana poslije toga osvanuo s čitavom vojskom svojom od 6000 ljudi pred gradom Krkom. Bilo je to oko 20. veljače g. 1480. Kapetan opasao sa svojim slavodobitnim četama grad sa svih strana, te stao sa dva velika topa i s više manjih udarati ne samo na Krk, nego i na brodove u luci. Providur Venerije i tajnik Vinciguerra našli se u velikoj neprilici, ne znajući u prvi kraj, šta da urade. U gradu Krku bila je doduše jaka mletačka stranka, koja bi ih pomagala u borbi s kraljevom vojskom, k tomu doveo je i Leonardo Moro četvrtu galiju iz Istre, a doći će za koji dan i pješadija i novo brodovlje u pomoć; ali s kojim pravom da se mletački providur upusti u borbu s kapetanom Blažem, koji je došao na otok svojega kralja i gospodara kazniti nepokornoga vazala i podanika njegova? U taj čas smisli tajnik Vinciguerra varku, koja je upropastila kneza Ivana. Kako je knez Ivan bio gotovo zdvojan, preplaši ga tajnik još više, prikazavši mu, kako je sav otok pristao uz kapetana Blaža, dok žitelji grada Krka težko čekaju, da se kneza oslobode, i da su gotovi podići bunu, te posjeći na komade i kneza i mletačku gospodu, kad bi ga pomagala. Ako knez Ivan želi, da spase sebe i čitav otok, ne preostaje mu drugo, nego predati grad i otok posve u mletačku vlast. Tada će žitelji grada Krka, većinom i onako javni ili tajni privrženici Mletaka, oduševljeno ustati na obranu grada protiv kapetana Blaža, a mletačka će obćina moći s pravom oduprijeti se vojsci kralja Matijaša, kad udara tobože na njezin grad i otok. Nema sumnje, da je lukavi tajnik mletački obećao

knezu Ivanu, da će mu obćina povratiti grad i otok, čim prijeteća opasnost mine.

Nevoljni knez Ivan prihvatio predlog mletačkoga tajnika, ni ne posavjetovavši se sa svojim hrvatskim dvorjanicima. S mjesta biše dozvani pred kneževu palaču gradjani i žitelji gradski, zatim providur mletački i zapovjednici brodova, nadalje kneževi dvorjanici, kao i susjedni otočani, koji bijahu po nalogu mletačkom došli gradu u pomoć. Kad se je svijet skupio, progovorio je knez Ivan ovako: „Braćo moja! Ja sam sin i službenik presvijetle signorije mletačke, a naši su stari primili ovu državu od njezine jasnosti. Znajući, da mi sile ne dostaju, da bi vas mogao dovoljno obraniti od te prijeteće vojske, volim da se opet povratite u podaničtvo rečene presvijetle signorije, koja je vrlo moćna za obranu i uzdržanje života i stvari vaših, nego da postanete plijenom tih okrutnih Ugara. Stoga pred svima vama predajem svoju državinu presvijetloj signoriji, a u ruke velemožnoga providura, te kao posljednju svoju zapovijed nalažem vama, da odsad budete podanici i kletvenici svetoga Marka, te da signoriji prisegnete odanost (homagio) i vjernost.“ Ova je izjava u prvi kraj osupnula hrvatske dvorjanike, koji nijesu za nju znali; ali napokon ne mogoše drugo, nego da, ma i s najvećom zlovoljom, polože zahtijevanu prisegu Brojni privrženici mletački primili su izjavu s velikom radošću; oni su veselo položili prisegu i po gradu stali klicati: „Marko, Marko.“ Naravno, da se je i mletački providur požurio, da na sve strane izvjesi mletačke zastave. Hrvatski kastelan gradskoga kaštela, po imenu Petar Hrvaćanin ili Krbavac (Crovachiani, Cievachiano) morade ostaviti svoje mjesto, a njega zamijeni mletački plemić Andrija Quirini, kojemu pridaše strijelce i druge vojnike s brodova.[350]

Zgodilo se to 22. veljače god. 1480.[351] Već na sam glas, da se je grad Krk s otokom sklonio u mletačku zaštitu, promijenilo se stanje na otoku na štetu kapetana Blaža Magjara. Mletački zapovjednici u Krku uspješno su suzbijali juriše kapetana Blaža, od kojega su se redom odmetali kašteli na ostalom otoku. Žitelji otoka, koji su dosad pomagali kapetana, uzkratili mu svaku pomoć, pače stali napadati na njegove čete. K tomu su mletačkoj vojsci stizavale ne samo pješačke čete, nego i još četiri dalje galije, poslane od Antuna Loredana. Već 11. ožujka

god. 1480. javio je providur Jakov Venerije svojoj obćini, da je Blaž Magjar odustao od daljega podsjedanja grada Krka (discessum Maier Blas cum exercito suo ab urbe). Obćina je 17. ožujka pohvalila providura, što je njegovom vještinom i opreznošću suzbijen kapetan i spasen grad, te je izjavila nadu, da će Blaž Magjar naskoro ostaviti i otok.[352] Ali kapetanu se nije dalo sramotno poći s otoka, a i kralju Matijašu bilo je stalo, da ne izgubi Krka. Dne 28. ožujka boravi vacki kantor Nikola u Mletcima kao poslanik kralja Matijaša, pak tuži ondje mletačke kapetane na Krku, što su se usudili oprijeti kapetanu Blažu, koji je došao kazniti kraljeva odmetnika na kraljevskoj zemlji. Ali obćina ne će ni čuti za prigovore kraljeva poslanika, već uporno tvrdi, da je knez Ivan Frankapan njezin podanik, a Krk njezina državina.[353] Jednako ističe obćina i u svome naputku za Alojzija Landa, svoga poslanika na ugarskom dvoru.[354]

Dok su ovako diplomatska dogovaranja ostala bezuspješna, stanje je kapetana Blaža Magjara i njegove vojske na otoku postajalo sve nepovoljnije. Mletački mu kapetani sa svojim brodovljem zapriječili promet s kopnom, pak tako mu ponestalo hrane i vina.[355] U jednu ruku nije mogao dulje na otoku obastati, a u drugu nije se s vojskom mogao prevesti na kopno. Stoga se stao pogadjati s mletačkim zapovjednicima. Najprije je tražio, da mu ostave sav plijen i grad Omišalj, koji bijaše osvojio, i u kojem bi ostavio posadu od 200 ili 300 momaka. Ali mletački zapovjednici mu odgovoriše, da će mu samo onda dozvoliti, da se preveze na kopno, ako ostavi i Omišalj i sve, što je zarobio, pak se vrati onako, kako je došao. Blaž Magjar planuo na to i izjavio, da će radije dopustiti, da se vojnici njegovi medjusobno izjedu, nego da nanese toliku sramotu svomu preljubljenomu kralju. No kad je zatim doplovio vrhovni kapetan mletački Viktor Superancije (Soranzo) s čitavim jadranskim brodovljem, a vojska kraljeva stala od gladi stradati, privoli kapetan Blaž Magjar na sve, samo da se oslobodi nesrećnoga otoka. On predade najprije grad Omišalj i sav plijen, što ga bijaše zarobio, a na to Superancije dade i njega i njegovu vojsku na mletačkim brodovima prevesti u Vinodol i Senj. Bilo je to u drugoj polovici mjeseca ožujka; dne 28. toga mjeseca znalo se je već u Mletcima, da se je Blaž Magjar nakon sporazumka s vrhovnim kapetanom Superancijem povratio s otoka na susjedno kopno.[356]

Nevoljni knez Ivan Frankapan poveselio se u prvi mah, začuvši, da je Blaž Magjar otišao s otoka. Mislio, da će mu mletački kapetani vratiti vladanje, kojega se bijaše samo prividno odrekao, da bi mletačka vojska imala neko pravo za obranu Krka. Namah nakon odlazka kraljeve vojske razaslao knez svoje dvorjanike, da preuzmu upravu kaštela, i da kazne one, koji bijahu dozvali kraljeva kapetana. Ali mletački providur Venerije proglasi narodu u hrvatskom jeziku (in lingua schiava) po svima obćinama i kaštelima, neka se ne boji, što je pristajao uz kapetana Blaža, samo neka odsada bude vjeran i odan mletačkoj signoriji. Namah zatim izdade vrhovni kapetan Superancije proglas, kojim ovlasti obćine i žitelje krčkoga otoka, da bez straha od ikakve kazne ili osvete sasijeku na komade svakoga dvorjanina kneza Ivana, koji bi ih htio uznemirivati ili kojim drugim načinom smetati. Tim su mletačka gospoda suviše jasno pokazala, da ni ne snivaju povratiti knezu Ivanu njegovu vlast i državinu.

Knez Ivan bjesnio, ali nije si mogao pomoći. U to ga snašla i gora bijeda. Još 28. ožujka bijaše mletačka obćina izdala nalog vrhovnomu kapetanu Viktoru Superanciju, da kneza Ivana sa svima njegovim dvorjanicima, koji bi se činili sumnjivi, pošalje u Mletke, a na otoku da ostavi jedino sina njegova Nikolu, onoga istoga, kojega bijaše otac razbaštinio.[357] Jednoga dana u prvoj polovici travnja god. 1480. izvršen bi nalog mletačke obćine. Knez Ivan, naravno, nije htio priznati nasilja mletačkoga, stoga je prije nedobrovoljnoga odlazka svoga uredio čitavu upravu na otoku. Imenovao izmedju vjernih svojih zamjenika ili podknežina, tri sudca, zatim poreznike i druge činovnike, u sve sedamdeset i pet duša, hoteći tim pokazati, da je još uvijek gospodar otoka. Napokon pošao na galiju mletačkoga zapovjednika Pavla de Canale, pak se preko Istre odvezao u Mletke. Bilo je to svakako prije 19. travnja god. 1480., jer je toga dana preuzeo upravu otoka poznati nam tajnik Vinciguerra kao prvi providur mletački.

Vinciguerra priča, da je narod na Krku slavio odlazak kneza Ivana u nepovrat zvonjavom zvona i drugim slavljem, koje se ne da opisati. Moguće zaista, da se je zavedeni puk u prvi kraj radovao propasti kneževe vlasti. Ta još u 16. stoljeću zabilježio je Šime Klimentović pad kneza Ivana ovim riječima

(sl. 38.): „Rat kneza Ivana Krčkoga, 1480., pervara. Tada pride Maer Blaž s vojskom na kneza Ivana Banića v Krk. I pojde malo počten van z otoka. A gospoda Bne(t)ci vzeše Krk i otok i kneza Ivana. I umri nigde za gorom gladom. Všenci ga ujiše, zač b(i)še zao g(ospodi)n. I zato ga b(og) kaštiga, i zgubi svo(j)e gospodstvo, ćića nepravdê, ku činjaše v išli (Omišlji? išoli?)."[358] No jamačno se je ta radost brzo pretvorila u žalost. Već 24. travnja god. 1481. izdaje mletačka obćina drugomu providuru na otoku, Franji Bembu, ovaj nalog: „Nalaze se na onom otoku u stanovitom samostanu neki samostanci Hrvati, koji vrše i slave božju službu po običaju hrvatskom; ti se (samostanci) iz različitih razloga moraju ukloniti s rečenoga otoka. Stoga zapovijedamo tebi, da moraš, čim na otok stigneš, otjerati te hrvatske samostance, te im zabraniti, da se ikad više vrate na rečeni otok. Pobrini se još za druge redovnike, koji će u rečenom samostanu boraviti i služiti po našem, latinskom običaju."[359] Slične odredbe mletačke vlade učiniše, da je narod na krčkom otoku jako brzo požalio za knezom Ivanom i Frankapanima, svojim nekadanjim gospodarima. Pričom i pjesmom spominjao srećnija vremena za knezova Frankapana, i te se predaje održale u narodu do danas. Naročito o knezu Ivanu imade još mnogo predaja i pjesama, a sve kažu, da su se lukavi Mletčani poslužili i grdnom prevarom, samo da se dobave otoka i da odanle uklone Frankapane. Ivan Milčetić zabilježio je g. 1884. ovu pripovijest, koju mu je pričao 80-godišnji starac:

Sl. 38. Odlomak iz ljetopisa Šimuna Klimentovića.

Bila su tri brata (Frankapana): jedan u Grobniku, jedan negdje drugdje u Hrvatskoj, a treći u Omišlju na Krku, gdje je stanovao sa svojom vojskom. Jednom podsjedahu Frankapana Mletčani u njegovom gradu Omišlju, ali im bijaše napor sav uzaludan. Poslije duga podsjedanja dade baciti Frankapan pred tele toliko pšenice, da se je ono pošteno najelo. Tada dade baciti sa svoje kule ono tele med mletačku vojsku, koja

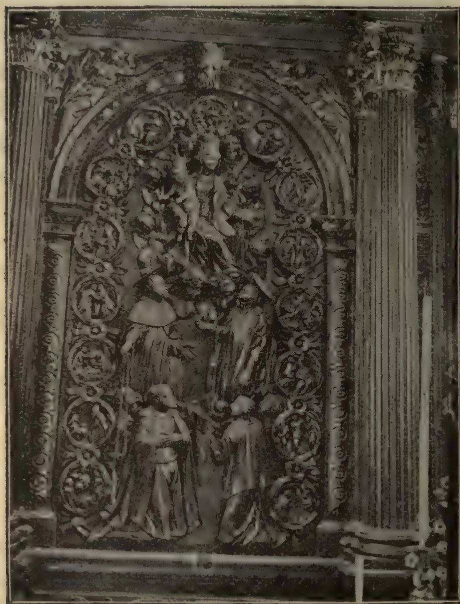
ga podsjedaše. Razporivši tele uvjeriše se Mletčani, da se je ono hranilo golom pšenicom. Tako uvidješe, da ima u Frankapana u izobilju hrane, te da ne će moći osvojiti grada. Oni se tada dosjetiše varci, te ponudiše Frankapanu prividno mir i prijateljstvo. Da se zapečati sporazumak, pozove knez u goste u svoj grad uglednju mletačku gospodu. Mletčani ne htjedoše ostati knezu dužni, pak prirediše i oni njemu na čast sjajnu gostbu na svojim galijama, koje bijahu usidrene pod Omišljem. Knez se odazva pozivu, ali se ljuto prevari. Za gostbe odvezaše Mletčani konope i odploviše. Kad je poslije knez izašao na palubu ladje, da se naužije svježega zraka, opazi, kako ga ljuto prevariše. Ladja bijaše već kod Glavine (rt na sjevernoj strani otoka Krka), odakle je vidio, kako se u daljini bijeli njegov Omišalj. Knez zacvili kano guja ljuta i zavika: „Ej nevjero, nikad te ne bilo!". Sve bijaše uzalud. Mletčani odvedoše kneza u Mletke, i tako zavladaše otokom Krkom. U Mletcima rekoše mu: „Ti svoga otoka ne ćeš više vidjeti, ali mi ćemo ti izpuniti svaku drugu želju." Knez reče: „Neka obdjelavatelji mojih zemalja plaćaju samo šestnaestinu mjesto desetine." Tako i bude. [360]

Na krčkomu otoku pjeva se i pjesma o tužnoj sudbini posljednjega kneza Ivana Frankapana:

Kad mletačke plavi,
Sve same galije
Doplove d' Omišlja,
Izkrca se četa,
Da pozove kneza
Našega Ivana
Na velo veselje,
Kô će njemu dati
Na svojih galijah.
Kad su oni bili
Rujna vinca pili,
Odploviše s knezom
Priko creskog mora,
I Velimi vrati.
Kad to biše kneže
Gorko opazio,
Da nevirom Mletčić
Grdo ga prevari,
Za Glavinom krikne:
„Aj turne moj lipi,
Lipi ter prostrani,
Kako sam te lipo,
Lipo sagradio,
A sada ne smijem
Blizu tebe priti.
Komu te ostavljam?
Ostavljam te ptici,
Ptici lastovici,
Kâ će letnim danom
Nad tobom letiti;
Meni tužan spomen,
A svitu paklensku
Neviru tužiti." [361]

Čini se, da je uspomena na nesrećnoga kneza Ivana ovjekovječena i jednim umjetničkim djelom u gradu Vrbniku. U

župnoj crkvi sv. Ivana Krstitelja vidi se desno kraj velikih vrata u jednoj kapelici žrtvenik (sl. 39.) B. G. Ružarice s rezbarijom na drvu, koja predstavlja blaženu Djevicu Mariju s djetetom i krunicom, a okruženu samim angjeoskim glavicama. Do njezinih nogu vide se dva svetca: sv. Dominik i sv. Katarina; a niže ovih kleče darovatelji ili zavjetovatelji (donatori) ovoga žrtvenika. Tu se vidi uz ino jedan gospodin i jedna gospodja, oboje u svečanim plemićkim odorama XV. stoljeća. Narod uporno tvrdi, da su to Ivan Frankapan i supruga mu Elizabeta, koji su taj žrtvenik podigli i nadarili. Medju drugim licima na slici nalazi narod takodjer kćer kneževu Katarinu i sina njegova Nikolu. Predaja ne protivi se povjestnoj istini, jer rezbarija zaista potječe iz 15. stoljeća, iz vremena rane renaissance.[362] Možda je to ona slika, koja bi god. 1477. iz Mletaka donesena u Vrbnik, i o kojoj je zabilježeno u jednom vrbanjskom hrvatskom brevijaru: „1477. miseca sektebra d(a)n 6. bi prinesena likonija (v) Vrbnik, ka likonija biše guštala na mesti v Benetcih dukatov 35.“ [363]

Sl. 39. Žrtvenik B. G. Ružarice u crkvi sv. Ivana u Vrbniku.

*

Knez Ivan Frankapan morao je u travnju god. 1480. ostaviti krčki otok i preseliti se u Mletke. Ali zato nije se odrekao čvrste nade, da će se naskoro opet vratiti na svoju gospoštiju, bilo to milom ili silom. Već na putu u Mletke nastojao

se je u Istri sastati s ugarskim poslanikom, vackim kantorom Nikolom, koji je zajedno s mletačkim poslanikom Alojzijem Landom putovao na kraljevski dvor, te ga zamoliti, neka bi ga preporučio kralju Matijašu. Došav opet u Mletke poslao kralju pismo kapetana Blaža Magjara, upravljeno na mletačkoga zapovjednika Pavla da Canale, po kojemu bi kralj mogao suditi, da je njegov kapetan bio sporazuman s mletačkim vojvodama. Knežev poslanik imao je takodjer poraditi na kraljevu dvoru, da nastojanje mletačkoga poslanika Alojzija Landa ostane bezuspješno, i da se kralj ne odreče otoka, koji ga je po pravu išao. [364] Medjutim knezu Ivanu nije trebalo kralja Matijaša tek poticati na mržnju na Mletčane. Kralj je bio gotovo bijesan, što su Mletci prevarom ugrabili otok, za koji je smatrao, da pripada kruni njegovoj; a još ga je ljuće zapeklo, kad je vidio, kako je lukavim Mletcima uspjelo uputiti papu Siksta IV., da su oni posve pravo uradili, kad su Krk oteli knezu Ivanu, te su ga pače i sklonili, neka piše kralju, da više ne pača u krčke poslove, jer ga otok po pravu i onako ne ide. Razpoloženje kraljevo ogleda se u pismu, što ga je on poslao papi 30. svibnja godine 1480. za odgovor. Tu spotiče papi pristranost, pače ga bijedi, da se je združio s Mletcima, koji su saveznici Turaka. On svoga prava na Krk ne će napustiti, makar pri tom izgubio sve svoje države, pače i glavu svoju (mallem potius omnia mea dominia ac eciam caput meum ponere ad fortunam). [365] Ali političke prilike bile su u onaj mah za Mletke tako povoljne, da im nije kralj Matijaš mogao ni malo nauditi. Brodovlja nije imao, da se s njima ogleda na moru; a s kopna nije im se mogao ni prikučiti, jer mu je tu stajao na putu car Fridrik III., koji mu ne samo nije dopuštao prolaziti kroz svoje zemlje, već je nasuprot baš u ono doba bio u prisnom prijateljstvu i savezu s Mletcima, da se zajedno brane od ugarskoga i hrvatskoga kralja. Stoga je od slabe koristi bilo po kneza Ivana, kad se je za nj zauzeo i ferrarski knez Herkule, te u pismima od 9. lipnja god. 1480. toplo preporučio kralju Matijašu i kraljici Beatrici bezkućnika Frankapana. [366] Mletci su i dalje zadržali Krk, te su svome poslaniku Alojziju Landu 22. lipnja poslali novi naputak, u kojem su skupili sve moguće dokaze, da objasne svoje tobožnje pravo na rečeni otok. [367]

U to je knez Ivan u Mletcima zdvajao, a žena njegova Elizabeta neprestano obijala pragove mletačkih patricija. Ali sve zaludu. Dne 25. studenoga god. 1480. odlučuju Mletci, da se knezu Ivanu radi sigurnosti mletačke državine u Istri i Dalmaciji, kao i iz drugih razloga nikako ne smije povratiti vlast u Krku i na otoku; ali mu se od dohodaka grada i otoka odredjuje godišnja penzija od najmanje 1000 dukata, „da bi mogao lagodno i častno živjeti“ (ut comode et honorifice vivere valeat).[368] Knez, naravno, nije bio zadovoljan takim riješenjem a ni supruga mu Elizabeta, koja je gotovo dnevice (nullus est dies et fere hora, qua non sit ad portas audientie nostre domina comitissa) salijetala, da barem njoj i kćeri Katarini dozvole povratak na otok i boravak u kući njihovoj, gdje imadu svoje dohodke i svoje pokretnine. Ali mletačka vlada ostala je tvrda i na njezine prošnje, dok je knez Ivan ponovno odbijao ponudjenu mu penziju. Napokon odluči mletačka vlada 20. veljače god. 1481. konačno, neka se knez Ivan pozove, da se očituje za osam dana, prima li godišnju penziju od 1000 dukata i suviše miraz od 4000 dukata za kćer Katarinu, kad se bude udavala. Ako knez odbije, doznačit će se supruzi njegovoj dosmrtni godišnji prihod od 400 dukata s pogodbom, da stanuje budi u samim Mletcima budi u ma kojem mjestu mletačke države na kopnu italskom; kćeri osigurat će se miraz od 5000 dukata pod uvjet, da se udade za kojega mletačkoga gradjanina.[369]

Skrajnja nužda, čini se, prinudila je kneginju Elizabetu, da prihvati mletačku milostinju. Knez Ivan nije ni čuti htio za nju, već je snovao, kako da ode iz Mletaka. Oko 14. travnja god. 1481. znalo se, da smijera odputovati kralju Matijašu;[370] no kako su mu Mletci i to branili, odluči pobjeći. I zaista malo zatim, negdje u drugoj polovici god. 1481., skupi sve blago, što je uza se imao, te s nekoliko svojih odanih dvorjanika pobježe u Tirolsku, gdje ga primi habsburžki nadvojvoda Sigismund,[371] tada najbliži susjed Mletaka. Odanle podje poslije k Sigismundovu rodjaku, njemačkomu caru Fridriku III., tada tijesnomu prijatelju i savezniku mletačkomu. Čini se, da je u oblastima cara Fridrika izprva ljuto stradao; Bonfinije bar piše, da je u Njemačkoj vrlo zlo živio.[372] Poslije medjutim smilovao mu se je car Fridrik, te je stao u Mletčana raditi,

da mu povrate djedovinu. Već 14. ožujka g. 1483. desio se u Mletcima poslanik carev, naime furlanski biskup, u tome poslu.[373] Čini se, da prvo poslanstvo nije imalo uspjeha, jer je u prosincu opet posredovao divinski kapetan Juraj Clacher. Mletci ne htjedoše ni sada čuti, da knezu Ivanu vrate njegovu djedovinu; ali za volju carevu dozvoliše bar, da knez Ivan prima odredjenu mu proviziju od 1000 godišnjih dukata izvan njihove državine, ali da mora sa svojom suprugom boraviti budi na carskom dvoru budi u kojem drugom mjestu, koje pripada državi carevoj. Jednako dopustiše, da se knezu predade njegova stoka, kao i drugo pokretno imanje s otoka, te izdadoše 22. prosinca god. 1483. u tome pogledu krčkomu providuru Petru Calvu posebnu zapovijed.[374]

Vjerojatno je, da je knez Ivan odsad boravio u južnim krajevima careve države, možda u okolišu Rijeke, te je ondje vrebao na zgodan čas, da se opet dobavi Krka. U to mu dobro dodje, kad se je u Italiji spremala velika liga protiv Mletaka, koju su utanačili milanski vojvoda, ferrarski vojvoda, Firenza i napuljski kralj. Kad su se poslanici tih država u lipnju god. 1484. desili u Rimu kod pape Siksta IV., izvjestio je 30. lipnja Guido Antonio Vespucci, poslanik firentinski, kako je knez Ivan kroz svoga poslanika zamolio, da ga primu u ligu protiv Mletaka, koji su mu nepravedno oteli djedovinu njegovu, naime otok Krk. Poslanici gotovo oduševljeno prihvatiše ponudu kneza Ivana, te u posebnom pismu od 30. lipnja god. 1484. pozvaše kneza Ivana i ostale Frankapane, da se svom snagom obore na Mletke, pak da ih izbace ne samo iz Krka, svoje djedovine, nego da im u pravednom ratu otmu i druge stvari. Članovi lige nikad ih ne će zapustiti, pak ni onda, kad bi sklapali mir s Mletcima, ne će na njih zaboraviti.[375] Ohrabren tom pobudom, a pomagan možda i od svojih rodjaka na kopnu, stao knez Ivan zaista smetati Mletcima na Krku. Dne 28. kolovoza god. 1484. nalaže obćina krčkomu providuru Petru Calvu, neka uputi kneza Ivana, da s mjesta prenese svoje obitavalište na mletačko zemljište u marki trevižkoj, jer će mu se inače uzkratiti dosadanja godišnja provizija; suviše zapovijeda obćina providuru, neka zabrani i prijeći svako obćenje izmedju kneza Ivana i Krčana.[376] Čini se medjutim, da je malo zatim knez Ivan ipak nahrupio na otok, ali da je bio

suzbijen. Dne 4. studenoga god. 1484. javljaju Mletci vrhovnomu kapetanu svoje mornarice u jadranskomu moru, po imenu Melkioru Trivisanu, kako je nedavno (in questi giorni) pokušao Ivan Frankapan navalu (el movimento et novita) na njihov otok Krk. Pokušaj mu se doduše izjalovio; ali da se opet slično ne dogodi, neka vrhovni kapetan s mjesta (imediate) pošlje jednu od najvećih galija na obranu rečenoga otoka (a la conservation de quella). [377] Mletci se očito pobojali, da bi ipak knez Ivan mogao osvojiti svoju djedovinu!

Suzbijen, a valjda i lišen provizije ostavio je knez Ivan carevu zemlju, te se utekao milosti kralja Matijaša. Kako je kralj Matijaš baš u onaj mah bio u ratu s carem Fridrikom, pridružio se je Ivan Frankapan kraljevoj vojsci, s kojom je kralj udarao na Austriju i Beč. Sa slavodobitnim kraljem Matijašem i s njegovom vojskom ušao je Ivan Frankapan 1. lipnja god. 1485. u sam grad Beč. Tu ga je kralj imenovao svojim dvorjanikom, te mu je nakanio povjeriti i upravu austrijske prijestolnice. [378] Ali iza nekoga vremena pao je opet u nemilost kraljevu. Vinciguerra tvrdi, da se je s kraljem pogadjao za neke gradove, jer je Matijašu trebalo novaca; ali kad je kralj zamjetio, da u njega nema novaca, zapovjedio mu je, neka s mjesta ostavi njegovu državu. Zdvojni knez Ivan pohitao sa svojim dvorjanicima, te žurno jahao, da što prije ostavi Ugarsku. No putem spopade ga žestoka groznica i on morade u krevet. Vjerni njegov dvorjanik i gojenac Turco de Gaudente zajedno s drugima opominjaše ga, da učini oporuku. Ali knez odgovori, da se osjeća još dosta jak, i da nema pogibli za njegov život. Ležao je pak knez u selu Zakonu (Zachon) ili Žakanju namah na ulazu u Ugarsku onkraj rijeke Drave (nel primo ingresso de Hungaria oltra la Drava). Medjutim najednom stanje se kneževo pogoršalo, tako da je izgubio govor, i tako je knez umro bez izpovijedi i oporuke. Već 26. travnja god. 1486. znade za njegovu smrt stari dušmanin njegov, mletački tajnik Antonije Vinciguerra, te izvješćuje obćinu, da je sada ona neprijeporna vlastnica Krka, jer je knez umro bez oporuke, pak zato vrijedi njegova starija oporuka još od god. 1453., kojom je mletačku državu imenovao svojom baštinicom. [379] Umro je pak knez Ivan valjda 14. ožujka, jer se na taj dan još i sada čita za nj opijelo u crkvi sv. Marije na Glavotoku (sl. 40.).

Tek mrtvomu knezu Ivanu bijaše sudjeno, da se vrati u svoju djedovinu, na otok Krk. Sahraniše ga naime na ubavom otočiću Košljunu, u franjevačkoj crkvi sv. Marije, koju je on o svom trošku dao obnavljati. Još prije njega bijaše umrla supruga mu Elizabeta. U svojoj oporuci od 19. kolovoza g. 1484., izdanoj u Mletcima, bijaše ona uz ino samostanu sv. Franje u gradu Krku odredila od svoga miraza 100 dukata, a knezu Martinu Mojsejeviću 400 dukata. Ovršiteljima oporuke neka budu suprug njezin knez Ivan i knez Martin Mojsejević; ako ovih ne bi u samrtnom času bilo kod nje, neka onda izvrši

Sl. 40. Glavotok na otoku Krku.

oporuku njezin službenik, pop Luka de Raynaldis. [380] Taj isti pop Luka bio je nazočan jamačno i onda, kad su nakon smrti Ivanove blago i dragocjenosti njegove dijelili i grabili. Pokojnomu knezu bila je predragim amanetom jedna hrvatska knjiga, pisana glagolicom, a sadržavala je homilije sv. Ivana Zlatoustoga i druge svete spise. Knez ju je dao uvezati u korice od srebra i zlata, te ju je poštivao kao svete relikvije. Poslije kneževe smrti dušmani hrvatskoga jezika i naroda odkinuše sa svete knjige srebro i zlato, a samu knjigu raztrgaše. Jedan taki odlomak uze pobožni pop Luka de Raynaldis, da mu bude uspomena na gospodara. Poslije je pop Luka nekoliko listića

te knjige darovao tirolskomu vitezu Markvardu Breisacheru, koji ih je god. 1487. odnio u svoj zavičaj, te ondje u Tirolu u svom gradu Maria-Stein sahranio. Rečeni grad mijenjao svoje gospodare, i svi ti tudjinci Nijemci čuvali pomno hrvatsku svetinju. Godine pak 1836. dozvolio je tadanji gospodar grada Maria-Stein, grof Paris Cloz, slovenačkomu učenjaku Kopitaru, da te ostatke izdade štampom. To je „Glagolita Clozianus“, jedan od najznamenitijih spomenika hrvatske glagolske književnosti.[381]

Kneza Ivana mladjega (VII.) Frankapana preživjela je kći njegova Katarina. Ona je bila redom udata za dva mletačka plemića, najprije za Franju Dandula, a poslije za Andriju Foscola. Umrla je svakako prije 30. travnja god. 1520., jer se toga dana javlja, da njezin bratučed, knez Bernardin Frankapan, traži po nasljednom pravu njezin posjed Sveti Vicenc ili San Vincenti (izmedju Pazina i Vodnjana) u Istri, za koji su se otimali takodjer njezini mletački rodjaci, kao Morosini, Danduli i Foscoli.[382] Prije smrti svoje načinila je kneginja Katarina oporuku, u kojoj je zapisala samostanu sv. Marije na otoku Košljunu 1000 dukata, da se dovrši popravak samostanske crkve, što ga bijaše započeo nesrećni otac njezin. Još je odredila, da ju prevezu na Košljun, i da ju ondje zakopaju u pomenutoj crkvi kraj velikoga žrtvenika, gdje je bio sahranjen otac Ivan Frankapan.[383] Želji njezinoj bi zadovoljeno; no nakon nekoliko godina prenesena bi joj grobnica u malu kapelicu sv. Bernardina (sl. 41.), gdje se i danas još nalazi. Grobnica je podignuta 2 metra i pol od zemlje; dvije strane rake uzidane su u zid. Grob je dug 1·90 metra; na dolnjoj strani odozdo vidi se neki grb (lav?), a takodjer i napis: MCCCCXXIX DIE X. FEBRUARI ...[384] U oporuci svojoj imenovala je Katarina svojim baštinikom nekoga Ivana Frankapana, sinovca ili unuka kneza Bernardina. Taj je knez Ivan 10. siječnja god. 1522. došao u Mletke, jamačno da traži ili preuzme baštinu svoje rodjakinje.[385]

*

Knezovi Frankapani, na čelu im knez Stjepan II. i sin mu Bernardin, zatim brat Stjepanov Dujam IV. Slunjski, kao i sinovci i drugosinovci njihovi nijesu mogli zapriječiti kata-

strofe na otoku Krku, jer je i njih bila pritisnula premoć kralja Matijaša. Kapetan Blaž Magjar, netom što je ostavio Krk, zajedno je sa senjskim kapetanom Marojem Žunjevićem zapremio čitavu knežiju Vinodol, a i druge gradove pokojnoga kneza

Sl. 41. Samostanska kula i kapelica sv. Bernardina na otoku Košljunu.

Martina, te je tako rod Frankapana gotovo posve potisnuo iz primorskih strana. Knezu Stjepanu II. ostao grad Grobnik, a knezu Dujmu IV. grad Ledenice: čitavo preostalo primorje od Trsata do Senja bilo je u vlasti kralja Matijaša i njegovih kapetana Blaža i Maroja. Dne 22. travnja god. 1480. potvrdio je kralj

Matijaš pavlinskim samostanima sv. Marije u Crikvenici, zatim onima sv. Jelene i sv. Spasa kod Senja stara privilegija i darovnice knezova Frankapana.[386] Jednako je kralj 28. lipnja god. 1480. zapovjedio senjskomu kapetanu Maroju Žunjeviću, da i nadalje izplaćuje senjskomu kaptolu banom Nikolom IV. Frankapanom odredjenu godišnju svotu za svete mise.[387] Kapetan Blaž Magjar počeo stezati slobode Novljana; ali mu je na to kralj 9. listopada god. 1480. zabranio dalje smetanje, te potvrdio sve stare sloboštine gradjana u Novigradu (in civitate nostra Nowy de Wynodol).[388] U to je doba podijelio Matijaš i gradu Bakru neke polakšice, te ga je uz ino oslobodio od daća i izvanrednih pristojba za dvije godine, jer je „mnogo pretrpio" za prošlih godina.[389] Vidi se, kako je kralj nastojao ugoditi gradovima i občinama, samo da si nikad više ne požele Frankapane za gospodare. Na koncu godine 1480. spremao se Matijaš, da sam na kratko vrijeme pohodi Senj i Vinodol, kako se to razabira iz pisma njegova kapetanu Maroju Žunjeviću od 24. prosinca.[390] Kralja doduše nije bilo u primorju; ali je zato Žunjeviću povjerio upravu Vinodola, te mu za dosadanje vjerne službe i uzajmljene novce podijelio grad Bribir u Vinodolu. Odsad se je Maroje zvao „glavni kapetan Senja, Novoga i Bribira". Suviše se je s braćom Nikolom i Jeronimom ponosio naslovom „gospodin Bribira".[391]

Uslijed nedavnoga gubitka Senja, Gacke i Brinja, a sada opet otoka Krka i kežije Vinodola bijaše porodica Frankapana na koncu god. 1480. spala na dosta nizke grane. Ostala joj poglavito knežija Modruše, Ozalj s gorskim kotarom, Tržac, Cetin, Slunj, i Ledenice u primorju. Ali i tu bili su izloženi neprestanim navalama turskih susjeda, a u drugu ih je ruku svakom prigodom potiskivao i tlačio kraj Matijaš, ozlojedjen, što je krivnjom jednoga Frankapana izgubio grad i otok Krk. Prvih mjeseci god. 1481. boravio je kralj Matijaš neprestano u gradu Zagrebu, uredjujući hrvatsku zemlju, u kojoj je poradi neprestanih turskih provala krenulo sve zlo i naopako. Ovom prigodom biše ukinute i mnoge mitnice, koje su pojedini velikaši podigli na svojim posjedima, pak tako priječili promet i trgovinu. Dakako da je i knezovima Frankapanima odredbom od 22. veljače god. 1481. bilo zabranjeno pobirati od zagrebačkih gradjana maltarinu, i to knezu Stjepanu II. pod gradom Ozljem

u Lukovdolu, Ribniku, Kajšiću, Moravicama, Delnicama, Lokvama, Brodu, Hreljinu, Vrbovskom, Modrušama, Tovunju, Grobniku i Dubovcu, — knezu Dujmu IV. u Ledenicama, — knezu Ivanu IX. (sinu Jurja I. Cetinskoga) u gradu Cetinu, — a knezu Nikoli VI. u Tržcu (in Thersecz). [392]

Medjutim za duga boravka kralja Matijaša u Zagrebu pošlo je ipak knezu Stjepanu II. Frankapanu za rukom, te je opet ozlojedjenoga kralja udobrovoljio i priklonim učinio svojemu rodu. Ta knez Stjepan toliko je zasluga stekao za vladanje kralja Matijaša, a k tomu je od nekoliko godina i sin njegov Bernardin bio oženjen bratučedom kraljice Beatrice. Stjepanu je pošlo za rukom, te je Matijaša sklonio, da je njemu i sinu ustupio bar neka mjesta u Vinodolu, kao grad Hreljin s Bakarcem, grad Drivenik, a možda i sam Novi. Par dana prije odlazka iz Zagreba, baš 1. ožujka god. 1481., izdao je opet kralj Matijaš vazda vjernomu i odanomu knezu Stjepanu i sinu mu Bernardinu svečanu povelju, kojom je njima potvrdio sve stare posjede i novije tekovine. Iz povelje razabiremo, da je ozaljsko-modruška loza Frankapana držala tada kneziju Modruše s gradom Tržanom i varoši Modrušama, nadalje kaštele Vitunj, Plasi i Ključ u istoj kneziji, zatim gradove Grobnik i Hreljin s lukom Bakarcem, te kaštele Vinodol (Novi?) i Drivenik u kneziji Vinodolu, napokon gradove Ozalj i Ribnik, kao i kaštele Dubovac i Zvečaj u županiji zagrebačkoj. Kralj slavi vjernost i zasluge kneza Stjepana i sina mu Bernardina, i ustupa im u rečenim mjestima i gradovima sva kraljevska prava osim tridesetine. Značajno je, kako kralj naročito iztiče, kako sve to čini „s voljom prejasne gospodje kraljice Beatrice, svoje premile supruge.“ [393] Bit će, da je i kraljica doprinesla, te je kralj priklonio milost svoju onoj grani Frankapana, koja se je ponosila, da mu je u svojti, i koja mu bila odana u najosudnijim časovima.

Nekoliko mjeseci poslije te darovnice, svakako još g. 1481., umro je u Modrušama knez Stjepan II. Frankapan, kroz četerdeset i pet godina starješina brojnoga roda svoga. Ako i nije mogao održati na okupu golemu državinu otca i djedova svojih, on je svojim ličnim vrlinama u ono vrlo burno doba spasao bar ono, što se je spasti moglo. I suvremenik njegov, dvorski povjestničar Bonfinije, hvali ga i kaže, da su ga s punim pravom držali prvakom izmedju senjskih knezova radi njegove

vrline, poštenja i vjernosti (comitum Segniensium virtute, probitate ac religione non immerito princeps semper habitus).[394] Ostavio je knez Stjepan za sobom jedinca sina Bernardina i lijep broj unučadi (pulchra nepotum prole). Knez Bernardin bio je „muž neukrotive hrabrosti i smjelosti“ (indomitae fortitudinis et audaciae), a takova je i trebalo u ona težka vremena, koja su za Frankapane i čitavu Hrvatsku domala svanula.

BILJEŽKE.

Uvod.

Izvori i pomagala za povjest knezova Frankapana. — Porijeklo knezova Frankapana. — Gospoštija knezova Frankapana.

[1] Još godine 1844. izdao je V. Solitro u zborniku »Documenti storici sull' Istria e la Dalmazia«, vol I., Venezia, str. 1.—74. s napisom »L' ultimo conte di Veglia« spomenutu relaciju Antuna Vinciguerre po jednom rukopisu u Marciani (Classe V., codice CCXX.); no to je tek izvadak iz izvornoga spisa, sastavljen od poznije ruke. U Solitrovu izdanju nema koje šta, što se nalazi u Ljubićevu.

[2] . . . »faro una breve digression . . . per dechiarir, in che modo questi conti (de Vegla) se hano usurpato il cognome di Frangapani, facendose de casa romana. Io non trovo alcuna scriptura ne privilegio facto da lo imperador Sigismondo in su, dove sia may nominata la casa di Frangapani, et apertamente se vede dal privilegio de Bela fina a quel ultimo de Sigismondo, che may non foreno nominati, salvo egregii nobiles de Vegla, perche revera l origine non fu di altro loco, ma naquero zentilhomeni come gli altri, che al tempo de la communitade governavano quella isola. El cognome di Frangapani naque dal tempo de papa Martino (1417—1431.) in qua, che essendo andato el ban Nicolo, padre del conte Zuane ultimo, a Roma per sua devotion, chome honorata persona et signor extimato, da papa Martin fù benignamente visto e recolto; et intendendo sua sanctita, lui esser conte de Vegla, per adularlo dixegli, haver lecto in alcune croniche romane, che certi fradelli Fragapani de antiquo sangue romano et del parentato de s. Gregorio andarono gia ad habitar l isola de Vegla, dai qualli diceva esser discesci questi conti, et donogli l arma, che sono duo leoni d oro, che frangeno insieme duo pani, essendo prima l arma antica dei conti de Vegla biancha e rosa per mitade cum stella d oro nel campo biancho; siche da papa Martino in qua naque la casa de Frangepani, che may per avanti non fu nominata in Vegla, ne trovase in scriptura alcuna.« Relazione di A. Vinciguerra (Commissiones et relationes Venetae, I. p. 39—40.).

[3] Panvinija poznavao i rabio je njemački povjestničar Ferdinand Gregorovius za svoje monumentalno djelo »Geschichte der Stadt Rom im Mittelalter.« Na jednom mjestu (Band IV. pag. 385) piše o njemu: »Auch Panvinius verliert noch Zeit mit dem Beweise, dass die (römischen) Frangipani Anicier waren.« Panvinijem poslužio se je takodjer u novije vrijeme rimski grof Camillo Trasmundo Frangepani u svojoj brošuri »De Frangepanibus illyricis eorumque consanguineis commentarium, Romae, 1870.« (Obznanu te brošure napisao je dr. Fr. Rački u »Vijencu« od god. 1871., str. 597.—599.), želeći dokazati srodstvo izmedju rimskih i hrvatskih Frankapana, kao i pravo rimskih Frankapana na baštinu hrvatskih. Njemu je, naravno, Panvinijevo djelo »praetiosa monographia«, za koju veli: »huic operi, tum venustate sermonis, tum legum critices observantia abunde praedita fidem existimo haud esse detrectandam«.

[4] Gregorovius op. cit. IV. pag. 396., nota 2. vrsta Wiona u niz genealoga, koji se bave izmišljotinama i bajkama: »Dies sind Märchen aus der Zeit des Sansovino, Volaterranus, Crescenzi, Zazzera, Arnold Wion, Panvinius, Kircher etc.«

[5] Život i rad Franje Glavinića prikazao je I. Kukuljević u studiji: »Književnici u Hrvata s ove strane Velebita u prvoj polovini XVII. vieka« (Arkiv za jugoslav. povjestnicu, IX. pag. 265.—273.).

[6] Janković J., Nekoliko crtica o sadašnjosti i prošlosti Trsata (Program kr. gimnazije na Rieci, 1886., str. 3—84., naročito str. 43.).

[7] Starine jugosl. akadem. XXV., str. 201.

[8] Jedini pokus u tom pogledu potječe od Manojla Sladovića u djelu: »Pověsti biskupijah senjske i modruške ili krbavske, Trst, 1856.« Tu nalazimo posebno poglavlje s nadpisom »Frankopani ili krčki knezovi od 1193.—1671.« na strani 58—76.

[9] »Et quamuis sepius, necessitate querendi victualia cogente, loca petierimus quondam habitata, nunquam tamen noster tutus fuit descensus, donec rex Bela maritimis de partibus per cruciferos de insula Rhodi, et dominos de Frangapanibus, multis agminibus militum adiutus, certificatus prius per Hungaros de recessu Tartarorum, in Hungariam venit.« Florianus M., Historiae Hungaricae fontes domestici, IV. p. 87.

[10] Svakako udara u oči, da se tu vitezovi Ivanovci ili Hospitalovci zovu »cruciferi de insula Rhodi«, jer se u inim spomenicima 13. stoljeća zovu naprosto »cruciferi«. Ivanovci preselili su se na otok Rhod tek u 14. stoljeću, oko god. 310.

[11] »Quibus auditis, nobiles viri Comites Frangipani, filius Curiatii de Corbauia, et Budislaus Ugrini, in propriis et omnium Nobilium in dicto regno (Croatiae) existentium personis exsurgentes . . .« Kukuljević, Jura regni Croatiae, II. p. 7.

[12] Imademo dvije izprave, za koje se tvrdi, da ih je izdao kralj Bela III. (IV.). krčkim knezovima; jednu tobož 5. listopada 1260. (obično se datira 7. listopada 1263.), kojom ih je uvrstio medju »primates« kraljevine Ungarije (Fejer, Cod. dipl. IV. p. 108—111., Wenzel, Codex dipl. Arp. XI. pag. 476—478.); a drugu tobož iste godine 1260. u Dobri, kojom je njima darovao i medjama ograničio župu Vinodol (Kukuljević, Jura I. pag. 71—72.).

U prvoj povelji izvodi se porijeklo krčkih knezova od rimskih senatora: »alta ex prosapia urbis romane senatorum«; a u drugoj slavi kralj braću »illustres, magnificos et eximios viros Fridericum et Bartholomeum Frangepan«. No obje te povelje jesu falzifikati potonjih stoljeća, izradjeni po uzoru patvorene povelje, kojom je tobože isti kralj Bela Frankapanima takodjer godine 1260. darovao grad Senj. (Vidi moju razpravu: »Darovnica kralja Bele III. krčkim knezovima za Senj jest patvorina« u »Vjestniku kr. hrv. slav.-dalm. zemaljskog arkiva«, godine I. 1899. 262—274.).

[13] Fejer, Codex diplom. Hung. X. 6. p. 847—849.

[14] Šurmin, Hrvatski spomenici, I. p. 127, 128, 130.

[15] Ibid. p. 131 i 432.

[16] Starine jug. akad. XXV., p. 149.

[17] Ljubić, Listine IX., p. 46, 55.

[18] Fejer, Cod. dipl. X. 6. p. 814, 886, 895; X. 7, p. 110, 225, 240, 319, 325, 339.

[19] Fejer, Cod. dipl. X. 7. p. 633, 757, 772, 790.

[20] Ljubić, Listine IX. p. 410—411.

[21] Ljubić, Listine X. p. 31.

[22] Šurmin, Hrvatski spomen. I. p. 110; Ljubić, Listine, VI. p. 69.

[23] Rad jugosl. akad. XVIII. p. 236., gdje čitamo: — 1430. lipnja 22. Jakin. U občinskom vijeću »ad praeces et requisitionem illustris principis et domini Nicolai de Frangiapanibus. Vegle, Modrussie, Segnie etc. comitis, regnorumque Dalmacie et Crohacie bani, petentis ab ista communitate per Arrigum de Bononia, eius nuncium et ambaxatorem, sub credentie litteris salvum conductum pro sua persona cum 700 vel 800 in sua comitiva, equester et pedester, pro accessu, mora et redditu de Roma, et in accomodum galeam, Catarinam Stagnam, expensis huius communis, et cum patrono et aliis officialibus ipsius galee, expensis ipsius d. comitis, fuit decretum, . . . quod complaceatur dicto d. comiti de dicta galea et salvo conductu.«

[24] Bojničić Ivan dr., Stari grb knezova krčkih (Vjestnik hrvatskoga arheologičkoga družtva. Godina VIII. 1886. str. 75—77.).

[25] Klaić Vjekoslav, Povjest Hrvata, II. pag. 166—167.

[26] Klaić Vj., Ime i porijeklo Frankapana (Vjesnik hrv. arh. družtva, nove serije svezka IV., 1899. str. 1—20.). I na starom, sada zagradjenom ulazu u grad Ribnik vidi se još danas uzidani stari grb krčkih knezova, naime štit razdijeljen na dva polja, a u gornjem polju zvijezda. Budué da je grad Ribnik baš knez i ban Nikola god. 1394. kupio od Mikca Prodavića, biva jasno, da je i on prije svoga polazka u Rim rabio stari grb svoje porodice. Laszowski E., Ribnik, historička razprava, Zagreb 1893., str. 6.

[27] Frangipane Camillo Trasmundo, De Frangepanibus illyricis, Romae, 1870., pag. 4.

[28] Muratori, Ant. It. IV. pag. 797.; Gregorovius, Geschichte der Stadt Rom im Mittelalter, IV. pag. 124. Nota 1.

[29] Gregorovius, op. cit. IV. pag. 385—386.

[30] Gregor., IV. pag. 120.

[31] Gregor., IV., pag. 124.

[32] Ibid. pag. 253, 255.

[33] Ibid. pag. 267.

[34] Ibid. pag. 355.

[35] Ibid. pag. 369. Prije se tvrdilo i vjerovalo, da su sredovječni Frangepani u Rimu potomci starorimskih Anicija; no i ta je legenda već odavna pobijena. Sravni Gregor., op. cit. IV., pag. 385. nota 1, i 435—436.

[36] Za sve, što je ovdje spomenuto, vidi djelo Gregoroviusa, IV. p. 361, 362, 369, 378, 386, 399, 404, 413, 424, 464, 476, 492.

[37] Godine 1221. spominje se »Petrus Blondus de Frangepanibus de Roma« kao »potestas Arretinorum«. Muratori, Scrip. rer. Ital. XXIV. p. 859. — I u kraljevini obiju Sicilija (Napulju) nalazimo poslije Frangipane; g. 1268. zarobio je Ivan Frangepan mladoga Hohenstanfovca Konradina, te ga je predao kralju Karlu I. Anžuvincu, koji ga je pogubio. »Sicque quidam de magnatibus urbis, nomine Johannes de Frangipanis, dominus praedicti castri Austurae, credens non recte fecisse, quod Corradinum sic impune abire libere permisisset, dum sibi et regi placere desiderat . . . armat suam saguntiam et Corradinum . . . capit et reducit ad terram . . .« Sabae Malaspinae historia, lib. IV. cap. 15 (Muratori, Script. rer. Ital. VIII. p. 580.). — U Mletcima bila je takodjer plemićka porodica »Fregapani«, koja je izumrla Ivanom god. 1347. (Muratori, op. cit. XXII. pag. 423.).

[38] Kukuljević u Arkivu za jugosl. povjest. I. pag. 40. nota 2.

[39] Arkiv za jugosl. povjest. I. pag. 55—56.; Starine jugosl. akademije XXVI. pag. 195.

[40] Zanimljivo je konstatovati pričanje nekih genealoga, da su rimski Frangepani, došavši u Dalmaciju, »il glorioso avito predicato scambiarono poscia in quello di Subich, onde adulare al genio della nazione, con la quale voleano apparire immedesimati«. Cubich, Notizie naturali e storiche sull' isola di Veglia, II. pag. 52—53.

[41] Rački, Docum. histor. croat. pag. 458.

[42] Šurmin, Hrvatski spomenici, pag. 270, 279, 280, 321, 342, 352, 365.

[43] Ljubić, Listine, I. pag. 18. — Kukuljević, Codex diplomaticus regni Croat., Slavoniae et Dalmatiae, II. pag. 196.

[44] Vrijedno je još iztaknuti, da se još oko god. 1080. spominje u Spljetu porodica s prezimenom »Pucipani« (Fusco Pucipani, Johannes filius Pucipani). Rački, Documenta histor. chroat. pag. 133—134. Još je značajnije, da napuljski kralj Ladislav u jednoj povelji od godine 1404. ocjenjuje zasluge »virorum nobilium Jeronimi Francipani dicti de Allegreti, et Georgii ipsius filii, ex regulis Illiricis«, pak ih stoga prima medju svoje dvorjanike (Arkiv za jugosl. povjest. VII. pag. 57.). U drugoj povelji kralja Ladislava od god. 1406. čitamo: »Pro parte Hieronimi Francipani dicti Allegreti, familiaris nostri fuit nobis humiliter supplicatum, ut cum exponens ipse possidet quedam bona in iustitiariatu predicto ex successione quondam Gregorii Francipani de Regno illirico, patris supplicantis, et quondam nobilis mulieris Elisabethe Comudene, eius matris« (Arkiv VII., p. 61.).

Nije li dakle prvotno prezime krčkih knezova bilo »Francipani« nalik na prezimena »de Plangipano« u gradu Krku i »Pucipani« u Spljetu? I kao što su rimski Frejapane postali napokon Frangepani,

nijesu li i krčki Francipani preobrazili svoje prezime u Frangepane, da tim dokažu svoje srodstvo s rimskima? Nuzgredice spominjem još, da izpod jedne suvremene slike posljednjega Frankapana, koji je u Bečkom Novom mjestu izgubio glavu, čitam ovaj podpis: »Francipani comes & perduellis« (Slika u zemaljskom arkivu u Zagrebu).

Upozorujem još na mjestna imena 11. i 12. stoljeća u današnjem Srijemu: »Francavilla« (danas Mangjelos) i »Francochorion« (Fruška gora).

[45] Dr. Giambatista Cubich napisao je obsežnu monografiju u dva svezka s napisom: Notizie naturali e storiche sull' isola di Veglia, compilate di ... u dva dijela, Trieste, god. 1874.—1875. Prvi dio obaseže 256 strana, te sadržaje »Fisica«, t. j. prirodni zemljopis otoka; drugi dio od 161 strane podaje »Notizie storiche«, naime povjest otoka od najstarijih vremena do 19. stoljeća. Kao prilog ili treći dio jesu »Documenti sull' isola di Veglia« (Trieste, god 1875.), koji zapremaju 126 strana. Cubicheva monografija pusta je kompilacija bez osobite cijene; naročito historijski dio ne vrijedi baš ništa.

Najstariji opis Krka sastavio je Antun Vinciguerra god. 1481. u jednom svom pismu na nekoga svoga prijatelja (Lettera scritta per il secretario Vincivera ad un suo amico u Ljubićevim: Commissiones et relationes Venetae I. pag. 94.); opis iz 18. stoljeća imade u djelu D. Farlata, Illyrici sacri, Tomus V. Venetiis 1775., pag. 294—296. Za sadanje stanje najpouzdaniji je trudom i troškom presv. krčkoga biskupa izdani šematizam: »Status personalis et localis dioecesis Veglensis pro anno 1898.«

O starinama i povijesti grada Krka i krčkoga otoka podaju gradje ove novije knjige i razprave:

— Črnčić Ivan dr., Krčke starine (Književnik II. 1865., pag. 1.—23.).

— Črnčić Ivan dr. Najstarija poviest krčkoj, osorskoj, rabskoj, senjskoj i krbavskoj biskupiji. U Rimu god. 1867. Zatim njegove razprave: Još oble glagolice na krčkom otoku. (Starine VII., pag. 1—12.); Popravci ka glagolskim spomenikom (Rad XVI. pag. 1—6.); Još o glagolskom napisu u crkvi sv. Lucije u dragi bašćanskoj (Starine XX. pag. 33.); Što je pisama sakupio P. Blagoslav Bartoli (Starine XX. pag. 1—21.); Njekoliko izprava krčkih biskupa (Starine XXI. pag. 71.).

— Črnčić Ivan dr., Zakon Vrbanjski i donekle svega otoka Krka (Monum. histor.-iuridica Slavorum meridion. IV. pag. XL—LXXI. i 145—177.).

— Milčetić Ivan, Otok Krk (Viestnik hrv. arh. družtva, godina VI., god. 1884., p. 19. i 50.).

— Milčetić Ivan, Krčki knezovi i predaje o njima (Vienac, g. 1884., pag. 320, 348, 369.).

— Milčetić Ivan, Prilozi za literaturu hrvatskih glagolskih spomenika (Starine XXIII. pag. 39.).

— Ljubić S., Baška na otoku Krku (Viestnik hrv. arh. družtva VI., god. 1884. pag. 71.).

— Rački Fr. dr., Staro-hrvatski glagolski nadpis u crkvi sv. Lucije kod Baške na Krku (Starine VII. pag. 130.).

— Münsterberg R. und Patsch K., Reise nach Istrien und den Inseln des Quarnero (Archaeologisch-epigraphische Mittheilungen, XV. Wien 1892. pag. 48.)

— Sticotti P., Bericht über einen Ausflug nach Liburnien und Dalmatien 1890. und 1891. (Archaeol.-epigr. Mittheil. XVI. Wien 1893. pag. 32.). — Nowotny E. und Sticotti P., Aus Liburnien und Istrien (Arch.-epigr. Mittheil. aus Oest.-Ung. XIX., 1896., pag. 159—180.). Napokon nepoznata pisca »Listovi s otoka Krka« u časopisu »Prosvjeta« od god. 1896., IV., str. 15, 44, 122, 152, 184.

46 Vinciguerra piše: »et stringesi (Vegla) cum la terra ferma in una ponta per distantia di mezo miglio« (Commissiones et relationes Venetae I. pag. 92.).

47 »D' intorno essa insula, qual volze dal miglia cento, sono porti capacissimi et spatiosi, valle nobilissime et reduti sicuri da cadaun navilio, saline excellentissime, folti boschi de legni altissimi et uteli, pascoli amenissimi, loci aprichi et campagne arative et da coltura fertilissime et ubertosissime di grano, vino, oglio, miel et altre biave et minuti ...; de animali poi quadrupedi de ogni sorte, de armento et minuti è copiosissima, talche de laticinii è più che abondante in ogni tempo«. Vinciguerra, pag. 92.

48 »Fariansi etiam cum pochissima speza raze bellissime et utile di cavalli crovati, che non potriano esser più commode alla gente d' arme, et sariano di grande utilità ...« Vinciguerra, p. 93. — »equi Veglenses, modico brevique corpore, sed mira spiritus alacritate et forma imprimis eleganti ...« Farlati Illyr. sacri V. p. 294—295.

49 »Nema kraja, gdje bi danas čakavština tako interesantna bila kao na Krku. Razlike, koje se opažaju u govoru medju pojedinim mjestima, neobično su velike, te ih se ne može drugačije protumačiti, van ako pomisliš na razno doseljivanje, koje se je dogodilo u različito doba i iz različitih strana. Nema tu samo razlika leksikalnih, već i glasovnih i formalnih, što je od neobične važnosti za arheologiju jezika. Sistem govora krčke čakavštine prikazuje 4 skupine: Omišalj s Vrbnikom, Dobrinj, Bašku, onda Dubašnicu s Poljicima i Puntom. Postanak pojedinih mjesta na Krku — u koliko se iz zabilježenih istoričkih vijesti dokazati može, potvrdjuje misao o raznim seobama. Negdje u 10. ili 11. vijeku (ako ne prije) nastadoše: Baška, Dobrinj, Vrbnik i Omišalj, dočim će biti Dubašnica (barem njezino sadašnje stanovničtvo) i Poljica najmladja«. Milčetić u Viestniku hrv. arh. družtva, VI. p. 20.

50 Za mletačkoga vladanja na koncu XV. stoljeća bio je otok podijeljen na ove upravne kotare: Territorio di Vegia (La città di Vegia ha Proveditor, Camerlengo et castellan. Ville: Panige, Braide, la villa del vescovo, la villa de Ponte); territorio de Castel Muschio (castell Muschio ha castellan, iudice, cancelier ...; ville: Nicoliza, Pluxine, San Martin, Charugnach, Gnivize, San Vido); — territorio di Bescha Castello (Castel Bescha ha visconte, iudice ... villa Crai); territorio di Castel Verbenico (Castel Verbenico ha visconte ... villa Resicha); territorio di Dobassiniza Castello (Castel Dobassinica ha visconte ... ville: La villa di s. Maria di cao, La villa de Sopra, La villa di Sotto, Pogariche, Pogliza, Cambon, Nalioto, La villa de Berssazi, La villa de Panich); territorio de castel Dobrigno (castel Dobrigno ha visconte, ... ville: San Clemente, Saline, Suxana, Tribuglie). Ljubić, Commissiones et relationes Venetae, I. p 94.

51 Kukuljević, Cod. diplom. II. pag. 238.

52 Šurmin, Hrvatski spomenici, I. 121.

[53] Najstariji opis Modruša i okolice (Ogulin, Brinje) imademo od g. 1639., a sastavio ga je carski inžinir, kapetan Ivan Pieroni. Štampan je uz opise ostalih krajiških gradova od E. Laszowskoga u Starinama jugosl. akademije (knjiga XXIX. pag. 21—22.). Pieroni nacrtao je i nacrt grada, koji je priobćio Laszowski u časopisu »Prosvjeti«, tečaj II. god. 1894. pag. 748. Drugi opis Modruša potječe od otca Filipa Riceputi-a († g. 1742.), koji je štampan u Farlatijevoj povijesti modruške biskupije (Illyrici sacri, tom. IV. p. 106—114.). Nadalje imade kratak opis Modruša i nekadanje modruške biskupije od nekadanjega senjsko-modruškoga biskupa Jurja Vuka Čolića (g. 1746—1764.), sastavljen oko god. 1750., a štampan u djelu: »Pověsti biskupija senjske i modruške ili krbavske,« od Manojla Sladovića, Trst god. 1856. (p. 39—40.), gdje je i prevod Riceputijeva opisa (pag. 40—42.). Zanimljiv je opis modruških strana od Fr. Jul. Frasa: »Vollständige Topographie der Karlstädter Militärgrenze«, Agram, 1835., pag. 290—307.

Od novijih priloga za povjest Modruša spominjemo dr. Fr. Račkoga crticu »Modruše« u djelu Iv. Standla: »Fotografijske slike iz Dalmacije, Hrvatske i Slavonije« (Zagreb, god. 1875.), pag. 110—111.; zatim njegove studije: »Nešto o premještenju biskupske stolice iz Krbave u Modrušu« (Katolički list, VIII. g. 1857., str. 58—60.); i »Kristofor biskup modruški« (Katolički list, VIII., god. 1857., p. 361—363 i 369—372.). Nešto historičke gradje ima u Lopašićevu članku »Ogulin« (Vienac, IX. god. 1877., pag. 367—369., 384—388., 395—401.). — Ponešto o starinama u Modrušama i okolišu njihovu napisao je Jos. Antončić u Arkivu za jugoslavensku povjestnicu, XII. god. 1875., pag. 134—142. — No najizdašnije vrelo za proučavanje modruške županije je »Urbar modruški od g. 1486.«, što ga je s bogatim komentarom izdao R. Lopašić u zborniku jugoslav. akademije »Hrvatski urbari« I. Zagreb, god. 1894., pag. 20—81. Najnoviji opis Modruša i povjest njihovu napisao je E. Laszowski u »Prosvjeti« II. god. 1894. pag. 746—750.

[54] Farlati, Illyrici sacri, III. pag. 114. po Schönlebenu piše: »Eodem anno (992—994) Roma discessisse s. Adalbertum reducem ad suam cathedram Pragensem, ac iter fecisse per Dalmatiam, Liburniam, Croatiam, Hungariam etc. praedicasse Christum Modrusii, quae urbs est Liburniae, desideratum a Bajano Bulgarorum rege, narrat ex vetustissima Optavicensi historia Balbinus...« Značajno, da o tom putovanju sv. Vojtjeha po Dalmaciji i Hrvatskoj ne govore najstariji i najpouzdaniji biografi njegovi, kao Johannes Canaparius i Bruno (Pertz, Mon. Germ. historica. SS. IV.), već samo naprosto javljaju, da se je iz Rima vratio u Prag. Bruno tek natuca o njegovim odnosima prema Ugarskoj.

[55] »Neven« od god. 1854. p. 319.

[56] Antončić Jos. piše u Arkivu za jug. povj. (XII, pag. 134.), kako je turski car jednom navalio na Modruše, pak razvalivši ih pošao prema sjeveru i noću se utaborio na Carevom polju, gdje je razapeo šatore. Na Modrušama medjutim ostala je medju konjskim lubinama baka skrivena i još na životu. Ona se dovuče do nekog topa, koji je bio neizpražnjen, te namjeri na turski šator, koji se je najjače svijetlio, i ustrijeli u njem turskoga cara. Turski vojnici morali svaki po torbu zemlje na grob svoga gospodara donijeti, a mjesto, gdje je grob, prozvano bi Carevim poljem. Baka bi po svom junačkom činu

prozvana Mudruša, a po njoj dobi ime i grad, koji se je prije zvao Širin (Širan) i Trojan-grad.

[57] Modruška županija medjašila je s drežničkom kod rijeke Korane blizu Slunja. »Meta terre et comitatus de Dresnuk« vodi god. 1292. »ad aquam Corana . . ., ubi cadit in eandem aquam Corana, et ibi a parte sinistra vicinitas comitatus de Modrus separatur, a parte vero dextra remanet terra de Dresnuk«. Thalloczy, Codex com. de Blagay, p. 58.

[58] God. 1223. dariva kralj Andrija I. (II.) Templarima županiju Gacku (terram Gazke), »terrae de Modrus et de Bozane (Bužani) contiguam«. Medja izmedju Gacke i Modruša tekla je tada »versus divisiones de Guechke et Modrus ad lapidem, qui vocatur Pes Ursi«. Starine jugosl. akad. XXI. pag. 269.

[59] God. 1481. pobirao je knez Stjepan Frankapan daće (in teloniis seu locis tributorum) na mitnicama »in tenutis suis: Lukowdol, . . . Morawicza, Dehnycze, Loqua, Brood, Verbowzko, Grobnyk«. (Tkalčić Monum. Civit. Zagrab. II. pag. 406.). Lukovdol, Vrbovsko i Moravica pripadali su modruškoj županiji, a Brod, Lokva, Delnice i Grobnik vinodolskoj.

[60] Još god. 1701. čitamo: »disseits der Capellen aber die stadt und schloss Modrussa, wie es mit seinen gegenwärtigen pertinentien befindlichen: Ogulin, Gomerie, Moravicze, Ponique, Dubrava, Ostaria, und Ottok, auch was disem anhängig«. Lopašić, Acta confinii milit. croat. III. p. 209.

[61] U patvorenoj povelji, kojom je kralj Bela III. (IV.) god. 1260. tobož darovao krčkim knezovima »locum, qui est penes mare, Vinodol«, opisuju se naročito sjeverozapadne medje vinodolske županije prema Istri i Kranjskoj ovako: »Cuius (loci Vinodol) confinia ad Tramontanam, imprimis est fluvius et locus Rika, in monte maris incipiendo; et nostra libera aqua Richina usque ad ponticulum penes Prohouo [Grohovo?). Trans aquam prima meta est in uno lapide, in quo est littera A., meta et aqua sequitur libera, que aqua ex monte nostro Grobnicensi et confino scaturit, murus supra inchoatur in Jilievicheh, qui dicitur Prezum, murus in piscina ad Praputische, ex illa parte Terstenik, locus autem Terstenik manet noster et integer. Ex Praputische ad Kupin kamen, a Kupin kamen ad Lisen kamen, a Lisen kamen ad Bila voda in valle Papruthio. A valle Papruthio ad montem Berinschek, a monte Berinschek ad Gromache, a Gromache ad Brezidin et Babinopolie. Hec sunt confinia a monte maris usque Babinopolie.« Medja dakle vinodolske županije podudarala se je s današnjom medjom hrvatskom prema Istri i Kranjskoj. Tu je i danas brdo Trstenik (1243 m.), zatim Paprotna draga (vallis Papruthius) na iztoku brda Snježnika, i Bela voda, onda brdo Berinšek (1169 m.), napokon hrvatsko selo Prezid (1050 žitelja) s obćinom istoga imena, kao i preko medje kranjsko selo Babne polje (Babno polje, njemački Babenfeld). Povelja od god. 1260. je patvorina, ali označene medje bit će zaista obstojale, te se pomenutom poveljom hoće upravo ove medje po neki način kao prastare označiti i utvrditi. Povelja je valjda patvorena u XV. stoljeću, a štampana je u Kukuljevićevim: Jura regni Croatiae, I. pag. 71—72.

[62] »et maxime parochiam Corbavie, Buçani, Plasi, et Vallis vinarie, Modrusse, Novigradi . . .« Kukuljević, Codex diplom. Croat., II. pag. 66.

[63] Kukulj., Codex. dipl. II. pag. 131. Črnčić, Najstarija povjest, pag. 37—39., 95—102.

[64] Vinodolski zakon, kojega se jedini rukopis čuva u kr. sveučilištnoj knjižnici u Zagrebu. Izdao ga je prvi Antun Mažuranić u »Kolu« (III., 1843. p. 52—83.). Osobito je znamenito od potonjih izdanja rusko od dra. V. Jagića: »Zakon Vinodolskij, podlinnij tekst s ruskim perevodom, kritičeskimi zaměčanijami i objasnenijami. S. Peterburg 1880.« (Str. I—V., 1—152.), naročito radi obilatog i znanstvenog komentara. God. 1890. izdao je pomenuti zakon opet dr. Franjo Rački u zborniku »Monumenta historico-iuridica Slavorum meridionalium« part I. vol. IV. (III.—IX., 3—24.). Na osnovu Jagićeva i Račkova izdanja priredio je francuzki spisatelj Jules Preux francuzki prijevod s komentarom pod naslovom: »La loi du Vinodol, Paris, 1897.«, (Str. 1—31. i I—XL.), koji je obznanio prof. dr. M. Maurović u »Mjesečniku pravničkoga družtva« XXIII. god. 1897., pag. 350—359.).

[65] Još god. 1455. čitamo »v Vinodoli gospodujući Novim, Bribirom, Grižami, Belgradom, Kotorom, Bakrom i Crsatom i pročaja«. Šurmin, Hrvatski spomenici I. p. 205. I na koncu XV. stoljeća piše se, da je Trsat »in districtu de Winodol«. Rački, Monum. hist.-iurid. IV. p. LXXIX.

[66] Knez i ban Nikola de Frankapan god. 1428.: »za to zapovidamo podknežinom, županom, satnikom, sudcem i vsim innim našim oficijalom v Bakri«; — god. 1430.: »za to vsim podknežinom, sudcem, satnikom, dvornikom i inim našim oficijalom, z'dannim i tim, ki naprid postavljeni budu po Vinodoli«; — god. 1455. knez Martin Frankapan: »i za to zapovidamo vsim našim podknežinom i sudcem i inim oficijalom«; — god. 1457. Štefan de Frankapan: »na vernu službu našega i vzljubljenoga sluge podknežina Zigmunda na Grobnici«. Šurmin, Hrv. spom. I. p. 127., 130., 205., 212.

[67] Šurmin, op. cit., pag. 79.

[68] Potočnjak Fr. dr., Novi Vinodolski (sa slikom) u »Viencu« od g. 1883., XXI. pag. 666—670. — Lopašić R., Urbar grada Novog od god. 1609. i 1653. (Monum. hist-iurid. V. pag. 129.—148.).

[69] Lopašić R., Urbar Grižanski od god. 1544. (Monum. hist.-iurid., V. pag. 82—93.).

[70] Laszowski E., Crikvenica (Hrvatske povjestne gradjevine, I. p. 67—70.). Priori samostana u XV. stoljeću spominju se: Valent (god. 1419.), Štifan (god. 1422—1430.), Stipan Mrav (1430.), Filip (1447.) i t. d. Za povjest i razvitak samostana vidi glagolske izprave kod Šurmina: Hrvatski spomenici I. pag. 118., 121., 128., 130., 153., 168., 172., 186., 204—205., 223., 253, 338 i t. d.

[71] Laszowski E., Hreljin (Hrvatske povjestne gradjevine, I. pag. 31—38.). Sa pet slika.

[72] Nadvojvoda Ljudevit Salvator: Der Golf von Buccari—Portoré, Bilder und Skizzen. Prag god. 1871. — Veber A., Bakar (Vienac od god. 1875., str. 599. i 613.). — Sabljar, Bakar i Turopolje (Književnik, I., p. 495.). — Mažić Matija, Prilozi za povjest grada Bakra, Sušak, 1896.

[73] Lopašić R., Urbar Trsatski od god. 1610. (Mon. hist.-iurid., V. pag. 149—165.). — Rački Fr. dr., Statut Trsatski god. 1640. (Mon. hist.-iurid. IV. pag. LXXVIII—LXXXII. i 219—227.). — Glavinich F., Historia Tersattana, Udine, god. 1648. — Kukuljević Ivan Sakc., Trsat grad (Vienac od g. 1875., str. 662—664. i 679—682.). — Janković Julio, Nekoliko crtica o sadašnjosti i prošlosti Trsata (Izvješće kr. vel. gimnazije na Rieci, god. 1886., pag. 3—85.). —

Laszowski E., Trsat (Hrvatske povjestne gradjevine, Zagreb, 1900., I. pag. 1—8.). — Nekoliko dobrih podataka za povjest Trsata imade u djelu: Kobler G., Memorie per la storia della liburnica città di Fiume, I., osobito na str. 205—207.

[74] Lopašić R., Urbar grada Grobnika od god. 1642. (Monum. hist.-iuridica. Slav. merid. V., pag. 187—198.). — Kukuljević I., Borba Hrvata s Mongoli i Tatari, pag. 45.—51.

[75] Kukuljević Iv., Grad Senj (Njeke gradine i gradovi u kraljevini Hrvatskoj, svezak II., pag. 1—17.); — Magdić M., Topografija i povjest grada Senja. U Senju, 1877.; — Klaić V., Darovnica kralja Bele III. (IV.) krčkim knezovima za Senj jest patvorina (Vjestnik kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinskog zemaljskog arkiva, I. god., pag. 262—274.). — Sladović M., Pověsti biskupijah Senjske i Modruške ili Krbavske, Trst 1856. — Črnčić Ivan dr., Najstarija poviest Krčkoj, Osorskoj, Rabskoj, Senjskoj i Krbavskoj biskupiji, u Rimu 1867.

[76] Laszowski E., Otočac (Hrvatske povjestne gradjevine I. pag. 85—98.) — Črnčić Ivan dr., Najstarija poviest, pag. 34—37. i 100—101.

[77] Kukuljević I., Sokol, grad Brinjski (Glasnik družtva za umjetnost i umjetni obrt, II. 1887. pag. 57—65.). Tu se nalazi takodjer više nacrta od arhitekta M. Pilara, kako bi se mogla restaurirati kapela u gradu Sokolu.

[78] Tako se čita: god. 1311., Doymus comes Vegle, Modruzi et Vinodole, Geze et Possegie ac Vegle perpetuus dominus (Ljubić, Listine, I. pag. 192.); — 1335., Duimus et Bartholomeus comes Vegle, Modruse et Posege, nec non Albe regalis (Tkalčić, Mon. Civ. Zagr. I. p. 444.); — 1343., Duymus comes Vegle atque Simigii (Ljubić, Listine II. 167., 177.); — 1343., Duym comes Veglae, Modruse et Posege (Tkalčić, M. C. Z., I. p. 166., 168.) — 1347., Doymus, comes Wegle, Modrus et Posage (Fejer, dipl. IX. 1. p. 552.); — 1358., dominus Stephanus comes de Posaga et de Zala (Ljubić, III., pag. 371 et 373.).

I.

Krčki knezovi do godine 1260.

[1] Podatci i gradja za najstariju povjest grada i otoka Krka u srednjem vijeku sabrana je u djelu: Rački Fr. dr., Documenta historiae chroaticae periodum antiquam illustrantia, pag. 33., 35., 36., 59., 159., 195., 214., 235., 266., 372., 401., 404., 426., 431., 487. Vidi još: Thomas archidiaconus: Historia Salonitana (edidit Rački), pag. 44., 52.; o biskupu Cededi pag. 49—54.

[2] Rački, Documenta pag. 149., 151.

[3] Šurmin, Hrvatski spomenici, pag. 428—429.

[4] Kukuljević I., Codex diplomaticus regni Croatiae, Slavoniae et Dalmatiae, II. pag. 6.

[5] Georgii ab Hermolais »Miracula s. Christophori« apud Farlati D., Illyrici sacri tomus V. pag. 233., 234. et 235.

[6] Kukulj., Cod. dipl. II. pag. 17.

[7] Vjestnik kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinskog zemaljskog arkiva, g. 1901., III., pag. 3—4.

[8] Kukulj., Cod. dipl. II., pag. 20—21.

[9] »ne illis urbibus, que a subiectione ac dominio Ungarorum libere remanserunt, metropolitani cura deesset«. Kukulj., Cod., II. pag. 51—53.

[10] »convenerunt, ut colta, quae apud commune erat pro urbe reparanda, et aliis expensis fiendis, nunciisque mittendis, et strena Venetis danda praedicto comiti (Duymo) promittenti singula exequi, concessa fuit etc.« Farlati, Illyrici sacri, tom., V. pag. 299.

[11] Obje izprave vidi u Kukuljevića, Cod., II. pag. 49—51.

[12] Kukulj., Cod. II., pag. 64—65.

[13] Kukulj., Cod. II. pag. 228.

[14] Kukulj., Cod. II. pag. 238.

[15] Kukulj., Cod. II. pag. 169.

[16] Ibid. pag. 169—170.

[17] Kukulj., Codex II. pag. 194—196.; Listina I. pag. 16—18. — Medju romanskim žiteljima spominje se takodjer neki »de Frangipano« ili »de Plangipano«; nesumnjivo hrvatske narodnosti jesu: Sclava, Vulcinna et mater eius, Radiz Dragimo, Priba mulier de Radovano, i dr.

[18] Godine 1232. spominje se »Martinucius frater . . . comitis Johannis« kao mirovni sudac izmedju bratučeda (Ljubić, Listine I. 51.); — godine 1239. izdaje se u gradu Krku neka izprava »in praesentia A. Martinusii et Deodati diaconi« (Farlati V. pag. 642. i 643.). Kneza Vida ili Gvida pišu takodjer: Ser Guido i Seruido, odakle je krivim čitanjem nastalo Serindo, pače i posve izkvareno Jerindo.

[19] Kukulj., Cod. II. pag. 204—205.; Ljubić, Listine III. pag. 388.

[20] U povelji kralja Andrije od god. 1209. čitamo: »Quum igitur diuine recordacionis pater noster Bela rex fideli nostro Bartholomeo comiti terram in banatu tali libertate contulerit possidendam, ut eam si filio caruerit, cuicunque de consanguineis suis voluerit, post se possit relinquere possidendam; nos eadem libertate sibi confirmantes, et petitionem ipsius benigniter admittentes, nepoti suo comiti Guidoni de Veglia, quem sibi heredem instituit, concessa, ut si ipsum, predicto Bartholomeo comite patruo suo superuiuere contigerit, illo sine herede decedente, terram quam ex regali beneficio idem Bartholomeus mereatur obtinere, ipse Guido eodem iure perpetuo possideat.« Kukuljević, Borba Hrvata s Mongoli i Tatari, pag. 73.; Wenzel, Cod. dipl. Arp. XI. pag. 95.

[21] »Honorius episcopus . . . dilectis filiis nobilibus viris H(enrico) et S (Seruidoni) comitibus de Vegla . . . personas vestras sub beati protectione Petri suscipientes et nostra, quatuor insulas inter Spalatum et Ulmes sitas videlicet Faram et Braczam, Gorzuram et Laugurstam cum parvulis insulis et aliis pertinentiis suis, quas intelleximus karissimum in Christo filium nostrum (Andream) regem Ungarorum illustrem in recompensationem multorum servitiorum, que exhibueritis eidem, de mera vobis liberalitate donasse sicut ea iuste et pacifice possidetis, et in instrumento regis ipsius confecto exinde continetur, auctoritate vobis apostolica confirmamus, et presentis scripti patrocinio communimus.« Theiner, Monumenta Hungariae historica, I. pag. 27. Neki su po-

vjestničari posumnjali o autenciji ovoga pisma; ali ono je sačuvano u izvornom registru pape Honorija za petu godinu njegova vladanja (epistola 497.), te stoga nema sumnje, da je izpravno.

[22] Još u XIV. stoljeću neki krčki knezovi pridaju svojemu naslovu »knez hvarski i brački«. U jednoj izpravi od god. 1309. čitamo: »de precepto viri nobilis et egregii domini Marci Vegle quar. ac braz. comitis« (Ljubić, Listine I. pag. 243.); a u drugoj opet od god. 1323. ovako: »magnificus vir d(ominus) Nicolaus comes Vegle, Quaris et Brazis, filius bone memorie d(omini) Bartholomei comitis Vegle, Quaris et Brazis fecit...« (Farlati, V. p. 644.). Po ovome sudimo, da su se ne samo knez Bartol V. (god. 1261.), nego i sinovi njegovi Marko I. (god. 1309.) i Nikola I. (god. 1323.) zvali »knezovi hvarski i brački«.

[23] »Attendentes itaque animo benigniori sinceritatem ac devocionem dilecti et fidelis nostri comitis Guidonis de Wegla, totam terram pertinentem infra ducatum Sclauonie, scilicet Wynodol et Modros, cum pertinenciis et totis redditibus, ei et heredibus suis iure hereditario contulimus perpetuis temporibus possidendam, tali vero patronatus interuentu, quod prenotatus comes Guido ad honorem regie serenitatis nobis seruiere (valjda sincere) assistat.« Izvorna povelja nije sačuvana, nego je upisana u povelju Karla Roberta od godine 1323. (Kukuljević, Borba Hrvatah, pag. 72—73.) Tu čitamo datum: »anno dominice incarnacionis MCCXXIII.« i onda opet »Regni autem nostri anno vigesimo secundo». Oba se podatka ne podudaraju, jer 22. godina Andrijina vladanja jest g. 1225. po Kr., a ne g. 1223. Vjerojatno je kod prepisivanja zapisana krivo MCCXXIII. mjesto MCCXXV. To se potvrdjuje još, što je god. 1223. i 1224. bio kancelarom kraljevskoga dvora jegarski prepošt Klet, a tek od god. 1225. vršio je tu čast magistar i papinski poddjakon, izabrani biskup zagrebački Stjepan, koji je našu povelju sastavio (datum per manus magistri Stephani aule regie cancellarii).

[24] Ljubić, Listine I., pag. 28.

[25] Ljubić, Listine I., 46.

[26] Ljubić, Listine, I. pag. 49—51. U uvodu te zanimljive izprave čitamo: »Natis nascentibusque sive nascendis inter nos discordiis litigiisque atque controversiis o(b)viare, et ad ea semper sollicite ac diligenter intendere, que sunt concordie, unitatis et pacis, et credentes quam plurimum complacere, . . .« zatim . . . »conveniremus ad pacem inter nos componendam super dictis discordiis, litigiis atque controversiis ex nostro comitatu et rebus aliis.«

[27] »de dampnis datis per homines Beske fratribus, qui fugiebant a Tartaris ex monasterio sancti Georgii«. Ljubić, Listine I. pag. 77.

[28] » . . . iis autem temporibus (kad je Bela izpred Mongola pobjegao »ad mare Adriaticum in comitatu Vegle«) Vegle erant cives nobiles romani: Bartholomeus et Federicus fratres uterini de Frangepanibus, regi proiecto decies centena millia aurum et argentum; congregato exercitu copioso ualde, et castrametati sunt iuxta castrum Gelen vulgo Grobnich eius in campo, ubi nunc castrum Grobnich uiget, Tataros persecuti sunt, et millibus dato prelio, fugerunt. Ibi Bartholomeus de Frangepanibus coruit, ex Tartaris LCV milia mortui sunt ex rege Bela XL millia coruerunt, et sic prelians uincitur, et Fe-

dericus de Frangepanibus regem Belam in sua Budensi sedia colocavit. Tunc rex donauit (ei) magnam partem Dalmatie, Segne, Modrusie comitatusque Vegle perpetue, et alia quoque plura, cuius progenies adhunc vigent, quos Deus conseruet longum per euum. Et Frangispanes dicuntur prisca lingua groffi . . .« (Arkiv za jugosl. povj. IX. pag. 14—15.). — I suvremenik Ivana Tomašića, modruški biskup Šimun Kožičić Benja, govorio je god. 1516. u Rimu na lateranskom saboru, moleći za pomoć Hrvatima protiv Turaka, o zaslugama knezova Frankapana ovako: »Federicus et Bartholomaeus Fregepane, Belam Ungarorum regem campestri proelio a Tartaris profligatum, regno deinde expulsum, et ad maritima latibula fugientem, (quo tempore Veglia insula potiebantur) benignissime exceperunt, et viginti quatuor auri atque argenti facti marcharum millibus donaverunt. Quo auxilio ille se suosque colligens, adiuvantibus maxime Fregepanum copiis, Tartarorum rabiem repressit, eorumque imperatore et multis millibus cum acie caesis, amissum paulo post regnum recuperavit.« Simeonis Begnii episcopi Modrusiensis de Coruatie desolatione oratio habita (Kukuljević, Borba Hrvatah s Mongoli, pag. 45—46. nota 154.).

[29] Kukuljević, Borba Hrvata, pag. 71. i 73.

[30] »Et quamuis sepius, necessitate querendi victualia cogente, loca petierimus quondam habitata, nunquam tamen noster tutus fuit descensus, donec rex Bela maritimis de partibus per cruciferos de insula Rhodi, et dominos de Frangapanibus, multis agminibus militum adiutus, certificatus prius per Hungaros de recessu Tartarorum, in Hungariam venit.« Magistri Rogerii carmen miserabile super destructione regni Hungariae temporibus Bele IV. regis per Tartaros facta (Florianus M., Historiae hungaricae fontes domestici, IV. Budapestini 1885., p. 87.).

[31] »Interim autem Garganus, completo regiminis sui triennio, ad propria repedauit. Spalatenses uero fecerunt potestatem quendam iuvenem de domo ueglensium comitum, nomine Johannem. Hic quantum sibi dabatur scire, per Gargani uestigia gradiens, rempublicam gubernabat; sed etatis fluide nobilitate lasciuus, facile ad inscitiam flectebatur.« Thomae archidiaconi Historia Salonitana, cap. XLI (edid. Rački, pag. 180—183.). Sravni još Farlati Illyrici sacri III. pag. 263.; i Alačević V., Serie dei reggitori di Spalato (Bulletino di archeologia e storia dalmata, 1885., VIII., p. 74.).

[32] »Colapiza uxor domini Joannis Spalatinorum comitis pro anima viri sui iam defuncti in hac opera centum Romanatos exposuit. Anno domini 1257.« Jelić L., Zvonik spljetske stolne crkve (Viestnik hrv. arheološkoga družtva, I. 1895., p. 34—35.).

[33] Cisterčanin Hanthaler napisao je povjest samostana Lilienfeld u Austriji s napisom »Fasti Campililienses«. U tom djelu navadja on (I. 2, 1312.) više izvora, koje je tobože rabio za svoje djelo, te priobćuje i neke izvadke iz njih. Tako spominje i nekoga Pernolda (Pernoldi de ordine Praedicatorum Chronicon Friderici bellicosi), koji da je pisao o vojvodi Fridriku II., te citira iz te kronike Pernoldove ovo mjesto: »Facta accerrima pugna hostes repulsi sunt. Dux vero gloriosam victoriam plenius consumare volens, incauto fervore ante suos persecutus est fugitivos. Dux prostratus a Frangepano per oculum ense perfossus est.« Novija kritika medjutim suglasno tvrdi, da kroničara Pernolda nije nikad bilo, i da tobožnji citat iz njegova

djela nije drugo nego patvorina Hanthalerova (Wattenbach, Deutschlands Geschichtsquellen 1894., II. svez., p. 496). O smrti vojvode Fridrika razpravlja Ficker A. u djelu: Herzog Fridrich II., der letzte Babenberger, Innsbruck, 1884. (Excurs 5., pag. 154.), koji je nanizao sve podatke iz pouzdanih izvora.

[34] Šišić F., Zadar i Venecija od god. 1159. do 1247. (Rad jugoslavenske akademije, knjiga CXLII., pag. 264—272.)

[35] O tome javlja mletački ljetopisac A. Dandulo za god. 1244. ovako: Bartholomaeus comes Veglae cum consortibus suis, qui iuramento fidelitatis comitatum a Venetis recognoscebant, recepto feudo a rege Hungariae ei totaliter adhaeserunt. Dux autem illos ut rebellos omni honore et iurisdictione privavit, et Laurentius Teupulo, eius genitus, illis subrogatus est, et Johannes Teupulo, alter filius, Auseri comes efficitur« (Muratori, Scriptores rerum Italicarum, XII. p. 355.).

[36] Ljubić, Listine, I. pag. 76—77.

[37] Štampana više puta; prvi put od Kukuljevića u Arkivu za povjestnicu jugoslavensku, I. pag. 55—56.; zatim od Črnčića u Starinama jugoslavenske akademije, XX. pag. 3—6. Sravni još Starine XXVI. pag. 195.

[38] U jednoj trogirskoj izpravi od 15. listopada god. 1250. čitamo »Vido Traguriensis potestas«. Lucius, Memorie di Trau, p. 69.

[39] Kukuljević, Borba Hrvatah, pag. 70. i 73—74.; — Wenzel, Codex diplom. Arpad. XI., p. 370.; — Starine jugosl. akad., XXVI. p. 209.

[40] »nobili viro Laurentio Teupolo comiti Vegle« u jednoj izpravi od 10. travnja god. 1253. (Ljubić, Listine, I. p. 85.); zatim još god. 1260. (Ljubić, Listine, I. 91.).

[41] Farlati, Illyrici sacri IV. p. 344.; Starine jugosl. akademije, XXVI. pag. 230.

[42] Starine jugosl. akad. XXVII., pag. 13., 14., i 22. U dotičnim izpravama čitamo: dne 6. ožujka i 15. ožujka god. 1257.: »Regnante domino nostro Bela serenissimo rege Ungarie, temporibus domini Rogerii venerabilis archiepiscopi Spalatensis, Stephani illustris bani Sclavonie, comitis Guydonis, comitis Modrussce et Vinodolii, potestatis...«; a u izpravi od 18. studenoga god. 1258.: »nobilis viri Guidonis, comitis Vegle, Modrusse et Vinodoli, potestatis«. God. 1257. Vid je samo knez modruški i vinodolski, a god. 1258. već je knez krčki, modruški i vinodolski.

[43] Lucius Joh., De regno Dalm. & Croatiae, p. 181.; Fejer, Codex diplom. Hung., VII. 1. p. 311—312. Dotična povelja datovana je u nekim izdanjima godinom 1239. ili 1249.; ali nema sumnje, da potječe iz god. 1259.

[44] A. Dandulo piše u svojoj kronici ovako: »Ceterum Schinella et nati quondam Guidonis olim comitis Veglae, qui regi Hungariae adhaeserant, a duce de comitatu privati erant, nunc Venetorum gratiam implorantes benigne in comitatu et ceteris honorificentiis sunt restituti.« (Muratori, Script. rer. Ital. XII., p. 369.)

[45] Ljubić, Listine, I., pag. 91—92., 93—95., i 96—98.

II.

Krčki knezovi od god. 1260. do mira u Zadru god. 1358.

[1] Fejer, Codex diplom. Hung. V. 1. p. 52.; Kukuljević, Borba Hrvatah, 70—74.

[2] Wenzel, Codex diplom. Arpad., XI. p. 562.; Starine jugosl. akad. XXVII. p. 64.

[3] Vidi moju studiju »Darovnica kralja III. (IV.) krčkim knezovima za Senj jest patvorina« u Vjestniku kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljskog arkiva, I. god. 1899. str. 262—274.; a naročito str. 268 i dalje.

[4] Fejer, V. 1. 166.; Starine XXVII., p. 105.

[5] Fejer, V. 1. 107.; Starine XXVII. p. 108.

[6] Fejer, V. 2. p. 272.

[7] Starine jug. akad., XXVII. p. 166.

[8] Kukuljević, Borba Hrvatah, pag. 69, 74—75.; Fejer V. 2. pag. 552. i 554.

[9] Thallóczy L. et Barabás S., Codex diplomaticus comitum de Blagay, pag. 40—42. U toj izpravi govore braća Gisingovci: »Nos igitur attendentes, quod per guerras et gravium guerrarum simultates adhuc ipsum regnum Sclavonie maioris dissolutionis periculis gravaretur . . .« a malo pred tim » . . . volumus esse notum, quod cum regnum Sclavonie propter longa guerrarum discrimina quasi ad inreparabilis exinanitionis materiam ac infime paupertatis inediam devenisset . . .« Gisingovci uz ino obriču: »Si vero Stephanum banum, R(aduzlaum) comitem, filios Babonyg, J(oannem) et D(oymum) comites aut G(ardinum) comitem in suis iuribus hereditariis vel in comitatibus supra scriptis per dominum nostrum regem contingeret molestari, nos erga dominum nostrum regem diligentem curam cum omni fidei puritate adhibebimus, ne ipsi in suis possessionibus aut comitatibus supra dictis aggraventur.«

[10] Ljubić, Listine, I. p. 105.

[11] »Capta fuit pars, quod mittatur sub debito iuramenti comitibus Frederico et Johanni et Barthulo de Vegla, quod solvant denarios . . .« Ljubić, Listine, III. p. 145.

[12] Ljubić, Listine, I. p. 418.

[13] . . . capta pars: quod mittatur preciepiendo comitibus Vegle, scilicet Frederico et Petro, quod soluant residuum regalie, que tenentur solvere filiis domini Laurentii Theupolo . . .,« Ljubić, I. p. 139.; III. p. 419.

[14] Friderico, Joanni et Leonardo, comitibus Vegliae iniungitur, ut usque ad festum nativitatis domini exsolvant pro regaliis solidos novem grossorum minus quarta unius grossi pro anno 1285., item libras ducente pro anno 1286., sub poena quinque librarum, que executione quoque adigentur. Ljubić, Listine I. p. 145.; III. p. 427.

[15] Izvorna izprava u kr. zemaljskom arkivu u Zagrebu. Regest od Ivana Lučića u časopisu »Bulletino di archeologia e storia Dalmata« VI. p. 8.

[16] Bulletino di archeologia e storia Dalmata VI. pag. 9. Vidi još noticu o smrti kneza Fridrika u Vjestniku kr. hrvat.-slav.-dalm. zemaljskog arkiva, II. p. 56.

[17] Još god. 1261. spominje se medju uslovima, uz koje su knezovi ponovo dobili kneživu krčku: »propter que omnia dictum commitatum (de Vegla) regere et gubernare debent secundum bonas et antiquas consuetudines in ipso commitatu obtentas, homines et personas ipsius commitatus in iure eodem modo et iusticia conservantes secundum bonas et antiquas consuetudines ipsius commitatus . . .« Ljubić, Listine, I. p. 96.

[18] Statut grada Krka, pisan latinskim jezikom, izdao je Vassilich Giuseppe, Statuto della città di Veglia u zborniku: Atti e memorie della società istriana e storia patria, Parenzo. volume I, 1885., pag. 50—205., volume II., 1886., pag. 3.

[19] Dne 26. siječnja 1252. piše papa Inocentije IV. krčkomu biskupu ovako: »Dilecti filii abbas et conventus monasterii sancti Nicolai de castro Muscla ordinis s. Benedicti tue diocesis nobis humiliter supplicarunt, ut cum ipsi, qui Sclavi existunt et sclavicas litteras habeant, discere latinas litteras non possunt, eis, ut in litteris sclavicis secundum ritum ecclesie Romane divina officia valeant celebrare, prout iidem et predecessores sui facere consueverunt, licentiam concedere curaremus. De tua itaque circumspectione plenam in domino fiduciam obtinentes, presentium tibi auctoritate concedimus, ut super hoc facias, quod videris expedire.« Ovo papinsko pismo odaje, da je krčki biskup u ono doba, kad je grad i otok Krk bio izravno u mletačkoj vlasti (god 1244—1260.), jamačno po nalogu mletačke vlade bio zabranio slavensku liturgiju i glagolsko pismo. Ali benediktinski samostanci manastira sv. Nikole u Omišlju, zgoljni Hrvati, utječu se papinskoj stolici i mole, neka im se ostavi slavensko bogoslužje, koje su vršili oni i predji njihovi u prijašnja vremena, naime kad su otokom upravljali nedavno protjerani knezovi krčki. Ti su knezovi dakle bili svakako prijatelji slavenske liturgije i glagolice.

[20] ». . . considerantes et obsequia eorundem gratuita que in recepcione nunciorum nostrorum ad curiam Romanam et ad inclitum Karulum regem Sycilie et filios suos, cognatos nostros perdilectos, destinatorum hospitalitatis graciam inpendendo, non sine magnis eorum sumptibus impenderunt . . .« Kukuljević, Jura regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae, I., p. 97—98. — Codex patrius, VIII., p. 264—266.

[21] Ljubić, Listine, III. p. 428.

[22] Godine 1289. dne 8. ožujka spominje se u spisima zadarskoga bilježnika Kresta de Tarallo »domina Brana, relicta condam domini comitis Petri Veglensis.« Vjestnik kr. hrv. slav. zem. arkiva, I., p. 190.

[23] Theiner, Monum. Hungariae histor., I. p. 365. »In e. m. nobilibus viris Johanni et Leonardo Vegle, Vinodolli, Nodrusse et Ganzlo (Gaczke) comitibus.«

[24] »ad presenciam regis et regine«. Wenzel, Acta extera, I. pag. 77. (Starine jugosl. akadem. XXVIII. p. 145.).

[25] Arkiv za jugoslavensku povjestnicu, VII. p. 20—21. Istoga dana dariva kralj banu Pavlu I. Bribirskomu od plemena Šubić »de Chroatia et Dalmatia, quantum scilicet protenditur a finibus comitatus de Chelum usque Seniam, Gazecham et Modrusiam.« Oblasti krčkih knezova ne bi dakle

imale spadati ni na hercegovinu Slavoniju, ni na Hrvatsku i Dalmaciju, u koliko ju je držao ban Pavao.

[26] Magdić M., Topografija i povjest grada Senja, p. 57.

[27] Rad jugosl. akad. XVIII. p. 223.

[28] »comitatum Modrusse et Vinodoli, ac comitatum Gezege, quem nunc tenet, ut dicitur, videlicet terras Otozez, Obriz, Doyanum et terram Delazmiziz (de Lastrizi) ac duas partes Stagovine, Segnie et potestariam ipsius.« Rad jug. akad. XVIII. p. 224.

[29] Rad jug. akad., XVIII. p. 224.

[30] Ljubić, Listine, I. p. 198–200.

[31] Ljubić, Listine, I. p. 191.

[32] Ljubić, ibid. I. p. 200.

[33] Ljubić, Listine, I. 214—223.

[34] Ljubić, Listine I. p. 225—226.

[35] Ibid. p. 230—231.

[36] Ibid. p. 231—232.

[37] Ibid. p. 238—239.

[38] Ljubić, Listine, I. p. 243—244.

[39] Šurmin, Hrvatski spomenici, I. p. 75—76.

[40] Ljubić, Listine, I. p. 248—250.

[41] Ibid. p. 253.

[42] Ibid. p. 281—282.

[43] U jednoj izpravi od god 1322. čitamo: »vineam sub s. Mauro prope Verbenicum«. Farlati V., p. 645.

[44] Farlati, Illyr. sacri V. p. 302. — Századok, XXIV., p. 207—208.

[45] »Doymus comes Vegle, Modruzi et Vinodole, Geze et Possegie ac Vegle (Segne) perpetuus dominus.« Ljubić, Listine I. p. 192. Ljubić misli, da je taj popis sastavljen »početkom XIV. stoljeća«; no budući da se u njemu spominje ban hrvatski i bosanski Pavao I. Bribirski, koji je umro u svibnju g. 1312.; zatim ban čitave Slavonije Stjepan Babonić od Steničnjaka, koji se je zabanio tek god. 1310., nema sumnje, da rečeni popis potječe iz godine 1311.

[46] »Századok«, XXIV.; p. 206—207. Kralj dariva, dotično potvrdjuje knezu »comitatum de Gheczka, et terram de Dolano, et terram de Laznychych in dicto comitatu de Gheczka; item castrum Othochach cum terra Obrich vocata.«

[47] Ljubić, Listine, I. p. 292—293.

[48] »Et his diebus (1317.) D(ominus) C(omes) Doymus Veglensis nobilis bellator obiit ad Christum.« Micha Madius apud Lucium, De regno Dalm. et Croatiae, pag. 375.

[49] Kneginja Slava (comitissa Slava) spominje se više puta u spisima god. 1317—1330. Ljubić, Listine I. p. 164., 165., 166., 170., 178. Još godine 1330. nalaže se rabskomu knezu, da riješi spor izmedju krčkoga biskupa s jedne strane, a knezova Nikole, Bartola (VII.) i kneginje Slave s druge.

[50] Knez Nikola spominje se prvi put godine 1307. kao maloljetan (Ljubić I., p. 218.), a posljednji put god. 1335. (Ljubić, I. 440.).

[51] Ljubić, Listine, I., p. 296.

[52] Ljubić I. p. 164.

[53] Ibid. p. 303.

[54] Ibid. p. 164—165.

[55] Ljubić I. p. 323.

[56] Ibid. p. 303.

[57] Fejer, Cod. dipl. VIII. 2. p. 291—292.

[58] Fejer, Cod. dipl. VIII. 2. p. 346—348.; — Kukuljević, Borba Hrvatah, pag. 69—75.

[59] Izvornik te povelje čuvao se je u kr. zemaljskom arkivu u Zagrebu (N. R. A., fasc. 1646. No. 1.); sada je u državnom arkivu u Budimpešti pod signaturom M. O. D. L. 34.003. Vidi još Fejer, VIII. 2. p. 402.

[60] Po jednoj izpravi od god. 1292. bila je župa Drežnik (comitatus de Drasnuk, Dresnuk, Dresnek) opasana ovim župama i kotarima: genus Chlococi (pleme Klokoč), comitatus Wyuar (župa Novigrad), comitatus de Gorboa (Krbava), comitatus de Gecke (Gacka), comitatus de Modros (Modruše). Župa Drežnik sterala se je dakle župi Gackoj na iztoku, a Modrušama na jugoiztoku — oko današnjih Plitvičkih jezera i gornje Korane. Thallóczy L., Codex diplomaticus comitum de Blagay, pag. 55—58.

[61] Kralj govori: »Nos itaque, qui ex alto nobis crediti regiminis officio cunctorum nobis fidelitate adhaerentium merita librare tenemur aequa lance et benivole repromissa soliti sumus liberalitate Regia adimplere, praedictis nostrae sponsionis litteris diligenter recensitis et plenius percunctatis, volentes eandem repromissionem nostram de dicto comitatu de Dresniche olym comiti Dwym, velut honorem regium per nos conferendo factam in persona ipsius comitis Friderici filii sui, fidelis nostri nobisque dilecti, ad ipsius humilem instantiam et instantissimam petitionem eiusdem operis efficacia terminare, et concupitum, per ipsum comitem Fridericum perducere ad effectum, eundem comitatum de Dresnicho, qui cum districtu eiusdem comitis Friderici confinatur, tanquam honorem regium usque ad nostrum beneplacitum ipsi comiti Friderico harum serie duximus conferendum«. Fejer VIII. 2. p. 467—469.; — Századok XXIV. p. 209—210.

[62] Kukuljević, Borba Hrvatah, p. 69—75.; Fejer VIII. 2. p. 402.

[63] Šurmin, Hrvatski spomenici, I. p. 78—79.

[64] Farlati, V., p. 644—645.

[65] Ljubić, Listine, I. 347—349

[66] Lucius de regno Dalm. & Chroat., p. 380.

[67] » . . . quod scribatur comiti Friderico, quod sicut habuimus de certo, ipse, qui civis noster est et fidelis, fuit insimul cum proditore nostro Baiamonte in exercitu bani et in colloquio et aliis, contra nostrum honorem et suam fidelitatem, de quo non modicum aggravamur, eo quod quando alii similiter facerent, deberet id prohibere suo posse. Et ideo habemus sibi denotari, ut sibi caveat similia committere. Et similiter scribatur comiti Johanni, describendo etiam ipsis banna super hoc ordinata, ut caveant sibi facere, que sint contra nostrum honorem. Non capta.

Capta: quod mittantur dictis comitibus Frederico et Johanni banna nostra ordinata contra participantem cum proditori, ut sibi caveant committere, que sint contra nostrum honorem « Ljubić, Listine, I. p. 365.

[68] Ljubić, Listine, I. p. 380.

[69] Ljubić, Listine, I. p. 380—381. O sporu radi zarobljenih Jakinjana

vidi Ljubić, Listine, I. p. 391. Knez je Fridrik takodjer u jednom ratu pomagao Puljane (Polenses) u Istri, koju su mu ugovorom od 28. ožujka godine 1331. bili za tu pomoć (per gentem et equos) obećali nagradu od 10.000 libara. Ali nakon pružene pomoći (quamquam ipse comes serviverit ipsis Polensibus et sic meruerit ab eisdem aliqualiter) Puljani ne htjedoše čuti za nagradu; a Mletčani, kojima se je u to Pulj predao, oslobodiše Puljane od preuzete obveze (Ljubić, Listine, III. pag. 442.). Godina 1327—1331. utjecao je knez Fridrik sa svojim sinom Bartolom mnogo u istarske poslove, sad kao saveznik, sad kao protivnik oglejskoga patrijarke Pagana della Torre. Godine 1331. bio je Fridrik čak izabran potestatom grada Mile (Muggia u Istri), gdje je malo prije sin mu Bartol bio vicepotestatom. De Franceschi, L' Istria, pag. 162—163., 166., 168. »Noch am Ende seines Lebens hatte er (der Patriarch Pagano della Torre) einen Einfall seines einstigen Verbündeten, des Grafen Veglia, zu bestehen, der, vereinigt mit den Kärntnern, bis vor Udine vordrang, wo der Friede zu Stande kam (1332.).« Czörnig C., Das Land Görz und Gradisca, Wien 1873., p. 320.

[70] Ljubić, Listine, p. 396—397.

[71] Ibidem, p. 406—407.

[72] Fejer VIII. 3. p. 697.

[73] Ljubić, Listine, I. p. 424.

[74] Ljubić, Listine, I. p. 432—434., i 439.

[75] Ljubić, Listine, I. pag. 438., 439., 440—441., 454., 457—488, 459., 460.

[76] Ljubić, Listine, I. p. 444., 445., 448., 450., 451., 452., 453. — III. p. 443., 444., 445., 446., 447., 448. — Sravni još: De Franceschi Carlo, L' Istria, pag. 171—172.

[77] »vicissim duximus ordinandum, quod nullus creditorum ex nostris possit quempiam aut res ipsius pro debito alieno de ad ipsos pertinentibus impedire, nisi prius habita inquisicione ante iudicem ipsorum; nec possit civis captivari si ad solvendum non subpeterent facultates, sed possessiones ipsius pro debito secure vendantur; et si iustitia mediante solucio fieri non posset, extunc nullius alterius res possint impediri preter solius debitoris.« Tkalčić, Monumenta historica civitatis Zagrabiae, I. p. 444—445.

[78] Ljubić, Listine, II. p. 1., 2., 3., 8—9.

[79] »Tunc locantes nos ad naves, transivimus ad regem Ungarie, qui de civitate Bude dedit nobis conductum per Ungariam, Chorvatiam, Dalmaciam usque in civitatem Senii supra litus maris, ubi intravimus mare. Quod Venetorum capitanei rescientes, nos, quamvis essemus eorum amici, captivare voluerunt. Unde galliam nostram circumvallaverunt per gallias suas, ita quod gallia nostra minime evadere poterat. Et cum nona die pervenissemus ante civitatem eorum Gradensem acquiescentes consilio Bartholomei comitis Wegle et Senii, qui nobiscum erat in gallia, mandavimus, ut ipsis per nostros diceretur: »Ecce domini, scimus, quod manus vestras minime possumus evadere, placeat vobis ad civitatem premittere et tractare qualiter nos velitis suscipere in civitatem.« Et dum cum eis pulchris verbis loquerentur, per foramina galee cecidimus in parvam barcham piscatoris cum dicto Bartholomeo et Johanne de Lipa. Et sic cooperti saccis et retibus transivimus per galeas eorum et per-

venimus ad portum inter arundines. Et sic manus eorum evadentes ivimus usque Aquilegium « Vita Caroli IV. imperatoris, cap. IX. (Fontes rerum Bohemicarum, III. p. 352—353.). — Vidi još Palacky, Geschichte von Böhmen, II. 2., p. 234.; zatim Werunsky, Geschichte Kaiser Karls IV., I. p. 192—194.

[80] Theiner, Monum. Hungariae, I. p. 617.

[81] Theiner, Monum. Slavorum meridionalium, I. p. 195—197.

[82] Farlati, Illyrici sacri tom. IV. p. 121.

[83] Ljubić, Listine, II., p. 30., 31., 40., 41., 42., 54—55.

[84] Ljubić, Listine, II., p. 63—64., 67—68., 71—73., 74., 77., 78.

[85] Ibid. p. 68.

[86] Ibid. p. 86.

[87] Ibid. p. 119., 122—123.

[88] Ljubić, Listine, II., p. 145.

[89] Ibid. p. 138., 146., 158.

[90] Ljubić, Listine, II. 163—164.

[91] Ibid. p. 166—167. »iam sunt duodecim anni elapsi, quod non fui in insula Veglensi preter duabus vicibus, et in illis duabus vicibus non steti ibi vix quinque diebus, et ibi non solum de uno castrato vel agno, sed solummodo de una galina nullus est, qui esset per me vel meum aliquem servitorem aggravatus«.

[92] Ljubić, Listine, II. p. 167—168. »quidam homines de Veglensi insula, qui sunt homines mali et male condicionis, porigunt contra me querimonias iniustas et inracionabiles, et cum iurant simul eis fides adhibetur, qui pro nichilo cencies male et iniuste iurarent, et contra ipsas et ipsorum iniustas querimonias nulla excusatio michi valet . . .«

[93] Ljubić, Listine, II. p. 177—178., 179.

[94] Tkalčić, Monum. histor. civitat. Zagrabiae, I. pag. 166—167. Još 19. travnja god. 1340. piše kralj Robert iz Višegrada zagrebačkomu biskupu Ladislavu, zatim banu Mikcu Mihaljeviću i njegovim zamjenicima, »ac Duym et Bartholomeo comitibus ipsorumque officialibus«, da ne daju zaklona u svojim oblastima nekim izdajicama, koje je obćina na Gradcu kod Zagreba prognala. Tkalčić, Mon. hist. civit. Zagr., III. p. 323—324.

[95] Ljubić, Listine, II., 195.

[96] O knezovima Škineline loze vidi Ljubić, Listine, II., pag. 58—59., 67., 115., 146., 201—202., 203.

[97] Ljubić, Listine, II. p. 201—202.

[98] Ljubić, Listine, II. p. 206.

[99] Ibid. p. 210.

[100] Ibid. p. 219—221.

[101] Ibid. p. 230—231.

[102] Ibid. p. 248—249

[103] Ibid. p. 244.

[104] Ibid. p. 251—252.

[105] Ljubić, Listine, II., 256., 262.

[106] »Sitis ecciam previsi ad procurandum cum comitibus Duymo et Bartholo de Vegla, quod non sint in aliquo per se vel suos favorabiles in factis Jadratinorum . . .« Ljubić, Listine, II. p. 274.

[107] »De facto tractatus, quem videtur habere comes Paulus de dando castrum suum Ostrovize regi Ungarie . . . Et quia videtur, quod comes Doymus sit tractator huius facti, mittatur ad eum unus de notariis curie, agravando factum, sicut videbitur convenire.« Ljubić, II. p. 347.

[108] „ad factum filii comitis Pauli . . . . incontinenti determinavimus mittere ad comitem Doymum unum nuncium . . . . qui etiam aggravet comitibus Vegle factum receptacionis, quam publice faciunt, de nostris rebellibus Jadratinis in suis portibus et locis contra debitum fidelitatis . . . .« Ljubić, Listine, II., pag. 369.

[109] Ljubić, Listine, II, p. 399.

[110] Ibidem, pag. 401. i 403.

[111] Ibid. pag. 439. Vidi i pag. 433, 450—451.

[112] Ljubić, Listine, III., p. 22.

[113] Ljubić, Listine, III. p. 28.

[114] »Nos Duymus, comes Vegle, Modruse et Posage, memorie commendamus, quod donationem et graciam per dominum regem Hungarie comiti Gregorio, filio condam Pauli bani, et Georgio nepoti nostro, filio olim comitis Pauli, fratris eiusdem, videlicet comitatum Busan, nos eisdem litteris mediantibus perpetualiter confirmamus eis, et eorum heredibus, heredumque suorum successoribus, cum eisdem libertatibus, prout in privilegiis regalibus plenius continebatur, quos ex gracia speciali regia habebamus; et promittimus fide nostra, et domine Elisabeth, omniumque nostrorum bonorum hominum, ipsos comites Gregorium et Georgium, nepotem nostrum, fraterniter tractare et eos manutenere in eo, prout in privilegiis regalibus plenius declaratur . . . . Datum in foro Modruse . . .« Fejer, Cod. dipl. IX. 1. p. 552—553. Čini se po ovoj izpravi, da je župa Bužani prije pripadala krčkim knezovima, i da su ju po sestri knezova Dujma i Bartola dobili bribirski knezovi, naročito Elizabetin sin Juraj; a to je sada i kralj Ljudevit privilegijem potvrdio.

[115] Ljubić, Listine, III. p. 31.

[116] Ljubić, Listine, III. p. 111.

[117] »cum comes Doymus de Vegla, sicut est notorium, pluries requisitus, nunquam venire curaverit ad faciendum sacramentum fidelitatis pro parte comitatus, quam tenebat, et mortuo eo comes Bartholus frater eius pluries obtulerit venire, sicut debet ad faciendum sacramentum pro dicta parte etiam fratris sui, que per concessionem devenire debet in ipsum, sed propter aliqua, de quibus videbatur fuisse per tempora diffamatus apud nostrum dominium, dubitet venire Venecias, et propterea petat humiliter litteras securitatis . . ." Ljubić, Listine III. p. 158.

[118] Fejer, Cod. dipl. IX. 1. p. 770.

[119] Ljubić, Listine, III., p. 196.

[120] Starine jugosl. akademije, XX., p. 7—8.

[121] Ljubić, Listine, III., p. 210—211, 228—229, 259.

[122] Ibid. pag. 216. Uza sve to sudjeluju „nobiles viri comites Frangepani" na hrvatskom saboru u Kninu god. 1353. Kukuljević, Jura, II., pag. 7—8.

[123] Ibid. pag. 273.

[124] Ljubić, Listine, III., p. 257—258.
[125] Ibid. p. 286—287.
[126] Ibid. p. 350.
[127] Ljubić, Listine, III. p. 358.
[128] Ibid. pag. 360.
[129] Ljubić, Listine, III., p. 369.
[130] Ibidem, pag. 371—373.

III.

Krčki knezovi Frankapani kao baruni hrvatsko-ugarski do gubitka otoka Krka (god. 1358—1480.).

[1] Ljubić, Listine, IV., pag. 101., 106., 114.

[2] »quod similiter cassetur a provisione, quam habet comes Nicolaus de Vegla provisionatus noster in Tergesto pro bono nostri communis, et quia non est nobis necessarius.« Ljubić, IV., p. 114.

[3] Črnčić, Najstarija poviest krčkoj . . . biskupiji, pag. 156—157.

[4] Starine jugosl. akad., XX., p. 12—13.

[5] Ljubić, Listine, IV., p. 206.

[6] Ibid. p. 209.

[7] Ibid. p. 224.

[8] Ljubić, Listine, IV., p. 231.

[9] »Századok« (magj. historički časopis), tečaj XXIV., p. 202—203.

[10] Bulletino di archeologia e storia Dalmata, IV., p. 87.

[11] Ljubić, Listine, IV., p. 37. i 54.; Sladović, Povêst biskupija senjske i modruške, pag. 237—238. U potonjoj povelji kneza Stjepana nalazimo još i ovo mjesto: »de consensu carissimae amitae nostrae dominae comitissae Elisabeth«. Elizabeta dakle bila je nedvojbeno sestra kneza Bartola, a tetka kneza Stjepana.

[12] »Comes Meinhardus collocat filiam suam comiti Stephano (Johanni) de Modrusch anno 1352 die XVII. octobris indict. V.« Rationarium Goritiense in tabulario Graecensi u djelu: Coronini R., Tentamen genealogico-chronologicum promovendae seriei comitum et rerum Goritiae, Vienae 1752, p. 205 & 380.

[13] Mletački poslanik Bartol Ursio piše 8. svibnja god. 1361. iz Višegrada u Ugarskoj duždu Ivanu Delfinu ovako: »Ego . . . de Buda equitavi Wisegradum presenti die (8. svibnja) summo mane, locuturus dicto domino Guilielmo, qui michi dixit, quod non credebat, ymmo afirmabat quantum in se posse seccedere de hinc, ante quam cellebrarentur nupcie filii comitis Bartholomei de Segna, que debent cellebrari octava die post festum pentem costem (naime 23./V.).« Ljubić IV., p. 37. Koji se je sin Bartolov tada ženio, nije moći naslutiti, jer Ivan se bijaše oženio već god. 1352., a Stjepan tek

god. 1372. Možda se je Stjepan ženio prvi put god. 1361., a drugi put god. 1372.? Moguće medjutim, da se ima čitati »filie« mjesto »filii«, i da se je tada udavala u Višegradu koja kći Bartolova, koja je bila dvorska gospodjica kraljice majke Elizabete. Ako je »dominus Guilelmus«, koji mora čekati na svatove u Višegradu, bio divinski knez Vilim, onda se je tada valjda slavila svatba njegova brata Hugona, koji je zaista bio zet kneza Bartola.

[14] Fejer, Cod. dipl. IX. 3., p. 341—342; Thallóczy L., Codex comitum de Blagay, p. 149—150.

[15] »Rodolfo duse di Osterico, no cognoscendo el senno degl' Italiani... con grande istanza per soa ambassaria pregò l' inclito re di Hungaria, che volesse mandar' uno de' suoi al magnifico signor messer Francesco di Carrara et al patriarca d' Aquileja, che tratasse di tregua tra i ditti signori e 'l duse preditto, che durasse fin' alla festa di San Martin. Alla domanda del qual vojando satisfar messer lo re, mandò el conte Zuanne de Veglia so parente a i ditti signori, et questo fu de Marzo, el qual trattasse di tregua tra le parti, ... Ma el so pensiero ingannò più lui, che i colliga, che 'l venne il conte Zuanne, et fu prima al patriarca, al qual' esposta la soa ambassada, per lo ditto patriarca gli fu risposto, lui non posser sovra questo far cosa alguna senza conscienza del magnifico segnor messer Francesco da Carrara, con lo qual' ello era unido. La simile risposta have il ditto conte dal signor messer Francesco .... et così el detto conte Zuanne si parti senza tregua, la qual se vegnuda fosse ad effetto, promettea el ditto conte, che durando la ditta tregua, l' inclito re di Hungaria vegnarave a Zagabria, al qual luogo mandadi i messi del duse, et quelli de i colligadi, ello componerave di pase.« Additamentum primum ad Chronicon Cortusiorum (Muratori, Scrip. rer. Ital. XII. p. 978—979). Vidi još Zahn J., Ueber das Additamentum I chronici Cortusiorum (Archiv für österreichische Geschichte, LIV Band, p. 403—441), zatim Huber A., Geschichte Oesterreichs, II., p. 286—288.

[16] »ambaxatores nostri fuerunt unus ad patriarcham et Forlanos et alter ad dominum Padue.... Sed quare comes Johannes condam comitis Bartholi de Senia illis diebus fuerat ad eos pro parte domini regis Hungarie pro simili causa, et ipsi responderant ei, quod libenter attenderent ad tractandum de pace firma, ubi dominus dux (Austrie) contentaretur, sed quod treugue non faciebant pro eis, nec attendunt ad illas, — non poterant nobis aliter respondere, quam ipsi regi responderunt.« Ljubić, Listine, IV., p. 82.

[17] Ljubić, Listine, IV., p. 61, 63.

[18] Fejer, Cod. dipl. IX. 3., p. 413—414.

[19] U jednoj povelji od god. 1435. čitamo: »medietatem insulae Wegle, nec non castra Tersath, Bukarii et Berberii, ... nec non villam Birchopag ac vineam in Vinodolio penes mare prope villam Selca sitam, ... quemadmodum ... quondam comes Stephanus ... possedisset et tenuisset ...« Kukuljević, Jura I., p. 195. — U jednom glagolskom spisu od godine 1387. čitamo opet: »a tada biše knez Anž (Ivan) g(ospo)d(i)n Krku i Gacki i Senju i veće«. Šurmin, Hrvatski spomenici, p. 95. Da su braća namah iza otčeve smrti baštinu razdijelila, razabire se iz pomenute već povelje kneza Stjepana, izdane u Senju 12. kolovoza god. 1360. u prilog franjevačkomu samostanu. Tu čitamo: »sed nunc, quia nos comes Stephanus praenominatus una cum carissimo

fratre nostro comite Joanne fecimus divisionem et partem inter nos...« Sladović, Povêst bisk. senjske i modr. p. 237—238.

[20] Izvorna povelja nalazi se u kr. zemaljskom arkivu u Zagrebu. Štampana je u Fejeru, Cod. dipl. IX. 3., p. 518—521, zatim u djelu: Klaić, Povjest Hrvata, II. 1., p. 166—167, i Prilozi p. VIII—IX.

[21] »quod est civis noster et quod ipse et progenitores sui semper fuerunt devotissimi nostri dominii.« Ljubić, Listine, IV., p. 101.

[22] »A fine che messer Francesco da Carrara potesse meglio conoscere, quanta dilezione e carità gli era portata dalla maestà del Re, volle il predetto Re maritare una figliola del Signore messer Francesco nominata Catterina da Carrara, e dettela per isposa al nobile principe Stefano conte di Veglia e signore di Segna, e d' altre provincie; e così fu fatto.« Istoria Padovana di Galeazzo Gataro padre (Muratori, Scrip. rer. Ital. XVII., p. 84—85.).

[23] Gataro, Istoria Padovana u Muratorija XVII., p. 87, zatim 89—91. Sravni još Additamentum secundum ad Chronicon Cortusiorum, Muratori XII., pag. 983.

[24] Ljubić, Listine, IV., p. 106—107.

[25] Ljubić, Listine, IV., p. 108—109.

[26] Ljubić, Listine, IV., p. 109.

[27] Fejer, Cod. dipl. IX. 5., p. 269; Theiner, Monum. Slavorum meridion. I., pag. 336.

[28] Šurmin, Hrvatski spomenici, p. 93.

[29] Fejer, Cod. dipl., IX. 5., 596—599. Nešto prije, 12. veljače 1380. bijaše kralj utanačio udaju svoje kćeri Jadvige za habsburžkoga vojvodu Vilima. Kao svjedoci toga ugovora spominju se uz ine »seculares principes et comites et barones« takodjer »Stephanus et Joannes fratres, comites de Modrussa et Wegle...« Fejer Cod. dipl. IX., 5. p. 379.

[30] »Galeae nostrae... subrogato capitaneo nobili viro Ludovico Lauredano... a Manfredonia die XIV. mensis augusti recedentes, ad damnum hostium convertuntur, inferentes plurima damna, Dalmatiae atque Croatiae loca capiendo, et cremando nonnula navigia. Tandem die XXIX. eiusdem mensis augusti applicuit Segnam, quae igni supponitur cum maximo incolarum damno, et nostrarum gentium modico lucro, quia flamma subito cuncta consumsit. Galeis inde recedentibus, Veglenses laesi fuerunt, sed modice, quia statim ad obedientiam devenerunt. Locus autem Boscharii (Bescha) fuit igne consumtus. Sic Parentium octavo septembris felix armata rediit cum salute.« Raphayni Caresini continuatio chronicorum Andreae Danduli (Muratori, Scrip. rer. Ital. XII. p. 461.). —

[31] Ljubić, Listine IV. p. 218.

[32] Fejer, Cod. dipl. X. 1. p. 274—276; Kukuljević, Jura I. p. 153—154. Bojničić, Vjestnik hrv. arheol. društva I. 1895; p. 23—25; Klaić, Povjest Hrvata, II. 1. p. 223, i Prilog II. p. XIV—XV. Izvornik u zemaljskom arkivu u Zagrebu.

[33] Pop Fabijan piše 1387: »I v to vrime biše smutnja u ugarskom kraljevsti velika po Karli krali, koga ubiše Ugre.« Šurmin, Hrvatski spom., p. 95.

[34] Századok, XXIV. p. 294., nota 3.

[35] »Comes Joannes de Vegla scripsit nobis..... quod si mitteremus sibi

gentem, et haberet subsidium a mari, recuperaret ipsas (matrem et uxorem regis Sigismundi).« Ljubić, IV. p. 237. —

[36] Rački Fr. dr., Pokret na slavenskom jugu, Rad jugoslavenske akademije, II. pag. 146—152.

[37] Ljubić, Listine, IV; p. 241—242.

[38] Fejer X. 1. p. 355—361.

[39] Fejer X. 1. p. 363—365.

[40] Fejer X. 1. p. 380—381.

[41] Izdanje Senjskoga statuta I. Mažuranića u »Arkivu za jugoslavensku povjestnicu« III. 1854., pag. 141—170.

[42] Statut vrbanski a donekle i svega krčkoga otoka. Uredili dr. I. Črnčić i dr. Fr. Rački (Monumenta historico — iuridica Slavorum meridionalium. Pars I. Statuta et leges, vol. IV. pag. XL - LXXI., 145—177.).

[43] Fejer, Codex dipl. X. 1., p. 491 - 493.

[44] Krones Franz dr., Die Freien von Saneck und ihre Chronik als Grafen von Cilli, 1883.; II. Theil, p. 206.

[45] Gataro, Istoria Padovana (Muratori, XVII. p. 754—762).

[46] »Non dubitate, Signor Cognato, che quando tutto il restante del Mondo vi mancherà, solo io dopo Iddio vi voglio dare tale soccorso, che potrete con quello racquistare lo Stato vestro.« Gataro, p. 763.

[47] »Il conte (Stefano) suo Cognato disse: Io voglio, che voi andiate per parte mia al Re di Bossina, il quale è inimicissimo al Conte di Virtù per cagione d'aver dato certe armi al Turco per danari da armare le sue genti, e fargli guerra, cosa, che gli nocque grandemente: però io son sicuro, che anchor' egli vi sovvenirà, e massime per lo mezzo delle mie raccomandazioni.« Gataro, p. 763.

[48] »sappiate, che il Conte Stefano vostro Cognato è morto, e Madonna Catterina vostra Sorella è assediata nel castello di Modrusa, ella e tutta la sua famiglia, e aspetta soccorso dal Conte di Zille, il' quale s' apparecchia in suo favore, e contra il fratello del Conte vostro Cognato.« Gataro p. 767.

[49] »magnificus comes Johannes Vegle et Modrusse... intimus et cordialis amicus nostri dominii, ut apparuit temporibus retroactis operis per effectum, per suas litteras nobis intimaverit mortem fratris sui et obtentionem fori et contrate Modrusse ac occupationem castri Modrusse factam per cognatam suam uxorem condam fratris sui, que se reduxit in dicto castro cum aliquibus famulis paduanis et paucis de contrata, nec non instantissime nos rogavit, quod eidem in hac sua necessitate subveniamus citissime de aliquibus ballistariis nunc tot, quod nobis libent; vadit pars......., quod eidem domino comiti Johanni subveniantur de triginta bonis ballistariorum.... et debeant ire usque Segnam vel cum presenti galea Capella vel aliis navigiis....« Ljubić, Listine, IV. p. 275—276.

[50] Fejer, Cod. dipl., X. 1. 589—591.

[51] »Ich Haug von Dibein (Ich Wulfing von Stubenberg), und all mein erben verrich offentlich an diesem brief und tun chunt... daz ich williger Pürg worden pin für meinen lieben Swager (liben Oheim) graf Hannseh ze Vegel und ze Modrusch, gen meiner lieben Mümen, grefin Kathrein, graf Stephans seliger Witben.... und gegen mein lieben Mümen grefin Elspeten (Elsen), die

sie mit meinen lieben Swager (Oheim) graf Stephan seliger hat....« Fejer X. 1. p. 647—649 i 649—651. Iz ovih dviju izprava doznaje se takodjer za sadržaj nagode izmedju kneza Ivana i kneginje Katarine. Sravni još Kukuljević, Jura, I. p. 195., gdje se to sve u jednoj izpravi od god 1435. potvrdjuje.

[52] Wenzel, A Frangepánok Magyarország történetében (Századok, XXIV, 1890., p. 301—302.).

[53] »1385. Comes Meinhardus mandat suo praefecto in Schwarzeneck, ut post obitum suum is obediat cum praefectura sua domino de Vegels et Modrusch, suo genero, quam assignationem ei facit pro 2000 marcis argenti.« Coronini, Tentamen genealogico-chronologicum... comitum Goritiae, p. 198., 398.; Czörnig, Das Land Görz und Gradisca, p. 552, 554. Knez Ivan bijaše svojoj supruzi Ani prigodom vjenčanja obećao vijeno (contrados) od 2500 oglejskih denara, pak joj u to ime dao kao polog grad Ledenice i selo Grižane u Vinodolu. »Circa 1370. Assignatio contradotis a comite Johanne de Vegels facta dominae virgini Annae, natae de Goerz, suae uxori, de 2500 Aquileiensibus (denariis) ad castellum Ladenitz in territorio Vinodlesio, et ad pagum Grisane ibidem.« Coronini, pag. 206.

[54] Lopašić R., Hrvatski urbari, p. 21., nota 1.

[55] O odnosima prema Jakinu i Firenci vidi: Makušev, Monumenta historica Slavorum meridionalium, I. p. 419. i 88; Rad jugosl. akad. XVIII. p. 233. Dne 11. ožujka šalje obćinsko vijeće grada Jakina svoga poslanika »ad dominos comites Segnie ad rogandum eos, quod velint Anconitanos bene tractare in caricando cromipetas, veluti affectarent, quod eorum subditi tractarentur in Ancona«.

[56] Ljubić, Listine, IV. p. 271—272.

[57] »1389. Die sabb(ati) 16. octob(ris) (ivi cum) 4 amb(assatoribus) communis Jadrae ad c(omitem) Anz pro habendo exercitu equitum ad destructionem Joannis de Palisna asserentis se priorem Auranae. Die Martis eiusdem mensis 19. reversus sum Jadram, et die Jovis 21. saepedicti men(sis) pro eadem causa rursum ivi ad c(omitem) praedictum, et die Jovis 4. men(sis) Novem(bris) proximi reversus sum Jadram una cum d(omino) Jacobo Radunch, qui eadem causa missus fuerat ad eundem c(omitem) Anz. Die Martis praedicti men(sis) Novem(bris) 16. prima hora noctis applicuit Jadram exercitus praedicti c(omitis) Anz, cuius cap(itaneus) generalis fuit d(ominus) Marcus de Spinell (Schinella) de Vegla, et fuerunt inter omnes equites 400......« Memoriale Pauli de Paulo (Lucius, De regno Dalm. et Croat. p. 425).

[58] Makušev, Monum. Slav. merid. I. p. 89. O tadanjim odnosima prema Jakinu vidi još p. 90., zatim Rad jugosl. akad. XVIII. p. 233.

[59] »1392. 14. maii. Segniae. Epistola seu apocha comitisse de Vegil et Modrusch, natae de Goerz, ad episcopum Joannem Gurcensem, tutorem Goritiensem, de accepta sua contradote, quam possidebat ipsius pater.« Coronini, Tentamen genealogico-chronologicum comitum et rerum Goritiae, p. 206, 400.

[60] Fejer, Cod. dipl. X. 2. p. 50—54. U toj se povelji već medju crkvenim dostojanstvenicima i državnim barunima spominje: »domino comite Johanne de Wegla, regnorum Sclavonie, Dalmatie et Croatie bano«.

[61] »ut ipsi intra dominium ipsorum seu iurisdictionem, et eorum loca haereditaria, ubivis sita et existentia, mineras auri, argenti, cupri, plumbi, ferri

et aliorum metallorum, quocunque nomine vocitentur, inquirere, excolere et effodi facere, et tandem exculta et effosa in meram speciem auri, argenti, plumbi, ferri et ceterorum metallorum redigere, transformare seu redigi facere valeant atque possint. Decernentes et gratiose indulgentes, ut idem d. Joannes comes et comites eius haeredes a solutione urburarum, qua montania nostrae camerae, et fisco nostris regiis obligatarum, immunes censeantur. . .« Fejer, Cod. dipl. X. 1. p. 676–678. Fejer datovao je tu povelju godinom 1391., ali nema sumnje, da je izdana 1392.

[62] Kao ban spominje se u kraljevskim poveljama kroz čitavu godinu. Vidi Fejer, X. 2., p. 99, 111, 115.

[63] Ljubić, Listine, IV. pag. 305—306.

[64] Tkalčić, Mon. hist. civit. Zagrabiae, I. p. 346—347, 458–459, 348–349, 349—350. U pismu od 28. travnja 1393. nalaže »Johannes comes Vegle Modrusye etc. nec non regnorum Dalmacie, Croacie ac Slavonie banus" županu i plemićkim sudcima županije zagrebačke, da iztraže, jesu li Pavao i Gregorije, sinovi Mastenovi od Čiča i Želina zaista počinili, za što ih tuže gradjani s Gradca kod Zagreba. Namah sutradan, 29. travnja, odgovara mu „Thomas vicarius, vicebanus et comes zagrabiensis« s plemićkim sudcima, te potvrdjuje, da je tužba istinita.

[65] Lucius, Notae ad memoriale Pauli de Paulo, p. 38—42. — Rački, Pokret na slavenskom jugu (Rad jug. akad. III. p. 134—136).

[66] »1393. Eodem anno die Mercurii 12. novem(bris) applicuerunt Jadram d(omini) Nicolaus episcopus Corbaviensis et Johannes, episcopus Nonensis pro tractanda pace et concordia inter dominum banum Joannem, comitem Segniae et communitatem nostram.« Paulus de Paulo, Memoriale (Lucius, De regno Dalm. & Croat. p. 427). Još 24. listopada 1393. izdaje kralj Sigismund banu Ivanu iz Požuna zapovijed u pogledu neke daće, koju je pobirao kastelan Medvedgrada od gradjana na Gradcu kod Zagreba. Po toj povelji bio je Medvedgrad tada u vlasti kneza i bana Ivana. Tkalčić, Monum. histor. civit. Zagreb., III p. 325.

[67] »1363 (krivo štampano mjesto 1393) die Sab(bati) penultimo mensis Novembris Segnie obiit comes Anz tunc temporis Sclavoniae et Chroatiae banus, et die Lunae sequenti (1. decembris) sepultus fuit ibi apud fratres minores.« Pauli de Paulo memoriale (Lucius, De regno Dalm. p. 427).

[68] Ljubić, Listine IV., p. 320—323.

[69] Fejer, Cod. dipl. X. 2. p. 254—256, 215—218.

[70] »Sigismundus . . . Quod nos electionem per fideles nostros, nobiles ac prudentes viros rectorem consilium et communitatem civitatis Arbensis in persona spectabilis viri Nicolai comitis Vegle et Modruss etc. factam, qui ut accepimus, eundem in ipsorum comitem elegere, ratam et gratam habentes, eidem nostrum regalem consensum prebemus pariter et assensum, harum nostrorum testimonio literarum.« Fejer, X. 8. p. 393.

[71] Ljubić, Listine, IV. p. 343—345.

[72] Ljubić, Listine IV. p. 391—393.

[73] Wenzel, Századok, XXIV. p. 306.

[74] Ljubić, Listine, IV. p. 396.

[75] Kukuljević, Jura, I. p. 167—168.

[76] Fejer, Cod. dipl. X. 2. p. 546—547.

[77] »1400. die Jovis 2. decembris comes Nicolaus filius quondam domini comitis Anz applicuit Jadram veniens per terram bene cum 100 equitibus, cum quo fuerunt plures nobiles Crocovicii Croati, inter quos rev. pater d(ominus) episcopus Corbaviensis et d(ominus) Bernhardus vicecomes Segniae. Die eodem fecit mihi loqui per ipsum d(ominum) v(ice) c(omitem) pro factis meis vid(elicet) requirens me in suum consiliarium et die crastina s(cilicet) die Veneris ante prandium secessit a Jadra«. Paulus de Paulo Memoriale (Lucius, De regno Dalm. & Croat. p. 434.). Pomenuti Pavao Pavlović bio je 11. listopada 1397. u Ninu „ad dominam Annam comitissam Segniae". Ibid. p. 429.

[78] Ljubić, Listine, IV. p. 428.

[79] Ljubić, Listine, IV. p. 472.

[80] »... dudum venerabilem fratrem nostrum Nicolaum Segniensem, tunc Ymolensem episcopum,... ad ecclesiam Segniensem transtulimus. Cum autem... nobilis vir Nicolaus, comes Vegle, qui civitati Segniensi presentialiter dominatur, ac nonnuli alii... eundem Nicolaum episcopum... impediunt, quominus possessionem pacificam ecclesie Segniensis... adipisci... possit... praefatusque Nicolaus comes nonnulla pretiosa iocalia, pecuniarum summas, animalia, domus, utensilia, vinum, blada... et alia bona mobilia per bone memorie Leonardum... ipsius Nicolai episcopi immediatum predecessorem relicta,... detinet occupata...« Monumenta Vaticana historiam regni Hungariae illustrantia. Series I., tom. 4. (Bullae Bonifacii IX. 1396—1404), p. 481—484.

[81] Kukuljević, Arkiv za jugoslav. povjestnicu, VII. p. 43—44.

[82] Arkiv za jug. povjest., VII. p. 46—47.

[83] »hic venturus est rex Bosne, homo regis Ungarie, comes Signe, duo ex ducibus Austrie etiam expectantur...« Makušev V., Monum. hist. Slavorum meridion. I. p. 430

[84] Ljubić, Listine V. p. 10.

[85] »cum magnificus dominus Nicolaus comes Segnie, qui venit et est Venetiis cum sua galea, fecerit nobis dici inter alia, quod ipse tamquam filius nostre dominationis petit nostrum consilium et favorem de modis, quos habet observare cum domino rege Sigismondo, offerendo se et loca sua ad omnem voluntatem nostram; etiam dicit, quod, si placet nostro dominio refirmare sibi privilegia, que habebat olim pater suus cum nostro dominio pro factis Segne et Vegle etc., est dispositus refirmare ac addere et minuere, sicut videbitur nostro dominio, et quod libeat nobis accipere loca sua a marina pro nostris...« Ljubić, Listine, V. p. 24—25.

[86] Ljubić, Listine V. p. 25—26.

[87] 1404. Segniae, 26. februarii. Litterae Nicolai Vegle, Modrussie, Besche (Gazche), Vinodoli et Segnie comitis, per quas manifestum facit, quemadmodum Arbenses, quum propter intestinas dissensiones passi essent scandala magna et nefanda scelera, odia, strages, spolia et exilia, adeo ut civitas quasi ad nihilum redacta esset, ideo volentes sub tutela alicuius potentis principis, subditi corone Hungarie, se comendare, ipsum comitem Nicolaum in suum perpetuum comitem elegerunt cum salario annuarum M. librarum, et cum conditione, quod possit dicta communitas singulis annis eligere unum de servitoribus suis in vicecomitem, promittens ipse comes eos conservare in suis

libertatibus, privilegiis, statutis et consuetudinibus, et eos defendere, protegere et tueri, cum fidelitatis iuramento prestito, salvo iure maiestatis regiae. Notae J. Lucii (Bulletino di archeologia e storia Dalmata, VI. p. 28—29.).

[88] Ljubić, Listine, V. p. 53—54. U mletačkim izpravama od g. 1405—1406. zove se palatin Nikola Gorjanski »germanus« ili »cognatus« kneza Nikole.

[89] »requirunt, quod velimus ipsum dominum comitem recomissum habere et dare operam, quod non ledatur cum terris et gentibus suis ab illis lignis armatis in Jadra ad petitionem serenissimi domini regis Ladislai«; — »quod velimus ipsum dominum comitem recipere et tenere in nostram protectionem...« Ljubić, Listine V. p. 67.

[90] Fejer, Cod. dipl. X. 4. p. 580.

[91] Ljubić, Listine V., p. 74—75. Tu čitamo uz ino: »ipse (comes Nicolaus) significat nobis guerras, iniurias, et novitates illatas et que inferuntur per Jadratinos et alios subditos regis Ladislai, qui vigilant ad destructionem suam et terrarum suarum, et miratur, quomodo ita derelinquerimus eum, cum sit nobilis et civis noster.«

[92] Fejer, Cod. dipl. X. 4. p. 580.

[93] Arkiv za jugosl. povjest. VII. p. 60.

[94] Ibid. p. 61.

[95] Dne 28. prosinca 1407. odgovaraju Mletci na pritužbu napuljskoga kralja Ladislava: »De Luca Bosso veneto, pensionato comitis Segnae, qui infert nocumenta subditis regiae maiestatis: hoc non est de voluntate reipublicae sed comitis Segnae, quem servit. Idem dicitur de Bartholomeo Grasso remario et filiis suis ac de Petro Cristiano, qui fecerunt societatem cum comite Segnae.« Ljubić, Listine V. p. 110.

[96] Ljubić, Listine V. p. 100—102.

[97] Ljubić, Listine V. p. 104—105, 106, 114—115.

[98] Arkiv za jugosl. povjest. VII. p. 154—159 (priobćio dr. Petar Matković); Ljubić, Listine, V. p. 121—122, 122—127; X. p. 63—65.

[99] Državni arkiv u Budimpešti. Sig: M. O. D. L. 38501.

[100] Ljubić, Listine V. p. 135.

[101] Ibid. p. 139.

[102] Fejer, X. 4. p. 795.

[103] Ljubić, Listine V. p. 172—173.

[104] Ljubić, Listine VI. p. 17.

[105] Ibid. p. 32—33.

[106] Ibid. p. 45—46.

[107] Ibid. p. 47.

[108] Ibid. p. 54—55.

[109] Ibid. p. 69—70.

[110] Starine jug. akad., XXI, p. 71—72. Tu se čita »in castro nostro Zelovich«, što je jamačno pogrešno mjesto »in castro nostro Jelovich«.

[111] Starine jug. akad. XXV. p. 322., br. XXX. i XXXII.

[112] »(1411) gennajo 20. Brignia. Nicolo conte di Veglia etc. per conservare più lungamente ed aumentare l' amicizia e frattellanza, giurata nello stesso giorno a Giovanni conte di Cetina, Clissa e Rama, promette pro marito Giovanni, suo primogenito, a Catarinella, primogenita di esso conte di Cetina, e se ave-

nisse, che questa nella qualità di primogenita diventasse un giorno erede della facoltà paterna, si obliga dare a Margherita, sorella minore della medesima, dieci mille ducati per dote.« Starine jugosl. akad. XXV. p. 322, br. XXXIII.

[113] »1411. Joannes quondam Marini, Cetine, Clissii et Breze comes adoptat Joannem (filium) comitis Nicolai de Veglia cum assignatione dotis omnium suorum bonorum pro dote suae filiae collocatae in uxorem Johanni filio dicti Nicolai.« Bulletino di archeologia e storia Dalmata, IV. p. 87.

[114] Šurmin, Hrvatski spomenici, p. 110.

[115] Ljubić, Listine, VI. p. 173—174 i 174—175.

[116] »quod dicta dominatio (Venetiarum) revocet edictum factum, quod nulla persona de provinciis Romandiole, Marche Anconitane et Aprutii sancte romane ecclesie subiectis cum mercantiis et victualiis debeat navigare ad terras dicti comitis (Segnie) et alias terras Dalmacie subiectas et fideles sacri imperii Romanorum. . .« Makušev, Mon. hist. Slav. merid. I. p. 91. Sravni Rad jug. akad., XVIII. p. 235—236, gdje je dotična izprava datovana godinom 1421.

[117] Ljubić, Listine, VI. p. 272.

[118] Ibid., p. 275—276.

[119] Ibid. p. 276—277.

[120] Ibid. p. 284—285.

[121] Fejer, Cod. dipl X. 5., p. 337—338.; Kukuljević, Jura I., p. 178—179; Ljubić, Listine, VII. p. 20—21.

[122] Starine jug. akad. XXV. p. 322, br. XXXIV.; Lopašić, Hrvatski urbari, p. 4.

[123] Ljubić, Listine, VII., p. 160.

[124] Ljubić, Listine, VII., p. 212—213.

[125] Fejer, Cod. dipl., X. 5. p. 696—697.

[126] Notae Joannis Lucii u »Starinama jugosl. akademije« XIII. p. 265.

[127] Lopašić, Hrvatski urbari, p. 201. Izvorna izprava čuva se u državnom arkivu u Budimpešti pod signaturom MODL. 33983.

[128] Dimitz, Geschichte Krains, I. p. 261—262; Huber, Geschichte Oesterreichs, II., p. 529, nota 2.

[129] „1418. 24. Juni. Brünlein. Niklas graf von Veglia und Modrusch verbindet sich mit Erzherzog Ernst auf 5 Jahre gegen Jedermann, ausgenommen das röm. Reich, die Krone Ungarns, die Herzöge Friedrich und Albrecht, und die Grafen Heinrich und Johann Meinhard von Görz.“ Izvorna izprava u carskom tajnom arkivu u Beču. Regest priobćio Lichnowsky, Geschichte des Hauses Habsburg, V. svezak, No. 1837.; zatim Fejer, Cod. dipl. X. 6., p. 959.

[130] „1423. 7. März. Laibach. Bündniss graf Niclas von Veglia mit Erzh. Ernst auf 10 Jahre, ihm mit 1000 Mann zu Ross wider die Angreifer in Krain und auf dem Karst beizustehen.“ Izvornik u carskom tajnom arkivu u Beču. Lichnowsky, V.. p. 189, No 2107.; Dimitz, Geschichte Krains, I. p. 262.

[131] Ljubić. Listine, VIII., p. 70—71.; sravni još p. 92, 153, 156, 201 241—242.

[132] Ljubić. Listine VIII. p. 267—268.

[133] Ibidem, p. 269, 271—272.

[134] U jednoj izpravi od 1418., izdanoj u Krku, čitamo: „quae tota vinea posita est in contrata V Chraijch districtus Beschae, ubi dicitur Pod Snisnu

(Podsnisnu) apud vineam domini comitis Ciliae...« Posjed kneza Fridrika Celjskoga sterao se dakle kod Baške, gdje je imao vinograd. Starine jug. akad. XX. p. 16.

[135] Windeke E., Denkwürdigkeiten zur Geschichte des Zeitalters Kaiser Sigmunds (herausgegeben von dr. W. Altmann, Berlin 1893., pag. 191. i dalje); — Aeneae Sylvii Historia rerum Friderici III. imperatoris (Kollar A. F., Analecta monumentorum omnis aevi Vindobonensia, II. 1762., col. 215—216); — Aeneae Sylvii Historia de Europa, caput XXI., de Stiria (Opera quae extant omnia, Basileae, 1551, pag. 441); — Die Cillier Chronik (Krones, Die Freien von Saneck und ihre Chronik als Grafen von Cilli, Graz 1883, II. p. 77.—81). —

[136] I u povelji od god. 1435., gdje se sinovi kneza Nikole pogadjaju i mire s Ulrikom Celjskim, sinom kneginje Elizabete, čitamo: »domina Elizabeth, prout domino placuerit, ab hac vita sublata«, čime se očito natuca, da nije umrla naravnom smrću. Kukuljević, Jura I., p. 195.

[137] O boravku danskoga kralja Ericha VII. u Dubrovniku i Hrvatskoj (nel contado del magnifice conte Nicolo de Segna) vidi: Gelcich i Thallóczy, Diplomatarium Ragusanum, pag. 296., 297., 300—301, 303., 307., 308.

[138] Fejer, Cod. dipl. X., 8., p. 605.

[139] Knez se Nikola spominje kao hrvatsko-dalmatinski ban prvi put u jednoj kraljevskoj povelji, izdanoj u kolovozu god. 1426. (Fejer, X., 6., pag. 814); ali po mletačkim izvorima bio je banom već prije 14. lipnja. Naslov Nikolin bio je odsada ovaj: »Nicolaus de Frangepanibus, Vegliae, Modrussiae, Vinodolii, nec non Segniae comes, regnorum Dalmatiae et Croatiae banus«; ili »Mi knez Mikula de Frankapan, krčki, senjski i modruški knez i pročaja, ban Dalmacije i Hrvat«; ili »Niklas von Frangiapan, Graue ze Wegl, ze Zenng und ze Modrusch etc., Ban in Dalmatia und ze Krabattn«.

[140] Ljubić, Listine, IX., p. 17.

[141] Farlati, Illyrici sacri IV., p. 125—126; Fejer, X., 6., p. 847—849.

[142] Ljubić, Listine, IX., p. 21., 25.

[143] Ibid., p. 29—30.

[144] Ibid., p. 31—34.

[145] Šurmin, Hrvatski spomenici, p. 128., 128—129.

[146] Šurmin, Hrvatski spomenici, p. 127.

[147] Izvorna njemačka izprava u arkivu prvostolnoga kaptola u Zagrebu: Locus credibilis, lit. F., nro. 79, fasc. 4.

[148] Makušev, Mon. hist. Slav. merid. I., p. 92—93; — Rad jugoslav. akad. XVIII., p. 236.

[149] Wertner, Die Frangepan (Jahrbuch der k. k. heraldischen Gesellschaft »Adler« in Wien, Neue Folge, IV. Band 1894, p. 23, nota 123).

[150] Nagy et Nyáry, Magyar diplomacziai emlékek Matyás király korából, I., pag. 208.

[151] Leo H., Geschichte von Italien, III., p. 376.

[152] Ljubić, Listine, IX., p. 44.

[153] Ljubić, Listine, IX., p. 46., 47—49.

[154] Makušev, Mon. hist. Slav. merid. I., p. 93; — Rad jugoslav. akad. XVIII., p. 236.

[155] Antonio Vinciguerra »Giurisdizione antica di Veglia« (Ljubić, Commissiones et relationes Venetae, tomus I., pag. 39—40); — Farlati, Illyrici sacri V., p. 303.

[156] Wenzel, Kritikai tanulmányok a Frangepan család, p. 30, nota 1. Kralj potvrdjuje banu Nikoli ove založene gradove i kotare: »civitatem Bihygij cum toto territorio, item castrum Zokol (Sokolac kod Bišća) ... castellum Rypach (Ripač) ..., castrum Choka (Čovka) ..., castrum Ermin (Rmanj) ..., castrum Tininiense (Knin) ..., castrum Laab (Lab negdje kod Lapca ili Podlapca) ..., castrum Werlychy (Verlika) ..., castrum Oztrawitza (Ostrovica kod Zadra) ..., civitatem Scardone (Skradin) ... omnes Volachos regni Croacie, comitatus de Lyka (Luka izmedju Krke i Zrmanje) et de Politza (Poljica) ...«

[157] Kao ban Dalmacije i Hrvatske spominje se knez Nikola u poveljama kralja Sigismunda god. 1426.—1431. mnogo puta. Vidi Fejer, Cod. dipl. X. 6., p. 814., 886., 895.; X. 7., p. 110., 225., 240., 319., 325., 339.; Thallóczy, Codex comitum Blagay, p. 297.

[158] Gelcich, Diplom. Ragusanum, pag. 364—365.

[159] Ljubić, Listine, IX., p. 55.

[160] Šurmin, Hrvatski spomenici, p. 131—132. I u hrvatskom ljetopisu popa Andrije Istranina čitamo: »1432. Kada ban Mikula umri.« (Arkiv za jugosl. povjest., IV., p. 46.)

[161] Milčetić Ivan, Zakon braśćine svetoga Duha u Baški (Starine jugosl. akad., XXV., p. 138—151; naročito pag. 149). Zakladnica za samostan Crikvenicu u latinskom prevodu štampana je od Sladovića u Pověsti biskupija senj- i modr. p. 220—223.

[162] Šurmin, Hrvatski spomenici, p. 130.

[163] U jednoj izpravi od 25. srpnja god. 1424. spominju se najstariji sinovi Ivan (Anž), Nikola, Stjepan i Bartol kao sinovi Doroteje Gorjanske. Soproni oklevéltár, II., p. 93. I najmladji sin Ivan mladji spominje god. 1440 »našu matr, gospoju Dorotiju«. Šurmin, Hrv. spom. p. 153.

[164] Wertner u razpravi »Die Frangepan« piše: »Um 1461. lebten aber Margarethe Frangepan, Gattin des Heinrich von Tschernembl, und Luzia Frangepan, Gattin Jakobs von Landenberg, die etwa beide auch des Ban Nicolaus Töchter gewesen sein dürften« (p. 26). — Kukuljević opet piše u spisu »Beatrica Frankapan i njezin rod« na strani 3., da je Nikola ostavio za sobom kćeri Katarinu i Barbaru; posljednja je bila udata za Vilima Lichtensteina od Nikolsburga. Medjutim Katarina umrla je valjda još za života otčeva, a Barbara, koja se godine 1456. spominje kao supruga Vilima Lichtensteina, (Lichnowsky, VIII., p. 530) bila je kći banova sina Nikole V. i Barbare Wallsee.

[165] Starine XXV., p. 323.

[166] Fejer, X. 3., p. 633.

[167] Wenzel, Frangepán család, p. 30—31; Starine jugosl. akad. XXV. p. 323. »spectabilis et magnificus Stephanus Wegle, Segnie et Modrussie comes, regnorumque nostrorum Dalmacie et Croacie banus in nostris obsequiis proxime preterito et presenti annis in Lombardie, Tuscie, Italieque, ac in urbe Romana, tandemque in his Alamanie partibus, una cum nostra celsitudine cum

decenti et notalili sui et suorum status apparatu hinc inde procedendo, maiestatisque nostre cum sumpne fidelitatis constancia etc.«

[168] Fejer X. 7., p. 540., 615., 619., 633—634., 666., 757.; XI., pag. 312.

[169] Črnčić, Najstarija povjest, p. 165.

[170] Theiner, Mon. Slav. merid. I., p. 369—370.

[171] Kukuljević, Jura, I., p. 198—199.

[172] Sladović, Povĕst biskupije senjske i modruške, p. 241—243. — Kukuljević, Jura, I., p. 194—198.

[173] Fejer, X. 7., p. 633—644. »castellum vestrum Zluon vocatum, alias per condam Nicolaum comitem et banum, genitorem vestrum, . . . impignoratum, per vosque absque satisfactione . . . . indebite manibus vestris appropriatum . . .« Zapovijeda se, da povrate ili grad ili novce »nullo penitus ampliori nostro mandato superinde exspectato . . .«

[174] Lopašić, Hrvatski urbari, pag. 5. (Po transumptu u hrv. zemalj. arkivu u Zagrebu).

[175] O odnosima knezova Frankapana prema Mletcima u to vrijeme gledaj Ljubića, Listine, IX., p. 63. i 76., gdje se vidi, kako su njima Mletci u trgovačkim poslovima pogodovali, premda su inače mnogo smetali kralju Sigismundu.

[176] Gelcich, Diplomatarium Ragusanum, p. 400—401.

[177] Lopašić, Hrvatski urbari, p. 8—9.

[178] Gelcich, Diplom. Rag. p 400—401.

[179] U jednom pismu bana Matka Talovca od 7. kolovoza god. 1436. čitamo: »quia nos ad presens serviciis serenissimi domini nostri imperatoris in hiis partibus Croacie occupati«, zatim »datum in descensu nostro exercituali sub castro Zyri (Zyn) vocato«. U istom pismu zove se Matko »regnorum Dalmacie, Croacie et tocius Sclauonie banus«. Tkalčić, Mon. civit. Zagrab. II., p. 122. Da je ban Matko tom prigodom Sinj osvojio, razabiremo iz jedne povelje kralja Albrechta od 31. ožujka god. 1438., gdje se čita: »demum vero una cum Petro de eadem Thallowcz fratre suo, eorundem regnorum nostrorum Dalmacie et Croacie bano, in omnium castrorum regalium in dicto regno Croacie existencium, alias per condam Johannem de Frangapanis, Segne, Wegle et Modrusse comitem etc., ipsius condam imperatoris et regis notorium infidelem pro se eotunc perperam occupatorum . . . . ingenti copia gencium suarum more exercituali cum sumptibus suis propriis leuata in manu forti facta reali recuperacione . . . . in quibus quidem exercitualibus expedicionibus nec non castrorum predictorum recuperationibus castrorum Zyn in Croacie . . . . expugnacionibus quam pluribus notab libus caris familiaribus . . . cesis et occisis«. Izvornik u arkivu jugosl. akademije.

[180] Šurmin, Hrvatski spomenici, p. 138.

[181] Ljubić, Listine, IX., p. 92.

[182] U zborniku »Annuario Dalmatico« II., Zara 1885., priobćena je na strani 222. jedna latinska, očito iz hrvatskoga prevedena listina, po kojoj »Hansa Frangapani, Vegliae, Segnae, Modrusii, Cetinae, Klissae, Almissae et Dalmatiae comes, banus Croatiae« svojim plemenitim podanicima u Rogoznici (nobilibus viris Rogoznanis, subditis nostris) potvrdjuje staru slobodu i pravice. Datovana je: »Anno domini 1437. Datum Almissae 30. mensis Martii.« Ili je datum pogrešan, što je vrlo vjerojatno; ili je listina patvorena.

[183] Lopašić, Hrvatski urbari, pag. 6. Dne 26. lipnja 1437. izdaje Sigismund u Pragu povelju, kojom nagradjuje Jurja Martinuševića, koji je »tempore recuperationis nonnulorum castrorum nostrae maiestati in ipso regno Croatie existentium, que quondam Johannes de Frangepan, Wegle, Segnie et Modrusse comes, noster notorius rebellis et infidelis, temerarie et presumptuose contra nostram maiestatem tenere et conservare pretendebat, per fidelem nostrum magnificum Mathkonem de Tallouiz. . . facte, ubi ipse Georgius, per suam industriosam et solertem practicam, mortuo annotato quondam Johanne comite, inter dominam relictam ipsius comitis Johannis et prefatum Mathkonem banum, pro reobtinendis castris prenotatis factam, tam fructuosam et necessariam, tamque utilem et comendabilem fecit atque peregit mediationem, seu compositionem, quod prenotata castra pro voto nostre maiestatis fuerunt reoptenta seu recuperata. . .« Bulletino di archeologia e storia Dalmata, VI. pag. 42—43.

[184] Ljubić, Listine, IX. pag. 93.

[185] Farlati, Illyrici sacri IV. p. 163.; Sladović, Povêsti biskup. senjske, pag. 71.

[186] Fejer, Cod dipl. X. 7., p. 757., 772., 790., 845.; Šurmin, Hrvat. spom. p. 146.

[187] »1436. 12. Februar. Graz. Stephan von Frangepan, Graf zu Veglia, Modrusch und Zeng, Amtsrevers auf H. Friedrich d. j. als Hauptm. von Krain mit der Feste Laibach, bis auf Widerruf.«

»1436. 30. Decembr. Graf Stephan von Modrusch, Hauptmann in Krain, Gehorsam — Revers für Herzog Friedrich d. j. und Albrecht.« Lichnowsky, Geschichte des Hauses Habsburg, V. pag, 307. & 320., No. 3529. & 3670.

[188] »1437. 29. Juni. Bündniss der Gebr. Stephan, Bartol, Mert, Sigmund, Andr. und Iban Grafen zu Veglia mit H. Friedrich d. j. und Albrecht auf 10 Jahre.« Lichnowsky, V. p. 325., No. 3737.; Dimitz, Geschichte Krains, I. p. 265—266., 328.

[189] Fejer, X. 8. pag. 670. »Cum castro Potoyan.« Taj grad nije inače poznat.

[190] »fidelitate firmissime praecipimus et mandamus, quatenus receptis praesentibus, — aut praedictum castrum Zlwn . . . remittere et resignare, aut praemissos duo millia florenos auri . . . restituere et persoluere modis omnibus debeatis.« Fejer, Cod. dipl. XI. p. 58—60.

[191] Fejer, XI. p. 395.

[192] Fejer, XI. p. 396.

[193] Thallóczy, Cod. Blagay, p. 239.; — Fejer XI., p. 396.; Starine jug. akadem., V. p. 115—116.

[194] »1439. 15. November. Neustadt. Herzog Friedrich an Grafen Stephan von Modrusch, seinem Hauptmann in Krain, die Stadt Laibach im Genusse des von Alters her ihr zuständigen Forstes am Burgberg bei der Feste Laibach nicht zu beirren, sondern zu sorgen, dass derselbe zur Nothdurft der Feste und der Stadt bewahrt werde.« — »1439. 15. November. Neustadt. Herzog Friedrich an Grafen Stephan von Modrusch, seinen Hauptmann in Krain, die Bürger von Laibach im Besitze »ainer gemain« bei derselben Stadt ausserhalb des Burgfriedens im Feld gelegen, nicht zu beirren, ihnen dieselbe zurückzustellen . . .« Grazer Gubernial-Archiv; Lichnowsky, VIII. p. 515.

»1440. Januar 10. Wien. Herzog Friedrich befiehlt dem Landeshauptmann in Krain, Grafen Stephan von Modrusch oder dessen Verweser, alles Verfahren gegen den Erzbischof von Salzburg in der Zobelpergerischen Sache einzustellen.« K. K. Geheim-Archiv. Lichnowsky, VI. pag. 28.; Chmel, Geschichte Friedrich's III., I. p. 300.

[195] »1440. August 23. Haimburg. Übereinkunft zwischen K. Friedrich und den Grafen von Cilly mit Einschluss der Lambergers, des Erasmus Steiner, Jobst Auer und der Grafen Stephan, Martin und Yban von Modrusch, Lichnowsky VI. p. 36.; Chmel, Regesten, Nr. 97.

[196] Ljubić, Listine, IX., p. 134.

[197] »1441. Januar 22. Komorn. Königin Elisabeth beglaubigt Graf Sigmund von Veglia und Modrusch, ihren Gesandten bei Ulrich von Rosenberg.« — »1441. März 4., Neustadt. König. Elisabeth dankt Ulrichen von Rosenberg für die gütige und willige Aufnahme ihres Gesandten Grafen Sigmund von Crabaten und seiner Begleiter . . .« Wittingauer Archiv. Lichnowsky, VII. p. 40., Nr. 173.; — VI. p. 42., Nr. 199.

[198] Thallóczy, Codex Blagay, p. 339—340.

[199] Lichnowsky, VI. p. 45., Nr. 527.; Chmel, Reg. Nr. 1390. Tu čitamo: »1443. März 3. Neustadt. König Friedrich gibt dem Grafen Stephan Frangipan von Veglia und Modrusch, könighl. Rath, das Recht für ihn und seine Erben, nach Wiener Korn Münzen zu schlagen.«

[200] Tkalčić, Mon. civ. Zagr. II. p. 188.

[201] Knauz N., Az országos tanács és országgyülések törtenete 1445—1452.; p. 19. & 30. U tim pismima zove se knez Bartol: »Barthlme von Frangepan, ze wegl, ze Modruss und ze Zeug etc Graf und Pfleger des Bisthums ze Rab . . .« Sravni još Teleki: Hunyadiak kora, X pag. 155.

[202] Ljubić, Listine, IX. p. 135—136., 161., 169—170., 223.

[203] Ljubić, Listine, IX. p. 232.

[204] Ibid., p. 232—233.

[205] Ibid., p. 240. — Thode H., Der Ring des Frangipani, p. 16—17.

[206] »1447. 3. Mai. Pettau. König Friedrich an Grafen Duymen von Modrusch, seinen Hauptmann in Krain, die Bürger von Stein in Krain nicht von ihrer Freiheit, das sie sich nur vor ihrem Stadtrichter verantvorten sollen, zu drängen.« Grazer Gubernial-Archiv. Lichnowsky, VIII. p. 517.

[207] Vidi »Epistolae Johannis de Zredna« br. 29., 31., i 40. od 28. svibnja, 24. lipnja i 30. prosinca god. 1448. u zborniku »Schwandtner, Scriptores rerum Hungaricarum«, II. p. 45—46., 47—48. i 59. Komentator i prvi izdavač tih pisama, Paulus de Iwanich, pridaje pismu br. 29. ovu opazku; »Iste enim comes Stephanus de Segnia mediabat inter praefatum regem Aragonum et gubernatorem in certis rebus, praesertim pro subsidio dando contra Turcos.« (Schwandtner, II. p. 46.).

[208] Smičiklas, Povjest hrvatska, I. p. 595.

[209] Kukuljević u članku »Okićgrad« (Koledar »Dragoljub« III. tečaj, p. 74—75.).

[210] Kammerer E., Codex diplomaticus comitum Zichy, IX. pag. 205. »Martinus groff Segnie, Gregorius comes Corbavie, Paulus comes Zyrmie.«

[211] O kneginji Doroteji kao udovici Ivaniša Blagajskoga vidi Šurmina,

Hrvatski spomenici, p. 165—166., zatim Pucića, Spomenici srpski I. pag. 171. i 172. i Primjetbe p. XXXI. Sravni još Katonu, XIII. pag. 535.; Schwandtnera »Scriptores« II. p. 66—67.; Diplomatarium Ragusanum od Gelcicha p. 288. i 460.; Thallóczy, Codex com. Blagay, pag. 344—345.

[212] Izvorni spis, kojim Doroteja Blagajska zapisa grad Kozaru svome suprugu Martinu Frankapanu, čuva se u arkivu prvostolnoga kaptola u Zagrebu, Locus credibilis, Lit. B. Nr. 408., fasc. 21. U jednoj izpravi od 28. listopada god. 1455 čitamo: »Knez Martin Frankapan . . . ki v to vrime po milosti božjoj gospodovaše Vrbaškim gradom i biše špan vse zemlje Vrbasa, i gradom Kozaru, ki je v Bosni . . .« Šurmin, Hrvatski spomenici, p. 205.

[213] Farlati, Illyrici sacri V. p. 303—304; Cubich, Notizie nell' isola di Veglia, p. 90. U obima je izprava datovana godinom 1405.; no nema sumnje, da je u izvorniku stojalo »anno Domini millesimo quadringentesimo (quadragesimo) quinto.« Još 25. studenoga 1445. izdaje senjski biskup Andrija Dračanin izpravu, u kojoj čitamo uz ino: »ob reuerenciam et honorem magnificorum dominorum nostrorum comitis Stephani et fratrum eius,« po čemu bi se dalo takodjer zaključiti, da su braća Frankapani živjela tada u slozi. Farlati IV. p. 128.

[214] Ljubić, Listine IX. p. 268.

[215] Ibid. p. 269.

[216] Ibid. p. 273—274.

[217] Ibid. p. 281.

[218] »Voluerunt eciam annotati comites, et iuramento ipsorum assumpserunt, quod si temporum in processu aliquis ex ipsis sine heredum solacio decederet; tunc de porcione talis decedentis illum, cui minor pars successisset, omnes unanimiter facerent contentum. Assumpsit insuper ibidem et se obligauit annotatus comes Martinus similiter medio suo iuramento, quod quidquid temporum in processu iusticia dictauerit pro castris Lippowacz, Pokopki, Komogoina et Kostannicza, et queque per uxorem suam deuoluta fuissent ad eundem, hoc cum fratribus eisdem facere et post mortem suam ipsis remittere vellet et resignare.« Wenzel, Kritikai tanulmányok a Frangepán család, p. 28—29.

[219] Šurmin, Hrvatski spomenici, p. 180.

[220] Ljubić, Listine, IX. 410—411.

[221] Črnčić, Najstarija povjest p. 165—166.

[222] Ljubić, Commissiones et relationes Venetae, I. p. 98—101.

[223] Ljubić, Listine X. p. 31.

[224] U jednom mletačkom spisu od 4. kolovoza 1461. čitamo: »quod nobilis vir Paulus Mauroceno respondere debeat magnifico comiti Joanni Vegle genero suo. . .« Ljubić, Listine X. p. 178. U zakonu bratovštine sv. Duha u Baškoj čitamo: »Knez Ivan, bana Mikule sin. Kneginja gospa Elizabêta« Starine jug. akad. XXV. p. 149.

[225] Farlati, Illyrici sacri V. p. 305. — Potvrdnica te darovnice kneževe od krčkoga kneza Mikule god. 1466. u hrvatskom jeziku štampana je u zborniku: Šurmin, Hrvatski spomenici, p. 249—252.

[226] Glavinich Fr., Historia Tersattana (Udine 1648), pag. 15—17; Farlati, Illyrici sacri IV. p. 102—103. U arkivu franjevačkoga samostana na Trsatu čuva se prepis neke povelje, po kojoj bi knez Martin još 7. travnja 1431. zajedno sa suprugom Ursom bio osnovao rečeni samostan. Povelja je više

puta štampana (Farlati, IV. 101—102; Fejer, Cod. dipl. X. 7. p. 409—412; Sladović, Povêsti, p. 238—240; Janković u Izvješću kr. vel. gimnazije na Rijeci, 1886, pag. 57—59); ali je vrlo sumnjiva, naročito jer nema izvornika. Vidi još Lopašića R., Hrvatski urbari, str. 149, Nota 1.

[227] Janković u »Izvješću kr. vel. gimnazije na Rijeci«, 1886, pag. 60—63, 64—65, 68—69. Sravni još Fermendžina E., Acta Bosnae, p. 236—237, 248—249, 252—353, 271—272, 272—273, 274—277, 284—285, 290—291.

[228] Šurmin, Hrv. spom. p. 204—205.

[229] Lopašić, Hrvatski urbari, p. 130.

[230] »Ea namque tempestate multi ex ea familia, quae Romana est habita, reguli comitesve florebant, inprimis Stephanus Modrusiensis, deinde Martinus divinus, duoque Joannes. Antonii Bonfinii Historia Hungarica (Coloniae Agrippinae 1690), pag. 390.

[231] Ljubić, Listine IX., p. 411.

[232] »1453. 2. Februar, Zengg. Stephan von Frangepan, Graf zu Vegel, Modrusch und Zengg, dem Kaiser Friedrich die Hauptmannschaft des Fürstenthums Krain innezuhaben und zu vervesen befohlen, gelobt diese erberlich und treulich innezuhaben, an dem gewöhnlichen Solde sich zu begnügen, keinen Verweser zu setzen, »er sei dann ein gesesner lantmann, der wir dann, ye zu zeiten seiner k. gnaden albey drey oder vier benennen sullen«, daraus der Kaiser einen erwählen soll. Der Graf gelobt ferner die Hauptmannschaft, wie auch das Schloss »ob Laibach« gelegen, das er auch vom Kaiser innehat, auf Befehl desselben wieder abzutreten....« Birk, Archiv für oesterreichische Geschichtsquellen, X. p. 184; — Lichnowsky, VIII. p. 519; — Dimitz, Geschichte Krains, I. p. 328.

[233] »1454. 22. März. Neustadt. Kaiser Friedrich an Grafen Stephan von Modrusch, seinem Hauptmann in Krain, die Bürger zu Stein in Krain im Genusse ihrer Freiheit, dass sie nur vor dem Stadtrichter daselbst verantworten sollen, nicht zu beirren.« Grazer Gubernial-Archiv, Lichnowsky, VIII. p. 527.

[234] Ljubić, Listine X., p. 61—65.

[235] »Hic iacet corpus magnifice domine Ixote, fil(ie) quondam domini Nicolai Marchionis Esthensis et consortis magnifici domini Stephani Segnie, Vegiie Modrusieque comitis et ce(tera). (Anno) MCCCCLVI. die XXVI. mensis Januarii.« Nadgrobni kamen s poprsjem kneginje Izote i s napisom uzidan je u novu crkvu sv. Franje u Senju, te se vidi i danas još kod glavnoga žrtvenika.

[236] »1465. env(a)ra dan 7., kada ja Mikula Jaković to pisah v Hrilini na dvori kneza Stefana i njega sina kneza Bernardina, ki imiše tada let 12...« Šurmin, Hrv. spom. p. 242. — Sam Bernardin veli u jednoj listini od god. 1481: »Cum essemus anorum vix duorum et domina Elisabeta mater nostra charissima extremum diem vitae suae clauderet...« Kukuljević, Beatrica Frankapan, p. 7. Po tima podatcima zaključiti nam je, da se je knez Bernardin rodio negdje u drugoj polovici 1453.

[237] »1465., na 15. siječnja. Va vreme kneza Štefana i njega sina kneza Brnardina, i podknežina, i njega žene gospe Lucije, ka beše vu to vreme ohmeštrica kneza Brnardina, i njega meštra Lodovika, i kapelana g(ospod)ina Bartola, ki bihu va to vreme.« Šurmin, Hrv. spom., p. 242. Vidi još Kuku-

ljevića, Beatrica Frankapan, pag. 7. O plemićima Ostreherićima i Zebićima vidi Lopašića, Hrvatski urbari, p. 27, 46—47.

[238] Šurmin, Hrvatski spomenici, p. 206—208. Sravni još povelju od 16. studenoga 1457, izdanu u Modrušama podknežinu Sigismundu na Grobniku. Šurmin, p. 211—212.

[239] Nagy I. i Nyáry A., Magyar diplomacziai emlékek Mátyás kiraly korából, I. p. 7. Tu čitamo uz ino ». . . . comes qui nuper rediit de partibus Hungarie. . .« U dojdućim opazkama bit će označen pomenuti zbornik izpravâ kraticom MDE (Magyar diplomacziai émlékek).

[240] U zborniku Šurminovu »Hrvatski spomenici« imade jedna izprava, koju je knez Nikola Frankapan izdao u Ozlju (v Ozli) dne 4. studenoga 1459. (pag. 220). No ili je ta izprava falzifikat, ili je datum krivo pročitan. Potonje je vjerojatnije.

[241] »1456. 15. October. Ofen. König Lasslav bestättigt das Vermächtniss, welches Wilchelm von Lichtenstein von Nicolsburg seiner Gemahlin Barbara, weiland Graf Niclas von Frangepan Vegel und Modrusch Tochter, mit der lehenbaren Feste Wifleinsdorf gemacht.« K. K. Hof-kammer-Archiv. Lichnowsky VIII. p. 530.

[242] Vjestnik hrv.-slav.-dalm. zemaljskog arkiva, I., p. 141; — Magdić, Topografija i povjest grada Senja, p. 87—88.

[243] »Auch dem Grafen Stephan Frangepani gegenüber, der ihm (Mathias) um diese Zeit in Ofen seine Aufwartung machte, äusserte sich der König sehr selbstbewusst und im kriegerischen Sinne.« Fraknói, Mathias Corvinus, Freiburg 1891, p. 65 (Bericht des Mailänder Gesandten d. d. Wiener — Neustadt, 25. Juli 1458. In Mailand).

[244] Fraknói, Mathias Corvinus, p. 65. Nota 4.

[245] Fraknói, Mátyás király levelei, I. p. 9.

[246] M D E. I. p 54—57.

[247] Dne 29. juna piše Otto de Carreto iz Mantove milanskomu vojvodi: »Vene ancora via degna ambasciata de serenissimo re d' Ungharia cioe l' illustre conte Stephano de Segna et doij dignissimi vescovi, li quali in breve serrano qui. . .« M D E, I. p. 62—63.

[248] Vidi pisma papina od 18. siječnja i 25. travnja 1460 na kardinala Ivana Carvajala, legata svoga u Ugarskoj. U prvom piše papa: »De thesaurario, que postulas, et custodia pecuniarum, sequemur consilium tuum: de iis quoque, que sunt apud dilectum filium nobilem virum comitem Segnie, curare volumus tuam circumspectionem, ut ad futurum stipendium una cum ceteris, que mittentur, tute asserventur.« Theiner, Monum. Hungariae II., p. 350, zatim 356—357.

[249] Kukuljević, Beatrica Frankapan, p. 4. Izvorna povelja čuvala se je nekad u hrv. zem. arkivu u Zagrebu (N. R. A. fasc. 1645. br. 33).

[250] »Et nos Martinus de Frangipane, Segniae, Vegliae, Modrusiaeque comes, praesentes literas, quoad omnes articulos similiter sigilli nostri appencione ratificamus.« Kovachich, Vestigia comitiorum apud Hungaros, p. 352.

[251] Sladović, Povêst biskupije senjske i modruške p. 255—256.

[252] Šurmin, Hrvat. spomen. p. 209.

[253] Farlati, Illyrici sacri, IV. p. 105.

[254] Ljubić, Listine, X. p. 224.

[255] Farlati, Illyrici sacri, IV. p. 164.

[256] Vjestnik hrv.-slav. dalm. zemaljskog arkiva, I. p. 141–142.

[257] Ljubić, Listine. X., 243–244; — MDE. I. p. 206–207.

[258] M D E, I. p. 208.

[259] M. D. E. I. p. 211, 216—219; Ljubić, Listine, X. p. 250–251.

[260] Katona, Historia critica regum Hungariae, XIV, p. 651; Theiner, Mon. Hung. II. p. 380—382; Ljubić, Listine X., p. 272–274.

[261] Tkalčić, Monum. civit. Zagrab. II. p. 287.

[262] Starine jugosl. akad. V. p. 117. — Arkiv kaptola zagrebačkoga. Locus credilibis, Lit. F. br. 87 i 113.

[263] Teleki, Hunyadiak kora, XI. p. 94–96; Thallóczy, Codex com. Blagay, p. 367—368.

[264] Šurmin, Hrvatski spomenici, p 239—240.

[265] Matijaš kralj piše papi: »...quoniam is Blasius, ... infamem vitam ducendo et varias in illis locis proditorias machinationes struendo ipse inhabilem, et tam sancte dignitatis incapacem reddidit, et alia nonnula scandala perpetrando, que usque ad aures nostras pervenerunt: ideo memoratus comes Sigismundus bene et sapienter in melius commutavit consilium, cupiens nunc loco illius (Blasii) ad dictam ecclesiam promoveri fratrem Anthonium ordinis minorum, sincere fidei et probitatis expertum...« Fraknói, Mátyás király levelei, I. p. 132—133. U isto vrijeme moli kralj papu Pavla II., da bi opatom u Topuskom imenovao nekoga dominikanca Eustacija. U tom pismu piše kralj: »... est quedam abbatia in diocesi Zagrabiensi nomine Topozka iam diu per manus laicorum possessa et vexata, prout et nunc a Martino de Frangapanibus comite Segnie occupata detentatur....« Ibidem, p. 133.

[266] »Lo sobasi de Bosna he corso questi giorni nel paese del conte Stefano de Segna et ha rotto uno figliolo del dicto conte Stefano, et chi dice che dicto figliolo del conte Stefano he remasto presso da Turchi. la mogliere sua cioe de dicto figlolo del conte Stefano era fugita ad Ragussi e li Ragusey non l' ano voluta acceptare per non contrafare ala aderentia hano con lo Turcho.« Makušev V., Monumenta historica Slavorum meridionalium, II. p. 232. — Stjepanovu sinu Bernardinu bilo je tada jedva 11–12 godina; stoga je milanski poslanik jamačno zamijenio kojega od sinovaca sa sinom. Sravni još Šurmina, Spomenici hrvatski, p. 242, broj 147 i 148 po kojima se spomenicima vidi, da je 7. siečnja 1465. knezu Bernardinu bilo 12 godina, i da su ga tada odgajali »ohmeštrica Lucia«, meštar Lodovik, i kapelan Bartol.

[267] Makušev, Mon. hist. Slav. merid., II. p. 236; -- .... »sono questi giorni passati corsi fin ne le terre del conte Stefano da Segna et robato quanto cie....« M. D. E. I. p. 286.

[268] MDE, I. p. 312.

[269] »Cum primo coronationis anno (1464) haec in Rascia gesta fuerint, secundo (1465) ingruente Septembri in Corvatiam castra movit. Expeditionis quae causa fuerit, nondum satis compertum habeo. In Frangipanes comites, qui Segniam, Modrusiam et varia Dalmatiae oppida tenebant, obsequiaque parum grata praestiterant, regem tunc aliquid moliri voluisse, opinantur. Ea namque tempestate multi ex ea familia, quae romana est habita, reguli comitesve florebant, inprimis Stephanus Modrusiensis, deinde Martinus divinus, duoque

Joannes. Plerique regulorum nobiliumque nonnullorum iniuria eo iter intendisse dicunt, qui universam provinciam latrociniis et rapinis infestam effecerant.« Ant. Bonfinii rer. Ungar. decadis IV. liber I., p. 390.

[270] M D E. I. p. 364.

[271] »Datum in castris exercitus nostri in vado Drave, II. die mensis Octobris anno domini 1465.« Fraknói, Mátyás király levelei, I. p. 112, 114, 115. »Datum in descensu nostro exercituali prope vadum Zawi in festo beati Emerici ducis«. Gelcich, diplom. Ragus. p. 624. — Dne 2. studenoga (prvi dan po svih Svetih) izdaje povelju ćirilsku »Na Brodu savskom na Gradišćih«. Miklosich, Monumenta serbica. p. 494. »Datum in Prodawyz in festo concepcionis beate Marie virginis... 1465.«... Codex comitum Karolyi, II. p. 371—373. — Milanski poslanik Gerard de Collis čuo je u Mletcima 14. studenoga 1465., »chel Re passava la Sava lo giorno di sancto Lucha (18. oktobra) con grande numero di gente.« M D E., I. 370.

[272] Šurmin, Hrvatski spomenici, p. 247—248.; — Teleki, Hunyadiak kora, XII. p. 120—121. Knez Sigismund Frankapan sahranjen je bio u crkvi Franjevaca kraj Senja. Vidi oporuku njegove udovice Jelene od god. 1489, gdje čitamo: »Nam nunc etiam cupiens, ut corpus meum..., tumularetur, ubi tumultum est corpus condam domini mei magnifici Sigismundi de Francapanibus cum sua parentela ibidem tumulta, videlicet in ecclesia seu in monasterio sancti Francisci Segnie existenti...« Thallóczy, Cod. com. Blagay, p. 428.

[273] Šurmin, Hrvatski spom., 266—268.

[274] Tkalčić, Mon. civ. Zagrab. II. 308 i 310. — Gerard de Collis javlja 8. rujna 1466. iz Mletaka u Milan: »... et essando partito dicto Re da Ysagabria per andar a Buda. M. D. E., II. p. 27. — Dubrovčani šalju 22. kolovoza kralju Matiji u Zagreb svoga poslanika Niku Pribisalića. Gelcich, Diplom. Ragus., p. 776.

[275] Kukuljević, Beatrica Frankapan, p. 5. — Još god. 1465. bijaše kralj Matijaš potvrdio knezu Dujmu Slunj, Ostrovicu i Novigrad u Lici, i Ledenice u Vinodolu. Katona, Hist. crit. XIV. p. 122.

[276] Izprava je nekad bila u zemaljskom arkivu u Zagrebu pod signaturom: Neo registrata acta, fasc., 1645, No 15. Sada je u Budimpešti. Prepis u zbirci pok. Rade Lopašića u jugosl. akademiji.

[277] »... li Turchi de Bosna questi die passati sono corsi fin sopra le porte de Segna et ano sachezato et abrusato una terra grossa, come vigliano de fuochi II. mille, chiamata Modrusa, che he del Re de Ungaria, posta tra Signa et Ysagabria.« Pismo Gerarda de Collis od 16. ožujka 1468. MDE II. 75—76.

[278] Wenzel, Frangepan család, p. 26; Vjestnik zem. arkiva, I. p. 142; Magdić, Topografija i povjest grada Senja, p. 88.

[279] Ljubić, Listine X., p. 411.

[280] Ljubić, Listine, X. p. 420.

[281] Ljubić, Listine X. p. 422.

[282] Ibid. p 423.

[283] Ibid. p. 427.

[284] Ibid p. 430.

[285] M D E. II. p. 99—100.

[286] Ljubić, Listine X., p. 434, 435—437.

[287] Ljubić, Listine X. p. 447; MDE. II. p. 116, 117, 118, 119, 122, 126, 127, 129; Makušev, II. p. 168—173. — „Quique Turci a proximo festo beati Joannis Baptiste usque... festum beati Michaelis archangeli vice iam altera in hoc miserabile regnum, specialiter et partes ultra... fluvium Zawe reversi". Tkalčić, Mon. civ. Zagr. II. 329. Dimitz, Geschichte Krains I. p. 279—280.

[288] Ljubić, Listine X. p. 453 i 454.

[289] MDE, II, p. 129—131. — Mladi Bernardin boravio je uz cara i kralja Fridrika i slijedeće godine 1470., te je s njim 7. svibnja bio u Ljubljani, a poslije u Velikovcu u Koruškoj (»ein junger Graf von Krabaten«) Dimitz, Geschichte Krains, I. p. 281.

[290] Makušev, Mon. Slav. mer. II. p. 173—174. »Panchier« bit će valjda »Baumkircher«, vojvoda kralja i cara Fridrika, koji se bijaše pridružio kralju Matijašu.

[291] »E centurionibus unus erat Ungarus, cui Blasio Podmaniczki nomen erat ..« Bonfinii rer. Ung. decadis, IV. liber I., p. 390. »Egregio Blasio Magyar, capitaneo gencium nostrarum aut suis vicecastellanis per se in castro Kanisa constitutis« u pismu kralja Matijaša od 29. rujna 1469. Codex com. Zala, II. p. 591. — Hrvati zvali su ga »Maer Blaž«; odatle talijansko »Merblas« ili ća »Mayer Balas«.

[292] Ljubić, Listine, X. p. 455—456.

[293] Ibid. p. 457.

[294] Ibid. p. 457.

[295] Tkalčić, Mon. civ. Zagrab. II. 325—331; Dimitz, Geschichte Krains, I. p. 280. —

[296] Gelcich, Diplom. Ragus. p. 794.

[297] Ljubić, Listine X., p. 459.

[298] Ibid. p. 459—460.

[299] Ibid. p. 461—462.

[300] Ibid. p. 462—466.

[301] MDE., II., p. 157.

[302] MDE, II. p. 158.

[303] Šurmin, Hrv. spom., 257.

[304] MDE. II. p. 158—159.

[305] Ibid. p. 159—161.

[306] Ibid. p. 163—166.

[307] Ibid. p. 167—171. »Inter cetera autem gratissimum nobis fuit intelligere, quod regia sublimitas benigne indulgenterque egerit cum magnifico comite Stefano de Frangepanibus, eique et reliquum statum suum et illesum dimittens et portionem suam civitatis Segne restituere contenta sit, et hoc idem facere reliquis fratribus eius disposita appareat..«

[308] M. D. E. II. p. 172 i 173.

[309] Ibid. p. 194—196.

[310] Theiner, Mon. Hung. II. p. 415.

[311] Vjestnik kr. zem. arkiva, I. p. 142.

[312] Starine jug. akad. V. p. 119.

[313] Fermendžin, Acta Bosnae, p. 283—284.

[314] Izprava o darovanju Pavlu Lukačiću čuva se u arkivu prvostolnoga kaptola u Zagrebu (Locus credibilis Lit. B. No 472., fasc. 24.).

[315] »Obit(us) Barthole(mei) MCCCCLXXIIII. Marcii die XXII.« Na pločniku izpred glavnoga žrtvenika u crkvi sv. Marije na Trsatu.

[316] »1472. Pura statutio patrum dominicanorum conventus sancti Nicolai Zagrabiae fundati in dominium conventui eidem pro fundatione perpetua per Dorotheam, primum condam Hennyngh de Zomzedvara, postea vero Bartholomaei de Frangepanibus consortem, iure perennali collatae totalis possessionis Ztopnyk alias ad castrum Zomzedvara pertinentis.« Izvorna izprava bila je u kr. zem. arkivu u Zagrebu, N. reg. acta, fasc. 641, No 23.

[317] Fermendžin, Acta Bosnae, p. 284. »Quam villam (Grisane) emimus a generosa domicella Margareta, sorore quondam magnifici comitis Bartholomei, nepteque nostra, prout in eiusdem literis expresse continetur . . .« — M. D. E. II. p. 258., gdje čitamo: » . . . cupientibus monachorum una sorore et una filiastra olim comitis Bartholj de Frangrapanus . . .«

[318] Šurmin, Hrvat. spomen. p. 288. Tu treba medjutim izpraviti na početku izprave ime »Bartol« u »Bernardin«.

[319] Fermendžin, Acta Bosnae, p. 287.

[320] Kukuljević, Beatrica Frankapan, p. 9. — Kukuljević misli, da je gorički knez Leonhard bio »ujak« (bolje tetak) kneza Bernardina, po svoj prilici zato, što se piše, da je pomenuti knez Leonhard imao za ženu kćer hrvatskoga (slavonskoga) bana Nikole (Czoernig, Das Land Görz und Gradisca, p. 567. i rodoslov na str. 948.). No slavonski ban i podjedno kralj Bosne nije bio Nikola Frankapan, nego Nikola Iločki, koji se od god. 1457. zove ban slavonski, a od g. 1472. k tomu još i »po Božjoj milosti kralj Bosne«. Leonhard bio je u rodu Frankapanima po svomu otcu Henriku IV., koji je imao jednu suprugu iz porodice knezova Celjskih, a za drugu kćer Nikole Gorjanskoga, zatim po svojoj tetki Ani, supruzi Bernardinova pradjeda Ivana V. Frankapana.

[321] M. D. E. II. p. 326—329. Jednako odlikovanje dobili su i drugi članovi poslanstva, kao Peter Gereb i češki velikaš Henrik iz Jindřihova Hradca (Neuhaus, de Nova domo).

[322] »Loisia de Arragonia, consobrina illustrissime domine Beatricis regine, consors scilicet spectabilis et magnifici Bernardi comitis de Frangepanibus.« Teleki, Hunyadiak kora, XII., p. 455. — »1521., Genaio . . . È da saper, il principe di Rossano . . . nominato el signor don Marino di la caxa di Marzano . . . have 6 sorelle maridate in questo modo: . . . la terza fo maridá nel duca Vlaticho Cosaza, qual cazado dal Turco . . . la quinta nel conte Bernardin de Frangipani, di la qual naque il conte Christoforo . . .« M. Sanuto, tom. XXIX. p. 543—544.

[323] Farlati, Illyrici sacri IV., p. 129—130.

[324] Gelcich, Dipl. Ragus. p. 806. »6. iunii. De adiuvando comitem Angelum de Segna cum armis. Cassum. — De excusando se . . .«

[325] Fraknói, Mátyás király levelei, I. p. 391—392. Sravni još pismo Matijaševo od iste godine 1478., upravljeno na duždu Ivana Moceniga (p 420 do 424.), gdje no obćini spotiče ovako: » . . . manus avidas tandem adusque confinia regni Croatie insolenter extenditis, et plerosque subditos nostros de nostro

regno Croatiae, alios in protectionem vestram suscipitis, aliis presidia et favores in detrimentum nostrum impenditis, rebellesque nostros et exules in vestra contubernia suscipitis.« (p. 422.). Čini se, da je ovo pismo kraljevo ono prvo, na koje se poziva 20. listopada.

[326] Wertner u časopisu »Jahrbuch der k. k. heraldischen Gesellschaft »Adler«, IV., 1894. p. 23.

[327] M. D. E. II. p. 390—391.

[328] Vjestnik kr. zemalj. arhiva, I. p. 143.

[329] Šurmin, Hrvatski spomenici, p. 204 (1455), 214 (1458), 223 (1460), 224 (1460), 230 (1463), 238 (1464), 253 (1464), 257 (1470), 275 (1475), 278 (1475), 281 (1476) 282 (1478); — Fermendžin, Acta Bosnae, p. 272—273 (1468), 274—277 (1468), 284—285 (1474). — Premda je knez Martin punom pregršti razdavao manastirima, ipak je došao u sukob sa zagrebačkim kaptolom radi desetine (Theiner, Monum. Hung. II. 391., i Fermendžin, Acta Bosnae, p. 272—273.). Dne 6. februara god 1468. izdao je knez Martin u Jastrebarskom izpravu, kojom je zagrebačkomu kleriku Jurju od Steničnjaka podijelio opatiju cisterčanskoga samostana u Topuskom, koja je bila izpražnjena »nunc per mortem venerabilis Friderici Mindofor presbiteri eiusdem abbatiae«. Martin kaže, da to čini »authoritate iuris patronatus nostri ex translatione serenissimi principis domini Mathiae . . . regis«. Prepis te izprave nalazi se u zborniku »Summarium privilegiorum comitibus de Weglia concessorum« p. 95—96., koji se čuva u arhivu jugoslavenske akademije (Signatura: II. c. 60.).

[330] Šurmin, Hrv. spom. pag. 278—279.

[331] Ibid. p. 281—282.

[332] Izvornik u arkivu Franjevaca na Trsatu, br. 39. — Janković, Izvješće kr. gimnazije na Rijeci g. 1886., p. 32.

[333] Izvornik bio je nekad u kr. zem. arkivu pod signaturom: Neo reg. acta, fasc. 574, Nro. 30.

[334] Fermendžin, Acta Bosnae, pag. 290—291.

[335] Kukuljević, Beatrica Frankapan, p. 6.

[336] O provali kneza Ivana u Vinodol priča potanko Antun Vinciguerra u više puta već spomenutoj relaciji svojoj od godine 1481. (Ljubić, Commissiones et relationes Venetae, I., p. 47). Vinciguerra govori takodjer obsežno o kobnim posljedicama te provale, kao i u obće o životu i djelima kneza Ivana Frankapana (op. cit. p. 41—94). Naravno, da je Vinciguerra skroz pristran, te ga treba s najvećim oprezom rabiti. I dvorski historiograf porodice Korvina. Antun Bonfinius, priča o tužnoj sudbini kneza Ivana, te natuca o kobnoj provali njegovoj u Vinodol. On počinje ovako: »Comes Ioannes, e nobilissima Frangepanum familia natus, et Coryciae insulae tyrannus, quem Veglam nunc dicunt, cum insulanis dissentire coepit«, a poslije dodaje: »quando Martinus, Joannis frater, Coryciam a suis diu maioribus possessam, et caetera quae in continente tenebat oppidula Matthiae liberis orbatus legarat, Joannes, qui fratris bona invito rege occuparat, inconstantia laborabat . . « Decadis IV., liber VI., p. 444.

[337] U crkvi sv. Lucije u Baškoj na Krku stajao je još oko godine 1864. nagrobni kamen s napisom: »Kn(e)z Ivan Frankapan krčk' i mo(druški) i s(e)n(jski) 1465.« Šurmin, Hrv. spom. p. 246.

[338] Vinciguerra (Commissiones et relationes Venetae, I., p. 42—47).

[339] M. D. E. II., p. 192—194; 208.

[340] Farlati, Illyrici sacri V., p. 305; Šurmin, Hrv. spomenici, 249—252, 240—241, 258—259, 265—266, 276—277.

[341] Šurmin, Hrv. spom., p. 244—245, 254.

[342] Fraknói, Mátyás király levelei, I., p. 449—451.

[343] Vinciguerra (Commissiones et relationes Venetae, I., p. 47—48).

[344] Ibid., pag. 49—51.

[345] M. D. E., p. 407—410.

[346] M. D. E. II., p. 410.

[347] M. D. E. II., p. 412—414.

[348] Ibid., p. 414—417.

[349] Ibid., p. 417.

[350] Vinciguerra (Commissiones et relationes Venetae, I., p. 55—57).

[351] »Il giorno della Cattedra di S. Pietro, che fù alli 22. febraro 1480, il Conte Zuane, persuaso dal sec(retar)io, renuncio il Dominio dell' Isola alla ill(ustrissi)ma Signoria, et fù in quel dì ellevato S. Marco nella città, et liberata l' Isola dalle man del Tirrano...« Črnčić, Najstarija povjest krčkoj... biskupiji, pag. 134, nota 2.

[352] M. D. E., II., p. 420.

[353] Ibid., p. 420—422.

[354] Ibid., p. 423—427.

[355] »manchargli le victualie et vino, senza el quale non pol viver quella nation«. Vinciguerra, pag. 59.

[356] »esse novitatem et impetum factum per regias copias in insulam Vegle, que tamen cessavit regresso Maier Blas per compositionem cum Capitaneo nostro factam in terram firmam«. M. D. E., II. p. 426.

[357] »Al 28. marzo 1480 il senato scriveva al capitanio general da mare: »volumus, ut una cum banderiis comitis levetur etiam et pandatur banderia et insignia s. Marci... persona autem comitis cum illis ex suis curialibus, qui vobis suspecte et ambigue quoquomode fidei videantur, ordinate ut veniant ad nos, remanente tamen illic comite Nicolao, filio eiusdem comitis Joannis...« Ljubić, Commissiones et relationes Venetae, I., p. 63, nota 3.

[358] Arkiv za jugosl. povjest., IV., p. 35 i 39.

[359] »Reperiuntur in illa insula in certo monasterio quidam fratres Sclavi, qui sacrificant et celebrant divina officia more sclavo, qui variis causis sunt ex insula predicta removendi. Igitur tibi mandamus, et cum primum ad insulam illam perveneris, reiicere et licentiare debeas fratres predictos sclavos, nec permittes aliquem eorum ullo unquam tempore venire ad insulam predictam, et cura habere alios religiosos, qui in monasterio predicto stent et celebrent more nostro latino.« Ljubić, Commissiones et relationes Venetae, I., p. 107. — Još 14. rujna god. 1480. bijaše dužd Ivan Mocenigo zapovjedio Antunu Vinciguerri, da u samostan sv. Franje u gradu Krku opet uvede Franjevce dalmatinske provincije, koje bijaše knez Ivan protjerao, pak manastir predao bosanskim Franjevcima. Črnčić, Najstarija povjest krčkoj... biskupiji, pag. 166—167.

[360] Milčetić I., Krčki knezovi i predaje o njima (Vienac od god. 1884., pag. 370.

[361] Ibid., pag. 369—370.

[362] »Prosvjeta« za god. 1896. (IV. tečaj), p. 154. — Milčetić, Krčki knezovi i predaje o njima (»Vienac«, 1884., p. 370).

[363] Šurmin, Hrvatski spomenici, pag. 264.

[364] Ljubić, Commissiones et relationes Venetae, I., p. 64—67.

[365] M. D. E., IV., p. 333—336.

[366] M. D. E., II., p. 435—436. »Il nobile et generoso Nicolo de Frangipani nostro familiare«, koji se u tom pismu kneza Herkula spominje, moguće da je više puta već spomenuti sin kneza Ivana.

[367] M. D. E., II., p. 428—433.

[368] M. D. E., II., p. 444.

[369] M. D. E., II., 445—448.

[370] Wertner u časopisu »Adler«, 1894., IV., p. 41, nota 206.

[371] Vinciguerra (Ljubić, Commissones et relationes Ven. I., p. 74).

[372] »Paulo post male rerum gestiarum poenitentia correptus, in Germaniam cum liberis abiit, miserrimeque vixit« Ant. Bonfinii Rer. Ung. Decadis IV., liber VI., p. 445.

[373] M. D. E., III., p. 21.

[374] M. D. E., III., p. 26., 27. » . . . vobis mandamus, ut comiti Joanni de Frangepanibus restitui faciatis animalia et bona mobilia sua existentia in ista insula Vegle vobis commissa«.

[375] » . . . Excellentias vestras hortamur, ut nunc totis viribus Venetos invadant: convenitque ipsos non modo a Vegla, proprio patrimonio reiicere; verum etiam et alias eorum res hoc iusto bello acquirere. Nam, ut diximus, nusquam Domini nostri vobis deerunt; et si de pace agetur, non minus rerum Vestrarum, quam suarum rationem habebunt.« Makušev, Monum. histor. Slav. merid. I., p. 420 & 421; Rad jugosl. akademije XVIII., p. 238—239.

[376] M. D. E., III., p. 38; Ljubić, Commissiones et relat. Ven., I., p. 90.

[377] Ljubić, Commissiones et relat. Ven. I., p. 91 (nota).

[378] Cubich, Notizie storiche sull' isola di Veglia, II., p. 105.

[379] Ljubić, Commissiones et relat. Ven. I., p. 97—98.

[380] Črnčić, Najstarija povjest krčkoj biskupiji . . . p. 134, nota 1.

[381] Sam Markvard Breisacher zabilježio je o tom dragocjenom rukopisu ovo: »Isti quinterni, hic intus ligati, scripti fuerunt de manu propria S. Iheronimi, ecclesie Dei doctoris acutissimi. Et sunt biblie pars in li(n)gwa Croatina scripta. Et mihi dono dedit D. Lucas de Reynaldis, presbyter Vegliensis dioeceseos, qui habuit a Magnifico Domino Johanne de Frangepanibus, domino prefate insule Vegle, qui librum auro et argento ornatum pro reliquiis venerabatur. Et cum Venetiis mortuus, ac bona sua in predam data ac distracta fuissent, etiam de hoc libro aurum et argentum amotum fuit, et pars libri prefato D. Luce in manus venit, de qua mihi Marquardo Breisacher militi, et tunc temporis Cesareo oratori, et pacis inter Illustrissimum Dominum Sigismundum Archiducem Austrie ex una, et Illustrissimum Venetiarum Dominium parcium ex altera confectori, illos inclusos duos quinternos pro speciali et grato munere dedit. Anno a nativitate Domini MCCCC⁰ (. . . .)« Kopitar B., Glago-

lita Clozianus, Vindobonae 1836, uvod, p. IV—V. (Vidi još Vondrak V., Glagolita Clozův. V Praze 1893, p. 3). Breisacher utanačio je u ime Sigismunda nadvojvode mir s Mletcima god. 1487., a umro je god. 1509. Dakle izmedju god. 1487. i 1509. dobio je on pomenuti rukopis od popa Luke de Raynaldis.

[382] »30. aprilis 1520. Il conte Bernardin . . . pretende iure hereditario aver il loco di San Vincentii in Istria per la morte di quella madona Caterina, fo moier di sier Andrea Foscolo suo parente, qual li Moresini e Dandulo voleno sia di essi . . . .« I diarii di Marino Sanuto, Venezia 1879 etc., tom. XXVIII, p. 455. Sravni još tom. XXIX., p. 204., gdje čitamo: »settembre 24. (1520): »il testamento di la qu. Maria Catarina consorte di sier Andrea Foscolo, et olim di sier Andrea Dandolo, qual e disesa dil conte Zuane di Frangipani signor di Veja.«

[383] Velečastni gospodin fra Stanko Dujmović, guardijan samostana franjevačkoga u gradu Krku, priobćio mi je dobrohotno izvadke iz dviju izprava, u kojima se spominju zapisi kneginje Katarine. U prvoj izpravi, izdanoj u Mletcima 15. svibnja god. 1521., javlja se, kako je Katarina, »filia Joannis de Frangipanibus«, zapisala samostanu i crkvi »sanctae Mariae de Castellione prope Veglam ducatos mille pro fabbricatione ecclesiae«. Dobra, iz kojih se ima izvaditi 1000 dukata, nalaze se blizu Padove, »quae bona fuerunt quondam magnificae dominae Catarinae filiae quondam magnifici domini Joannis de Frangipanibus de Vegla, consobrinae germanae dominae Dorotheae, filiae quondam magnifici et potentis comitis Bartholomei de Frangipanibus, uxoris Caroli comitis de Corbavia«. — U drugoj izpravi od iste godine kaže se, kako je Katarina htjela da bude pokopana u crkvi sv. Marije na Košljunu: »per esser sepolta per esser luogo di mio padre o per esser meglio conosciuta la«.

[384] Fabianich D., Storia dei fratri minori in Dalmazia e Bossina, Zara 1863—4., tomus I, p. 138—148. Bilježke gvardijana fra Stanka Dujmovića u Krku, i Vinka Premude, katehete u Lošinju.

[385] »1522, 10. jan. — La matina vene uno nepote dil conte Bernardin Frangipani, nominato conte Zuane Frangepani, qual è quello è sta herede di madama Catarina Frangipani relicta sier Francesco Dandolo e sier Andrea Foscolo, qual fo fiola dil conte di Veia . . .« I diarii di Marino Sanuto, XXXII., p. 342. Sravni još XXXIII., p. 245.

[386] Teleki, Hunyadiak kora Magyarországon, tom. XII., p. 119—122.

[387] Vjestnik hrv. slav. dalm. zem. arkiva, I., p. 245.

[388] Vjestnik zem. arkiva, II., p. 61; Lopašić, Urbari, p. 129.

[389] Hirc, Hrvatsko primorje, p. 142.

[390] Katona, Historia critica regum Hungariae, tom. XVI., p. 288—289.

[391] Vidi moj člančić »Dubrovačka vlastela Žunjevići u Senju i Vinodolu god. 1477—1502.« (Vjesnik zem. arkiva, III., p. 237—239.)

[392] Tkalčić, Mon. civit. Zagrab., II., p. 405—406.

[393] Kercselich A. B., Notitiae praeliminares, p. 225. — Zbornik u arkivu jugosl. akademije, II. c. 60., p. 39—41.

[394] Bonfinii Ant., Rerum Hungar. Decad. IV., lib. VI., p. 449.

Nekoliko opazaka uza slike.

Slika 1. (str. 7.). Naslovni list djela »Historia Tersattana« od Franje Glavinića sa slikom Majke Božje, koju je papa Urban V. darovao. O toj slici, koja je smještena na glavnom žrtveniku samostanske crkve sv. Marije na Trsatu, piše prof. Julije Janković: »Lik je veoma star, a poslao ga je god. 1367. papa Urban V. po otcu Bonifaciju Napuljcu kao dar Trsaćanima... Stoji glas, da je sliku naslikao sv. Luka apostol. Razpravljati o istinitosti ili neistinitosti ove vijesti, nije ovdje naša zadaća. Nam je ovdje konstatovati, da je slika izvedena vodenim bojama lijepo i ukusno na način tableaua, jer se u svakom uglu slike nalazi još po jedna sličica. Tipi sjećaju nas većim dijelom bizantskih likova. Gornja desna slika predstavlja blagovijest; a doljna sv. Bartola oderane kože izmedju dva djakona. Na gornjoj lijevoj prikazan je propeti Isus, a dolje vidimo tri apostola, od kojih se može samo sv. Pavao razpoznati . . . Slika se može vidjeti samo na velike blagdane ili kad ju koji stranac želi ogledati. Tad se prednja slika spusti, i lik Majke Božje je pred tobom. Prednja slika štiti ju od prašine . . . Glava Isusova i Marijina okrunjene su zlatnim krunama, koje je vatikanski kaptol na dar poslao, a ovjenčao ih je 7—10. rujna 1715. naslovni biskup Gjuro Marotti.« (Izvješće kraljevske velike gimnazije na Rijeci 1885—1886., str. 6.)

Slika 2. (str. 19.). Grad Krk (s iztočne strane). Po fotografiji fra Stanka Dujmovića.

Slika 3. (str. 22.). Omišalj (s južne strane). Po fotografiji fra Stanka Dujmovića.

Slika 4. (str. 27). Vrbnik (sa zapadne strane). Po fotografiji fra Stanka Dujmovića.

Slika 5. (str. 33.). Vrbnik (s južne strane). Po fotografiji fra Stanka Dujmovića.

Slika 6. (str. 37.). Dobrinj (s iztočne strane). Po fotografiji fra Stanka Dujmovića.

Slika 7. (str. 40.). Baška (Primorje). Po fotografiji fra Stanka Dujmovića.

Slika 8. (str. 44.). Modruški grad (Tržan) god. 1639. Nacrtao ga je inžinir. kapetan Ivan Pieroni i priložio ga je svome spisu o krajiškim gradovima i mjestima (Izvještaj je izdao Em. pl. Laszowski u Starinama jugoslavenske akademije, XXIX. p. 12—32).

Slika 9. (str. 47.). Modruški grad (Tržan) god. 1895. Po fotografiji iz kr. zemaljskoga arkiva.

Slika 10. (str. 50.). Ogulin god. 1689. Iz djela »Die Ehre des Herzogthums Krain«, što ga je napisao i izdao odlični kranjski povjestničar Johann Weichard Freiherr von Valvasor (novoga izdanja IV. Band, pag. 72.).

Slika 11. (str. 53.). Frankapanski grad u Novomu (četverouglasta kula). Fotografisao G. B. Bronzini u Senju.

Slika 12. (str. 55.). Frankapanski grad u Novomu (okrugla kula). Fotografisao G. B. Bronzini u Senju.

Slika 13. (str. 60.). Grad Hreljin. Po fotografiji Em. pl. Laszowskoga.

Slika 14. (str. 63.). Grad Trsat oko god. 1827. Slika prikazuje grad Trsat, kakav je bio, prije nego što ga je obnovio grof Laval Nugent g. 1827.

do 1837. Izradio ju je tušem L. d' Annibale Manzoni, a čuva se sada u kr. zemaljskom arkivu u Zagrebu.

Slika 15. (str. 69.). Senj i Nehajgrad. Fotografisao G. B. Bronzini u Senju.

Slika 16. (str. 73.). Brinje i brinjski grad Sokolac. Fotografisao G. B. Bronzini u Senju.

Slika 17. (str. 81.). Crkva sv. Lucije u Baškoj drazi. Po fotografiji fra Stanka Dujmovića.

Slika 18. (str. 87.). Povelja kralja Bele II. (III.) od god. 1193., kojom knezu Bartolu dariva župu Modruše. Izvornik te znamenite povelje čuva se u zemaljskom arkivu u Zagrebu. Štampana je već više puta; posljednji put u djelu: Klaić V., Povjest Hrvata, I. pag. 313, br. 13.

Slika 19. (str. 109.). Senj i Nehajgrad god. 1689. Iz djela »Die Ehre des Herzogthums Krain«, IV. p. 78—79. od Valvasora.

Slika 20. (str. 118.). Otočac god. 1689. Iz djela »Die Ehre des Herzogthums Krain«, IV. p. 95. od Valvasora.

Slika 21. (str. 129.). Jablanac. Fotografisao G. B. Bronzini u Senju.

Slika 22. (str. 133.). Grad Slunj. Fotografisao G. B. Bronzini u Senju.

Slika 23. (str. 149.). Kapela u brinjskome gradu Sokolcu. Taj je nacrt za restauraciju znamenite kapele izradio sadanji arhitekt Martin Pilar, dok je učio u Beču. Odobrio je pak taj nacrt glasoviti graditelj i profesor Pilarov, vrstni poznavalac gotskoga sloga F. Schmidt, koji je zasnovao i pregradnju stolne crkve u Zagrebu. Pilarovi nacrti objelodanjeni su prvi put u »Glasniku družtva za umjetnost i umjetni obrt« od godine 1887. (tečaj II.). Kapela je poslije popravljena, ali ne po Pilarovim nacrtima.

Slike 24., 25. i 26. (str. 169. i 170.). Povelja krčkih knezova Stjepana i Ivana od 1. travnja god. 1365. Izvornik te povelje čuva se u kr. zemaljskom arkivu u Zagrebu. Štampana je više puta; posljednji put u djelu: Klaić V., Povjest Hrvata, II. 1. str. 166. i 167., zatim Prilog II., p. VIII—IX. br. 7.

Na pečatu kneza Stjepana vidi se lav, kako davi neko zvijere (po svoj prilici vuka); na lavljoj glavi je kaciga, a na njoj šesterotraka zvijezda. Napis naokolo je težko pročitati, jer je izvorni pečat dva put otisnut, te se je kod drugoga otiska pečatnik pomaknuo. Ipak se razabiru slova i riječi: »† S(igillum) Step(hani) com(itis) Seg(ne) fil(ii) co(mitis) Bartolomei.«

Na pečatu kneza Ivana vidi se kao grbonoša ili čuvar grba stojeći lav, okrenut na desno, kako prednjim pandžama drži i davi nekakvo zvijere (vuka ili lisicu). Lavlja glava pokrita je čabrastom kacigom (Kübelhelm), na kojoj je kao nakit zatvorena kreljut orla. Ta je kreljut opet urešena grbom, koji je razdijeljen na dva polja; u gornjem je polju šesterotraka zvijezda. Nadpis na rubu pečata: »† Sigillu(m) Ioh(ann)is co(m)itis (Veg)le Modrussie et Gazke«.

Slika 27. (str. 206). Pavlinski samostan u Crikvenici. Fotografisao G. B. Bronzini u Senju.

Slika 28. (str. 220.). Povelja kneza i bana Nikole IV. Frankapana od 16. lipnja god. 1430. za pavlinski samostan sv. Marije u Crikvenici. Izvornik te glagolske hrvatske povelje bio je nekad u

kr. zemaljskom arkivu u Zagrebu medju pismima crikveničkoga samostana; sada je u državnom arkivu u Budimpešti pod signaturom M. O. D. L. 37.100. Štampana je više puta; posljednji put u zborniku dra. Gj. Šurmina „Hrvatski spomenici«, p. 130.

Slika 29. (str. 231.). Povelja Dujma IV. Frankapana od 17. travnja god. 1447. za samostan sv. Jelene kod Senja. Izvornik te glagolske (hrvatske) povelje bio je takodjer nedavno u kr. zemaljskom arkivu u Zagrebu medju spisima samostana sv. Jelene br. 6., sada je u državnom arkivu u Budimpešti pod signaturom M. O. D. L. 35.587. Štampana je u zborniku »Hrvatski spomenici« od dra. Gj. Šurmina, pag. 169—170.

Slika 30. (str. 232.). Pečat kneza Dujma IV. Frankapana od g. 1452. Taj je pečat priobćen u heraldičkom časopisu »Adler« za god. 1895., pag. 27., a snimljen je s jedne povelje od god. 1452. Posve jednaki pečat čuva se u arheologičkom muzeju u Zagrebu. Na pečatu vidimo dva grba: onaj s desna je stari grb krčkih knezova, naime štit razdijeljen na dva polja i sa zvijezdom u gornjem polju; drugi lijevi (novi) grb sastoji od štita, na kojemu su dva lava, kako lome hljebove. Zanimljivo je, da je nadpis na rubu grba njemački! Prof. Brunšmid pročitao ga je ovako: » ∞ : S: Doim: vo: Frangipan: graf: zu: zeng: zu: veglia: un: zu: modrussi:«. Čemu knezu Dujmu njemački pečat? Spominjemo, da je knez Dujam imao za ženu njemačku kneginju (Barbaru von Schaumburg), i da je god. 1447. vršio službu zemaljskoga kapetana u Kranjskoj. Valjda je Dujam rabio njemački pečat za izprave, koje je izdavao u Kranjskoj kao kapetan kralja i vojvode Fridrika III. iz porodice Habsburg.

Slika 31. (str. 232.). Pečat kneza Martina Frankapana († god. 1479.). Pečat je posve sličan predjašnjemu, jedino imade latinski nadpis: »S. Martini de Frangipan comitis Veglie et Modrusse«. Izvornik čuva se u arheologičkom muzeju u Zagrebu.

Slika 32. (str. 239.). Grad Trsat i franjevačka crkva sv. Marije god. 1689. I ova je slika izvadjena iz djela »Die Ehre des Herzogthums Krain« od J. W. Valvasora (IV. pag. 100—101.).

Slika 33. (str. 242.). Nadgrobna ploča kneginje Izote, supruge kneza Stjepana II. Frankapana, u crkvi sv. Franje u Senju. Fotografisao G. B. Bronzini u Senju. Grobnica Izotina bila je prvotno jamačno u staroj crkvi Franjevaca izvan grada, a tek u polovici XVI. stoljeća prenesena bi nadgrobna ploča u današnju crkvu, gdje je sada uzidana u zid kraj glavnoga žrtvenika. Grbovi u gornjim kutovima jesu: lijevo frankapanski (zvijezda i lavovi), a lijevo aragonski (krinovi) i estensko-modenski. Nadgrobna ploča, izradjena u slogu rane renaissance, izvedena je vrlo lijepo; naročito se iztiče lik kneginje Izote (osobito oble ruke). Napis na rubu ploče vidi u ovoj knjizi str. 335., bilježka 235.

Slika 34. (str. 253.). Knezovi Frankapani na stanku u Senju 5. ožujka god. 1466. potvrdjuju samostanima sv. Jelene i sv. Spasa posjedovanja. Izvornik (na pergameni) bio je nedavno u kr. zemaljskom arkivu u Zagrebu medju spisima novljanskoga samostana, svez. 1. br. 6.; sad je u državnom arkivu u Budimpešti pod

sign. M. O. D. L. 37.105. Povelja je štampana u zborniku »Hrvatski spomenici« od dra. Gjure Šurmina, pag. 247—248. Prvotno je na njoj visjelo sedam pečata; sada su samo tri.

Slika 35. (str. 261.) Grb knezova Frankapana na pročelju crkve sv. Franje u Senju. Fotografisao G. B. Bronzini u Senju.

Slika 36. (str. 271.). Nadgrobna ploča kneza Martina Frankapana u franjevačkoj crkvi sv. Marije na Trsatu. Nacrtao ju Antun Jiroušek. Ta nadgrobna ploča od crvenoga mramora vrlo je već oštećena, jer se po njoj neprestano hoda i gazi. Smještena je u svetilištu pred velikim žrtvenikom, te na njoj počivaju i velika željezna vrata, koja zatvaraju sadanje svetilište ili nekadanju kapelicu.

Na ploči razabiru se dva lika: jedan mužki (knez Martin), a drugi ženski (valjda supruga mu Doroteja). Izpod ovih likova smješten je grb knezova Frankapana, gotovo posve iztrošen. Jamačno je u grobnici izpod te ploče bio sahranjen i Martinov sinovac, knez Bartol X. Jedino tako možemo razumjeti, da je na ploči, koja prikazuje kneza Martina i ženu njegovu, smješten nadpis, koji spominje kneza Bartola. Više glave kneza Martina čita se nadpis: »Obit(us) Martini MCCCCLXXIX. octubris IIII.«; — a više glave kneginjine: »Obit(us) Barthole(mei) MCCCCLXXIIII. marcii die XXII«.

U sredini ploče izmedju kneževskih likova i njihova grba vide se tragovi ovećega nadpisa, od kojega se razpoznaju tek neka slova. Stariji pisci Glavinić i Pasconi javljaju, da je tu bilo uklesano ovo:

»Hoc tumulo jacent ossa, Comitesque Illustres
Segnae, Modrussiae, totiusque Croatiae dominarunt
Martinus et Bartholomaeus,
per orbem nomina eius illustrant.
Conventus Mariae fautores, Seraphicique fuêre.«

Prema izpravku Valvasorovu (IV. p. 111) glasio je nadpis valjda ovako:

»Hoc tumulo jacent ossa, Comitesque Illustres,
Segnae, Modrussiae, totiusque Croatiae dominatores
Martinus et Bartholomaeus: per orbem nomina eorum illustria sunt.
Conventus Mariae fautores, Seraphicique fuêre.«

Vrlo je vjerojatno, da bi se još i danas mogla u crkvi sv. Marije na Trsatu naći grobnica kneza Martina i drugih Frankapana, koji su ondje sahranjeni. Velečastni gospodin otac Marijan Širca izpisao je iz samostanske knjige memorabilijâ ovu bilježku, te ju je meni blagohotno ustupio:

»1762. In mense Iulio coepit laborari stratum ecclesiae penes aram s. Michaelis, estque productum usque ad chorum, amotae quoque sunt petrae sepulchrales ab ara s. Michaelis Nicolai Frangepani eiusque consortis (quae plurimum incommoditatis adferebant transeuntibus) et collocatae penes aram s. Petri apostoli, una ad cornu evangelii, altera ad cornu epistolae...«

»Cum nonnulis religiosis descendi 13. et 14. Iulii ad cryptam fundatoris (ad quam intratur amoto lapide sepulchrali extra crates sanctuarii in medio collocato inter aram s. Catharinae et s. Michaelis); ibi quatuor cernuntur tumbae, una est ex cupro, in cuius summitate est

capsula, cui inclusa est tabela cuprea et deaurata hanc exprimens inscriptionem: Nicolaus comes de Frangepanibus a Tersacz ac Segniae, Vegliae Modrussiaeque perpetuus. S. Caes. Regiaeque Maiestatis Consiliarius, cum bene et pie obijsset Viennae Austriae die 16. Aprilis 1647. aetate vero sua prope septuagenarius: hac tandem urna requiescit . . .

Secunda tumba solito amplior obducta est nigro holoserico, cui insertae sunt stellae et flammulae argenteae una cum literis *M. C. B.*; fors hac clauduntur urna Martinus, Casparus, et Bartholomaeus Frangepani. Supra hanc cernitur alia tumba, continens creaturam parvam 6 circiter annorum; inter utramque mox specificatam cernitur quarta. Crypta haec est valde sicca, seque extendit ad quantitatem lapidis sepulchralis in sanctuario positi . . .«

Budući da poslije god. 1762., nakon dogotovljena pločnika crkvenoga, nije nitko više ulazio u grobnicu, vrlo je vjerojatno, da i sada još stoji sve onako, kao u polovici XVIII. stoljeća.

Slika 37. (str. 279.). Frankapanska kula u Omišlju. Po fotografiji fra Stanka Dujmovića. O toj kuli vidi str. 38. ovoga djela; jedino treba izpraviti, da glagolski napis na južnoj strani kule nije iz god. 1420., kako je to čitao M. Sabljar, a po njemu priobćili Kukuljević i Šurmin, nego iz god. 1470., kako su to pomno i točno ustanovili dr. Črnčić i ponovo dr. Milan Šenoa.

Slika 38. (str. 284.). Odlomak iz ljetopisa Šimuna Klimentovića. Snimio s izvornoga zbornika pop V. Premuda. O ljetopiscu pisao je I. Kukuljević u Arkivu za jugosl. povjestnicu, IV. p. 30—31.

Slika 39. (str. 286.). Žrtvenik B. G. Ružarice u crkvi sv. Ivana u Vrbniku. Po fotografiji fra Stanka Dujmovića, koji sliku ovako tumači: »Oltar od Ružarice, dar Frankapana župnoj crkvi u Vrbniku (drveni basrelief). Kipovi podno jesu po predaji sami darovatelji Frankapani.«

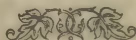
Slika 40. (str. 291.). Glavotok na otoku Krku. Po fotografiji fra Stanka Dujmovića.

Slika 41. (str. 293.). Samostanska kula i kapelica sv. Bernardina na otoku Košljunu. Po fotografiji fra Stanka Dujmovića. O samostanu vidi str. 42.

* * *

Nadglavnice (Kopfleisten) na str. 3., 77. i 161. jesu dijelovi umjetnine, koja je jamačno darovana od knezova Frankapana. To su naime komadi s kamenoga okvira tabernakula, koji je nekad bio smješten u crkvi sv. Jurja u Hreljinu, a sada je pohranjen u arheologičkom muzeju u Zagrebu. Tabernakul zgotovljen je oko god. 1491., jer se na njemu čita »Hic. est. chorpus. Domini. nostri. Yesu. Cristi. 1491.« Kako je na njemu grb Frankapana i grb grada Senja, nema gotovo sumnje, da je to dar knezova Frankapana.

Nadglavnica na str. 105. snimljena je s okvira glagolskoga nadpisa u crkvi sv. Lucije u Baškoj drazi. Na tom nadpisu čita se ime kralja Zvonimira.

Gdje je što.

